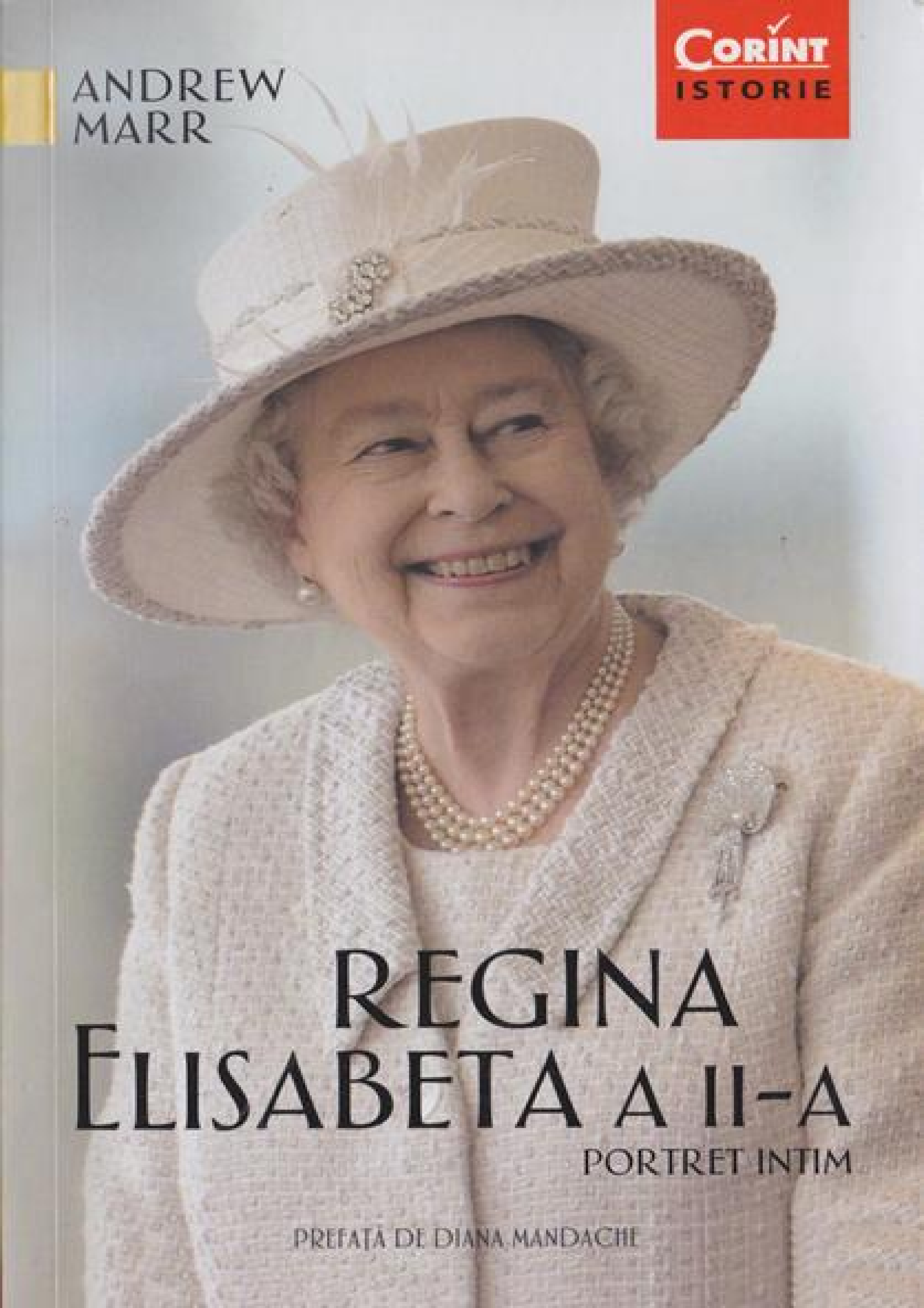
CORINT ISTORIE

ANDREW MARR

REGINA ELISABETA A II-A

PORTRET INTIM

PREFAȚĂ DE DIANA MANDACHE

Cuprins

ANDREW MARR

REGINA ELISABETA A II-A
PORTRET INTIM

Traducere din limba engleză de Ana-Maria Datcu
Titlul original: *The Real Elizabeth, An Intimate Portrait of Queen Elizabeth II,* 2012

Corint Istorie, 2015

Versiune ebook: v1.0, decembrie 2020

ANDREW MARR (n. 1959), autor de bestselleruri și jurnalist premiat, este gazda emisiunii *The Andrew Marr Show*, de la BBC. Cea mai cunoscută carte a lui, *A History of Modern Britain* (2007), a fost urmată de un serial BBC care a câștigat unul dintre cele mai prestigioase premii pentru televiziune din Marea Britanie. Locuiește cu soția și cei trei copii ai lor la Londra.

Prefață
Elisabeta a II-a, simbol și model monarhic

Devenită regină pe 6 februarie 1952, la numai 25 de ani, Elisabeta conduce statul britanic de peste 60 de ani. Cu ea începe o nouă epocă elisabetană, prin numele său amintind de glorioasa domnie a Elisabetei I de acum câteva secole.

Noua epocă elisabetană aduce în prim-plan evenimente și oameni care au continuat tradițiile regatului, dar care treptat s-au adaptat la schimbările societății și la evoluțiile politice internaționale. Activitatea suveranei a pus în centrul atenției afirmarea identității naționale și unitatea, continuitatea, dar și stabilitatea Marii Britanii. Mai mult, Regina Elisabeta a II-a intră în istorie pe 9 septembrie 2015 devenind monarhul britanic cu cea mai lungă domnie, depășind recordul de 63 de ani și 217 zile înregistrat de Regina Victoria.

Pentru majoritatea românilor, interesul pentru Elisabeta a II-a s-a născut odată cu înțelegerea rolului familiei regale române în istoria modernă și aprecierea personalității Regelui Mihai, un stră-strănepot al Reginei Victoria, prin filiera ADN-ului Reginei Maria, născută principesă de Edinburgh. Părinții Reginei Elisabeta a II-a au cunoscut cuplul regal român Ferdinand și Maria, Albert Ducele de York (viitorul Rege George al VI-lea) participând la încoronarea acestora de la Alba-Iulia, fiind oaspete pentru scurt timp al Palatului Cotroceni. Regina Mary, bunica Elisabetei, îi trimitea fotografii Reginei Maria a României, unde erau imortalizate ipostaze alături de nepoata sa, cu autograful: „May & little Elizabeth, 1927".

Prezența Regelui Mihai la nunta Prințului William cu Catherine Middleton pe 29 aprilie 2011,

fotografiile de la Catedrala Westminster unde Regele Mihai alături de fiica sa Principesa Moștenitoare Margareta au fost invitați la ceremonia religioasă au impresionat în România. Totodată au stârnit interesul pentru regalitățile europene, în mod special pentru monarhia britanică. Pe 18 mai 2012, cu prilejul Jubileului de Diamant al suveranei, Regele Mihai a fost fotografiat în dreapta Reginei Elisabeta alături de alți monarhi într-o istorică imagine de la Castelul Windsor, în Marele Salon de Recepții. Este o fotografie care a cucerit inimile multor români care simpatizează și cred în valorile regalității, trezind un spirit al mândriei identității naționale asociat cu personalitatea Regelui Mihai. Cele două evenimente din istoria regalității britanice au stârnit reacții de simpatie la nivel internațional, iar în unele state foste regate prestigiul monarhiei britanice a întărit convingerile fidelilor regaliști.

Cartea lui Andrew Marr, *Regina Elisabeta a II-a. Un portret intim,* este un omagiu adus reginei cu prilejul Jubileului de Diamant, celebrarea a 60 de ani de domnie. Jurnalistul BBC analizează evenimente, oameni, îndatoriri oficiale, dar și pe cele legate de istoria personală a suveranei, o familie regală care observă schimbările survenite în mentalități și în societatea secolului XXI și care ia decizii cumpănite pentru a continua misiunea regală.

O întreagă istorie națională este legată de domnia suveranei Marii Britanii. Născută în 1926, în perioada de refacere economică ce a urmat Primului Război Mondial, Elisabeta (Lilibet) și-a cunoscut bunicii, pe Regele George al V-lea și Regina Mary. În mod simbolic, George al V-lea schimbase în 1917 numele german al dinastiei cu cel de Windsor, un nou început se arăta astfel pe harta politică a dinastiilor europene, care se modificase profund după Marele Război. Multe dinastii au dispărut, spre exemplu în Germania, Austro-Ungaria sau Imperiul Țarist, multe din rudele sale aflate în ambele tabere ale războiului au avut un destin nefericit, pierzându-și tronul și plecând în exil, ca în cazul Kaizerului Wilhelm al II-lea, altele fiind ucise, precum familia țaristă Romanov.

Într-o Europă modificată în structura dinastiilor, Regatul Unit și-a afirmat tradițiile, monarhul reprezentând continuitatea și stabilitatea Imperiului Britanic. În acest context se năștea Principesa Elisabeta, fiica celui de-al doilea succesor la tron, Albert, Duce de York, cel care avea să devină Regele George al VI-lea în urma renunțării la tron a fratelui său David, cunoscut ca Eduard al VIII-lea, cel care avea să încalce cutumele unei monarhii tradiționale.

Elisabeta a crescut având în minte abdicarea unchiului său, păstrând sentimentul de fragilitate al instituției monarhice pricinuită de caracterul reprezentatului ei. Tocmai de aceea sentimentul datoriei a existat și s-a manifestat într-o formă specială la actuala regină. Jurământul de la încoronare reprezenta o garanție că un asemenea fapt nu se mai poate repeta. Astfel principiul fundamental care călăuzește domnia Reginei Elisabeta este datoria, îndeplinirea obligațiilor de șef al statului și reprezentant al unei instituții de prestigiu.

Autorul volumului biografic insistă pe istoria predecesorilor suveranei tocmai pentru a demonstra importanța tradiției, a cunoașterii și înțelegerii educației unei principese, la Curte păstrându-se și afirmându-se principiile victoriene. Al Doilea Război Mondial avea să dezvăluie puternicul simț al datoriei principesei adolescente Elisabeta. Devenită regină, și-a îndeplinit cu strictețe îndatoririle de șef de stat, fiind „Cititorul nr. 1”, așa cum o numește guvernul britanic, cunoscând în detaliu informațiile transmise din surse diferite, inclusiv cele referitoare la complexa problematică externă de peste 60 de ani, fiind martora Războiului Rece, dar și a căderii comunismului în centrul și estul Europei, a războaielor din Vietnam, Afganistan sau Irak, precum și a ascensiunii economice a Chinei.

Unul din momentele ceremoniale cele mai semnificative descrise este încoronarea suveranei din 2 iunie 1953, precum și prezența jurnalistului Richard Dimbleby, un fost reporter de radio din timpul războiului, ales să comenteze filmarea pentru întâia oară a unui asemenea eveniment la Catedrala

Westminster, aducând astfel un deosebit prestigiu BBC-ului. Solemnitatea ceremonialului încoronării Reginei Elisabeta a II-a a reprezentat o declarație a continuității, iar tinerețea noii regine avea să aducă un val al schimbării.

De-a lungul cărții sunt prezentate portrete ale Reginei Victoria, Regelui George al V-lea, numit și bunicul England, ale Reginei Mary, Regelui Eduard al VIII-lea (unchiul David), Regelui George al VI-lea (Bertie) și al consoartei sale Elisabeta, cunoscută mai târziu drept Regina-Mamă, ale Principesei Margaret Rose, Lordului Mountbatten (Dickie), Prințului Consort Philip, guvernantei Marion Crawford (Crawfie), Prințului Charles, Prințesei Anne, dar și ale altor personaje precum Stanley Baldwin, Winston Churchill, Anthony Eden, Harold Macmillan, Harold Wilson, Margaret Thatcher, Tony Blair, David Cameron sau designerii Norman Hartnell și Angela Kelly.

Spre deosebire de Regina Victoria care se izola la reședințele sale de la Windsor, Osborne sau Balmoral, Regina Elisabeta a II-a este monarhul activ, prezent și susținător al îndatoririlor regale, de la cele oficiale statale la cele filantropice.

Jubileul de Argint celebrat în 1977 arăta rolul suveranei de stabilizator al societății. Au urmat apoi Jubileele de Aur și Diamant ale Reginei Elisabeta, care, ca și cele ale Reginei Victoria, au fost prilejuri de reflecție, de trecere în revistă a principalelor momente din istoria statului reprezentat de monarh. Populația și-a celebrat de fiecare dată regina ca pe o continuatoare a vechilor tradiții regale, observând în același timp prestigiul statal dat de instituția monarhiei.

Epocile sunt diferite, Regina Victoria a dat numele unei epoci, cea victoriană, când s-au manifestat importante transformări industriale, renașterea economică, complexitatea alianțelor europene și cea a alianțelor matrimoniale. Regina Elisabeta a succedat la tron la câțiva ani după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, harta europeană a dinastiilor modificându-se din nou, numărul acestora fiind mai

mic, iar căsătoriile cu oameni din popor fiind acceptate abia în secolul XXI. În acest context al metamorfozelor benefice, monarhia britanică a devenit un model sau o sursă de inspirație privind modalitatea de conlucrare a suveranei cu instituțiile statului.

Regina este guvernator suprem al Bisericii Anglicane, este conducătorul suprem al forțelor armate, fiind și sursa onorurilor, conferind medalii și ordine. Primirile unor lideri internaționali, de la personalități culturale și spirituale, suverani, papi, președinți, la dictatori sau călătoriile externe în aproape toate colțurile lumii o impun pe Regina Elisabeta a II-a drept un experimentat șef de stat.

Regina Elisabeta „este conducătorul care nu își conduce supușii, ci îi servește”, și-a afirmat autoritatea fără a avea putere, dar mai mult și-a impus respectul în ciuda complicațiilor dinastice produse de divorțurile copiilor săi, în mod special de cuplul Charles-Diana, precum și de efectul mediatic produs de moartea acesteia. Presa acelei perioade a vehiculat informații care o puneau într-o lumină mai puțin favorabilă pe regină, cea care își îndeplinea datoria. Cu toate acestea, prin schimbarea și acceptarea renunțării la anumite cutume legate de căsătorii, precum și prin modificarea Legii succesiunii la tronul britanic, regina primește din nou admirația unei întregi lumi, trecând de spațiul britanic și de Commonwealth.

Adevărata Regină Elisabeta este cea care prin deciziile sale a reușit să aducă britanicilor stabilitate, un consens asupra importanței instituției pe care o reprezintă, bucurându-se totodată de prestigiu internațional. În peste 60 de ani, regina s-a confruntat cu situații complexe, de la criza Suezului, la războiul pentru Insulele Falkland, la inflație, greve, apartenența la Uniunea Europeană, recesiune, terorism, divorțurile din familia regală ori soluționarea „problemei Camilla”. În vremurile tulburi care s-au abătut asupra familiei sale în 1992, numit *annus horribillis,* a izbucnit incendiul de la Castelul Windsor în noiembrie, iar în decembrie

același an, s-a făcut anunțul separării Prințului Charles de Prințesa Diana, urmat de divorț în 1996 și moartea Dianei în 1997. Alți doi copii ai reginei divorțaseră: în 1992, Prințesa Anne; tot în același an, Prințul Andrew se separase de Sarah Ferguson, divorțul pronunțându-se în 1996. Moartea Prințesei Diana aduce însă un val de resentimente asupra reginei, aplanate în anii următori prin intermediul schimbărilor aduse în familie și în demersuri oficiale. Adeseori suverana a făcut acte pline de simbolism, precum vizita în Irlanda din 2011 sau schimbarea legii succesiunii la tron.

Regina Elisabeta a II-a și-a îndeplinit datoria găsind în cele din urmă un echilibru între continuitate, schimbare și decizie. Acordul privind căsătoria nepotului său, Prințul William, cu Catherine Middleton în aprilie 2011 a contribuit la creșterea popularității reginei și familiei regale. Cu trecerea timpului, în ciuda multor încercări, Elisabeta a II-a a rămas un simbol și un model monarhic.

Vă recomand cartea lui Andrew Marr, prin intermediul căreia veți cunoaște istoria britanică recentă, observată prin altă lentilă, cea personală a reginei și a instituției monarhice. Autorul a mai publicat volume privind istoria modernă a Marii Britanii, precum *The Diamond Queen: Elizabeth II and Her People* ce a însoțit documentarul BBC despre Jubileul de Diamant. Andrew Marr face parte din galeria jurnaliștilor BBC cu studii la Cambridge, care pe lângă jurnalismul de calitate a continuat să-și dedice timpul scrisului și prezentării istoriei din altă perspectivă, una pe înțelesul tuturor.

Diana Mandache

Prefață la ediția americană

De ce ar fi americanii interesați de Regina Elisabeta a II-a, suverana Marii Britanii și a altor cincisprezece țări, de la Canada și Australia până la micuța Tuvalu? Iată o întrebare îndreptățită. Regina este un fel de antivedetă, o doamnă bonomă purtând eșarfe, pardesiu și cizme de cauciuc, ieșită la plimbare cu câinii sau cu caii ei. Deși este colosal de bogată, mănâncă frugal, își păstrează cerealele de la micul dejun în cutii din plastic și, atunci când trece prin încăperi în care nu se află nimeni, stinge luminile aprinse fără folos. Are un zâmbet minunat atunci când dorește să zâmbească, altminteri chipul ei are de cele mai multe ori o expresie pe care ea însăși o asemuia cu figura lui Miss Piggy. Puterea ei oficială este foarte mică și aproape irelevantă pentru destinul oamenilor care nu îi sunt supuși.

Nici fiul ei, Charles – care, pe măsură ce se apropie el însuși de vârsta a treia, seamănă din ce în ce mai mult cu predecesorul său hanovrian, Regele George al III-lea, suveranul care a pierdut coloniile engleze din America –, nu este chiar genul de vedetă cu care suntem obișnuiți. Ultima dată când americanii au fost interesați de povestea vieții lui s-a petrecut când acesta s-a despărțit de mult mai celebra lui soție, Diana, care avea să moară ceva mai târziu la Paris, într-un accident de mașină. Iar în prezent, datorită lui Kate Middleton, din clasa de mijloc, a cărei nuntă cu Prințul William, nepotul reginei, a fost urmărită de o treime din audiența totală a planetei, Casa de Windsor pare să aibă o nouă vedetă. Dar regina însăși nu a jucat niciodată în fața camerelor de filmat sau de fotografiat decât o viață cât se poate de normală, atât cât s-a putut în vremurile de azi, dominate de cultura mondenității, ostentației și vitezei.

Tocmai de aceea, regina ar trebui să fie fascinantă pentru oricine este interesat de politica și istoria americane, ca și pentru oricine este pur și simplu curios în privința Caselor regale din ziua de azi. Și, din moment ce regina nu are un echivalent în Statele Unite, povestea vieții ei prezintă o serie de contraste izbitoare. Primul și cel mai evident este că se află în fruntea unui stat de atât de multă vreme. În 2012 și-a celebrat Jubileul de Diamant, marcând cea de-a șaizecea aniversare a urcării sale pe tronul Marii Britanii. A crescut practic sub ochii noștri, transformându-se din tânăra mamă brunetă a anilor 1950 în străbunica experimentată din ziua de azi. Acum, la 85 de ani, se situează pe locul doi în topul celor mai longevivi monarhi din istoria Marii Britanii. Numai faimoasa ei predecesoare, Regina Victoria, a petrecut mai mult timp decât ea în palatele Londrei. Asta înseamnă că Elisabeta i-a cunoscut personal – și uneori îndeaproape – pe toți președinții Statelor Unite de la Harry Truman încoace. Dintre toți aceștia, probabil că a fost mai apropiată de Ronald Reagan, deși ea, împreună cu soțul ei de 90 de ani, Prințul Philip, au legat o prietenie neobișnuit de cordială cu soții Obama. Indiferent ce am crede despre ea, regina și îndelungata ei domnie i-au furnizat poporului britanic un sentiment al continuității, spre deosebire de ceea ce poate resimți cetățeanul unei republici democratice.

Pentru mulți dintre noi, regina este singurul monarh britanic pe care îl cunoaștem. Tatăl ei, Regele George al VI-lea, a murit pe 6 februarie 1952, la mai puțin de șapte ani după terminarea celui de-al Doilea Război Mondial. Regina a moștenit tronul în același an în care avea să moară Stalin, în care Truman anunța producerea bombei cu hidrogen, iar soții Rosenberg erau executați; de asemenea, era anul în care apărea prima ediție a revistei *Playboy,* Elvis Presley termina liceul, iar Kinsey scandaliza America prin raportul său despre sexualitatea femeilor. În timpul domniei sale, regina a fost martora ultimei faze a tranziției Imperiului Britanic spre Commonwealth, organizația formată din 54 de țări și cuprinzând aproape o treime

din populația lumii care le este aproape necunoscută americanilor. Regina s-a întâlnit cu lideri din Uniunea Sovietică post-Stalin, precum Hrușciov și Bulganin, și a devenit primul monarh britanic care a vizitat Rusia după uciderea Țarului Nicolae și a familiei sale în 1917. Tot ea a ocupat un loc în loja de onoare de unde a urmărit dezastruoasa invadare de către Franța și Marea Britanie a Egiptului lui Nasser și teribila criză a rachetelor cubaneze. Regina își aduce aminte perfect de întâlnirea cu personalități istorice precum Charles de Gaulle și Haile Selassie[1]. A fost martora trecerii țării sale de la o majoritate copleșitor de albă până la o „insulă globală” multirasială, cu sute de noi comunități etnice. A domnit în timpul războaielor coreean și vietnamez, de-a lungul celor mai cumplite etape ale Războiului Rece, în timpul perestroikăi și al căderii Zidului Berlinului, dar și în vremea războaielor din Irak și Afganistan și a ascensiunii Chinei.

De-a lungul tuturor acestor ani, regina și-a dedicat o bună parte din fiecare zi a anului, cu excepția Crăciunului, citind cu atenție dosarele oficiale ale țării sale, rapoartele serviciilor secrete, ca și documentația pentru întrevederi banale. Ea manifestă un entuziasm răutăcios față de imitarea personalităților și are o memorie fenomenală, așa că, deși se comportă cu maximă discreție, probabil că nimeni nu o poate egala în ceea ce privește reamintirea evenimentelor și actorilor care au jucat pe scena istoriei contemporane. Acest depozit vast de cunoștințe s-a dovedit benefic mai ales pentru rolul ei de consilier personal și terapeut neoficial al unui lung șir de premieri. Primii din acest șir, inclusiv Winston Churchill, nu au luat-o prea mult în serios; cei din urmă mai degrabă au venerat-o. Când vremurile au devenit tulburi, ea a reușit să-i convingă pe toți prin apelul la crize anterioare, paralele, furnizându-le astfel o perspectivă mult mai largă, deci și mai valoroasă.

Monarhia poate face acest lucru: să furnizeze o perspectivă mai largă. Americanii, asemenea britanicilor, își trăiesc viața politică în cicluri

electorale de patru ani, însă cele mai mari probleme cu care se confruntă se întind pe răstimpuri mai mari de patru ani. Securitatea energetică, schimbările climatice, migrația în masă, datoriile guvernamentale pe termen lung și dispariția unor specii intră cu greu în atenția liderilor politici pentru că aceștia au tendința de a gândi pe termen scurt, la un an, maximum doi, după alegeri. Prin însăși natura lor, membrii familiilor regale gândesc în termeni de generații întregi, așa că este util să ai într-o poziție influentă pe cineva care să se gândească la implicațiile pe termen lung ale unei politici sau program.

O altă deosebire care merită pusă în evidență este însăși viziunea Reginei Elisabeta a II-a asupra rolului pe care îl deține. Deși trăim într-o epocă seculară și materialistă, regina crede, într-adevăr, că are o vocație, și anume că statutul ei este o vocație cu temei religios, căreia i se supune în fiecare zi a vieții sale. Atunci când a fost unsă cu amestecul secret de uleiuri la încoronarea ei, în 1953, urmând o tradiție inspirată de un vechi obicei evreiesc, cu rădăcinile în Antichitate, ea a acceptat o slujbă pe viață, care poate fi comparată mai degrabă cu slujba unui preot decât cu datoria unui om politic din ziua de azi. Poate că tocmai acest lucru, mai mult decât orice altceva, îi explică incredibila modestie. Regina este, în realitate, o persoană timidă, lucru cu atât mai remarcabil cu cât ea își petrece aproape întreaga viață întâlnindu-se cu străini și rostind discursuri în public. Nu-i de mirare că soțul ei, mai vorbăreț de felul său, a spus că nimeni nu ar alege cu bună știință să facă ceea ce face ea.

Sper că lucrarea de față este foarte diferită de majoritatea cărților despre familia regală britanică publicate în Statele Unite. Există un apetit nesățios și absolut explicabil pentru bârfe și scandaluri și trebuie spus că, în această lume atât de plină cu ambele categorii, Casa de Windsor și-a plătit obolul de senzaționalism siropos. Și în cartea de față vor fi descrise și analizate cele mai sugestive izbucniri ale slăbiciunilor regale: fără înțelegerea domniei

dezastruoase a lui Eduard al VIII-lea[2] sau destrămarea căsniciei lui Charles și a Dianei nu putem înțelege domnia reginei. În plus, am discutat cu mulți dintre aceia care o cunosc pe regină și au lucrat cu ea și, ca urmare, am încercat să-i conturez un portret cât mai complet, atât ca femeie, cât și ca monarh. Printre sursele mele se numără atât politicieni, oficiali și oameni de la Curte, cât și membri ai familiei regale, care nu vorbesc niciodată în public – și doar rareori cu străini, chiar și în particular – despre regină și despre rolul ei.

Scopul principal al cărții mele este acela de a arăta cum funcționează de fapt monarhia, trecând prin atâtea faze politice și crize specifice timpurilor moderne, precum și de a explica și pleda pentru un sistem de guvernare care multora dintre americani li se va părea cel puțin bizar. Cu alte cuvinte, eu am luat-o în serios pe regină, ca să o parafrazez. Ea constituie, la urma urmei, o excepție. Nici un alt conducător al unei țări mari nu a rezistat la fel de mult în fruntea țării, nu a trebuit să gestioneze un amestec atât de complex de crize familiale și internaționale. Cred că putem să prezicem fără nicio grijă că nu va mai exista nimeni ca ea. Regina Elisabeta este, în felul ei, o personalitate istorică de prim rang, iar povestea vieții sale este mult mai stranie și mai complexă decât știu cei mai mulți dintre noi.

Prolog
Ce face regina

Ea nu încetează niciodată… înțelegi… a fi Regina.

Un prieten

Se spun o mulțime de prostii despre ce viață chinuitoare are. Aiurea! Cred că îi place viața pe care o duce.

Un bătrân politician

Te previn cu toată sinceritatea: să nu cauți niciodată să afli explicația și rațiunea de a fi pentru orice lucru… A căuta și a găsi rațiunea de a fi a oricărui lucru este o întreprindere foarte periculoasă și nu duce la nimic altceva decât la dezamăgire și insatisfacție, pentru că îți tulbură mintea și în cele din urmă te face nefericită.

Regina Victoria către o nepoată, 1883

Ei bine… ea știe bine ce se petrece. Are ceea ce se numește „nas bun” pentru subiecte de interes. Ar fi fost un foarte bun jurnalist.

Un vechi membru al Administrației regale,
întrebat de autorul cărții de ce anume îi este dor
din ceea ce are legătură cu regina, 2011

Este o doamnă scundă, cu un chip cât se poate de cunoscut la nivel mondial, cu un zâmbet de sute de karate – atunci când dorește să ni-l arate – și cu o mie de ani de istorie în urma sa. Domnește într-o lume care a renunțat aproape de tot la monarhie și, cu toate acestea, realizările domniei sale au determinat două treimi din populația Marii Britanii să considere că monarhia lor va mai rezista cel puțin un secol. Este abilă și înțeleaptă, și simte că are o vocație. Poate să

te atingă cu observații aspre, dar pare lipsită de cinism.

Iat-o, în mai 2011, îmbrăcată în verde-smarald, sosind în prima ei vizită în Republica Irlanda. La vârsta de 85 de ani, ține unul dintre cele mai semnificative discursuri politice din viața ei. „Este o realitate tristă și regretabilă că, de-a lungul istoriei, insulele noastre au trecut prin mai multă suferință, tulburări și pierderi decât ar fi meritat. Aceste evenimente ne-au afectat personal pe mulți dintre noi. […] Tuturor acelora care au suferit din cauza trecutului frământat le adresez cele mai sincere gânduri și o compasiune adâncă.” Este o vizită profund emoționantă, mai ales că amintește de uciderea unei rude de-a reginei, Lordul Mountbatten, în 1979 de către IRA[3]. Destinația vizitei este Croke Park, stadionul și cartierul general al „Gaelic Athletic Association” unde, în 1920, 14 oameni nevinovați au fost omorâți de către forțele de poliție și auxiliare loiale Coroanei – adică bunicului ei – la începutul sângeroasei lupte pentru independența Irlandei.

Vizita era așteptată de multă vreme, iar șefii serviciilor de securitate de pe ambele maluri ale Mării Irlandei au avut mult de furcă în organizarea ei. Vizita fusese anunțată cu mult timp înainte, iar regina nu obișnuiește să amâne. După cum era de așteptat, o majoritate semnificativă de irlandezi au salutat această vizită; s-a întâmplat chiar ca regina să dea mâna cu unul dintre cei mai înverșunați reprezentanți ai republicanilor, fost adept al organizației Sinn Féin, care susținea IRA. Așa că acest eveniment a constituit o pagină măruntă, dar semnificativă și revoluționară, din cartea istoriei, recunoscând că, în anul 2011, pentru cetățenii irlandezi și britanici conta ceea ce aveau în comun – familii, afaceri, sentimente și competiții sportive –, și nu trecutul însângerat. Regina i-a mărturisit premierului irlandez, Enda Kenny[4], că de mult timp își dorea să facă această vizită, pe care el a socotit-o a fi „încheierea unui ciclu”. La întâlnirea privată, regina s-a așezat sub portretul lui Michael Collins, bine-cunoscutul lider militar irlandez. În

public, ea și-a înclinat capul în amintirea rebelilor irlandezi care și-au dat viața luptând împotriva Coroanei.

Nimeni altcineva din Marea Britanie nu putea întreprinde o astfel de vizită, cu un mesaj atât de reconciliant. Evenimentul a fost transmis de mii de jurnaliști din întreaga lume. Niciun politician britanic nu a rămas în funcție suficient de mult și nici nu s-a implicat atât de personal, ca să nu mai menționăm faptul că nu ar putea vorbi în numele tuturor britanicilor. Este adevărat că Mary McAleese este o figură unică – primul reprezentant al Irlandei de Nord și prima femeie președinte, însă niciun britanic în afară de regină nu are autoritatea de a-i reprezenta pe locuitorii Marii Britanii.

Și iat-o din nou, câteva zile mai târziu, întâmpinându-l pe președintele Barack Obama și invitându-l să înnopteze la Palatul Buckingham. În lumina apusului mohorât care învăluie peluza palatului, vedem bine-cunoscutul fast oficial: garda regală călare, soldați mărșăluind, cimpoaie, imnuri naționale, ecoul salvelor de tun. În ajunul vizitei sale, vorbind din Washington, Obama nu mai pridídea lăudând-o pe regină în termeni generoși, nu tocmai corecți din punct de vedere politic, ca fiind „chintesența Angliei”[5]. Vizita lui anterioară decursese la fel de spectaculos. Cu toate acestea, relația dintre cele două personalități are și o dimensiune legată de prietenie și reconciliere, într-o manieră mai blândă și mai personală.

Când Obama a fost ales președinte prima oară, mulți oameni importanți din Londra au resimțit o oarecare neliniște. Iată un om care părea să aibă o atitudine degajată față de (exagerata) „relație specială” cu Marea Britanie. Obama nu avea niciun fel de legături personale cu Marea Britanie; de fapt, avea o legătură, însă una nefericită, despre care scrisese în tinerețe. Bunicul lui fusese arestat, închis și torturat pe teritoriul care acum formează statul Kenya. Primii ani ai domniei reginei au fost marcați de un război brutal împotriva grupării naționaliste

Mau-Mau din această parte a lumii. Obama este un foarte bun profesionist în politică, deci era puțin probabil că-i va permite trecutului său personal să-i influențeze deciziile politice, însă, cu toate acestea, s-a simțit o oarecare reținere. Imediat după terminarea ceremoniei oficiale, regina a întreprins tot ce i-a stat în putere pentru a-i face pe Obama și pe soția lui, Michelle, să se simtă cu adevărat oaspeți de seamă, conducându-i ea însăși pe cei doi până la dormitorul pregătit pentru ei.

În încăperea respectivă era expusă o selecție inteligent aleasă de comori din Arhiva regală – ca întotdeauna cu ocazia vizitelor de stat. Se afla acolo un bilet scris de mână de către George al III-lea, de prin 1780, în care se lamenta că „America este pierdută! Oare trebuie să cădem și noi sub această lovitură?” dar care continua cu speculații pe marginea viitorului afacerilor și al prieteniei. Se aflau acolo scrisori de la Lincoln, eroul admirat de Obama, și de la Regina Victoria către văduva lui Lincoln, precum și câteva pagini de jurnal în care Victoria își mărturisea compasiunea pentru sclavii negri și își arăta încântarea de a fi cunoscut unul, Josiah Henson, despre care spunea că „îndurase multă suferință și cruzime” înainte de a evada în Canada Britanică. Se aflau acolo și documente despre vizita (pe atunci) Prințului de Wales în Chicago, orașul în care a trăit o perioadă Obama, în anul 1860, precum și un bilet scris de mâna Reginei-Mamă către Prințesa Elisabeta în care îi menționa vizita pe care i-a făcut-o președintelui Roosevelt în 1939, când au luat masa sub copaci, „iar toată mâncarea a fost servită pe un singur platou […] cu ceva șuncă, salată, fasole și HOT DOG!”. Poate că imaginea părea una domestică, dar menirea ei era să amintească alianța vitală din timpul războiului, încheiată după cea mai importantă vizită a Regelui George al VI-lea peste ocean. Tot acolo se afla și un steag din Hawaii, locul de naștere al lui Obama.

Această colecție de obiecte de arhivă conținea esența farmecului monarhiei. Regina îndeplinește un rol constituțional, dar și unul personal. Aducând

aminte de independența Americii și de istoria sclaviei, și referindu-se la locuri care prezentau un interes aparte pentru Obama, colecția aparent întâmplătoare de obiecte cu valoare istorică încerca să realizeze o legătură emoțională, să găsească puncte de contact. (La rândul său, Obama i-a dăruit reginei un album cu fotografii înfățișându-i pe părinții acesteia în timpul vizitei lor în Statele Unite, cu puțin timp înaintea izbucnirii războiului.) Mai târziu în cursul vizitei sale, președintele a purtat discuții importante și destul de sensibile cu premierul David Cameron despre Libia, Afganistan și abordările lor diferite asupra economiei, așa că se spera ca vizita președintelui la regină să-l fi binedispus în avans. Ca și în cazul vizitei în Irlanda, nimeni altcineva nu putea reuși acest lucru. Însă mai trebuie spus și că regina poate acționa eficient tocmai pentru că numeroși alți oameni (cum ar fi bibliotecarul Casei regale, Lady Roberts) lucrează intens în culise, neștiuți de public. Cartea de față va face referiri și la aceștia.

Dar lucrarea este în primul rând despre regină. Cel mai bun antidot împotriva dezinteresului sau ostilității față de Regina Elisabeta a II-a ar fi să o urmăm îndeaproape timp de câteva luni. De la misiuni de afaceri în străinătate până la vizite în orașe și spitale de provincie, ea îndură o rutină surprinzător de epuizantă. Aceasta include ceremonii la cel mai înalt nivel, dar și vizite rapide și nepretențioase pentru a se întâlni cu soldați, oameni de afaceri, voluntari și aproape orice categorie de cetățeni pe care ne-o putem imagina. Astfel de evenimente îi ocupă serile, când, la unul sau altul dintre palate, mii de oameni sunt invitați să fie „onorați” pentru activitatea lor filantropică. Acest program include și parcurgerea cu răbdare a unor dosare voluminoase cu rapoarte, emise de guvernul care activează în numele ei. La Whitehall, centrul guvernamental al Marii Britanii, unde sunt procesate cele mai secrete informații, regina este pur și simplu „Cititorul numărul 1”.

Regina a fost nevoită să apară în fața oamenilor de-a lungul întregii sale vieți. Dar a apărea în fața oamenilor nu este un lucru care poate fi subestimat.

Regina are o aură charismatică, pe care numai puțini politicieni din ziua de azi mai reușesc sa o activeze la rândul lor. Orice apariție a suveranei Marii Britanii creează o atmosferă de agitație și nerăbdare, o emoție care nu poate fi controlată. Când apare ea, oamenii descoperă că inima le bate mai repede, indiferent cât de mult ar încerca să o trateze ca pe o persoană oarecare. În ciuda faptului că apare peste tot – la știri, pe timbrele poștale, pe prima pagină a ziarelor –, ea reușește totuși să rămână un personaj misterios. Chipul ei trece rapid de la o expresie îngândurată, chiar morocănoasă, la zâmbet. Ochii ei scrutează discret împrejurimile. Pare să nu comunice prea multe despre sine.

După cascada de crize familiale și controverse publice, Regina se bucură acum de o perioadă mai calmă. Regalitatea britanică a devenit surprinzător de populară pe întregul glob. Regina a vizionat cu mare interes și chiar cu plăcere un film recent[6], cu Colin Firth, despre lupta tatălui ei cu bâlbâială și despre omul care l-a ajutat, australianul Lionel Logue. (Își aduce foarte bine aminte de Logue.) Ea însăși a fost eroina unui film de succes, având-o ca interpretă principală pe actrița Helen Mirren. Ilustra ei predecesoare, Elisabeta I, a fost interpretată de Judy Dench într-un film despre Shakespeare[7]. Firth, Mirren și Dench au câștigat cu toții Oscarul, așa cum observa mucalit unul dintre copiii reginei.

Elisabeta nu este actriță, însă popularitatea de care se bucură monarhia datorează enorm modului în care ea își îndeplinește rolul. Viața a purtat-o în călătorii în jurul lumii de mai multe ori și a adus-o în fața unor lideri de toate felurile, de la eroi la monștri, dar și în fața unor oceane de chipuri emoționate, cu mâini ridicate în aer salutând-o neobosite. Și-a cunoscut destinul încă din copilărie. Deși timidă, ea consideră că a fi regină este o vocație, o chemare căreia nu i te poți sustrage.

Ca orice om de 85 de ani, și-a condus pe ultimul drum multe rude și prieteni și a suferit numeroase dezamăgiri, dar a savurat și succese. A pierdut un

rege, o regină și prințese – tatăl, mama, sora și pe minunata Diana –, dar și prieteni dragi. A adus pe lume patru copii și a fost martora divorțului a trei dintre ei. Cu toate acestea, se poate socoti mulțumită. Știe că dinastia ei, spre deosebire de atâtea altele, va supraviețui aproape cu siguranță. Moștenitorul ei și moștenitorul moștenitorului ei sunt pregătiți. Iar majoritatea oamenilor sunt mulțumiți de ea și de felul ei de a domni.

Aceia care își mai aduc aminte de ea în tinerețe, pe când era o fetiță cu părul buclat, pot fi numărați pe degete. Pe 12 mai 2011, ea a ocupat locul 2 în topul celor mai longevivi monarhi britanici, depășind recordul deținut de George al III-lea, pentru că a domnit 21.645 de zile. În septembrie 2015, dacă va mai trăi, va depăși chiar și recordul Reginei Victoria. Soțul ei, ajuns acum în al nouălea deceniu de viață, încă mai are privirea sfredelitoare și ținuta stoică a bărbatului aflat oarecum în derivă într-o lume de progresiști și liberali. El ar fi putut să urce în aproape orice ierarhie. Însă a ales să-și petreacă viața pe post de „Consort, sprijin și supus".

Ducele de Edinburgh și regina și-au trăit viața în tandem, într-un ciclu anual de ritualuri și tradiții, mutându-se de la un palat la altul, pe măsura schimbării anotimpurilor. Amândoi se pregătesc, câteodată de mai multe ori pe zi, pentru prânzuri, inaugurări, discursuri, parade militare, învestituri și dineuri. Diminețile reginei încep, ca de fiecare dată, cu știrile de la postul de radio BBC, cu ceaiul Earl Grey, cu *Racing Post* și *Daily Telegraph* și, în timp ce-și servește pâinea prăjită la micul dejun, în compania soțului, savurând muzica cimpoierului ei personal din grădină (pe care ignoranții o socotesc zgomot), în preajma ei se află ultimii dintre cei mai devotați membri ai sistemului monarhic britanic: câinii reginei, patru exemplare din rasa corgi și trei din rasa dorgi (metiși rezultați din împerecherea raselor dachshund și corgi).

O echipă discretă și protectoare de servitori, pe care ea îi strigă pe numele mic, se agită de colo-colo. O așteaptă o foaie tipărită cu programul zilei; în curând

va sosi prima dintre cutiile roșii cu documente oficiale, conținând totul, de la întâlniri minore până la rapoarte alarmante ale serviciilor secrete. Uneori regina face o scurtă vizită la etaj, pe domeniul Angelei Kelly, asistenta ei personală și designer principal, care își are apartamentul pe un coridor îngust aflat chiar sub acoperișul Palatului Buckingham. Această doamnă, o reprezentantă genială și pragmatică a orașului Liverpool, este una dintre persoanele cele mai apropiate de regină, exceptându-i pe membrii familiei. Ea lucrează cu baloturi imense de pânză, manechine și foarfece pentru a crea cea mai mare parte din ținutele reginei. Înaintea vizitelor mai lungi în străinătate sau în interiorul țării, ea face planul rochiilor, pălăriilor, genților și pantofilor pe care le vor lua în călătorie. Uneori sunt consultați și creatori de modă din afară. (Odată, o creatoare de modă scoțiană a insistat să-i ia personal măsurile reginei. În timp ce se ghemuia în toate pozițiile manevrând metrul de croitorie, regina exclama: „Atenție la braț! Atenție la picior! Atenție la braț!” Și a tot chicotit până la terminarea procesului de măsurare.) La etajul de sub apartamentul Angelei Kelly așteaptă valizele și cuierele vechi din piele destinate călătoriilor regale, fiecare având marcat un singur nume: „Regina”. Aceste valize au văzut multe la viața lor, căci suverana nu este un fan al obiceiului modern de a înlocui repede orice vechitură.

Jos, în biroul ei, conținutul diverselor dosare oficiale este sortat de secretara personală, care transportă apoi totul sus. Numai regina citește aceste documente; ducele păstrează o distanță precaută, prevăzută prin Constituție, de anumite părți din viața ei, deși el însuși se ocupă de administrarea proprietăților regale și rămâne un nonagenar extrem de activ, încă strecurându-se adeseori prin traficul londonez cu mașina sa, bucurându-se de anonimat. Ca orice om care a urmat ani de zile o aceeași rutină – regina este acum cea mai vârstnică suverană din istoria țării sale –, Elisabeta speră ca astăzi să apară o surpriză, chiar și una foarte mică. Cu siguranță că la

începutul fiecărei zile se întreabă: „Și acum ce urmează? Ce se va petrece astăzi?”

„Jobul” reginei

Astăzi, regina se va îmbrăca și va ieși din casă pentru a-și face „jobul”. Angela Kelly îi va fi pregătit deja ținutele care – speră amândouă – o vor face pe regină să iasă în evidență în mijlocul mulțumii și se vor potrivi cu toate obligațiile care vor surveni pe parcursul zilei respective. Desigur, în anumite momente ale anului, ea nu va lucra. Este vorba despre acele weekenduri liniștite de familie și de vacanța lungă de vară, petrecută mai ales la Balmoral, în Scoția. Altminteri, așteptările publicului – funcționari și politicieni, turiști, președinți și mulțimea de trecători – sunt atât de mari, încât îndatoririle ei nu se termină niciodată.

Ca șef al statului, Regina Elisabeta este simbolul viu al mai multor națiuni; mai întâi de toate, al Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, dar și al altor 15 entități statale, incluzând Australia, Canada, Noua Zeelandă și țări mai mici, până la Tuvalu. Regina nu seamănă deloc cu alți monarhi constituționali. Spre deosebire de alte state, Marea Britanie nu are nici măcar o singură Constituție scrisă, nici vreun alt document fondator. Aproape o treime din Constituția olandeză o reprezintă explicarea îndatoririlor monarhilor olandezi. Regele Spaniei face parte din una dintre cele mai vechi și mai mari Case regale europene, Casa de Bourbon, însă îndatoririle lui sunt strict limitate, în cuvinte atent alese, în Constituția spaniolă.

Autoritatea reginei britanice este mai degrabă ca un mârâit pașnic din vremurile de altădată, încă vibrând, încă misterios. Ea reprezintă statul – de fapt, din anumite puncte de vedere, cel puțin teoretic, ea *este* statul. Ea este reprezentantul activ al structurii de putere care se luptă să protejeze și să susțină 62 de milioane de oameni (plus alte 72 de milioane de persoane de pe alte „meleaguri”). Ea nu este un simbol al poporului. Cum ar putea ea – sau oricine

altcineva – să reprezinte milioanele de oameni atât de diferiți, aparținând atâtor grupuri etnice și religii, atât de diverse, și să reprezinte fiecare perspectivă politică, opinie și vârstă? Entuziasmul cu care susține structura Commonwealth a națiunilor – care nu îi pasionează prea mult pe numeroși dintre politicienii britanici – o determină să fie mai interesată de soarta noilor britanici de origine africană și asiatică decât ne-am aștepta. Recepțiile de la Palatul Buckingham sunt mai diverse din punct de vedere social și etnic decât acelea din Downing Street[8] sau din City[9]. Ea se simte cel mai bine, relaxată și zâmbitoare, în compania tinerilor, a oamenilor emoționați sau discreți. Urmărind-o în timpul evenimentelor oficiale, nu poți să nu observi că dineurile și discursurile la nivel înalt constituie „slujba” ei cotidiană.

Cu toate acestea, fie că ne place sau nu, ea este simbolul autorității care îi pune în mișcare pe funcționarii statului și legile sale – alegerile, armata, judecătorii și tratatele care, împreună, fac posibilă viața modernă. De peste 60 de ani, ea apare în public pentru a deschide sesiunea Parlamentului *ei,* pentru a le comemora pe victimele războiului din țara *ei,* trece în revistă trupele *ei* sau participă la liturghiile Bisericii *ei.* „Marea Britanie” nu poate merge în Republica Irlanda pentru a vindeca în sfârșit o rană politică ce își are originea în anii 1920, în lupta Irlandei pentru independență. Numai regina poate face aceasta. „Marea Britanie” nu poate întâmpina un papă sau un președinte. Regina poate.

Elisabeta are multă autoritate, dar nicio putere. Ea este un paradox elegant îmbrăcat și punctual. Ea este conducătorul care nu își conduce supușii, ci îi servește. Semnificația ancestrală a regalității a fost modificată; o parte din scopul acestei cărți este de a explica cum și de ce s-a petrecut acest lucru. Monarhia constituțională modernă nu înseamnă supunere, mâna care apasă asupra unei națiuni neîmblânzite. Ci oferă o versiune a libertății. Coroana nu este guvernul. Există un spațiu mic și esențial între Coroană și autoritatea zilnică a miniștrilor. Ar fi

nepoliticos să spunem că aceia care guvernează sunt intruși în stat – căci guvernele provin din parlamente care sunt alese de cetățeni și reprezintă ultimele bastioane ale libertății noastre. Totuși, guvernele sunt musafiri în stat. Sunt bine-venite pentru o vreme, însă nu au drept de proprietate.

Dimpotrivă, regina înseamnă continuitate. Poate că este adevărat că trăim într-o lume uneori depășită, însă, când au fost întrebați ce semnificație are cu adevărat regina, ceilalți membri ai familiei regale, premierii, arhiepiscopii și funcționarii civili de rang înalt au folosit cel mai adesea termenul „continuitate”. Oare ce aveau în vedere? Nu doar continuitatea existenței țării sau a statului. E adevărat că statul este o prezență vie și valoroasă indiferent cine l-ar guverna. Oamenii se uită înapoi, în trecut, și își imaginează un viitor care durează mai mult decât propria lor existență; monarhia transformă o familie reală în simbolul viu al acestei certitudini universale. Iar monarhia constituțională merge chiar mai departe decât atât. Ea afirmă că reprezintă interesele poporului înainte ca acesta să-și aleagă guvernul curent și multă vreme după înlocuirea acestuia. Monarhia constituțională nu uită nimic. Și privește înainte, mult mai departe de următoarele alegeri.

Diferența dintre stat și guvernare reprezintă unul dintre fundamentele esențiale ale libertății. O întreagă pantomimă a acestui ritual este cultivată în Marea Britanie pentru a exprima acest lucru. La deschiderea anuală a Parlamentului, regina citește cu voce tare mesajul scris de premier, acționând ca un ventriloc pentru guvernul ei. Ea vorbește în mod deliberat fără emfază ori emoție: nimeni nu trebuie să afle ce simte ea cu adevărat. Un ministru debutant este luat ostatic la Palatul Buckingham ca să garanteze astfel pentru siguranța ei și ca să sublinieze în acest mod separarea politicii de treburile statului. Atunci când regina pleacă de la Westminster, ministrul este eliberat (după ce i se oferă ceva de băut), iar politica obișnuită continuă. Statul și guvernul s-au întâlnit, și-au dat mâna, apoi a plecat fiecare pe drumul său. Și alte țări operează o distincție similară, exprimând-o prin

documente scrise sau prin președinți aleși de popor, dar lipsiți de putere; însă britanicii au preferat cu mult timp în urmă să aibă o persoană care să întruchipeze acest principiu.

La nivel practic, slujba reginei este mult mai dificilă decât pare. Când cei mai importanți lideri străini sosesc într-o vizită de stat, regina îi întâmpină în numele țării cu un zâmbet, o strângere de mână (înmănușată) și cuvinte politicoase, menite, de asemenea, să nu ofenseze niciodată pe nimeni. Ea le oferă găzduire și le acordă atenție unor oameni pe care poate că personal i-ar considera drept abominabili sau cel puțin niște nemernici. Oaspeții găzduiți la palatele Buckingham sau Windsor sunt conduși personal de către regină până la apartamentele pregătite pentru ei. Înainte, ea verifica personal aranjarea încăperilor cu pricina, asigurându-se că pe noptiere au fost așezate cărțile potrivite, că aranjamentele florale arată bine și că totul exprimă o primire călduroasă. La dineurile somptuoase ea verifica mâncarea, florile și distribuirea locurilor la masă; oare toți vor fi mulțumiți de locul ce l-a fost rezervat și se vor înțelege bine cu vecinii de masă? Tot regina își pune bibliotecarii să caute scrisori, fotografii sau imagini care i-ar interesa ori binedispune pe musafiri.

Atunci când sosesc oaspeții și se leagă primele conversații, ea trebuie să fie atentă să evite orice subiect care le-ar da bătăi de cap miniștrilor ei. Un fost ministru de externe, Douglas Hurd, a trăit pe viu acest lucru: „Ea și-a format o tehnică cât se poate de elaborată. Când un șef de stat – sau orice alt oficial – venit în vizită începe să vorbească despre politică, să explice cam ce se întâmplă în țara lui, ea spune: «Domnule președinte, este cât se poate de interesant… și sunt sigură că ministrul de externe și-ar dori foarte mult să discute despre aceasta cu dumneavoastră.» Și uite așa te trezești deturnat. Iar subiectul se schimbă, și tu ești tras pe dreapta, mutat pe altă linie.” Alții vorbesc despre cum regina folosește tăcerea politicoasă pentru a evita eventualele dificultăți, iar când îi întrebi pe oameni despre

conversația lor cu regina, le vei auzi declarațiile jenate despre cât este de inteligentă și de profundă – și ajung să-ți relateze numai ceea ce *ei* i-au spus *reginei.* Inteligent!

Se pare că același lucru se întâmplă și în audiențele săptămânale cu miniștrii, uneori întâlnindu-se simultan chiar și cu doisprezece dintre ei. Deși aceste întrevederi sunt întru totul private (fără stenografe, secretare sau reportofoane), foști premieri și funcționari vorbesc despre ele ca fiind mai degrabă un fel de terapie la nivel înalt decât un schimb dinamic de păreri. Regina ascultă de peste 60 de ani orice doresc miniștrii ei să-i spună – autojustificări, lamentații personale, mici răutăți la adresa rivalilor – fără să le dea niciunuia de înțeles de partea cui s-ar afla, cu excepția, în sens larg, a taberei pe care o reprezintă continuitatea guvernării țării. Sir Gus O'Donnell, secretar de cabinet care a lucrat cu patru premieri – Sir John Major, Tony Blair, Gordon Brown și acum David Cameron – spunea: „Ei făceau tot ce le stătea în putere ca să nu rateze această întrevedere. Ea le oferă un loc sigur, unde premieri și suverani pot să se întâlnească și să aibă genul acela de conversație pe care nu cred că-l mai poate purta nimeni altcineva din această țară… De la aceste întâlniri ies mai buni decât erau la intrare, ca să spunem așa."

Regina cunoaște aproape toate secretele de stat din ultimii 60 de ani. Cum spunea tot Gus O'Donnell: „Îi trimitem reginei toate minutele cabinetului, de pildă, așa că ea este la curent cu toate discuțiile, cu toate deciziile care se iau. Ea primește numeroase documente despre ceea ce face efectiv guvernul, în cutiile ei roșii." Regina este foarte interesată de problemele care presupun Constituția – Sir Gus oferă drept exemplu disputele din prezent referitoare la viitorul Camerei Lorzilor și la trecerea Marii Britanii la un regim cu parlamente numite de termen determinat – și cu tot ceea ce are legătură cu armata Marii Britanii. Ea lucrează din greu și pentru a sprijini corpul funcționarilor publici, care, asemenea ei, trebuie să fie neutri din punct de vedere politic, dar care primesc foarte puține aprecieri din partea

publicului sau a presei. În public, în aparițiile ei televizate cu mesaje de Crăciun și în numeroase discursuri, are grijă în general să rămână pe terenul ferm al exprimării generale a bunelor intenții, deși cu ocazia Crăciunului atinge deseori subiectele fierbinți ale zilei. Deceniu după deceniu, ea a evitat capcanele care puteau atrage monarhia în pericole serioase. A comis și greșeli, evident; toată lumea greșește. Dar, însumând totul, ea a reușit să joace acest dans al discreției fără încetare și cu atâta abilitate, încât mulți oameni au tras chiar concluzia că regina însăși trebuie să fie lipsită de caracter – neutră, pasivă, chiar insipidă.

Dar Elisabeta nu este nicidecum așa. Are o foarte bună ținere de minte și o judecată profundă; știe să disimuleze și este capabilă de comentarii acide. A fost întotdeauna sinceră și directă în legătură cu derapajele copiilor ei. A observat îndeaproape și a descris în termeni incisivi ciudățeniile liderilor străini și ale politicienilor faimoși. Și a făcut asta în timp ce își juca rolul de persoană calmă seara la Balmoral sau instalată confortabil pe o canapea de pe iahtul regal, cu un pahar cu o băutură plăcută în mână, sau plimbându-se pe plaje ori pe dealuri. În intimitate, știe să îmbrățișeze și să râdă; știe să arate că nu are răbdare cu cei zăpăciți și moșmondiți. Deși nu îi plac confruntările și i-a delegat această sarcină de nenumărate ori soțului ei, are opinii cât se poate de ferme în privința anumitor oameni. Însă datoria îi cere să ascundă toate aceste lucruri. Alți oameni, vedetele sau actorii, sunt plătiți să aibă „personalitate". Ea este obligată să și-o ascundă pe a ei.

Aceasta nu înseamnă că duce o viață plictisitoare. „Lucrăm într-o branșă care furnizează fericire", șoptește una dintre doamnele ei de companie în timp ce regina se îndreaptă către un alt grup de entuziaști, de copii care o salută cu mâna. Probabil că este minunat să le aduci fericire oamenilor fără să fii nevoit să le spui bancuri sau anecdote ciudate. Elisabeta poate să aducă fericirea prin simpla ei prezență, prin zâmbet, înclinarea capului și adoptarea unei posturi potrivite pentru fotografii. Nimeni dintre

aceia care au urmărit evoluția acestei doamne – acum îndreptându-se ușor către finalul celui de-al nouălea deceniu de viață, continuând să meargă prin mii de orășele, hoteluri străine, catedrale și cazărmi militare, aruncând priviri agere de jur-împrejur – și a observat rândurile de oameni nerăbdători, zâmbind larg, așteptând-o emoționați, nu poate pune la îndoială acest lucru, însă pe lângă toate acțiunile care oferă fericire există și o cantitate imensă de aspecte ceremoniale, religioase și sociale de care trebuie să se ocupe, săptămână după săptămână. (Unii sunt de părere că este chiar prea mult, mai ales pentru o doamnă de vârsta ei.)

Regina conduce și Biserica Anglicană, biserica națională care s-a desprins de Roma, despărțire pusă la cale în pripă de înaintașul ei din Casa Tudorilor, priapicul și îmbujoratul Henric al VIII-lea. Regina este numită „Apărătoarea Credinței" și „Guvernator Suprem al Bisericii Angliei". Primul dintre titluri este tehnic și oarecum absurd din moment ce i-a fost atribuit lui Henric de către Papa Leon al X-lea înainte de rebeliunea englezului. Însă al doilea contează cu siguranță: regina numește episcopi și arhiepiscopi și își ia foarte în serios rolul de sursă a respectabilității anglicane, adresându-se Sinodului și discutând regulat cu cele mai importante fețe bisericești.

Actualul Arhiepiscop de Canterbury, Rowan Williams[10], spune că regina este în mod formal cea mai înaltă Curte de apel, locul ultim unde pot ajunge argumentele. În practică, desigur, ea nu intervine în chestiunile de detaliu, cum ar fi hirotonirea femeilor sau căsătoria dintre homosexuali, tot așa cum nu intervine nici în discuțiile parlamentare. Însă, mai spune arhiepiscopul, „ea consideră că are o responsabilitate în a supraveghea treburile Bisericii, o oarecare responsabilitate de a o sprijini, de a fi de partea acelora care administrează Biserica, fiind ea însăși un creștin foarte devotat". Williams declară că Elisabeta a fost profund impresionată atunci când predecesorul lui i-a dăruit o carte de rugăciuni înainte de încoronarea ei, carte pe care încă o mai folosește.

Pentru ea, consideră Williams, încoronarea este o vocație, „o chemare, nu un privilegiu, ci o chemare; dacă asta cere un preț, atunci este gata să-l accepte". Și, după cum vom vedea, uneori chiar a costat-o foarte mult.

Regina este și „sursă a onorurilor". Ea înmânează medalii, cruci onorifice, panglici și săbii de cavaleri, cel mai adesea (dar nu exclusiv) la sfatul politicienilor, oferindu-le aceste distincții persoanelor cu merite deosebite (uneori și persoanelor care nu au merite chiar atât de remarcabile…). Fiecare dintre aceste ceremonii necesită conversații, contacte vizuale, informări și timp. De când a devenit regină, în 1952, și până în prezent, Elisabeta a oferit 404.500 de titluri onorifice și premii și a oficiat personal peste 610 învestituri (ceremonii de acordare a onorurilor de cel mai înalt nivel).

Să nu uităm nici de forțele armate. Regina este Conducătorul Suprem al Forțelor Armate. În fața reginei își depun jurământul soldații, piloții și marinarii și în numele ei luptă aceștia și își dau viața. Elisabeta are o relație specială cu anumite regimente – prima ei îndatorire oficială a fost aceea de *Colonel-in-chief*[11], iar ducele deține încă rangul militar – și o relație cordială cu toate regimentele. Acest rol necesită multe alte vizite și ceremonii. De asemenea, ea este patronul spiritual al multor activități caritabile. Și acestea îi solicită o mare parte din timp, cel mai adesea implicând-o în proiecte de colectare de fonduri. Din când în când, familia regală încearcă să-și organizeze activitatea caritabilă. După moartea mamei și a surorii reginei, membrii familiei regale s-au așezat în jurul unei mese la Palatul Sandringham și au discutat despre ceea ce aveau să facă, cu ce trebuiau să continue. Au descoperit că unele activități caritabile aveau prea multe fețe regale asociate, pe când altele nu beneficiau de nici măcar una, așa că au convenit împreună să facă niște schimbări.

Și mai există și „domeniile de peste mări". Regina nu uită niciodată că este Șeful Commonwealth-ului, un titlu inventat în 1949 pentru a-i permite noii

republici a Indiei să-și păstreze asocierea cu Marea Britanie. Această responsabilitate o obligă pe regină să-și asume numeroase călătorii, care se adaugă la celelalte vizite în alte țări și la vizitele diplomatice sau de afaceri pe care guvernul țării îi cere să le realizeze anual. La Ministerul de Externe (Foreign Office), diplomații își alcătuiesc lista cu vizite de stat și alte vizite dezirabile, argumentând care partener de afaceri are prioritate asupra altora și care lider de stat ar fi recunoscător în mod deosebit dacă regina ar face o vizită în țara sa. Apoi diplomații trimit lista comună la palat, unde încep alte negocieri.

Aceste vizite nu sunt călătorii de plăcere. Ele implică numeroase ore de planificare, nesfârșite probe de rochii și pălării și, mai ales, o cantitate copleșitoare de conversații, zâmbete și înclinări înțelegătoare ale capului. Iar cel mai dificil aspect dintre toate îl reprezintă discursurile. Regina este timidă de felul ei, o persoană mai degrabă tăcută, care nici măcar acum, după atâția ani, nu găsește vreo plăcere în a vorbi în public, indiferent de amploarea evenimentului. Un jurnalist care o studiază de mai multe decenii a observat următoarele: „Chiar dacă se află în Marea Sală a Poporului sau la vreo întrunire a Asociației Cercetașelor, regina are emoții înaintea oricărui discurs. Cu toate acestea, după ce-și termină discursul și primește minunate aprecieri și aplauze, ea… bombăne, pentru că totul s-a terminat prea repede. Face asta de când o știu.” Pe măsură ce înaintează în vârstă, aceste vizite li se par Elisabetei și Ducelui de Edinburgh din ce în ce mai obositoare și incomode. Până acum, au continuat să accepte aceste vizite, în general de două ori pe an.

Dincolo de toate acestea, regina consideră monarhia drept un fel de liant național, realizând vizite constante pe întregul teritoriu al țării pentru a fi văzută, întâmpinată și pentru a primi mulțumirile oamenilor care sunt frecvent ignorați de potentații politicii și economiei din Londra. Elisabeta organizează dineuri, cocteiluri și gale pentru strângere de fonduri la palatele Buckingham și Holyroodhouse din Edinburgh, pentru a mulțumi sau a aduce laolaltă

numeroși filantropi, personalități ale societății civile și vedete din lumea afacerilor. La recepții speciale, tematice, ea întâmpină diferite tipuri de oameni – pot fi australieni stabiliți în Marea Britanie sau tineri artiști, activiști pentru drepturile handicapaților sau membri ai serviciilor de ambulanță. Astfel de evenimente sunt planificate cu meticulozitate. Regina alcătuiește o listă cu cine poate fi invitat și de ce. Ea planifică programul serii și momentele incluse în el și reușește să-și aducă aminte aproape toate numele invitaților. Numai atunci când observi bucuria de pe chipul voluntarilor mai în vârstă, pe care nimeni nu-i prea bagă în seamă, sau de pe fața tinerilor muzicieni care se luptă pentru afirmare poți înțelege puterea discretă a acestei campanii regale, cel mai adesea nebăgate în seamă de agenda publică a presei.

Și mai există și liturghiile, jubileele regale și nunțile. Jubileele sunt o tradiție inventată care îi permit monarhiei să domine, oricât de puțin, agenda publică și-așa încărcată a unei țări care are atât de multe de făcut. Jubileul le permite oamenilor să privească înapoi, la ultimii 25, 50 sau 60 de ani, dar să privească și înainte, în viitor, ca într-un fel de moment național de reflecție. Nunțile pot fi urmate sau nu de căsnicii reușite, însă ceremoniile ca atare le permit celor mai fanatici dintre regaliști – dar și multor altora – să aibă parte de scurtul lor moment de euforie.

Sper ca până acum cititorul să se simtă deja epuizat. (Și să nu uite că nu am vorbit încă despre rolurile reginei de mamă, bunică, soție, mătușă, proprietar de cai, administrator de fermă și de alte proprietăți, patron și contabil-șef, atribuții care îi ocupă tot timpul liber.) Ideea este că, pentru majoritatea dintre noi, regina pare să fi existat dintotdeauna. Ea își face treaba atât de bine, încât pare să fi devenit o parte firească din ordinea naturală a lucrurilor, așa cum sunt anotimpurile și schimbările climatice. Evident că într-o bună zi ea nu va mai fi printre noi. Iar când acea zi va veni, vom vedea cum se cască un hău. Un abis de mărime regală, creându-se în însuși centrul universului britanic.

Partea I
DINASTIA CA DESTIN: CUM S-A REDEFINIT MONARHIA BRITANICĂ

Regina este de-abia al patrulea monarh dintr-o dinastie destul de recentă. Dacă facem abstracție de unchiul ei, Eduard al VIII-lea, care a domnit mai puțin de un an, ea este cel de-al treilea monarh domnitor din dinastia Windsor. Cu toate acestea, Casa regală din Marea Britanie este una dintre cele mai vechi din lume: regina își poate urmări înapoi în timp ascendența de sânge regal până în vremea anglo-saxonilor bărboși și a războinicilor lorzi scoțieni din vremurile străvechi. În plus, beneficiază de o puternică ascendență hanovriană. Atât ea, cât și fiul ei mai mare au trăsături fizionomice care amintesc de monarhii din secolul al XVIII-lea, de solemnitatea primilor regi care au purtat numele George. Dar, spre deosebire de alte familii, monarhiile au puterea de a se reinventa. Casa de Windsor de astăzi s-a reinventat cu mai puțin de un secol în urmă, depărtându-se în 1917 de Casa de Hanovra și de legăturile cu Casele princiare germane.

Vechea monarhie britanică – a Reginei Victoria, cea mai fecundă dintre reginele-împărătese, și a fiului ei Eduard, sordidul și inteligentul rege-împărat – s-a aflat în centrul unei rețele aurite de Case regale ce s-au întins peste toată Europa și în Rusia. Monarhia era un club de familie, închis de obicei pentru cei din afară. Partea britanică din această rețea avea legături în special cu Casele regale germane, cu o vechime care poate fi urmărită până în secolul al XVIII-lea și până la primii hanovrieni. Kaizerii veneau la un ceai sau participau la paradele militare îmbrăcați în uniforma britanică. Luau parte la competiții cu iahturi împotriva verișorilor britanici, la Cowes. Este

adevărat că exista o neîncredere reciprocă, însă aceasta își avea originea mai degrabă în rivalitatea de familie decât în diferențele ideologice.

Această apropiere a fost simbolizată de ultima vizită a Regelui George al V-lea și a Reginei Mary în Germania înainte de Primul Război Mondial. Au venit la Berlin în mai 1913 pentru nunta fiicei Kaizerului cu vărul lor, Ducele de Brunswick-Luneburg. Au fost întâmpinați de mătușa Reginei Mary, Marea Ducesă de Mecklenburg-Strelitz, o bătrână doamnă născută în Marea Britanie și care a rămas pe proprietatea ei din nordul Germaniei până în 1916. Vizita a continuat cu întâlnirea cu Kaizerul, cu Țarul Nicolae al II-lea și cu numeroși alți verișori dinastici, dar și cu ceea ce familia numea, cu un termen simplu, „mulțimea dinastică". Mulțimea a remarcat prezența camerelor de filmat – „acei oribili cine-oameni", cum le numeau –, dar se socotea parte din familie, cu legături care rămâneau cruciale pentru viitorul lumii „civilizate".

În special George al V-lea se simțea aproape de omologii săi austro-ungari și de numeroasele rude princiare germane. Sir Frederick Ponsonby, secretarul personal al regelui, nota despre această vizită: „Am dubii că se vor realiza lucruri mari. Atmosfera din cele două țări este foarte încărcată"; biograful lui George avea dreptate să spună că, în ajunul „Marelui Război", „Regele George al V-lea nu era nimic mai mult decât un spectator angoasat și neputincios"[12]. Alți contemporani de-ai săi erau de părerea opusă sau cel puțin pretindeau, diplomatic, a fi de altă părere: Sir Edward Goschen, ambasadorul la Berlin, declara că i se pare că vizita se va dovedi „un bine durabil"[13]. Indiferent cum ar fi stat lucrurile, este cert că Regina Mary s-a bucurat de șederea la Berlin. Dimpotrivă, i-a displăcut profund vizita la Paris din anul următor, în primul rând pentru că Franța era pentru ea o republică, mai presus decât orice, și pentru că acolo nu exista nicio figură prietenoasă din marea familie regală pentru a o întâmpina cum se cuvine.

Însă până în 1917, când lumea europeană era deja adânc îngropată în noroiul plin cu sânge al războiului

total, această rețea regală părea mai degrabă să stranguleze monarhia britanică decât s-o protejeze. Germanii erau disprețuiți în Marea Britanie, magazinele lor fuseseră distruse, muzicienii lor fuseseră izgoniți, chiar și câinii din rase germane fuseseră înlăturați. În acele vremuri era incomod să fii un monarh cu legături familiale germane. Atmosfera din ce în ce mai revoluționară și mai radicală din Europa făcea ca însăși monarhia, ca atare, să devină indezirabilă. Regele George era deja cât se poate de conștient de pericolul pe care îl reprezenta pentru el mișcarea revoluționară socialistă. În anii 1911–1912, Marea Britanie se confruntase cu greve generale și proteste destul de vehemente. Au existat momente când se părea că londonezii vor muri de foame din cauza revoltei docherilor, în timp ce liberalii radicali loveau în însuși principiul aristocrației atunci când Camera Lorzilor le bloca „Bugetul Poporului". Pe străzi se răspândea un socialism și mai militant, prin care primii politicieni laburiști se defineau adeseori ca fiind antimonarhiști, așa cum puțini o mai fac în ziua de azi. Keir Hardie, liderul laburist atât de apreciat, era republican dintotdeauna, iar oamenii de la palat îl detestau în mod deosebit. Deși era membru al Parlamentului, fusese exclus de pe lista dineurilor de la Castelul Windsor pentru că a criticat vizita lui George al V-lea la vărul lui, Țarul Nicolae, din 1908. Mai târziu, avea să-l descrie pe George al V-lea ca fiind „un trândav stând la colțul străzii […], lipsindu-i orice fel de abilitate, oricât de mică". Regele a reacționat prin a-l numi simplu „acea bestie". Chiar și înainte de izbucnirea războiului, acele vremuri erau tulburi pentru orice monarh.

Însă George s-a bucurat de norocul de a avea consilieri foarte buni, mai ales unul dintre aceștia. Povestea vieții Lordului Stamfordham începe cu note foarte interesante. Născut Arthur Bigge, în familia unui preot din Northumberland, era ofițer de artilerie și luptase în Războiul Zulușilor din 1879. Unul dintre prietenii lui era fiul împăratului alungat al francezilor, Napoleon al III-lea, iar când tânărul prieten a fost ucis de un zulus, Bigge a fost desemnat să-i prezinte

mamei îndurerate locul în care s-a petrecut nenorocirea și să meargă la Regina Victoria pentru a-i povesti și ei întreaga întâmplare. Reginei Victoria i-a plăcut atât de mult de Bigge, încât l-a numit imediat secretarul ei personal, așa că el și-a petrecut tot restul vieții lucrând pentru monarhie. Când Eduard al VII-lea a devenit rege, Bigge l-a slujit pe fiul acestuia, mai întâi Duce de Cornwall, apoi Prinț de Wales, ulterior Regele George al V-lea, moment în care Bigge a devenit Lord de Stamfordham. A exercitat o influență enormă asupra lui George, care spunea odată că n-ar putea scrie nici măcar o singură scrisoare fără ajutorul lui Bigge.

Însă la început lui Stamfordham nu-i reușea chiar totul. Și el, și regele aveau instinctiv opinii cât se poate de conservatoare, așa că în timpul crizei constituționale din anii 1910–1911 Stamfordham l-a sfătuit pe George să-l umilească pe premierul liberal Herbert Asquith. Liberalii au fost atacați de Camera Lorzilor, dominată de conservatori, care blocau radicalul „Buget al Poporului”. Asquith primise asigurarea de la Eduard al VII-lea că i se va permite sporirea numărului de pairi liberali ca ultimă soluție pentru revigorarea clasei conducătoare. George al V-lea detesta visceral această idee, pe care o considera un atac la adresa principiului aristocrației. Dacă nou-încoronatul Rege George al V-lea s-ar fi lăsat în voia instinctului și ar fi susținut instituția pairilor, și nu guvernarea aleasă de popor, s-ar fi confruntat imediat cu alegeri generale care ar fi avut ca miză principală dreptul monarhilor de a se amesteca în treburile politice – adică exact situația pe care nepoata lui avea să încerce s-o evite cu maximă grijă în tot timpul domniei sale.

Privind în urmă cu aproape un secol, ceea ce noi ne imaginăm acum a fi fost epoca „eduardiană” de aur a fost de fapt o perioadă în care națiunea britanică era cuprinsă de tensiuni și animozități, dominată de agitație revoluționară și confruntări violente. Deși mai moderați decât laburiștii și partidele socialiste, în plină ascensiune, liberalii erau convinși că Stamfordham era inamicul lor implacabil, aflat în

centrul puterii statale. Cancelarul liberal de pe atunci, viitorul premier Lloyd George, îl detesta atât de mult pe Stamfordham, încât atunci când acesta a venit la ședințele din Downing Street în timpul războiului, premierul l-a făcut să aștepte afară, pe un scaun inconfortabil din lemn.

Însă Stamfordham știa să învețe din propriile greșeli. Regele George avea să spună mai târziu că Stamfordham a fost omul care l-a învățat cum să fie rege. Și a făcut aceasta spunându-i direct adevărul și știind cum să asculte. Stamfordham era un om dur și dificil, dar se mândrea că era cinstit și mai ales cu faptul că-i spunea regelui totul fără ocolișuri, indiferent cât de alarmante ar fi fost știrile. În anii de dinaintea Primului Război Mondial, Stamfordham a lucrat din greu pentru a-i transforma pe lupii de mare și lorzii din provincie în lideri de anvergură națională pricepuți la politică. În ajunul războiului și în primii săi ani de domnie, George al V-lea devenise un mediator politic activ și popular.

În vara anului 1917, știrile fruste pe care i le aducea regelui consilierul său păreau cât se poate de alarmante. Războiul mergea într-o direcție îngrijorătoare. Existau plângeri și proteste că regele ținea mai mult la prietenia cu verișorul său german, mult detestatul Kaizer, decât la propriul popor. Acest lucru era absolut neadevărat, însă George al V-lea comisese prea multe greșeli cruciale. S-a opus deposedării Kaizerului și familiei sale de funcțiile onorifice de comandă a unor regimente britanice și de onorurile cavalerești oferite de Marea Britanie, ca să nu mai vorbim și despre însemnele lor heraldice, atârnate în Capela St. George de la Windsor. Se pare că solidaritatea regală și însemnele heraldice mai contau, chiar și în chinurile nașterii unui război industrial. La începutul conflagrației, Regele George era furios pe campania îndreptată împotriva Prințului Louis de Battenberg, născut în Germania, dar căsătorit cu una dintre nepoatele Reginei Victoria, iar pe atunci Șeful Marinei Regale. Battenberg a trebuit să-și dea demisia, spre disperarea fiului său, pe atunci el însuși cadet în forțele maritime, care i-a scris

mamei sale despre zvonurile care circulau pe atunci, cum că „tata ar fi spion german. […] Mi se fac zile fripte din cauza asta”. (Acest fiu va ajunge să fie Lordul Louis Mountbatten, una dintre cele mai influente figuri din viața Reginei Elisabeta.)

Aceste replici instinctive la atmosfera evident antigermană din Marea Britanie în timpul Primului Război Mondial le-au permis criticilor regelui să-l zugrăvească pe acesta în nuanțe deloc patriotice. Lloyd George, convocat la Palatul Buckingham în ianuarie 1915, se mira cu voce tare: „Oare ce dorește să-mi spună micul meu prieten german?” Matroanele londoneze își băteau joc de obiceiurile hanovriene de la Curte. Agitatorii de la colț de stradă avertizau împotriva „germanilor” de la palat. În realitate, George s-a comportat exemplar ca monarh în vreme de război, vizitând sute de regimente și reducând masiv cheltuielile și standardul de viață al familiei regale în timp ce țara se afla în suferință. A renunțat chiar și la alcool când Lloyd George i-a cerut acest lucru, ca să le dea un exemplu alcoolicilor (un exemplu pe care, trebuie spus, Lloyd George însuși nu l-a urmat). Însă bârfele au continuat să circule și chiar să se intensifice. Pe 31 martie 1917, s-a ținut o ședință extinsă la Albert Hall, condusă de o personalitate marcantă a laburiștilor, George Lansbury, pentru a celebra căderea Țarului Nicolae al II-lea, cu numeroase aluzii împotriva monarhiei în general. La acea vreme, cenzorii guvernamentali numiți pentru perioada războiului țineau astfel de știri departe de paginile ziarelor, însă George a aflat de aceste comentarii de la un martor ocular.

Stamfordham și-a asumat personal sarcina de a aduna cât mai multe informații și de a i le reda el însuși regelui. Când Ramsay MacDonald, care avea să devină premier, a convocat o convenție la Leeds „ca să facem pentru țara noastră ceea ce revoluția din Rusia a reușit pentru ruși” sau când liderul sindical Robert Williams a propus agățarea pe zidurile Palatului Buckingham a unui afiș pe care să scrie „De închiriat”, George a aflat imediat. Stamfordham avea să declare câteva zile mai târziu: „Nu există ziare

socialiste, nici vreo fițuică ori pamflet care să nu fie citite, subliniate și arătate regelui dacă includ orice fel de referire, pozitivă sau negativă, la adresa Majestății Sale și familiei regale.”[14]

În aprilie 1917, scriitorul H.G. Wells pleda în *The Times* pentru întemeierea unei societăți republicane; se mai spune că tot el se plângea că Anglia suferă din cauza unei Curți străine și lipsite de inspirație, la care George a replicat cu faimosul comentariu: „Poate că sunt lipsit de inspirație, dar blestemat să fiu dacă sunt străin.” Henry Hyndman, excentricul și antipaticul editor al ziarului marxist *Justice,* argumenta că familia regală este „esențialmente germană” și îndemna masele să ceară transformarea Marii Britanii în republică. La celălalt capăt al spectrului politic, editorul revistei *Spectator,* John St. Loe Strachey, îi spunea lui Stamfordham că există o atmosferă din ce în ce mai republicană în rândurile lucrătorilor din minele de cărbune, care „cred că regii se apără unii pe alții” și că există „un sindicat al regilor”.[15] Lady Maud Warrender povestea că, atunci când lui George i s-a spus că se zvonește despre el că ar fi progerman pentru că în familia lui existau nume germane, „acesta a pălit și a rămas cu privirea în gol”. Wells și-a reluat atacul, de data aceasta în *Penny Pictorial,* cerându-i monarhiei să-și separe destinul „de colapsul inevitabil al sistemului dinastic teutonic de pe continentul Europei. […] Noi nu ne dorim aici niciun fost monarh german”. Dosarul de la palat intitulat „Neliniște în țară” începuse să crească în dimensiuni.

La mai mult de 90 de ani după aceea, ni se pare, probabil, că toată această tensiune a fost numai o agitație isterică și că George și consilierii săi nu trebuiau să-i acorde prea multă atenție. Revistele obscure, agitația din zonele miniere și autorii avizi de faimă chiar aveau puterea să zdruncine temeliile monarhiei britanice? Adevărul este că în 1917 societatea britanică era supusă unei tensiuni periculoase. Oamenii erau gata să creadă cele mai fanteziste minciuni despre comploturi germane și rețele secrete de șantaj sexual, care își întindeau

tentaculele până la Curte. Armatele trimise în Franța fuseseră învinse, iar apele Atlanticului deveniseră mormânt pentru vasele cu provizii. Rusia era copleșită, Germania mai avea și ea puțin până să cedeze, iar în fabricile britanice sporea numărul protestelor. În Marea Britanie, liderul-cheie în timpul războiului nu a fost regele, ci acela care își bătea joc de rege, Lloyd George, care în curând avea să fie aclamat drept „omul care a câștigat războiul". Aristocrația, care întotdeauna a susținut monarhia, era acum îngenuncheată, fiii ei fiind omorâți sau schilodiți de război, iar proprietățile aflându-se în pragul ruinei și falimentului. Se părea că monarhia nu mai are prea mulți prieteni puternici. Așa că, în cele din urmă, George al V-lea a decis ca monarhia să fie complet reformată pentru a mai putea supraviețui în Marea Britanie.

Sfătuit de Stamfordham, Regele George a impus o serie de schimbări care vor juca un rol crucial asupra domniei de azi a Reginei Elisabeta. Prima și cea mai importantă pentru public a fost să schimbe numele său și al dinastiei. „Saxa-Coburg-Gotha" nu era doar dificil de pronunțat, ci și cât se poate de german. Trebuia să dispară. Evident, George nu știa care putea fi numele original al familiei sale, pierdut în ițele încurcate ale înrudirilor de sânge monarhice și ale ortografiei necontrolate. Așa că a făcut apel la Colegiul Regal de Heraldică, instituție care i-a spus regelui că numele său de familie nu era „Stewart", ci probabil „Guelph", dar mai sigur „Wipper" sau „Wettin"; însă niciunul dintre acestea nu suna suficient de britanic. Așa că s-a început căutarea unui nume inventat. „Tudor-Stewart", „Plantagenet", „York" și „Lancaster" au intrat toate în discuție, însă au fost abandonate, la fel și mult prea evidentul „England", care nu le-ar fi fost pe plac scoțienilor, irlandezilor și galilor. Printre propunerile mai ciudate s-au numărat „D'Este" și „Fitzroy". Însă inteligentul Lord Stamfordham s-a gândit la un toponim, la numele palatului favorit al regelui, și a propus „Windsor". Nu numai că suna bine, dar, cum avea să se dovedească mai târziu, și Eduard al III-lea folosise

acest nume cândva, așa încât exista și o justificare istorică, fie aceasta chiar minoră.

Astfel că, pe 17 iulie 1917, se năștea dinastia Windsor. George al V-lea a declarat că „Noi înșine și în numele descendenților Noștri […] abandonăm și interzicem utilizarea gradelor, stilurilor, demnităților, titlurilor și onorurilor de Duce și Ducesă de Saxonia și de Prinț și Prințesă de Saxa-Coburg și Gotha și a tuturor celorlalte titluri germane”. A urmat o cascadă de alte schimbări de nume, care îi derutează chiar și pe oamenii din ziua de azi, astfel încât nu se mai știa cine ce nume poartă, cum a fost cazul familiei Teck. Soția lui George al V-lea, Regina Mary – sau May –, era fiica lui Francis, Duce de Teck, care se căsătorise cu una dintre nepoatele lui George al III-lea, faimoasa Mary Adelaide, cunoscută în familie sub numele de „Mary Grăsana” și descrisă memorabil ca fiind „asemenea unei imense pernuțe de ace, făcută din pluș mov”. Prin urmare, rudele prin alianță ale lui George al V-lea includeau numeroși membri ai familiei Teck, așa că, pentru a scăpa de acest nume, au fost întrebuințate din plin numeroase toponime din armonioasa engleză. Unul dintre frații Reginei Mary a devenit Marchiz de Cambridge, iar altul, Conte de Athlone. În același mod, familia Battenberg – descinzând din Regina Victoria și din Prinții de Hesse și înrudită cu familia țarului – a devenit Mountbatten, unul dintre membrii săi ajungând Marchiz de Milford Haven, iar altul, Marchiz de Carisbrooke. Orice suna germanic a fost imediat îndepărtat.

Mai puțin cunoscut în public, însă mai important decât schimbările de nume, a fost anunțul emis de George al V-lea și Regina Mary referitor la faptul că, așa cum nota regele în jurnalul său, ei doi „au decis cu multă vreme în urmă ca tuturor copiilor noștri să li se permită să se căsătorească cu membri ai familiilor britanice. Era o ocazie de-a dreptul istorică”.[16] Nu mai târziu de secolul al XVIII-lea, politicienilor și celor mai mulți dintre cetățenii britanici nu le plăcea obiceiul Casei de Hanovra de a contracta căsătorii numai cu prinții și prințesele germane întrucât aceasta

însemna că taxele britanice întrețin familii din alte țări. Însăși Regina Victoria observa că obiceiurile familiei sale în privința căsătoriilor dinastice pot cauza „probleme și neliniști și nu sunt de niciun folos” atunci când țările Europei ajung să se războiască una cu alta: „Orice sentiment de familie este ignorat, așa că nu avem nicio putere în astfel de cazuri.”[17] Cu toate acestea, obiceiul a fost respectat și în continuare. De data aceasta, instinctul Victoriei că sângele „nou” – prin care înțelegea sânge din familiile britanice non-regale – ar întări tronul din punct de vedere moral și fizic a devenit o regulă consfințită.

De fapt, a avut loc o naționalizare a monarhiei britanice. Episcopul de Chelmsford, o personalitate marcantă, i-a spus lui Stamfordham că „stabilitatea tronului va fi întărită dacă Prințul de Wales se căsătorește cu o Lady de origine engleză […] care să fie inteligentă și, mai presus de toate, plină de înțelegere”. Ceva mai târziu, un alt om al Bisericii, Clifford Woodward, Canonicul de Southwark, i-a spus lui Stamfordham că Prințul de Wales ar trebui să locuiască timp de un an sau doi într-un oraș industrial, poate la Sheffield, și să ia în căsătorie o englezoaică, preferabil „dintr-o familie care se distinsese în timpul războiului”.[18] Deși „David”, Prințul de Wales, avea să urmeze o cale cu totul diferită, anunțul din 1917 al regelui privitor la această nouă politică va pregăti calea pentru căsătoria lui Elizabeth Bowes Lyon, o scoțiană a cărei familie se distinsese într-adevăr în timpul războiului, cu Albert, cunoscut și sub numele de „Bertie”, Duce de York și viitorul Rege George al VI-lea. Tot această politică a făcut cu putință căsătoria Prințului Charles cu Diana și apoi cu Camilla, precum și a Prințului William cu Kate Middleton. Acum ni se pare un lucru de la sine înțeles, însă persoanelor din vechea familie Saxa-Coburg-Gotha nu le-a trecut niciodată prin cap să-și unească destinul cu supuși din țara în care domneau.

Următoarea mișcare a regelui a fost și mai brutală, unii socotind-o de fapt o dovadă de lașitate. George al V-lea a rupt orice legătură cu „vărul Nicky” Nicolae

al II-lea, țarul detronat al Rusiei, și cu întreaga lui familie, lăsându-i la mila revoluției bolșevicilor lui Lenin. Spre deosebire de Kaizer, țarul fusese un aliat fidel al Marii Britanii până când imperiul lui s-a prăbușit. Deși George nu avea cum să știe că Romanovii vor fi asasinați într-o pivniță, cunoștea totuși că se aflau într-un mare pericol și că sperau să se poată refugia în Marea Britanie. Inițial, regele a fost de acord. Însă forțele de stânga britanice îi erau ostile țarului și susțineau revoluția, așa că, după cum a aflat Kenneth Rose, biograful lui George al V-lea, regele s-a panicat. La cererea lui, Stamfordham l-a bombardat pe premier cu mesaje în care îi comunica foarte clar că țarul nu mai este bine-venit în țară. Detalii insignifiante erau invocate pe post de argumente decisive, cum ar fi lipsa unui spațiu adecvat pentru găzduire. Însă, în cele din urmă, se pare că George s-a făcut că privește în altă parte în timp ce Nicolae și familia lui erau încarcerați, evacuați și, în cele din urmă, uciși. (Regina de acum a citit documentele și a scris caligrafic „Poate să publice” pe un exemplar din cartea lui Rose.)

Nici un alt gest nu poate demonstra mai elocvent schimbarea radicală adusă de război. Înainte de acesta, în 1905, tatăl Regelui George refuza pledoaria țarului pentru ca Marea Britanie să-și reia legăturile firești cu Serbia, după asasinarea deosebit de brutală a regelui acesteia. În cuvinte care seamănă cu acelea ale lui George Bernard Shaw sau chiar Oscar Wilde, Eduard al VII-lea a explicat că treaba lui era „pur și simplu să fiu rege. […] După cum vedeți, aparținem unei ghilde mici, asemenea muncitorilor sau breslașilor. Nu pot rămâne indiferent la asasinarea unui om din branșa mea profesională sau, dacă preferați, din ghilda mea. Noi, regii, am fi nevoiți să ne închidem afacerea dacă am considera că asasinarea regilor nu prezintă nicio importanță”.[19] Iar acum fiul său refuza calm să vină în ajutorul lui Nicolae al II-lea, ceea ce a dus mai târziu la însăși asasinarea acestui țar. O revoluție poate captiva mintea unui

monarh aproape la fel de eficient pe cât o face o condamnare la moarte pentru muritorii de rând.

*

Următoarea schimbare avea să vizeze sistemul de acordare a onorurilor. Cele mai multe dintre țări au un astfel de sistem; cel al Marii Britanii era atât limitat la susținătorii regalității, cât și profund controlat de aceștia. Dintre ordinele vechi, cel mai venerabil era Ordinul Jartierei, stabilit de Eduard al III-lea probabil în 1344 și limitat la monarh, la moștenitorul acestuia și la 24 de alți membri sau „cavaleri însoțitori”. Calitatea de membru al acestui ordin este apanajul monarhiei. În ziua de azi, Cavalerii și Doamnele Ordinului Jartierei, care defilează în fiecare lună iunie la Windsor într-o ceremonie care face parte din Săptămâna Royal Ascot, purtând pălării în stil Tudor cu pene de struț și de egretă, cu pelerine albastre din catifea și jartiere albastre, sunt un amestec de aristocrați, foști premieri și funcționari ieșiți la pensie. Există și „Cavalerii Străini” ai Jartierei, adică monarhi din alte țări. În 1915, atât Kaizerului Wilhelm, cât și împăratului Franz Josef al Austro-Ungariei le-a fost retrasă calitatea de membru al acestui ordin.

Printre celelalte ordine vechi se numără Ordinul Scoțian al Ciulinului, care își are originea în 1687 și este limitat la 16 Cavaleri și Doamne, precum și Ordinul Irlandez al Sfântului Patrick, acum dispărut. În afară de acestea, cel mai înalt este Ordinul Bath, fondat de primul dintre regii hanovrieni, George I, în 1725. Deși numele lui se referă la practica medievală a îmbăierii noilor cavaleri pentru a-i purifica[20], ordinul are origini mai puțin elevate: a fost creat parțial pentru că primul premier britanic, imoralul și coruptul Robert Walpole, își dorea o nouă formă de patronaj. Extins după Războaiele napoleoniene, în ziua de azi este întrebuințat în Marea Britanie pentru a-i onora pe demnitarii străini cu merite deosebite, de la generali până la șefi de state. Printre aceștia s-au

numărat și doi dictatori, Nicolae Ceaușescu din România și Robert Mugabe din Zimbabwe, cărora această distincție le-a fost retrasă în cele din urmă.

De-a lungul celei mai mari părți a istoriei sale, monarhia britanică a fost criticată de artiști și intelectuali pentru a fi fost prea puțin interesată de arte, literatură sau filosofie în general. Această lipsă de implicare a fost considerată drept o problemă chiar și în primii ani de domnie a Reginei Victoria, când s-a observat că Marea Britanie nu are nicio distincție de genul decorației prusace „Pour le Mérite sau al distincțiilor franceze pentru realizări culturale ori științifice. În 1902, Eduard al VII-lea a instituit Ordinul de Merit pentru a-și marca încoronarea. Spre deosebire de alte onoruri, acesta nu are nicio miză aristocratică și nicio legătură cu guvernarea. Acordarea lui depinde numai de rege sau regină și se limitează la 24 de membri. Poate tocmai de aceea este unul dintre puținele sisteme de recompensare britanice cu o listă de membri aproape fără cusur. Dintre toate personalitățile din lumea științei, artei și politicii din secolul XX, ne-am fi așteptat ca toate categoriile să fie reprezentate; și lucrurile chiar așa stau, în mod surprinzător. De la personalități din primele zile ale Epocii Victoriene (cum ar fi Florence Nightingale și Thomas Hardy), incluzând mari compozitori (Britten și Vaughan Williams), poeți (T.S. Eliot și Ted Hughes), artiști plastici (Henry Moore și Lucien Freud), scriitori (E.M. Forster și Henry James) și o gamă largă de oameni de știință (Paul Dirac și Tim Berners-Lee), lista aleșilor este impresionantă. Pe ea se află și numeroși amirali și chiar oameni politici, precum Attlee și Thatcher.

În general, Ordinul de Merit este un club select, cu personalități al căror nume este arhicunoscut. Acestea se reunesc din când în când la un prânz sau dineu cu regina și se bucură de suficientă notorietate încât să li se picteze portretul. Însă Ordinul de Merit nu are nimic de-a face cu pompa sau fastul. El este structura care se apropie cel mai mult de o academie a „nemuritorilor” britanici – deși, așa cum mi-a spus

unul dintre aceștia, radiind de fericire, „există, cred, mai mulți nemuritori decât noi”.

Până în 1917, aceste personalități, alături de un ordin special format din diplomați și din persoane aflate în serviciul personal al monarhului, Ordinul Regal Victorian, formau întregul sistem de onoruri. Existau și distincții militare, desigur, însă nimic altceva pentru britanicii de rând care își serveau patria în alte moduri – dăruind bani, furnizând servicii extraordinare, făcând pur și simplu ceva care să iasă din tipare.

Până la domnia lui George al V-lea, se poate spune că a fi distins și a deține „o distincție” erau două lucruri cu totul diferite. Aprobarea din partea semenilor și gesturile individuale de respect, plus aplauzele ocazionale din partea unei organizații caritabile sau civile constituiau un maximum de recunoaștere la care se puteau aștepta oamenii obișnuiți. George a schimbat această stare de lucruri pe 4 iunie 1917, atunci când a instituit Ordinul Imperiului Britanic. Acesta are cinci clase, mergând de la Mare Cavaler al Crucii până la mai modestul Membru. Primele două clase creează Cavaleri și Doamne[21] și, în timp ce nivelurile mai înalte sunt limitate numeric, cele inferioare nu au astfel de constrângeri. Ordinul este divizat în două aripi, militară și civilă, aceasta din urmă sporind substanțial influența monarhiei. Multe dintre cele 404.500 de persoane care au fost onorate cu această distincție oferită de regină fac parte din ultimele două niveluri; de două ori pe an, lista lor, cuprinzând și vedete din sport sau divertisment, devine un subiect fierbinte pentru comentariile din mass-media, generând deopotrivă aplauze și dezamăgiri. Ideea acestui ordin îi aparține cu siguranță Lordului Esher, fost parlamentar liberal al cărui serviciu îndelungat la Curte a început în zilele domniei victoriene (el este acela care a instalat un lift pentru Regina Victoria la Windsor și care îi împingea acesteia scaunul cu rotile prin Palatul Kensington); ulterior, Lordul Esher s-a implicat profund în domnia lui Eduard al VII-lea.

Esher era un om alunecos, bisexual și mult prea lingușitor pentru gustul lui George, însă era și extrem de inteligent și a sesizat imediat nevoia de onoruri ceva mai democratice.

Războiul a amplificat distribuția de noi onoruri militare către un număr foarte mare de eroi din prima linie, în timp ce acasă Ordinul Imperiului Britanic le era decernat oamenilor care se implicau în masivele eforturi voluntare ce susțineau războiul de peste hotare. Din moment ce era imposibil ca palatul să-i identifice și să-i onoreze pe toți aceia care meritau o astfel de recunoaștere, această datorie a intrat în sarcina guvernului. Printre primii oameni care s-au bucurat de această distincție se numără lideri sindicali, inclusiv socialistul William Appleton din Federația Generală a Sindicatelor și Ben Turner, reprezentant al textiliștilor. La sfârșitul anului 1919, fuseseră acordate 22.000 de Ordine ale Imperiului Britanic, multe fiind primite de muncitori din fabrici sau de militanți pentru cauze umanitare. Monarhia își stabilea astfel noi rădăcini, în chiar zonele unde se simțise amenințată. Din nefericire, guvernul postbelic al lui Lloyd George nu doar a vândut multe astfel de distincții, ci a și tratat Ordinul Imperiului Britanic ca pe un soi de comerț cu indulgențe; într-o vreme, acest Ordin ajunsese subiect de batjocură. Însă în deceniile ulterioare avea să-și recapete statutul înalt, iar acum este aproape la fel de important în sistemul britanic de onoruri cum este „Légion d’Honneur” în Franța.

*

Ultimul dintre gesturile fondatoare ale Casei de Windsor nu a făcut decât să preia un obicei specific monarhiei de la începutul secolului XX și să-l ducă mai departe. Eduard al VII-lea a înțeles importanța faptului de a fi văzut de supușii săi și a realizat vizite regulate pentru inaugurarea spitalelor, lansarea vapoarelor sau inspectarea regimentelor. Membrii familiei regale din perioada victoriană își legau numele de orice, de la spitale pentru copii până la mari proiecte caritabile. Însă George și Mary au jucat

în altă categorie. În competiția industrială a perioadei dinaintea Primului Război Mondial, ei au vizitat zone industriale din Anglia, Scoția și Țara Galilor. George a coborât chiar într-o mină și a stat de vorbă cu familiile îndurerate ale minerilor căzuți la datorie. Însă războiul a sporit nevoia de a ieși în lume și a-i vizita pe oamenii obișnuiți, în timpul conflagrației, Marea Britanie depindea de organizațiile de voluntari într-o măsură pe care astăzi ne este greu s-o apreciem la adevărata valoare: din 1914 și până în 1918 s-au înființat peste 10.000 de noi astfel de organizații. Patronajul sau sprijinul Casei regale – poate chiar și norocul de a beneficia de vizita unei fețe regale – ajuta aceste instituții la colectarea de resurse, așa că membrii Casei de Windsor s-au plasat în centrul acestei frenetice și interminabile activități de strângere de fonduri și ridicare a moralului.

În ziua de azi, George al V-lea nu se bucură de prea mare popularitate. Este socotit a fi fost un filistin, obsedat de reguli demodate legate de ținută și etichetă, și este criticat pentru a fi fost mult prea preocupat de inegalabila lui colecție de timbre. A fost cu siguranță un tipicar, capabil să-și intimideze deopotrivă copiii și musafirii. În special vremea în care a fost Duce de York nu s-a remarcat prin nimic deosebit; cum spunea biograful lui oficial, „de fapt, timp de 17 ani nu a făcut nimic altceva decât să omoare animale și să lipească timbre[22]”. Însă, asemenea atâtor prinți care au așteptat îndelung să devină regi, George și-a îmbunătățit radical conduita atunci când în sfârșit a preluat frâiele puterii. După un start împiedicat, multe dintre intervențiile sale politice de mai târziu au fost bine gândite. După o căzătură serioasă de pe cal în timpul Marelui Război, avea deseori dureri, iar temperamentul său irascibil a devenit și mai greu de stăpânit. Însă regele s-a descurcat bine cu o lume aflată în plină schimbare, în care la Palatul Buckingham se instalau politicieni socialiști, în timp ce aristocrația își pierdea din putere.

Când a devenit rege, înainte de război, George al V-lea detesta să se afle în aceeași tabără cu guvernul

ales, de orientare liberală radicală, împotriva Camerei Lorzilor. Dar și-a reprimat antipatia și a mers mai departe așa cum îi cerea rolul. Îl socotea pe tânărul Winston Churchill drept un cățeluș nerușinat și nu l-a agreat niciodată pe înfumuratul Lloyd George, mai ales când acesta a început să-și bată joc de sistemul de onoruri vânzând titlurile și distincțiile. Însă niciodată nu a protestat în public: George i-a suportat pe amândoi. Mai târziu, după înființarea Republicii Irlanda, a realizat o intervenție cu adevărat importantă în Irlanda de Nord; apelul său la conciliere a contribuit mult la temperarea animozităților atunci când mulți credeau că în Irlanda un război îndelungat este inevitabil.

Mai târziu în viață, aducându-și aminte cu oroare de Marele Război, s-a dovedit prea blând în legătură cu Hitler și prea sceptic față de avertismentele lansate de Churchill, însă nu a fost singurul care a adoptat o astfel de atitudine. Pentru scopul cărții de față contează mai mult cum a reușit Regele George să remodeleze monarhia ca atare. Felul în care domnește regina astăzi, lucrurile pe care le face, felul în care este percepută și descrisă – toate își au originea în deciziile pe care le-a luat bunicul ei atunci când Europa se zbătea într-o baie de sânge, iar Marea Britanie se confrunta cu spectrul foametei și al înfrângerii, aflându-se la mila submarinelor germane. Regele George este primul om care contează în viața Elisabetei, acest ofițer bărbos, mirosind a tutun, cu care se juca ea în copilărie și pe care și-l amintește foarte bine; George al V-lea a fost cu adevărat fondatorul „Firmei”.

În toate încercările prin care a trecut, regele a fost sprijinit foarte mult de soție. În fotografiile din presă sau în pozele oficiale, Regina Mary arată la fel de impozant ca orice altă față regală. Ea este o figură puternică în istoria Casei de Windsor, născută la Palatul Kensington în amurgul domniei Reginei Victoria, supraviețuindu-i atât soțului ei, cât și fiului, Regele George al VI-lea, și trăind suficient pentru a-și vedea nepoata, Elisabeta, încoronată în 1953. Nașterea ei le-a fost adusă la cunoștință Caselor

regale din Europa prin scrisori redactate în germană; Mary a urmărit la televizor funeraliile fiului ei. Influența Reginei Mary asupra monarhiei britanice din ziua de azi este considerabilă, chiar dacă este uitată în mare parte. Deși arăta impunător – semănând mai degrabă cu prova corăbiilor din vechime – și se arăta foarte încântată să le ofere cadouri acelora care o vizitau, Regina Mary a fost un reformator social activ și o persoană generoasă și profund implicată în activități filantropice. În timp ce soțul remodela monarhia, ea a legat alianțe strânse cu o sindicalistă radicală, Mary Macarthur, care conducea campanii pentru creșterea salariilor primite de femeile care munceau pe aproape nimic în atelierele din epoca eduardiană, cosând haine, preparând marmeladă sau fabricând lanțuri. Militantă notorie, Mary Macarthur era căsătorită cu președintele Partidului Laburist, Will Anderson. Atunci când a fost invitată de Regina Mary la Palatul Buckingham, Mary Macarthur i-a ținut reginei, după cum avea să mărturisească ea însăși, „o prelegere despre inegalitatea dintre clase, despre nedreptatea acestui fapt”. A concluzionat, pe drept sau nu, că „Regina nu înțelege și privește întreaga situație din punctul de vedere al unui sindicat”[23].

Prima „situație” a fost efectul profund al războiului încă din primele sale zile asupra comerțului și afacerilor, pe măsură ce un număr mare de femei și-au pierdut locul de muncă. Regina Mary și prietenele ei aristocrate au încurajat sporirea efortului de război în ceea ce privește croirea și coaserea hainelor, care nu făcea decât să îngreuneze soarta femeilor angajate în industria textilă. Mary Macarthur a rugat-o pe o prietenă să facă tot ceea ce îi stătea în putere pentru „a le opri pe femeile acestea din cusut!”. Regina Mary a înțeles ideea și a lansat „The Queens Work for Women Fund”, care aduna bani pentru finanțarea proiectelor dedicate femeilor șomere. Un comitet format din reprezentanții tuturor partidelor a fost înființat în acest scop și, deși regina însăși nu li s-a alăturat membrilor acestuia, i-a sprijinit de pe margine și s-a interesat constant de această problemă,

atitudine care se dovedea complet nouă pe atunci pentru un reprezentant al Casei regale. Pe măsură ce războiul se extindea, din ce în ce mai multe femei erau recrutate pentru a-i înlocui pe bărbați, plecați pe front, așa că provocarea s-a schimbat. Asemenea regelui, Regina Mary a devenit un vizitator perseverent și neobosit al cantinelor și spitalelor, insistând mereu să-i vadă pe pacienții cu cele mai grave răni. A lucrat intens ca să adune fonduri pentru răniți și ca să le trimită soldaților cadouri de Crăciun și a fost descrisă în termeni afectuoși drept un „buldozer al carității". Era la fel de neobosită în întocmirea documentelor și redactarea răspunsurilor la solicitări caritabile. Se spune că, mai târziu, i-ar fi replicat unei prințese obosite care se plângea de încă o vizită la spital: „Suntem familia regală și iubim spitalele." Într-un exemplar dintr-o biografie a ei a notat următoarele pe marginea paginii în care se spunea că ea s-ar plictisi repede: „De fapt, regina nu se plictisește niciodată." Este o atitudine, o tenacitate pe care și Regina Elisabeta o manifestă.

După terminarea războiului, toată această activitate a devenit o parte din efortul inepuizabil al primilor Windsori de a demonstra importanța Casei regale. Existau numeroase dovezi că era necesară o schimbare. În 1918, Lordul Cromer, un fel de dinozaur al serviciului public, avertiza că „monarhia nu mai este atât de stabilă în ziua de azi". În luna noiembrie a acelui an, George al V-lea a fost prezent la un miting de 35.000 de militari pensionați în Hyde Park și, deși el și alți membri ai familiei regale au fost întâmpinați așa cum se cuvine, după aceea câteva persoane au reușit să străpungă cordonul de jurnaliști din jurul regelui ca să i se plângă de pensiile mici, de lipsa locurilor de muncă și de starea jalnică a locuințelor. Regele a fost asaltat de mulțime într-o manieră nu tocmai prietenoasă, cât pe ce să fie dat jos de pe cal. Pancarte cu proteste au fost ridicate în aer, iar poliției nu i-a fost deloc ușor să-l scoată în siguranță din parc. După ce și-a continuat în tăcere drumul călare până la Palatul Buckingham, alături de Prințul de Wales, regele a coborât de pe cal și a spus:

„Oamenii aceia au un temperament amuzant”, apoi a clătinat din cap și a intrat în clădire.

Ca o consecință a acestui gen de presiune politică, eforturile caritabile și vizitele în public ale familiei regale au devenit cel mai notabil aspect al monarhiei, chiar mai important decât îndatoririle asociate cu ceremoniile oficiale. Viitorul rege George al VI-lea va fi numit președinte al Asociației pentru Ajutorarea Tinerilor, iar Prințul de Wales, viitorul Rege Eduard al VIII-lea, va deveni patron al Consiliului Național al Serviciilor Sociale. (Acest membru al Casei regale va fi trimis în vizită și în zone mai sărace din Marea Britanie, ocazii cu care și-a manifestat charisma care îl va face faimos.) George al V-lea a început să realizeze o hartă pe care să fie notate proiectele caritabile susținute de familia regală, aproape ca într-o campanie militară, cu stegulețe care să indice pe unde reușiseră să ajungă. Mai târziu, avea să comande realizarea unui tabel în care să fie notată productivitatea fiecărui membru al familiei; tabelul îi era adus în fiecare an de Crăciun, la Sandringham. Un istoric avea să descrie felul în care „regele se cufunda în studierea tabelelor sale asemenea unui căpitan de corabie studiindu-și jurnalul de bord”[24].

Nu toate aceste prime idei reformiste au fost acceptate imediat. Clive Wigram, fost ofițer în India, apoi aghiotant și mai târziu secretar personal al lui George, va declara la puțină vreme după terminarea războiului că venise vremea să se deschidă Palatul Buckingham și grădinile sale către „publicul din toate clasele”, inclusiv profesorii de școală primară și funcționarii publici, „ca la recepțiile de la Casa Albă”. Cu această idee, Wigram se situa cu 80 de ani înaintea vremii sale. Dar în toate acestea putem observa ceea ce constituia, în realitate, nașterea unui nou fel de monarhie. Criza din 1917 a produs o familie regală „britanizată”, care s-a rupt de rădăcinile sale germane și de rudele din Rusia și a realizat eforturi neobosite pentru a se prinde mai temeinic în solul vieții britanice. Lordul Stamfordham a reușit nu doar să-i dea un nume aceste Case regale, ci și un principiu

fondator atunci când scria, în același an, „trebuie să ne străduim să le inducem claselor muncitoare, socialiștilor și altora gândul că Coroana nu este doar o persoană și o instituție care, așa cum spun ei, «nu contează», ci o putere vie care generează un bine [...] influențând interesele și bunăstarea tuturor claselor”. Aceasta este sarcina pe care și-a asumat-o George și pe care au preluat-o și fiul și nepoata lui. Este cea mai importantă frază pe care a scris-o vreodată un curtean britanic și rămâne cea mai influentă dintre toate.

Deși Casa de Windsor trecea prin schimbări profunde, familia regală rămânea în continuare extrem de bogată, slujită de servitori aristocrați și, de cele mai multe ori, izolându-se fizic în castelele și palatele familiei. În anii 1920, asupra Palatului Buckingham s-a lăsat o tăcere întunecată, în stilul Windsor, draperiile grele și rutina vieții de la țară înlocuind zgomotul și febrilitatea epocii jazzului. După război, George și Mary au rămas în Marea Britanie, călătorind în străinătate doar timp de șapte săptămâni în răstimpul de 16 ani scurs între semnarea Armistițiului și moartea regelui. Acesta prefera compania rudelor apropiate; trăind după tabieturile unui mic lord de provincie, zilele lui se scurgeau cu precizie de ceasornic, asistat de favoritul său, un papagal, și dependent din punct de vedere afectiv de apelurile telefonice zilnice către sora sa, Prințesa Victoria. (Într-una dintre cele mai bune anecdote despre George, se spune că odată prințesei i s-a făcut legătura cu Palatul Buckingham și ea a început conversația cu un „Salut, neghiobule!”, fiind imediat întreruptă de operator: „Mă iertați, Alteța Voastră, nu v-am făcut legătura cu Majestatea Sa.”[25]) Regele disprețuia curentele literare în vogă și pe intelectuali în general, numindu-i *„eyebrows”* – până când a descoperit că termenul corect era *„highbrow”*[26].

Însă din punct de vedere politic, omul pe care Prințesa Elisabeta va ajunge să-l cunoască drept „Bunicul England” s-a dovedit a fi un om de acțiune îndrăzneț, un maestru al retragerilor strategice, hotărât să câștige lupta cu criticii socialiști, dacă nu și pe

aceea cu *„eyebrows”*. Când la conducerea Marii Britanii s-a instalat primul guvern liberal, cu o existență atât de scurtă, în 1924, George comenta în cerc restrâns referindu-se la ceea ce ar fi făcut Regina Victoria cu acest guvern (nu mare lucru), însă a continuat să-și dea silința pentru ca miniștrii noului cabinet – descriși de cineva ca fiind „MacDonald slujbașul famelic, Thomas mecanicul, Henderson fierarul și Clynes morarul”[27] – să se simtă bine-veniți în palatele Buckingham, Windsor și Balmoral. Regele chiar s-a împrietenit sincer cu câțiva dintre aceștia. În timpul lui George al V-lea, fastul imperial din secolul al XIX-lea și confruntările violente din Anglia eduardiană s-au estompat; în ciuda tuturor predicțiilor pesimiste, monarhia a devenit încă o dată un simbol al unității, croindu-și din nou drum printre disputele politice.

Un alt monarh poate că nu s-ar fi descurcat. Dacă fratele mai mare al lui George, bolnăviciosul și zgomotosul Eddy, Duce de Clarence, nu ar fi murit de gripă în 1892, povestea monarhiei britanice ar fi fost cu mult mai scurtă. Regele George, care s-a căsătorit cu femeia care fusese aleasă inițial pentru Eddy, manifesta multe dintre trăsăturile care vor reapărea în specificul domniei curente, a Reginei Elisabeta a II-a. Era evlavios într-o manieră discretă și reținut din punct de vedere emoțional, cu o convingere nezdruncinată în importanța datoriei și a familiei. Cu mai bine de 70 de ani în urmă, istoricul Sir Arthur Bryant, un patriot fervent, spunea despre George al V-lea că el și regina lui reprezentau convingerile intime ale fiecărui englez contemporan, într-o vreme când mulți dintre liderii mai intelectuali ai națiunii „predicau evanghelia dezintegrării, iar mulți dintre liderii ei sociali transformau într-o modă proastele maniere și comportamentul neglijent”[28].

În ciuda termenilor duri, opinia lui Bryant este valabilă și pentru domnia Elisabetei, lucru care nu ar trebui să ne mire: în primii ei zece ani de viață, Bunicul England a fost o prezență constantă alături de ea, salutând-o cu mâna de la fereastra Palatului

Buckingham, jucându-se cu ea așa cum nu o făcuse cu propriii copii și bucurându-se de compania ei. După moartea lui, care a afectat-o profund pe Elisabeta, văduva, Regina Mary, s-a implicat activ în educația nepoatei. Elisabeta s-a dovedit a fi cu adevărat nepoata iluștrilor ei bunici, în aceeași măsură în care a fost și fiica părinților ei.

Atunci când s-a născut, în 1926, Elisabeta intra nu doar într-o familie, ci și într-o campanie de familie. Însă un deceniu mai târziu, campania – și Casa de Windsor – era cât pe ce să se destrame complet.

Criza unchiului David

„Unchiul David", așa cum i se spunea în familie Regelui Eduard al VIII-lea, a fost „Regele cel Rău", acel „Windsor Care a Luat-o Razna". Era o vedetă vanitoasă și încăpățânată, folosindu-se din plin de acea charismă care în politică sau în divertisment se dovedește a fi cât se poate de utilă, dar care constituie o materie primă mult prea fragilă pentru a constitui fundamentul unei monarhii constituționale. Plictisit de îndatoririle sale oficiale, Regele Eduard căuta plăcerea. Iar când un cap al familiei regale se poartă cu adevărat necuviincios, tot ceea ce s-a construit anterior poate să dispară.

Avertismentul cumplit pe care îl reprezintă Eduard al VIII-lea a devenit parte din principiile de bază ale Reginei Elisabeta. Până să fi împlinit vârsta de 9 ani, ea știa despre el că este veselul și șarmantul unchi David, care aducea bucuria în casa părinților ei și cu care se juca adesea. Apoi, dintr-odată, unchiul n-a mai adus veselia cu el și a început să dispară în paginile ziarelor, apoi în exil.

Prințul îmbrăcat nostim, dar impecabil, având totuși mereu o privire tristă, reprezenta de multă vreme speranța Imperiului Britanic. Cu pregătire în Marina militară, s-a zbătut din greu în timpul Marelui Război să fie lăsat să lupte în tranșee, apropiindu-se cât mai mult de prima linie a frontului ca și cum ar fi vrut să stea direct în bătaia armelor. După război, a fost trimis în turneele obișnuite prin imperiu,

savurând o lume acum dispărută, dar care pe atunci se afla pe culmile gloriei sale, cu puțin înainte de a începe să se dezintegreze, vizitând și binecuvântând mulțimile de adoratori din munții Indiei și până în întinderile înzăpezite ale Canadei. A citit cu fluență și grație discursurile scrise pentru el. În anii 1920 era, pentru cititorii ziarelor britanice, idealul de frumusețe al omului modern. Deși pasionat de tradiționala vânătoare de vulpi, căuta și plăcerile lumii noi a cluburilor de noapte și a turneelor de golf. Atât în Marea Britanie, cât și în domeniile de peste mări, era prețuit de mase, socotit a fi un bărbat atractiv, energic, cu vederi progresiste și o mare charismă. Însă „David” a fost, înaintea Dianei, un prim exemplu pentru ceea ce se poate întâmpla cu un membru de vârf al familiei regale atunci când începe să se poarte ca o vedetă pe gustul publicului. Regulile oamenilor mărunți nu se aplicau și în cazul lui; de asemenea, detesta în particular lumea de Curte, care îl înconjura din toate părțile.

În ciuda acestui comportament nepotrivit, îl putem totuși compătimi. Autobiografia sa, deși autojustificatoare și destul de autocompătimitoare, furnizează totuși o imagine convingătoare a vieții absurde de la Curtea interbelică a lui George al V-lea, cu dineurile sale trenante, cu protocolul interminabil și cu retragerea în dormitoare când seara de-abia începea. În plus, Eduard era impregnat cu ideile progresiste ale zilei. Atunci când, la finalul Marelui Război, tatăl și-a chemat cel mai mare dintre fii pentru a-i reaminti ce statut și ce obligații are, Eduard s-a gândit: „Însă cine eram eu cu adevărat? Ideea că prin naștere și prin titlu ar trebui într-un fel sau altul să stau la distanță și deasupra altor oameni mi s-a părut de la început ca fiind greșită. […] Fără să înțeleg de ce, mă aflam într-o rebeliune inconștientă față de statutul meu. Poate că acest lucru provenea din faptul că un prinț atât de sensibil a fost trimis la școală și, apoi, la război.”[29] Însă Eduard s-a revoltat nu prin a regândi rolul și ritmul monarhiei, nici măcar prin a declara abolirea ei, ci prin a fi egoist și

capricios. Și-a luat amante căsătorite, apoi le-a abandonat brutal. Dansa până dimineața și își exaspera servitorii cu pretenții înjositoare. În culise, îi ducea la disperare pe oamenii de care depindea, și niciunul dintre membrii de vârf ai familiei regale nu-și permite să facă una ca asta. Spre deosebire de noi, ceilalți, membrii unei familii regale sunt serviți, urmați și îndrumați de o mică armată personală. Și, ca în orice armată, atunci când conducătorul pierde încrederea soldaților, totul se duce de râpă.

„Tommy" Lascelles, veteran de război decorat și secretarul personal profund patriot al Prințului de Wales, a fost șocat de Eduard la prima lor întâlnire. Fiind un monarhist fanatic (avea să-i servească și pe George al VI-lea și, pentru scurtă vreme, pe Regina Elisabeta), Lascelles era încântat de noua lui slujbă. Însă, pe măsură ce trecea timpul, se alarma din ce în ce mai mult din cauza capriciilor „șefului" său; în cele din urmă, a ajuns să fie profund dezamăgit. În timpul turneului lor în Canada din anul 1927, a primit următorul sfat de la premierul de atunci, care făcea și el parte din delegația britanică:

> Eram atât de dezamăgit de el [Prințul de Wales], încât într-o seară am căutat să vorbesc în secret cu Stanley Baldwin. […] I-am spus direct că, în opinia mea respectuoasă, Moștenitorul, cu pasiunea lui neostoită pentru vin, femei și orice alt lucru egoist care îl preocupa la acea vreme, avea să ajungă foarte curând în Iad și că, dacă nu urma să-și schimbe conduita, în curând nu avea să mai fie un demn purtător al coroanei britanice. Mă așteptam să-mi zboare capul de pe umeri; însă Baldwin m-a ascultat până la capăt, apoi, după o pauză, mi-a zis că este de acord cu fiecare cuvânt pe care l-am rostit. Așa că am continuat: „Știți cum este; uneori, când aștept în York House rezultatele unei curse la care participă și el, nu mă pot abține să nu mă gândesc că cel mai bun lucru care i s-ar putea întâmpla lui – dar și țării întregi – ar fi să cadă și să-și rupă gâtul."

„Doamne, iartă-mă!” a spus Stanley Baldwin. „Și eu mă gândesc adeseori la asta.”[30]

Iată o imagine cât se poate de grăitoare: premierul și secretarul personal al moștenitorului tronului cad de acord asupra ideii că ar fi mai bine pentru Marea Britanie dacă viitorul rege ar muri într-un accident. Lascelles s-a gândit să-și dea demisia, însă îi prindeau bine banii și, oricum, era un bun patriot. Încurajat de soție, a rămas pe poziții. Însă numai un an mai târziu, scriindu-i soției în timpul unui alt turneu, acest regalist înflăcărat se întreba dacă, la urma urmei, monarhia era într-adevăr o „instituție atât de invincibilă și indispensabilă”. Comportamentul nesăbuit al prințului îi făcea viața insuportabilă oricărui curtean având un minim respect pentru sine. Lascelles reflecta: „Este ca și cum ai fi mâna dreaptă a unui miliardar ocupat, în condițiile în care nu ești sigur că ideile capitaliste ar fi un lucru bun. […] De ce *trebuie* ca eu să renunț la truda de o oră doar pentru că un om se hotărăște dintr-odată că vrea să joace golf la ora 3, și nu la 5? De ce *trebuie* să fiu mereu pe fugă pentru că un alt om nu este în stare să se mobilizeze ca să-și schimbe hainele la timp?”[31] Dacă ne dorim o explicație pentru faptul că regina pune un accent atât de mare pe relația bună cu membrii echipei sale (niciodată numiți „servitori”) și pentru faptul că se așteaptă și de la membrii familiei sale să se poarte în aceeași manieră respectuoasă și responsabilă, nu este nevoie să căutăm mai departe de exemplul „unchiului David”.

Lascelles – care nu era singurul curtean cu experiență care strângea din dinți din cauza Prințului de Wales – a explodat în cele din urmă în fața lui Eduard în noiembrie 1928, în timpul unei expediții de vânătoare de lei și elefanți în Africa de Est. Când regele s-a îmbolnăvit destul de serios, Baldwin i-a trimis numeroase telegrame prințului, implorându-l să se întoarcă în țară cât mai curând. Lascelles i-a arătat acestuia telegramele, însă prințul, care se distra prea bine pentru a dori să părăsească Africa atât de curând,

i-a replicat că nu crede niciun cuvânt din ceea ce scria în ele. Spunea că acele mesaje erau „numai manevre electorale de-ale bătrânului Baldwin. Nu înseamnă nimic”. Lascelles avea să-și amintească faptul că, după acest „comportament incredibil de insensibil, mi-am pierdut răbdarea în fața Moștenitorului Imperiului Britanic și i-am zis: «Sire, Regele Angliei este pe moarte; iar dacă acest lucru nu înseamnă nimic pentru dumneavoastră, înseamnă enorm pentru noi.» El m-a privit, a ieșit fără să spună niciun cuvânt și și-a petrecut restul serii reușind să o seducă pe doamna Barnes, soția guvernatorului local. Mi-a spus el însuși asta în dimineața următoare.”

În ianuarie 1929, Lascelles i-a trimis prințului o scrisoare redactată în termeni duri, iar ulterior i-a adresat verbal o admonestare destul de severă. Așa cum povestește Lascelles, „am bătut în lung și-n lat dormitorul lui timp de aproape o oră, spunându-i, așa cum i-aș fi vorbit unui frate mai mic, exact ceea ce credeam despre el și despre întregul său fel de viață și prezicându-i, cu o acuratețe care m-a uimit și pe mine după aceea, că avea să piardă tronul Angliei”. Spre lauda amândurora, cei doi bărbați au întrerupt legăturile într-un mod relativ amiabil. Lascelles s-a întors în slujba lui George al V-lea, cu puțin timp înainte ca acesta să moară, și a rămas la Palatul Buckingham și în timpul următoarelor două domnii. Nu a fost deloc surprins de momentul abdicării, însă s-a simțit dezgustat de ceea ce el considera a fi o abandonare a datoriei. După plecarea în exil, Ducele de Windsor avea să se refere la bătrânul Lascelles ca fiind „un șarpe diabolic”.

Unii istorici argumentează că ceea ce s-a numit „criza abdicării” din 1936 a fost un moment definitoriu pentru Casa de Windsor; cu siguranță, era cel mai mare șoc prin care trecuse. Timp de 70 de ani, criza a fost descrisă în toate aspectele sale de către istorici, romancieri și jurnaliști: zvonurile scandaloase despre influența sexuală pe care Wallis Simpson o avea asupra regelui, brutala luptă politică dintre rege și Stanley Baldwin, disputele nesfârșite despre o căsătorie stranie (în care el ar fi fost „rege”, însă fără

ca Wallis să fi fost „regină”) și lupta pentru bani și statut atunci când regele a abdicat în cele din urmă. Important pentru povestea reginei este că, fără această abdicare, Elisabeta ar fi avut parte de o viață liniștită, probabil ca o membră mai puțin cunoscută a familiei regale, refugiată undeva la țară, bucurându-se de câinii și caii ei și sprijinind activități caritabile din provincie. Probabil că tatăl ei ar fi trăit mai mult din moment ce nu ar mai fi fost nevoit să îndure responsabilitățile dure ale unei domnii în timpul războiului ce avea să vină. Și sora ei fi trăit o viață mai fericită și mai puțin publică. Se pare că Elisabeta a observat pe ce căi o apucase „David” și s-a îndreptat ea însăși invariabil în direcția opusă – după cum se vădește mai ales în maniera atentă în care a negociat cealaltă mare rușine care i s-a întâmplat dinastiei Windsor, și anume despărțirea Dianei de Prințul Charles.

În timpul crizei abdicării, noua dinastie se afla pe marginea abisului. Dacă Eduard s-ar fi luptat să se mențină ca rege și ar fi reușit, probabil că s-ar fi ajuns la destrămarea Imperiului Britanic, cu consecințe incomensurabile asupra războiului ce avea să vină. În acest caz, întreaga lume și-ar fi bătut joc de instituția monarhiei și nu ar mai fi luat-o în serios. Casa de Windsor simțea cum i se cască pământul sub picioare. Astfel de lucruri nu sunt niciodată uitate în familie.

Aproape imediat ce a abdicat și a devenit Duce de Windsor, plecând în străinătate pentru a se căsători fără binecuvântarea fratelui sau a părinților, Eduard al VIII-lea a fost imediat șters din poveste. Virtuțile morale solide ale monarhiei au fost reinstaurate, iar Curtea britanică s-a reîntors rapid la stilul bătrânului Rege George al V-lea. Încă o dată, familia regală a îmbrățișat valorile pe care le respectase atâta vreme: convenționalism, datorie, prevalența familiei.

Bunul Rege George

Oricine încearcă să înțeleagă contribuția Regelui George al VI-lea la binele țării sale nu ar trebui să facă apel în primul rând la filmul recent despre lupta

lui cu bâlbâială. Indiferent cât de bun ar fi, acest film lasă impresia de neșters a unui Colin Firth pronunțând cuvinte monosilabice. În schimb, ar fi mai bine să studiem fotografia cu „Bertie” pe vremea când era Prinț de Wales, ca în portretul pe care i l-a făcut Philip de László în 1931, și apoi să o comparăm cu imaginea lui de după război, ca în portretul oficial în uniforma Forțelor Aeriene Regale (RAF), realizată douăzeci de ani mai târziu. Regele a avut probleme de sănătate pe măsură ce înainta în vârstă și, ca mai toți oamenii din generația lui, a fost un fumător înrăit. Chiar și așa, transformarea este șocantă. Când avea treizeci și ceva de ani, părea un băiețandru, cu un chip sensibil, lipsit de griji, cu ochi mari și negri și buze senzuale. După vârsta de 50 de ani, are corpul unui tânăr, dar chipul unui septuagenar: fața îi pare extenuată, ridată și scobită, imagine a decăderii cauzate de oboseală. Deși lucra în umbra lui Churchill, nu putea să nu ajungă așa, fiind lider al unei țări pe timp de război.

O altă dovadă a schimbării poate fi găsită în jurnalele curajos de sincere ale lui Harold Nicolson, politician și scriitor responsabil pentru viața oficială a tatălui lui George. În 1929, el îl considera pe prinț „doar o becață din mlaștinile Windsorului”, pe când în 1940, după o întâlnire cu acesta, scria că nu-l mai consideră deloc „un băiețandru grosolan și prostuț”, ci un domn calm și stăpân pe sine. Nicolson mai scria că regele și regina erau „fermi și sensibili. VOM CÂȘTIGA. Acum sunt sigur de asta”.[32]

George al VI-lea știa că a fi rege va însemna totul pentru el. Simțea că nu este deloc pregătit pentru o astfel de datorie. În ziua în care „David” i-a demonstrat cât se poate de clar fratelui său că va abdica, după ce l-a lăsat să fiarbă timp de câteva zile, viitorul rege s-a dus să-și vadă mama, Regina Mary, „și, când i-am spus ce s-a întâmplat, mi-au dat lacrimile și am plâns ca un copil”[33]. (Ea avea să spună mai târziu că acesta i-a plâns pe umăr vreme de aproape o oră.) A doua zi, în timp ce-și urmărea fratele făcând ultimele pregătiri pentru plecarea din țară, i-a spus Lordului Mountbatten, unul dintre cei

mai apropiați prieteni pe care îi avea: „Dickie, este absolut îngrozitor. N-am vrut niciodată să se întâmple asta; nu sunt pregătit pentru așa ceva. David a fost antrenat pentru asta toată viața lui. Eu n-am văzut nici măcar o dată cum arată o hârtie oficială. Sunt doar ofițer în Marină, singurul lucru la care mă pricep.”[34] Și de data aceasta, memoria enciclopedică a lui Mountbatten și apetitul său pentru anecdote cu Casa regală s-a dovedit de ajutor: și-a adus aminte cum tatăl lui i-a spus că Regele George al V-lea zisese exact același lucru atunci când fratele lui mai mare a murit și că i s-ar fi răspuns: „George, te înșeli. Nu există o pregătire mai bună pentru a deveni rege decât antrenamentul în Marină.”

Indiferent dacă această apreciere este justificată sau nu – și s-ar putea să fie, din moment ce Marina îi așază pe cadeții regali la același nivel cu toate categoriile și tipurile de oameni și îi învață pe toți cum să-și raționalizeze timpul, cum să-și controleze stresul și să fie pragmatici –, constituia numai o parte din răspuns. „Bertie” se luptase întreaga viață cu o bâlbâială severă, generată probabil de faptul că s-a simțit întotdeauna jenat de comparația cu fratele său mai mare, un bărbat atât de spectaculos și de stăpân pe sine, pe care îl idolatriza. Își petrecuse primii ani din viață cu frații săi la York Cottage, o micuță casă de țară de pe domeniul Sandringham, înainte de a intra în mediul dur al Colegului Maritim Regal, pe Insula Wight, unde se afla cel mai sudic dintre locurile favorite de vacanță ale Reginei Victoria, la Osborne. Probabil că această experiență a fost una deosebit de grea pentru acest băiat timid, care nu s-a putut apropia niciodată de ceilalți băieți. Era ținta batjocurii și s-a luptat din greu să reziste, ocupând ultimul loc, al 68-lea, în topul clasei sale la examenele finale.

Însă Bertie a trecut totuși la nivelul următor al pregătirii sale militare în Marină, mergând la Dartmouth, apoi a urmat un an la Oxford și a devenit ofițer în Marina Regală cu un an înainte de începerea Marelui Război. În copilărie avusese picioarele

curbate și fusese obligat să poarte proteze cumplit de dureroase. Sistemul digestiv îi era grav afectat, poate și pentru că fusese hrănit defectuos de către una dintre primele sale doici. În timpul războiului, a petrecut mai mult timp în spitale decât pe nava sa, însă a reușit să participe la titanica, deși indecisa, Bătălie a Iutlandei. Incapabil să vorbească bine în public din cauza faimoasei sale bâlbâieli, nepregătit pentru administrarea statului, necăjit de o condiție fizică jalnică (deși era un bun călăreț și jucător de tenis), el părea cel mai nepotrivit candidat dintre toți oamenii la demnitatea de rege-împărat.

Cu toate acestea, își manifestase și o altă dimensiune a personalității sale, un fel de fermitate și perseverență, care aveau să-i schimbe reputația. După război, s-a îndrăgostit de o încântătoare aristocrată scoțiană. Elizabeth Bowes Lyon avea numai 20 de ani când s-au întâlnit prima oară, la un bal, în anul 1920. Ea era asediată de admiratori insistenți și siguri pe ei, însă Bertie a curtat-o și a cerut-o prima oară în căsătorie prin intermediul unui emisar. Deși a fost respins, a refuzat să renunțe, iar în ianuarie 1923 propunerea i-a fost în sfârșit acceptată.

Această dimensiune a personalității lui Bertie le era necunoscută chiar și părinților săi, care au descoperit-o încântați. Elizabeth era prima doamnă „de rând" care avea să fie primită în familie de la „revoluția" Windsor din 1917. (În acest caz, „de rând" înseamnă numai „non-regal", pentru că Elizabeth provenea totuși dintr-o respectabilă și bogată familie scoțiană.) Această trăsătură a sa avea să-l propulseze în viață. Pe măsură ce comportamentul fratelui său devenea din ce în ce mai scandalos, tatăl lor începea să-l trateze pe Bertie cu mai multă bunăvoință. Atunci când acest al doilea fiu s-a căsătorit, George al V-lea nota că „ai fost întotdeauna atât de sensibil și de ascultător și te-ai dovedit mereu gata să-mi urmezi sfatul și să fii de acord cu opiniile mele despre oameni și lucruri, încât simt că noi doi întotdeauna ne-am înțeles foarte bine (spre deosebire de David)". Se spune că, mai târziu, George și-ar fi exprimat speranța ca fiul său mai mare să nu se căsătorească niciodată pentru ca Bertie și

apoi micuța Elisabeta să-i urmeze la tron, în locul primului născut.

Între cele două războaie, Bertie se cufundase în viața tihnită a unui gentleman oarecare, însă fără să se sustragă de la îndatoririle regale impuse de tată. Era interesat de industrie și de lucrările publice și a inaugurat o tabără de vară pentru băieți cu diferite origini sociale. Însă înclinațiile sale erau profund personale și destul de conservatoare, așa că înflorea în cadrul călduros al vieții de familie, bazându-se pe o soție care era, după cum spun curtenii din acea vreme, chiar mult mai conservatoare decât el însuși. Bertie nu avea deloc încredere în socialiști, liberali și, de altfel, în niciun politician care nu era un conservator „adevărat", din vechea școală. Detesta discursurile în public și s-a simțit extrem de jenat în luna mai a anului 1925, când s-a chinuit să termine un discurs rostit la Expoziția Imperială de la Wembley. Așa cum spuneau autorii unei cărți despre defectul de vorbire al regelui, „este dificil de estimat efectul psihologic pe care discursul îl avea atât asupra lui Bertie, cât și asupra familiei sale, precum și problema că această experiență îngrozitoare afecta prestanța monarhiei. Astfel de discursuri făceau parte din rutina zilnică a ducelui, care era al doilea favorit la ocuparea tronului, însă el eșuase atât de lamentabil să se ridice la înălțimea provocării"[35].

Deși a apelat aproape la toți logopezii reputați din Londra, în octombrie 1926 soția l-a convins să se vadă cu Lionel Logue, australianul ale cărui metode atât de neortodoxe aveau să-l ajute enorm. Pe atunci, logopedia se afla la începuturile sale, fiind o terapie experimentală ce oscila între psihologie, efort fizic pentru tonifierea diafragmei, plămânilor și limbii și exerciții deopotrivă utile și bizare. Logue nu avea pregătire medicală, însă era un orator foarte bun și stăpân pe sine, precum și un interpret ale cărui optimism și energie l-au convins pe scepticul și pesimistul său client regal. Cel mai surprinzător lucru în privința tratamentului a fost frenezia pură din timpul ședințelor, neobișnuit de frecvente. În mai

puțin de un an, până prin decembrie 1927, Bertie a trecut prin 82 de ședințe necruțătoare cu Logue în clădirea de pe Harley Street. Repeta zilnic și acasă, renunțând la întâlniri și părăsindu-și preaiubitul teren de vânătoare mai devreme pentru a se supune regimului forțat de frământări de limbă, exerciții de respirație și lecturi cu voce tare. Încetul cu încetul, efortul intens a dat roade, iar publicul, care se aștepta să audă un discurs monosilabic și bâlbâit din partea lui, a descoperit că ascultă discursuri cât se poate de fluente. Pe tot parcursul acestei experiențe, soția i-a stat mereu alături, încurajându-l, cu pumnii strânși de încordare. Pe măsură ce au trecut anii – în timpul vizitelor în străinătate sau în numeroasele discursuri rostite în țară sau transmise la radio –, Bertie a devenit din ce în ce mai bun.

Defectele de vorbire nu dispar peste noapte, iar vindecările complete sunt rare. Presiunile psihologice din primii săi ani de viață nu putea fi eliminate prin magie; asemenea atâtor oameni, viitorul rege trăia cu cicatricile acelor ani duri și a învățat să se descurce cu consecințele lor. Imediat ce a ajuns rege, au început să circule și bârfele pe seama lui, chiar înainte să se afle că urma să preia numele tatălui său (ar fi fost primul rege cu numele Albert). Se comenta că era mult prea fragil din punct de vedere emoțional și prea nesigur pe sine pentru a prelua îndatoririle de rege, că nu avea să reziste nici măcar la ceremonia încoronării.

Evident că, în primii săi ani de domnie, Regele George al VI-lea a trebuit să îndure torentul de bârfe și zvonuri lansate în cluburi și sușoteala slab disimulată din saloane. Nu a vizitat India cu ocazia recepției oficiale planificate (și, deși i-a fost ultimul împărat, nu a vizitat niciodată această țară). În zadar Arhiepiscopul de Canterbury din acele vremuri a discutat, destul de stângaci, în public despre bâlbâială regelui. Fratele lui îl bombarda cu sfaturi nesolicitate din exilul său australian. Atunci când premierul, Stanley Baldwin, care îi era un sprijin de nădejde, a demisionat pe neașteptate, George al VI-lea s-a simțit pierdut. Însă și de această dată a manifestat acea tenacitate care o cucerise pe soția sa și învinsese

bâlbâiala, implicându-se în datoria regală cu o vigoare îndârjită, de care Eduard al VIII-lea fusese incapabil. Regele Eduard scandalizase clasa politică pentru că trata cu indiferență cutiile cu dosare de stat, returnându-le cu pete de whisky pe ele sau, mai rău, arătându-le în stânga și-n dreapta, astfel încât oficialii de la Whitehall începuseră să cenzureze tot ceea ce trebuiau să trimită la palat.

Însă George citea aceste dosare și și-a asumat rolul de consilier, iar treptat a ajuns să-și desăvârșească educația politică, inițial rudimentară. Iar clasa politică a reacționat în consecință, la început cu precauție, apoi cu ușurare. Reușind să păstreze discreția asupra scandalului legat de Eduard și Wallis aproape până în ultimul moment, presa britanică și-a reluat vechile instincte, care o îndemnau la discreție și loialitate față de Coroană. Însă această tendință s-a dovedit nefastă pentru monarhie, din mai multe puncte de vedere. Deși i-a permis lui George al VI-lea să-și intre progresiv în rolul de rege, i-a permis și familiei regale să se întoarcă la vechile obiceiuri, inclusiv la preferința instinctivă pentru politicieni aristocrați și conservatori „siguri”, exact într-un moment în care aceștia demonstrau exact contrariul. Curtea era extrem de suspicioasă în special față de Churchill, care se dovedise un activ susținător al lui Eduard. În general, Lascelles și colegii săi au generat o crustă protectoare de tradiție și conservatorism în jurul familiei regale, care avea să dureze până în anii 1950.

Totuși, în ajunul celui de-al Doilea Război Mondial, George al VI-lea era încă un monarh lipsit de experiență, care își căuta drumul propriu. Când cel de-al doilea premier al său, Neville Chamberlain, a adoptat politica pacifistă, regele l-a susținut cu atât de mult entuziasm, încât unii dintre membrii Parlamentului au considerat că reacția lui este mult prea politică, încălcând astfel rolul atribuit prin Constituție. George ar fi preferat o abordare directă și personală a Führerului și a insistat ca Chamberlain să-i stea alături în balconul de la Palatul Buckingham după vizita, de acum faimoasă, la München. Este greu să redăm atmosfera de atunci: la acea vreme, cei mai

mulți dintre britanici erau la fel de încântați. Regele a trimis un mesaj în imperiu prin care promitea „că timpul neliniștii a trecut” și îi mulțumea lui Dumnezeu și domnului Chamberlain pentru „o nouă epocă de prietenie și prosperitate”. Aceasta era opinia întregii familii: mama lui, Regina Mary, își comunica într-o scrisoare exasperarea față de criticii Acordului de la München și se întreba de ce oamenii nu-i pot fi pur și simplu recunoscători lui Chamberlain pentru a se fi întors acasă aducându-le pacea. „Oamenilor le este întotdeauna atât de ușor să critice atunci când nu cunosc detaliile și miza unei probleme”, se plângea ea. După începerea războiului și după ce campania Marii Britanii în Norvegia era cât pe ce să eșueze, Chamberlain a fost forțat să demisioneze; după plecarea sa, regele s-a simțit iarăși pierdut, dar și furios pe aceia care l-au criticat pe premier. (Prințesa Elisabeta, auzind de demisia lui Chamberlain, a început să plângă.) Drept înlocuitor al lui Chamberlain regele l-ar fi vrut pe Lordul Halifax, un alt susținător al păcii și aristocrat din eșalonul de vârf al conservatorilor. Numai cu mare greutate a acceptat în cele din urmă ideea că Winston Churchill era o alegere mai bună, așa că i-a trebuit destul de multă vreme pentru a se obișnui cu el.

Un eminent biograf al Casei regale ajungea la următoarea concluzie: „George al VI-lea nu era un lider înnăscut. Părea mai degrabă timid și timorat, rezervat și chiar ursuz.”[36] A rămas faimos și pentru izbucnirile sale de furie, pentru „scrâșnete”, cum le numea familia. Însă războiul i-a dovedit din plin abilitățile, așa cum s-a întâmplat și în cazul lui Churchill și Mountbatten. Sub scutul de la suprafață se afla un bărbat inteligent și profund, cu un puternic simț al datoriei.

Prima dovadă autentică în sprijinul faptului că George al VI-lea putea fi un rege bun s-a manifestat în timpul vizitei sale în America, în iunie 1939. A plecat atunci într-o vizită îndelung plănuită în Canada, iar președintele Roosevelt l-a invitat să coboare spre sudul continentului nord-american. Nici un alt

suveran britanic nu mai vizitase Statele Unite, însă Roosevelt a profitat de moment. Conform declarațiilor soției sale, el credea că „s-ar putea ca toți să fim prinși în curând într-o luptă pe viață și pe moarte, în care Marea Britanie va fi primul nostru avanpost” și voia „să creeze o legătură de prietenie”. [37]

Vizita a înregistrat un succes răsunător. Regele George al VI-lea și soția sa, Regina Elisabeta, au fost primiți cu entuziasm și i-au impresionat pe politicienii și jurnaliștii americani, dar și masele largi ale populației cu conduita lor familiară și amabilă. Regina îi scria fiicei sale, viitoarea regină Elisabeta a II-a, descriindu-i încântarea de a fi luat masa afară, cu toate felurile de mâncare servite laolaltă, inclusiv „HOT DOG!”. La reședința sa de pe malul râului Hudson, președintele Roosevelt a discutat cu George al VI-lea până târziu în noapte despre probleme delicate, cum ar fi datoriile de stat, exporturile de oțel, bazele navale, poziția Uniunii Sovietice și cum să schimbe preferințele izolaționiste ale americanilor. Roosevelt mergea mult mai departe decât erau dispuși cei mai mulți dintre americani la acea vreme: a promis, conform însemnărilor regelui, că, „dacă Londra avea să fie bombardată, SUA vor intra în război”. Toate aceste detalii au fost înregistrate cu meticulozitate de el a doua zi și trimise către guvernul britanic. (Atunci când președintele Obama a vizitat Londra în primăvara anului 2011, a adus drept cadou pentru regină un album cu fotografii realizate în timpul acestei vizite: însemnase atât de mult pentru tatăl ei, așa că însemna foarte mult și pentru ea.)

Atunci când a început războiul cu Germania, cel mai important rol al regelui a fost acela de a-și susține premierul, un om cu o personalitate mult mai copleșitoare și chiar mai sensibilă. Aruncat în umbra gigantică a lui Churchill, George al VI-lea nu s-a plâns niciodată. Era informat cu privire la cele mai ascunse secrete de stat, inclusiv interceptările mesajelor transmise de aparatul Enigma; de asemenea, știa de la început de inventarea, apoi

folosirea bombei atomice. În ciuda unor ciocniri ocazionale, el și antiregalistul Churchill au devenit buni prieteni. Regele lucra din greu, tăind fără milă cheltuielile Curții și susținându-și extraordinarul premier în toate felurile cu putință. Este faimos refuzul său de a părăsi Londra în timpul atacurilor de tip *Blitz* – deși familia regală își petrecea nopțile la Windsor, unde Prințesa Elisabeta se afla oarecum la adăpost de privațiunile specifice stării de război. Palatul Buckingham a fost bombardat de nouă ori.

În timpul războiului, regelui i-a venit ideea de a înființa George Cross și George Medal[38] pentru a-i răsplăti pe eroii civili, continuând astfel, deși la o scară redusă, ceea ce începuse tatăl său prin crearea Ordinului Imperiului Britanic. A vizitat forțele britanice cantonate în Africa de Nord, Italia și – mai dramatic – pe acelea din Malta, bombardate masiv. S-a certat cu Churchill în legătură cu nerăbdarea acestuia de a merge în Franța după Ziua Z, subliniindu-i faptul că el însuși, fiind rege, nu putea merge și astfel se punea într-o poziție nedreaptă. (Supărat, Churchill a rămas acasă pentru o vreme.) Până la finele războiului, regele devenise deja un simbol autentic al reținerii specifice britanicilor: timid, devotat și surprinzător de umil într-o perioadă în care atât de multe țări erau conduse de adevărați monștri cu chip uman.

După terminarea războiului, George a susținut independența Indiei și și-a manifestat, în timpul unei vizite în Africa de Sud, ostilitatea față de rasismul practicat în această parte a lumii. Așa cum Regina Victoria fusese oripilată de sclavia existentă în Statele Unite și se bucura de relații afectuoase cu servitorii ei indieni, și George al VI-lea s-a manifestat de fiecare dată ca un om tolerant, deși, evident, întregul său imperiu nu era deloc indiferent la deosebirile dintre rase.

Însă regele nu era un radicalist și a acceptat cu greu înfrângerea lui Churchill în alegerile din 1945. Întotdeauna s-a îndoit – în particular, ce-i drept – de principiile socialiste de guvernare ale lui Attlee. Așa

cum tatăl lui fusese nevoit să suporte prima guvernare laburistă, în 1924, tot așa și fiul a trebuit să-și reprime opinia personală și să colaboreze cu acești necunoscuți care manifestau păreri alarmante. A suportat totul, însă fără nicio plăcere. Din multe puncte de vedere, George al VI-lea a rămas un tradiționalist conservator în stil antebelic; meticulos în privința ținutei, ceremonialului și ordinii, obsedat de vânătoare, el a fost o versiune mai firavă a tatălui său. Viitorul lider laburist Hugh Gaitskell avea să spună că era „o persoană cât se poate de reacționară". Atunci când a avut nevoie de o intervenție chirurgicală la picior pentru a restabili circulația sangvină blocată de ateroscleroză, i s-a spus că trebuie operat într-un spital, dar a refuzat pe motive ce invocau protocolul Curții: „N-am auzit niciodată până acum ca vreun rege să fi mers la spital." Însă a fost un om care a muncit intens, s-a abținut să dea glas opiniilor sale divergente și a continuat să întrețină fundamentele monarhiei constituționale.

Toate acestea au fost observate și studiate de fiica lui mai mare, fetița serioasă despre care el știa că va fi regină. A introdus-o de timpuriu pe Elisabeta în datoria și ritualurile pe care le presupune monarhia britanică. În 1955, atunci când a inaugurat un monument în onoarea tatălui ei, regina i-a lăudat fermitatea din timpul războiului, „amabilitatea și simplitatea", „compasiunea lui caldă și prietenoasă", „umanismul lui necondiționat", subliniind că regele s-a sacrificat pe sine în ciuda crizelor grave provocate de boală: „curajul cu care a înfruntat totul i-a atras afecțiunea tuturor". După tulburările aduse de primul război global, tatăl lui, George al V-lea, sperase constant ca monarhia să devină asociată cu exact aceste calități.

Casa de Windsor se bucură de o atipică transmitere directă a ideilor și conduitei de la originile sale, din 1917, prin bunic, tată și fiică. Într-o schimbare radicală săvârșită de un popor conservator cu un simț deosebit al datoriei și al urmăririi scopului, acești trei monarhi au devenit noul model de suveran al Marii Britanii. Domnia lor a fost supranumită „monarhie de

asistență” sau „monarhie democratică”. Esența acestei noi paradigme este un paradox: conducătorul le este slujitor supușilor săi.

Atunci când Elisabeta a II-a a devenit regină, oamenii estimau deja că va începe o „nouă epocă elisabetană” și se întrebau dacă în a doua jumătate a secolului XX Marea Britanie va mai surprinde lumea cu ceva, așa cum o făcuse Anglia în vremea lui Drake, Shakespeare și Bacon. Iar regina le-a dat un răspuns. În mesajul de Crăciun transmis în 1953, ea a declarat că nu se simte „deloc asemănătoare ilustrei predecesoare din Casa Tudorilor, care nu a fost binecuvântată nici cu un soț, nici cu urmași, care a domnit ca un despot și nu a fost niciodată în stare să părăsească țărmurile natale”. Și a continuat prin a compara Britania modernă, bogată în curaj și spirit antreprenorial, cu Anglia mai săracă, dar mai „mare în spirit” din timpul primei Elisabeta. Este la fel de adevărat că regina și Casa de Windsor mai au încă ceva în comun cu Tudorii: și aceștia s-au reinventat ca dinastie.

Fermecătorul Dickie

Cu excepția soțului ei, singura mare influență asupra reginei a fost exercitată de tatăl acesteia. Însă mai există alte două personaje importante fără de care nu putem înțelege domnia Elisabetei. Una este, firește, mama acesteia, însă îl vom analiza mai întâi pe acela care a exercitat o influență mai puțin evidentă la prima vedere și mai ambiguă, dar al cărui impact a atins apogeul la jumătatea secolului XX. În turneele postbelice din 1918, alături de viitorul Eduard al VIII-lea călătorea și un admirator înfocat al lui, care făcea parte din familie. Asemenea prințului, la naștere fusese ținut în brațe de bunica sa, Regina Victoria, care i-a dat și unul dintre nume, „Albert”, în memoria soțului ei. Astăzi este cunoscut doar cu simplul nume „Mountbatten”, vărul prințului și unul dintre cele mai exotice și mai incredibile personaje din istoria britanică a secolului XX.

„Dickie” Mountbatten avea numai 15 ani când tatăl lui, Prințul Louis Battenberg, a fost nevoit să-și dea demisia din poziția de Șef al Marinei Regale. Prințul Battenberg și fiul său erau rude dintr-o ramură oarecum secundară din trunchiul amestecat al dinastiilor regale europene. Chiar și așa, Battenbergii își petreceau vacanțele cu Romanovii în Rusia și se simțeau îndreptățiți să se amestece în treburile regilor din Suedia până în Grecia. Louis Mountbatten, cum avea să se numească fiul, a fost ofițer în Marina britanică în timpul Marelui Război; între cele două războaie, a urcat în ierarhia Marinei militare, devenind foarte apropiat de viitorul rege britanic și apoi căsătorindu-se cu una dintre cele mai bogate femei din Marea Britanie.

Cariera strălucită a lui Mountbatten a cunoscut o evoluție spectaculoasă în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, în ciuda unor prime încercări jenante în calitate de căpitan de navă. Distrugătorul pe care servea, *HMS Kelly,* lovea mine și odată a nimerit o altă navă, dar a fost profund afectat de bombardamente după ce Dickie a trimis semnale pe timp de noapte care au fost interceptate de inamic. Însă simțul teatral al lui Mountbatten și abilitatea lui de a ține discursuri mobilizatoare după ce a condus vasul avariat înapoi acasă l-au transformat într-un erou național și în subiect al unui film de propagandă din timpul războiului, *In Which We Serve* („Mai presus de toate”), regizat de Noël Coward. Mai târziu în timpul războiului, *HMS Kelly* a fost bombardat din nou și scufundat în largul țărmurilor Cretei, unde flotila de distrugătoare a lui Mountbatten încerca să țină piept invaziei germane. A avut noroc să scape cu viață; 136 de membri ai echipajului nu au reușit.

Deși *HMS Kelly* nu avea nicio șansă și nici măcar una dintre aceste întâmplări nefericite nu a survenit din vina lui, istoricii Marinei și biografii lui Mountbatten sunt în general de acord că el a fost un comandant de navă temerar, dar nu neapărat talentat. Însă grație lui Winston Churchill, care i-a intuit imediat personalitatea dinamică și cu priză la public

(trăsături valabile și în cazul lui Churchill), Mountbatten avea să fie ridicat cu mult deasupra rangului său prin numirea în funcția de Șef al Departamentului de Operațiuni Combinate. Mai târziu avea să ajungă chiar și mai sus, devenind Comandant Suprem al Aliaților pentru Asia de Sud-Est. Pe acel front avea să conducă cu succes lupta pentru recucerirea Birmaniei și a Malaysiei de la japonezi.

Războaiele accelerează totul, inclusiv promovările, însă a ajunge de la statutul de simplu căpitan de distrugător, țintă a batjocurii pentru a fi confundat un banc de pești cu un submarin, până la nivelul de mare maestru al strategiei într-un conflict global era un lucru cel puțin extraordinar. Mai ales în condițiile extrem de dificile de la începutul anilor 1940, charisma lui Mountbatten și curajul pe care îl stimula în oameni, atitudinea lui încrezătoare în sine, care se răspândea concentric în jurul său, toate au contat enorm. Mountbatten și-a cultivat întotdeauna relațiile și a pledat fără nicio jenă pentru fiecare dintre demnitățile pe care și le-a dorit, inclusiv desemnarea ca însoțitor al Prințului de Wales în călătoriile acestuia în străinătate. După abdicare, și-a redirecționat imediat loialitatea către noul rege, George al VI-lea, și nu uita niciodată să le reamintească celor din jur de strânsele lui legături cu Casa regală. Cu ceva vreme în urmă, Churchill consimțise la îndepărtarea umilitoare a tatălui lui Mountbatten din Amiralitate; acum, Churchill era cel mai fervent suporter al fiului acestuia. Se părea că Mountbatten le are pe toate. Avea talent la relații publice și autopromovare și reușise să stârnească interesul unei Britanii obosite, la fel ca ofițerul favorit al lui Churchill, Mareșalul Bernard Montgomery. Era un bărbat frumos, curajos, fermecător și stăpân pe sine, cum numai un om extrem de bogat poate fi. Și făcea și parte din marea familie regală, într-o vreme când acest lucru conta enorm. Nu-i de mirare că atât de mulți oameni bine plasați îl urau profund.

După război și înfrângerea lui Churchill la alegerile generale din 1945, nou premier laburist, Clement Attlee, l-a invitat pe Mountbatten să devină ultimul

Vicerege al Indiei și să finalizeze negocierile cu India și Pakistan pentru independență. Mountbatten a acceptat această sarcină, lucrând conform unui program foarte strict și cu o energie nemiloasă. El și inteligenta lui soție, Edwina, s-au bucurat de fastul ultimelor zile ale Imperiului Indian. Reședința lor viceregală depășea cu mult Palatul Buckingham; fiica lor o compara cu cele mai mari palate ale țarului rus. În spatele retragerii grabnice, dar civilizate, a eșaloanelor de rang înalt, întregul subcontinent indian începea să fie cuprins de efectele unei disoluții nemiloase. Timp de 125 de zile, Mountbatten a lucrat din greu pentru a pune capăt Imperiului Britanic al Indiei, adoptând foarte rapid o serie de decizii brutale. Churchill însuși era îngrozit. Nimeni nu luptase mai mult pentru imperiu și nu-l iubise mai mult decât el, iar acum îl socotea pe fostul lui protejat drept un trădător.

Divizarea care a rezultat în urma independenței a generat o teribilă baie de sânge, cel mai mare genocid și cea mai masivă migrație din întreaga istorie a subcontinentului. Nu era vina lui Mountbatten, el și Edwina dându-și toată silința să organizeze ajutoarele. Însă, la un anumit nivel, Marii Britanii părea să nu-i mai pese de agonia oamenilor din fostele sale colonii. Mountbatten s-a reîntors la Marină și a continuat să avanseze în carieră, până când a devenit, în 1955, Șef al Marinei Regale, exact poziția pe care tatăl său o părăsise forțat cu 41 de ani în urmă. Această ultimă mare promovare i-a fost oferită cu acordul rezervat al fostului premier Winston Churchill. Pentru Mountbatten, această revanșă nu putea fi mai dulce. S-a mutat în vechiul birou al tatălui său și în prima zi și-a notat în jurnal: „Încântat să stau sub portretul lui tata."

Mountbatten a exercitat o influență masivă asupra Windsorilor în timpul primei perioade din domnia reginei – dacă nu direct asupra ei, atunci cel puțin asupra soțului și fiului. Primul și cel mai important lucru este că a fost un fel de gardian al Prințului Philip începând cu anii 1930. În cea mai melodramatică versiune a sa, povestea „unchiului

Dickie” și a tânărului său pupil îl zugrăvește pe Mountbatten îndemnându-l pe Philip să urmeze o carieră navală; este la fel de adevărat că Mountbatten era un iscusit pețitor dinastic. (Mulți ani mai târziu, avea să încerce să-i trezească interesul Prințului Charles pentru una dintre nepoatele sale.) A lucrat din greu și cu succes pentru a-i asigura Prințului Philip naturalizarea ca cetățean britanic, și nu grec. (În februarie 1947, Philip a preluat numele anglicizat al mamei sale, Mountbatten, și nu pe acela care ar fi fost numele patern de familie, danezul Schleswig-Holstein-Sonderburg-Glücksburg, astfel încât i-a fost mult mai ușor să se căsătorească.) Nu în cele din urmă, este adevărat că, după ce Philip și Elisabeta s-au căsătorit, Mountbatten a militat intensiv și îndelung, însă fără succes, pentru înlocuirea denumirii „Windsor” cu „Mountbatten-Windsor” ca nume al familiei regale.

Însă Ducele de Edinburgh a dat de înțeles în mod cât se poate de clar și în repetate rânduri că el consideră că Mountbatten s-a implicat prea mult în destinul rudelor sale, plângându-se că propriii părinți erau ignorați și că a trebuit să petreacă mai mult timp cu bunica sa și cu celelalte rude. Am putea rămâne cu impresia că nu îl agrea pe „unchiul Dickie” pentru că lua decizii în numele lui. El, și nu unchiul lui, trebuia să decidă că se va căsători cu viitoarea regină. În perioada în care se curtau, Philip i-a trimis o scrisoare laconică lui Mountbatten, în care îl prevenea cu umor, dar cât se poate de direct: „Nu vreau să par nepoliticos, dar mi se pare că îți place să fii manager general al acestui mic spectacol și mă tem că ea nu va accepta această idee la fel de docil pe cât o fac eu.”[39]

Mult mai târziu, Mountbatten avea să cultive o relație deosebit de strânsă cu primul fiu al lui Philip, Prințul Charles. Însă până la acea vreme devenise deja un prieten intim al familiei regale, inclusiv în vacanțe și în vizitele private; poveștile lui autoironice, repetate la nesfârșit, erau ascultate cu un amuzament îngăduitor.

I se admira numărul mare de cunoscuți. Însă, în ciuda afecțiunii și căldurii cu care era primit, exista totuși o reținere, cel puțin din partea membrilor mai vechi ai Casei regale, întrucât „unchiul Dickie” avusese o legătură agitată și cu „unchiul David”.

La foarte puțină vreme după ce el și Prințul de Wales se întorseseră din expediția lor în India, Mountbatten s-a căsătorit cu Edwina Ashley în cadrul unei ceremonii fastuoase – iar viitorul Eduard al VIII-lea i-a fost cavaler de onoare. Familia Mountbatten făcuse întotdeauna parte din „suita” prințului și a păstrat această legătură în timpul scurtei sale domnii. Deși nu era de acord cu abdicarea, luptând asiduu ca membru al „facțiunii regelui” alături de Churchill, Mountbatten și-a păstrat legătura strânsă cu fostul monarh exilat, oferindu-se să-i fie cavaler de onoare când s-a căsătorit cu doamna Simpson și, mai târziu, fiindu-i intermediar în comunicarea cu cei de la Curte. Le-a fost de ajutor și în 1940, atunci când cuplul trebuia să fugă din Franța pe măsură ce nemții se apropiau de Paris. A fost mijlocitorul în negocierile privitoare la demnități și bani după război și a făcut tot ce i-a stat în putere pentru a repara legăturile cu cei din țară. Însă acest lucru nu i-a reușit: Regina Elisabeta și Regina-Mamă nu l-au iertat niciodată pe Ducele de Windsor pentru că și-a abandonat datoria.

Mountbatten avea un simț al datoriei mult mai puternic și era cu mult mai energic decât Eduard. În plus, a deplâns în nenumărate rânduri abdicarea. Însă el și Edwina aveau aceeași atitudine relaxată față de infidelitate și, la fel ca fostul rege, Mountbatten a fost, se spune, puțin „cam prea mult”. Îi plăcea să trăiască în lux și era de o vanitate aproape înduioșătoare. Odată, el și Montgomery și-au numărat unul altuia medaliile; observând că are cu una mai puțin, Mountbatten a făcut astfel încât să-i mai fie acordate încă două. Era înclinat mai degrabă să curteze presa decât să păstreze discreția. După moartea Ducelui de Windsor, Mountbatten a susținut, poate mai mult din amabilitate decât din dorința de precizie, că acesta fusese „cel mai bun prieten din toată viața mea”[40].

Regina-Mamă a răspândit în întreaga familie o puternică antipatie față de acest „cel mai bun prieten" și este posibil ca o parte din această suspiciune să-i fi fost transmisă și fiicei sale. Nu ar fi deloc surprinzător să aflăm că a existat o rezervă în privința lui și în mintea Ducelui de Edinburgh. Pentru dinastia Windsor, care ajunsese să creadă că succesul consta în a fi, dimpotrivă, reținut și supus, stilul Mountbatten – care fusese testat și găsit drept satisfăcător în anii 1930 – părea periculos de extravagant.

Regina-Mamă Elisabeta

O strălucire ceva mai blândă constituia trăsătura primă a tinerei care a fost curtată cu succes și adusă în lumea de tip *Bright Your Things*[41], devenind o prezență importantă în imediata proximitate a Reginei Elisabeta a II-a pe parcursul aproape întregii sale domnii. Regina Elisabeta – sau Regina-Mamă, cum a fost cunoscută mai ales în a doua jumătate a vieții sale – a devenit acea figură de bunică adorată care a ajuns să trăiască și în secolul curent. Pentru regină, ea era „mami"; pentru milioanele de supuși ai reginei, era o bătrânică idealizată, dulce, dar curajoasă, cu o strălucire aparte în ochi și având mai mereu la îndemână un pahar cu o cantitate decentă de băutură.

Părea să fi fost cu noi dintotdeauna. Pentru toți aceia care trăiau în anul 2000, această afirmație este literalmente adevărată. Născută în 1900, ea a reușit să treacă de secolul XX. A prins domniile a șase monarhi: Regina Victoria, Eduard al VII-lea, socrul ei George al V-lea, Eduard al VIII-lea, soțul ei George al VI-lea și fiica ei, Elisabeta a II-a. Pentru britanicii care sunt suficient de bătrâni pentru a-și mai aminti, ea este mai presus de orice o legătură vie cu cel de-al Doilea Război Mondial, în special cu etapa *Blitzkrieg*. Comentariul ei după bombardarea Palatului Buckingham, cum că acum putea „în sfârșit să privească Răsăritul în ochi", a fost cel mai faimos lucru pe care l-a rostit.

Unora li s-a părut că-și pune în umbră fiica atunci când apăreau împreună. Familia reginei spune că

aceasta se baza enorm pe mama ei pentru a-i fi consilier, dar și sursă de distracție.

Reginei-Mamă îi plăcea să flirteze cu bărbați; chiar și când a ajuns la 90 de ani, încă se bucura de compania câte unui bărbat cu o strălucire obraznică în priviri. Îi plăceau anecdotele despre prieteni și rude „năzbâtioase” și recomanda povestioarele lui Maupassant despre iubire și aventuri romantice. Poseda un farmec natural și o inteligență ascuțită și putea să fie foarte haioasă. Coregraful Sir Frederick Ashton era partenerul de dans favorit al Reginei-Mamă la Sandringham atunci când balurile se țineau acolo. Ea îi făcea semn când voia să danseze, însă odată, când el s-a dus și a luat-o de mână, Regina Elisabeta însăși s-ar fi interpus între ei și i-ar fi sugerat să danseze cu ea. Ashton nu-și putea refuza suverana; pe măsură ce parcurgeau ringul de dans și au trecut pe lângă masa Reginei-Mamă, ea i-a șuierat: „Arivistule!”

Regina-Mamă a fost văduvă jumătate din timpul vieții sale, dar în general a fost o văduvă veselă. Rolul ei în sanctuarul intern al „Firmei” a avut o importanță enormă. Cu opinii foarte puternice și uneori dură până la limita cruzimii, ea a fost o figură mult mai interesantă decât imaginea publică de mai târziu, de bătrânică amatoare de cai, de gin tonic și de pălării roz. (Ca să fim riguroși, băutura ei preferată era de fapt ginul și Dubonnet-ul, un amestec oribil, însă i-a transmis și fiicei sale pasiunea pentru acest gust.) Cu cei în tovărășia cărora se simțea în largul ei purta discuții în contradictoriu și îi plăcea să le câștige, așa cum îi plăcea să iasă învingătoare și la jocul de cărți Racing Demon – suficient de mult, se spune, încât să trișeze într-un mod scandalos. Biograful oficial al soțului ei spunea despre ea că are „o mică picătură de arsenic în centrul acelei bezele” pe care o reprezintă. [42] Este celebră neglijența ei față de bani și se știe că avea la activ mari retrageri neacoperite. Însă charisma ei, care în tinerețe rivaliza cu a Dianei de mai târziu, și sentimentul neclintit de datorie creștinească – căci

cele două nu se aseamănă în toate privințele – au ținut-o departe de probleme.

Și-a păstrat pentru sine convingerile profund conservatoare și a devenit adepta blocării întrebărilor periculoase sau pur și simplu a făcut abstracție de subiectele „nechibzuite”, strategii pe care i le-a lăsat moștenire și fiicei sale. Iar conservatorismul ei nu are de-a face pur și simplu cu preferința pentru convingerile tory[43]. De pildă, era profund ostilă Partidului Social Democrat, format în anii 1980, însă nu pentru că ar fi fost o formațiune de stânga. Nu suporta acest partid pentru că se distanțase de „bunul și vechiul Partid Laburist” și îl dusese la ruină. Pentru ea, loialitatea însemna totul. În timp ce Lordul Stamfordham este non-aristocratul care, pe vremea lui George al V-lea, a creat Casa de Windsor, Regina-Mamă a fost non-aristocrata cu conduită aristocratică ce a impregnat această Casă și multe dintre regulile sale cu stilul ei.

Cea mai mică fiică a Contelui de Strathmore (al cărui castel de la Glamis, în Angus, poate foarte bine să găzduiască un Disneyland), Lady Elizabeth Angela Marguerite Bowes Lyon a fost în copilărie o fetiță foarte vivace și atrăgătoare, ce avea să devină prima femeie neaparținând vreunei Case regale care să beneficieze de reforma familială a lui George al V-lea în 1917. Deși a crescut într-o familie privilegiată – cu o istorie sângeroasă, ca a tuturor familiilor vechi, cu membri ticăloși, dar și cu martiri romantici – și într-o casă cu numeroase vechi legături regale, când a intrat în sfârșit în familia regală, în 1923, era considerată o străină. Lipsa unui precedent a cauzat mai degrabă o pompoasă dezbatere oficială despre cum anume avea să fie descrisă, drept soția Ducelui de York, și dacă avea să fie Alteță Regală (da, avea să fie). Ea însăși i-a replicat unei vechi prietene care i-a scris pentru a o întreba cum trebuie să i se adreseze de acum înainte: „Chiar nu știu! Pot să fiu *orice* – poți să încerci și «Slavă Ție, ducesă!», ca în stilul *Alice în Țara Minunilor,* sau pur și simplu «Salut!» ori «Bună,

ducesă!» sau «Ciao, ducesă!» – de fapt, fă așa cum dorești."[44]

Elizabeth Bowes Lyon și-a petrecut cea mai mare parte din copilărie în casa familiei sale, în sudul țării, la St. Paul Walden Bury din Hertfordshire, alături de nouă frați și surori mai mari. Fetița de atunci, numită „Buffy" de părinți, trăia într-o lume de aur, idilică, eduardiană, așa cum mai exista pentru puțini norocoși, înconjurată de servitori și pajiști imaculate, complet izolată de acea Britanie a protestelor organizate de sufragete, a grevelor sindicale și a certurilor politice înverșunate. A avut parte de o copilărie cu excursii în pădure și jocuri de-a v-ați ascunselea, cu cai și petreceri de vânătoare, cu baluri la lumina lumânărilor, farse și seri de cântec în familie. Elizabeth a mers la școală numai din când în când; cea mai mare parte a educației sale a fost asigurată de guvernante, în special de o tânără nemțoaică, ce descria uimită grandoarea și extravaganța traiului la Castelul Glamis înainte de Marele Război. Această lume dispărută avea să lase ceva urme asupra fiicei lui „Buffy", pentru că a pus o femeie foarte sigură pe sine în centrul dinastiei Windsor. Ea avea s-o inspire pe regina de acum cu mult mai multe decât dragostea pentru cai și o credință fermă în loialitatea de familie.

Războiul a revitalizat vechiul spirit al datoriei nobile, așa că Glamis și St. Paul's Walden Bury au fost întrebuințate pentru găzduirea soldaților convalescenți, aceste spitale fiind conduse direct de Lady Strathmore. Elizabeth, pe atunci adolescentă, cosea fără încetare, împacheta cadouri pentru soldații de pe front și umplea saltele. La Glamis, a crescut învățând cum să aibă grijă de răniți, cum să vorbească fără fasoane cu oamenii din clasa muncitoare care nu îi erau servitori, o experiență care o va ajuta mai târziu în „contactele cu oamenii obișnuiți". Familia Bowes Lyon era extrem de religioasă, mai cu seamă Elizabeth. În timpul războiului, unul dintre frați, aflat în Regimentul Black Watch, a fost omorât; un altul a fost luat prizonier. Odată cu privilegiile veneau și

pierderile, durerea și dependența de rugăciunile creștine și de sprijinul Bisericii, toate fiindu-i transmise cu timpul și fiicei sale mai mari.

Patriotismul scoțiano-britanic și disprețul profund față de germani s-au înrădăcinat în caracterul tinerei Elizabeth Bowes Lyon cu mult înainte de ascensiunea lui Hitler. La fel și apetitul ei pentru plăcerile vieții – pasiunea pentru mâncare, muzică, dans și petreceri au fost toate scoase iarăși la lumină imediat după terminarea războiului. Elizabeth a primit o educație mai bună decât propria ei fiică, însă a înregistrat un eșec răsunător la un examen public, scriind după aceea: „LA NAIBA CU EXAMENUL ĂSTA!!… Ce *sens* a avut să mă chinui să merg în locul ăla, Hackney? Niciunul, îți spun eu, niciunul. Îmi vine să *urlu* de furie când mă gândesc la prostia aia, tapioca, mâncată pentru – nimic? Of, la naiba. Da, sunt foarte dezamăgită.”[45] Având în vedere criticile din ultima vreme referitoare la faptul că nu a reușit să-i ofere Prințesei Elisabeta, viitoarea Regină Elisabeta a II-a, o educație mai bună și mai complexă, probabil că povestea aceasta cu tapioca constituie răspunsul pe care îl căutăm.

Inițial, Elizabeth Bowes Lyon nu a fost sigură în legătură cu Bertie, însă este posibil ca atunci când îl tot refuza să fi avut în vedere și implicațiile negative ale perspectivei de a deveni parte din Casa regală. Curtea britanică era una foarte protocolară, inflexibilă și tradiționalistă, condusă de un monarh destul de inhibant. Într-o scrisoare de justificare adresată lui Bertie, scria despre Frogmore, domeniul de lângă Castelul Windsor unde fusese construit mausoleul Victoriei: „N-am văzut niciodată Frogmore, însă îmi imaginez că este un cavou imens plin cu broaște! Nu-mi dau seama de ce, dar asta este imaginea care îmi vine în minte – nu-i așa că este aiurea?”[46] Îi plăceau jazzul și cluburile de noapte și a avut probleme cu George al V-lea când ea și Bertie au stat până la 3 dimineața într-un astfel de club, Follies, din hotelul londonez Metropole.

William Shawcross, biograful ei oficial, scria că, prin căsătorie, Elizabeth Bowes Lyon intra „într-un soi de închisoare de aur. Tânăra ducesă nu mai putea să meargă singură la cumpărături; nu mai putea să meargă neînsoțită cu trenul, iar cu autobuzul nici atât. Nu mai avea voie să-și vadă prietenele oricând dorea, atunci când i se făcea dor de ele. […] În fine, ducesa era izolată și limitată de constrângeri cum nu mai fusese niciodată până atunci”.[47] Pe scurt, situația ei era izbitor de asemănătoare cu aceea a unei alte tinere aristocrate care avea să intre în familie în anul 1981.

Asemenea Dianei, Elizabeth Bowes Lyon s-a dovedit de la început o persoană cu succes la public. Asemenea Dianei, a înregistrat un succes fără precedent într-o primă vizită în Australia, eclipsându-și – ca și Diana – soțul. Zâmbetul ei a generat discuții interminabile. Asemenea fiicei sale, regina de azi, Elizabeth știa să strângă din dinți și să ridice capul sus în istovitoarele turnee regale, lăsându-și copiii în țară. Însă atunci când s-a născut regina de acum, mama ei se dovedise deja a fi mult mai încăpățânată și mai vicleană decât putea să devină vreodată Diana. Elizabeth a reușit să-i câștige simpatia morocănosului ei socru cu scrisori pline de umilință, cu tact și șarm. Extraordinara Regină Mary, mulțumită de efectul pe care îl avea Elizabeth asupra fiului ei, s-a îndulcit și ea. Iar Elizabeth nu a pregetat să-și asume noile obligații de proaspăt membru al Casei de Windsor, preluând datoria patronajului, a vizitelor, a inaugurărilor, ca și cum s-ar fi născut pentru așa ceva. Mai presus de orice, în ciuda refuzurilor inițiale și, probabil, în ciuda tuturor așteptărilor – și, desigur, spre deosebire de Diana –, ea s-a bazat pe o căsnicie foarte fericită.

Influența Reginei-Mamă asupra fiicei sale a fost probabil mai mică decât aceea exercitată de soțul reginei. Nu i-a transmis, de pildă, plăcerea flirtului, nici pasiunea pentru bârfe și picanterii. Fiica ei este mult mai atentă cu banii și mult mai rezervată și ia viața mult mai în serios. Însă Regina Elisabeta a moștenit de la mama ei pasiunea pentru cursele de

cai, o lume aparte în care regina de acum reușește să se înveselească și să uite de sângele albastru pentru fiorul, uneori mai puternic, furnizat de echitație. Iar cel mai mare serviciu pe care Regina-Mamă i l-a făcut fiicei sale poate fi estimat prin durata vieții ei: când Regina-Mamă a murit, la minunata vârstă de 101 ani, Regina Elisabeta nu și-a pierdut numai mama, ci și un vechi prieten extrem de apropiat.

Partea a II-a
LILIBET

Fuziunea dintre public și privat face ca istoria familiei regale să fie una deosebit de interesantă; este aproape imposibil să o înțelegem pe Regina Elisabeta a II-a fără a înțelege felul de a fi al rudelor sale mai în vârstă. Aproape tot ceea ce are legătură cu comportamentul public al reginei – de la timpul petrecut cu dosarele din cutiile oficiale și atitudinea ei față de îndatoririle publice și slujbele religioase până la pelerinajul anual de la Windsor la Sandringham și Balmoral sau solemnitatea ei în public și reticențele față de jurnaliști totul vibrează de ADN-ul tradiției Windsor. Ultimii doi regi cu numele George, reginele lor și rudele regale de rang secund din secolul XX stau la loc de cinste în palatele din Londra. Apar în tablourile de pe pereți, te privesc din fotografii și lasă urme peste tot, în decorațiunile și ornamentele pe care le-au ales în trecut.

Regina Victoria a aruncat o vrajă specială asupra încăperilor și palatelor pe care le-a creat. Ea a fost ctitorul lor, nu doar din punct de vedere fizic, ci și prin faptul că le-a stabilit atmosfera specifică. Celebrul ei simț moral, care nu prea s-a manifestat la monarhii britanici anteriori ei, parcă infuzează încă această instituție, ca un zgomot de fundal. Fără această istorie în spate, Regina Elisabeta nu ar fi Regina. Fără ea, Marea Britanie ar fi un cu totul alt loc. Hanovrienii și Windsorii au chipuri asemănătoare, însă o gamă variată de temperamente, de la cele devotate până la cele rebele, de la grijuliu la neglijent, de la evlavios la indecent. Regina nu doar a învățat numeroase lecții de la familia ei, ci se situează, în mod evident, la capătul devotat, grijuliu și evlavios al acestei game. Chiar și în primele sale

fotografii, ea are o privire calmă, netulburată de nimic și cu stăpânirea de sine specifică Windsorilor.

Această încredere în sine și echilibrul sunt practic un drept obținut prin naștere: la urma urmei, ea s-a născut într-o lume a ordinii, privilegiilor și calmului. Dar în afara zidurilor clădirii de pe Bruton Street, numărul 17, din Mayfair, unde Elisabeta a venit pe lume prin cezariană la ora 2 și 40 de minute în dimineața zilei de 21 aprilie 1926, Marea Britanie era o națiune dezbinată. Câteva zile mai târziu, pe 3 mai, avea să înceapă o grevă generală, despre care mulți credeau că va fi debutul unei revoluții socialiste sau comuniste asemănătoare celei care ștersese de pe fața pământului, cu 9 ani înainte, câteva dintre rudele din Europa ale fetiței nou-venite pe lume. După cum avea să se dovedească, Marea Britanie va fi scutită de o răsturnare politică de asemenea amploare; temperamentul conservator și patriotic al clasei de mijloc avea să fie sprijinit de monarhia proprie, iar Elisabeta, a cărei naștere a fost întâmpinată cu căldură de un grup modest de admiratori dornici să-i ureze bun venit pe lume, avea să devină cel mai mare monarh al britanicilor din secolul XX. Unul dintre cei mai subtili istorici ai perioadei, David Cannadine, spune că ea este copilul a două lumi: „Este un copil al aristocrației, mama ei a fost, după cum se știe, membră a aristocrației, nu a vreunei familii regale, și a fost și copilul unui imperiu – tatăl și bunicul ei au fost împărați ai Indiei, iar acest aspect era parte dintr-o ordine aparent eternă a lucrurilor în 1926.”[48]

Bruton Street este în ziua de azi o străduță cu galerii de artă, restaurante de lux și showroomuri cu automobile, situată între Berkeley Square, unde altădată cântau privighetori, și New Bond Street, unde bântuie obsedații de modă. Casa Strathmore, unde avea să se nască viitoarea regină, a fost demolată. În 1926, părinții ei au locuit acolo după ce au renunțat la traiul în conacul fermecător, dar nemodernizat, din Richmond Park, care le fusese oferit de către rege – și care este acum sediul Școlii Regale de Balet, clădirea ce apare în filmul *Billy Elliot,* o poveste despre cum

se ajunge treptat la succes. Și-au dorit ceva mai central, mai comod și mai intim.

Patru medici, dintre cei mai prestigioși, au asistat-o la naștere pe ducesă și, după un travaliu dificil, la Palatul Buckingham s-a anunțat naștere unei fiice, devreme în acea dimineață. În timpul acelor zile fierbinți care au condus la greva generală, Ducele de York era nerăbdător să participe la dezbaterile din Camera Comunelor. Regele îi comunicase în particular unui proprietar de mină compasiunea pentru mineri: „Încearcă să trăiești doar cu salariul lor înainte de a-i judeca”, îi replicase el Lordului Durham, care bombănea împotriva acelor „blestemați de revoluționari”. (Interesele monarhilor nu sunt identice cu interesele marilor afaceriști; monarhia are nevoie de stabilitate mai mult decât de bani.)

Guvernul lui George al V-lea simțea că se află în pragul unei crize sociale și chiar al anarhiei, așa că mobiliza clasele mijlocii și chiar înalte pentru a participa la stăvilirea militantismului sindicalist. Ministrul de interne, Sir William Joynson-Hicks, un om impulsiv, a fost nevoit să întrerupă pregătirile pentru această criză politică pentru a fi prezent la nașterea prințesei. Se spune că această tradiție absurdă își are originea în vremurile când s-a născut suspiciunea că soția lui Iacob al II-lea a scos „din pălărie” un moștenitor băiat după o sarcină falsă, însă probabil că avea legătură mai mult cu vechiul obicei al curtenilor de a se strânge în preajma familiei regale cu ocazia evenimentelor importante, chiar și în sălile de naștere. Indiferent care ar fi explicația, chiar și în 1926 această tradiție părea ciudată. Însă simțul tradiției înseamnă și că știi la care dintre tradiții să renunți discret.

Având în vedere această stare de lucruri, ne-am fi putut aștepta ca nașterea Reginei Elisabeta să aibă parte de puține discuții. Deși ea era a treia la rând în succesiunea la tron, unchiul ei și fratele acestuia erau amândoi mai degrabă tineri. Dacă mama ei avea să nască un fiu mai târziu, acesta ar fi depășit-o pe Elisabeta, date fiind legile britanice cu privire la succesiunea la tron. Așa că nimeni nu se gândea că

acest bebeluș cu părul auriu putea să domnească într-o bună zi. Cu toate acestea, nașterea fiicei Ducelui de York a captat atenția ziarelor, poate dornice să scotocească, în acele zile negre, după știri mai bune, mai optimiste, și a atras imediat o mulțime de oameni, adunați pe stradă, în fața clădirii, unde au și rămas timp de mai multe săptămâni. Unul dintre ziare specula în privința copilei că ar putea deveni viitoarea Regină Elisabeta, însă tonul general a fost unul de celebrare a venirii pe lume a unui nou membru al unei familii regale, care era, după standardele moderne, una minoră, mai degrabă decât una cu puțini copii.

Elisabeta a fost botezată cu apă din râul Iordanului la Palatul Buckingham și a plâns în timpul slujbei. I-a fost încredințată Clarei Cooper – sau „Alah" Knight –, fiica zveltă și energică a unui fermier din Hertfordshire care avusese grijă de mama ei încă de când aceasta avusese o lună. În acea vară, bebelușul a fost dus la Castelul Glamis, casa de origine a mamei sale, apoi din nou la Londra. Însă în ianuarie 1927, când avea doar 9 luni, părinții au părăsit-o temporar pentru a se îmbarca într-o călătorie pe mare până în Australia și Noua Zeelandă. Mama nu ar fi vrut să-și părăsească bebelușul, însă imperiul avea nevoie de ea, iar Elisabeta avea să rămână acasă cu doica și bunicii. Înainte de a putea fi conștientă de astfel de lucruri, încă din acea vreme îndatoririle presupuse de statutul regal intraseră în conflict cu cele legate de viața de familie, trăgând fiecare în direcții opuse.

Este această absență îndelungată o dovadă pentru declarația dură a unuia dintre bibliotecarii regali, care a spus „Casa de Hanovra, asemenea rațelor, generează părinți iresponsabili, care își calcă în picioare odraslele"[49]? Nu tocmai: în anii 1920, clasele înalte își vedeau încă și mai rar copiii decât ar fi fost normal. Doicile, guvernantele și, mai târziu, pensioanele îi lăsau liberi pe părinți să-și vadă de viața lor de adulți. În ziua de azi, am considera că o astfel de conduită este lipsită de inimă, pe atunci era ceva obișnuit. Dincolo de asta, însă, greutatea Coroanei și a imperiului apăsa pe Casa de Windsor cu

o gravitate pe care străinii nu o puteau înțelege cu ușurință. Timp de 70 de ani, cinci monarhi – Victoria, Eduard al VII-lea, George al V-lea, Eduard al VIII-lea și George al VI-lea – au purtat inițiala „I” de la Imperator (împărat) după „R”, de la Rege, astfel că „RI” semnifica rolul lor global. Acești regi și regine au simțit că ei înșiși reprezintă Istoria, cu majusculă, și că au sarcina de a duce povestea națiunii lor mai departe, către generația următoare. Dacă este să fi existat dubii, de pildă cu privire la loialitatea pe termen lung a Australiei și a Noii Zeelande față de imperiu, în astfel de cazuri era exclusiv datoria familiei regale să facă tot ce-i stătea în putință pentru a repara lucrurile. Toată lumea înțelegea că dorul unei mame pentru copilul său era o chestiune de o importanță secundară.

Chiar și așa, Elisabeta s-a născut într-o familie unită și afectuoasă și probabil că a avut parte de un cămin mai sigur și mai cald decât mulți dintre copiii născuți în familiile aristocrate din Marea Britanie interbelică. Știm foarte multe lucruri despre creșterea ei datorită indiscreției guvernantei pe care a avut-o prințesa, Marion Crawford, care a trăit în familia regală timp de 16 ani, din 1933 până în 1949, și care a scris în 1950 o carte, *The Little Princesses* („Micile prințese”), despre experiența trăită în acești ani. Crawford, o profesoară scoțiană care și-a dorit să lucreze cu copii defavorizați, le-a fost recomandată celor din familia York de către rudele lor bogate și a devenit, după opinia generală, un tutore devotat și energic atât pentru Elisabeta, cât și pentru sora ei mai mică, Margaret. Cartea lui Crawford nu conține niciun fapt compromițător sau jenant, de niciun fel, iar Elisabeta este zugrăvită ca fiind un copil foarte serios și ordonat, dar și drăgălaș, amabil și afectuos. Însă atunci când a fost publicată această carte – cu mai bine de 60 de ani în urmă –, guvernantei pensionate i s-au tăiat toate legăturile cu familia regală. După o scurtă și umilitoare carieră de reporter la o revistă, a intrat într-un adevărat exil, care i-a amânat cu mult căsătoria. Atunci când a murit, niciun

membru al familiei regale nu a participat la funeralii. Numele ei nu este menționat niciodată.

Merită să stăruim puțin asupra acestei lame de ghilotină a tăcerii. La urma urmei, „Crawfie” – porecla pe care i-o dăduse însăși Elisabeta – este o persoană care a cunoscut-o îndeaproape pe regină, mai ales în anii ei de formare. Nu făcea parte din familie, însă îi era foarte aproape. Comportamentul ei a provocat atâtea resentimente poate tocmai din cauza faptului că era concepută ca aproape făcând parte din familie. După standardele din ziua de azi, greșeala este una scuzabilă: afecțiunea ei, chiar adorația pentru fetele de care a avut grijă transpare din fiecare rând al cărții. Așa că ne întrebăm de ce familia regală s-a înfuriat atât de tare? Răspunsul ar fi că „Crawfie” a fost prima. Înainte de ea, nici un alt intim al familiei Windsor nu a „trădat”, vorbind în public despre familie.

Viața membrilor familiei regale nu este una privată în sensul în care înțeleg intimitatea cei mai mulți dintre noi. Chiar și atunci când nu se află în public, aceștia sunt înconjurați aproape permanent de valeți, cameriste, majordomi, gărzi de corp, șoferi și alții asemenea. Membrii familiei regale aproape nu respiră niciodată fără ca altcineva să nu remarce acest lucru. Ei știu că există o curiozitate de nestăvilit pentru cele mai mici aspecte ale vieții lor și pentru cel mai insignifiant cuvânt pe care îl rostesc. Puțini dintre noi ar putea suporta o astfel de viață, aflată permanent sub supraveghere, mereu supusă comentariilor. Să ne imaginăm cum ar fi să fim supravegheați în timp ce ne luăm micul dejun, ne pieptănăm părul, ne îmbrăcăm, facem exerciții, ne bem un ultim pahar cu tărie înainte de culcare. Așa încât tăcerea și discreția celor din jur nu este doar o formalitate, ci o condiție absolut necesară pentru a trăi o viață confortabilă, pentru a avea un spațiu cât de cât privat. În interiorul Palatului Buckingham, chiar și servitorii cu vechime au mare grijă să nu apară din greșeală în fața perechii regale.

Un zid de apărare îi înconjoară pe membrii în vârstă ai Casei regale. În interiorul acestui zid se

contează pe loialitate absolută. Crawford a greșit nu doar pentru că a povestit câteva detalii insipide despre culoarea tapetului sau drăgălășeniile pe care le-a rostit mica Prințesă Margaret. Ea a dat în lături draperia care acoperea o parte sensibilă din viața Prințesei Elisabeta, anii săi de copilărie și adolescență, când personalitatea îi era în formare. Prin această greșeală, Crawford și-a adâncit păcatul continuând să scrie despre tânăra femeie în presă, bazându-se pe o presupusă cunoaștere a felului ei de a fi. Să ne imaginăm cum s-a simțit tânăra Elisabeta, măsurându-și din privire vechea echipă de servitori în care avusese încredere și în fața cărora a lăsat uneori garda jos și s-a relaxat, întrebându-se mereu care dintre ei va mai scrie o astfel de carte.

În anii 1950, Elisabeta nu avea de unde să știe cât de considerabil avea să fie expusă publicului viața familiei sale, mai ales de către înșiși membrii renegați ai familiei. O fi fost Marion Crawford nechibzuită, chiar lacomă, însă nu avusese intenții rele și nici nu fusese neloială, cel puțin după standardele ei. Însă în cazul familiei regale regulile sunt mai dure. Dacă depășești o anumită limită, vei fi exclus imediat din grupul persoanelor agreate. Și nu ți se va mai permite niciodată să reintri în el.

Cu toate acestea, oricine este interesat cu adevărat de regină poate afla multe din anecdotele și descrierile furnizate de Crawford. Istoricul A.N. Wilson a mers chiar mai departe, susținând că, întrucât aceasta a trăit atât de mult în preajma celor două prințese și întrucât copilăria este cea mai interesantă parte a vieții, „Crawfie rămâne cel mai important istoric regal din secolul XX, iar cartea ei merită să fie citită și atunci când toți experții în Constituții și toți curioșii din ziua de azi care spionează familia regală pe gaura cheii vor fi intrat de multă vreme în uitare”[50]. Însă conform standardelor regale, dacă nu și conform standardelor lui Crawfie, are sens ca gestul ei să fie socotit drept lipsit de loialitate.

Cea mai importantă revelație din istoria neconvențională a acestei doamne este faptul că regina a avut o copilărie foarte fericită și lipsită de griji, bazată pe voioșia mamei sale, pe interesul tatălui și pe tovărășia surorii. Cartea lui Crawford oferă suficiente detalii despre zbenguiala de la baie, îmbrăcarea ținutelor, jocurile cu cai și momentele de bucurie, așa încât îi putem socoti relatarea ca fiind întru totul convingătoare. Atât ca Duce de York, cât și ca rege, George al VI-lea a fost un părinte activ din punct de vedere fizic, atașat de lecțiile de călărie și de jocurile cu fiicele sale. Așa cum au spus-o și alții, avea un simț ludic mai degrabă decât un simț al umorului, însă cel dintâi este mult mai important în interacțiunea cu copiii mici. Îi plăceau jocurile de cărți și ghicitorile, mima și jocurile de rol, la fel ca fiicelor lui. În cartea sa, Crawford ne dezvăluie faptul că ducesa i-a scris odată un bilet pentru cazul în care va muri, amintindu-i „să nu-ți ridiculizezi copiii, nici să râzi de ei. Atunci când spun lucruri amuzante este ceva cât se poate de inocent, […] încearcă întotdeauna să vorbești foarte încet cu copiii. […] Nu uita că tatăl tău, țipând la tine, te-a făcut să te simți stânjenit, pierzând astfel întreaga ta afecțiune. El nu este prieten cu nici măcar unul dintre fiii săi”[51].

Indiferent dacă George avea sau nu nevoie de acest sfat excelent, este cert că era prieten cu fiicele lui. Familia trăia în cea mai mare parte a timpului într-un conac victorian, extins într-un mod ciudat, numit Royal Lodge, acum ocupat de Prințul Andrew, actualul Duce de York. Aflat pe terenul care ține de Windsor Grand Park, conacul este înconjurat de copaci imenși, o capelă și minunate grădini. Acolo te poți simți ca la mii de kilometri depărtare de Londra. A fost reconstruit în anii 1840, dar în al doilea deceniu al secolului următor ajunsese deja într-o stare jalnică și avea nevoie urgentă de renovări, asumate de George. Mai târziu, după ce familia și-a părăsit ultima locuință privată – un imobil înalt, orientat spre Green Park, vizavi de Piccadilly, care a fost bombardat în timpul războiului, iar acum nu mai există –, regele

avea să înceapă inițierea Elisabetei în rolul ei constituțional, asigurându-se că ea citește ziarele, că înțelege activitatea administrației publice și că stăpânește principiile de bază ale politicii. Încă din primii ei ani, unitatea atât de strânsă a familiei, reprezentată prin „Noi patru”, i-a furnizat sentimentul siguranței și al apartenenței, pe care nu l-a pierdut niciodată. Deși familia ei era una atipică dată fiindu-i istoria, averea și rolul, arăta totuși ca o versiune idealizată a unității „Janet și John”[52], ce apăruse în suburbiile britanice ale anilor 1930.

Însă relatarea lui Crawford subliniază clar și faptul că prințesele erau izolate aproape total de atmosfera vieții obișnuite. Nu aveau prieteni, cu excepția unui cerc restrâns de rude și de cunoscuți din familii de vază. Nu doar oamenii obișnuiți se zgâiau printre zăbrele la cele două fetițe care se jucau într-un parc londonez privat, ci și cele două surori se zgâiau la oamenii obișnuiți, privind prin ferestrele de la etaj traficul de afară și mulțimile dimprejur. Izolarea lor s-a accentuat și mai mult după ce, în 1931, au primit cadou Royal Lodge, la vremea aceea un conac renovat în condiții luxoase de către duce și ducesă, unde familia își putea petrece weekendurile departe de mulțime. În grădinile de aici se afla „un cadou de la oamenii din Țara Galilor”, o replică în mărime naturală a unei căsuțe galeze din lut, cu acoperiș de stuf, cu camere mobilate complet, unde să se poată juca prințesele.

Au existat și încercări de a le duce pe fete în lumea reală a Londrei – o excursie cu metroul și la Asociația Tinerelor Femei Creștine, vizite la muzee, o călătorie cu autobuzul și excursii la piscine. Însă acestea aveau loc numai după ce oamenii erau îndepărtați din cale. Chiar și așa, imediat ce prințesele erau zărite, oamenii se adunau în jurul lor, iar strigătele cu care le întâmpinau făceau imposibilă continuarea programului. În curând, o campanie orchestrată de Armata Republicană Irlandeză (IRA) a ridicat „probleme de securitate”, care aveau s-o bântuie pe Elisabeta întreaga ei viață, motiv pentru care acel zid

a devenit și mai înalt. Când prințesele s-au mutat la Palatul Buckingham, a fost înființat un grup de cercetașe special pentru ele, ca să se bucure de relații cu fetele de vârsta lor. S-a dovedit a fi un experiment reușit, însă nu unul suficient de radical: celelalte cercetașe erau toate fiice ale rudelor sau proveneau din familii nobile și de la Curte. Deci nu este de mirare că regina și-a dezvoltat un interes avid pentru viața supușilor ei.

Când a împlinit vârsta de 10 ani, în fața ochilor a început să se aștearnă un alt curs al vieții. Din fericire, debutul ei în viață, marcat de securitatea emoțională, i-a permis să pășească pe covorul roșu-închis al regalității fără să se plângă. În povestea de familie a reginei există furie, rebeliune, afecțiuni psihice și transformări. Însă nimic din toate acestea nu a apărut în primii ei ani de formare, iar caracterul reginei la 80 de ani este uimitor de asemănător cu caracterul pe care se spune că îl avea în copilărie. În jurul ei, unchi, surori, fii și rude prin alianță s-au purtat necugetat, s-au înfuriat pe soartă ori au făcut alegeri personale nefericite. Cu o singură excepție semnificativă, căsnicia cu Prințul Philip, ea nu a făcut decât ceea ce îi dicta statutul. Nu a rostit niciodată vreo declarație șocantă în public. Nu există niciun exemplu de incident în care regina să-și fi pierdut cumpătul, să fi folosit un limbaj necuviincios ori să refuze să-și ducă până la capăt datoria.

Portretul realizat de Crawford, al unei fetițe căreia îi plăceau jocurile și călăria, corespunde descrierilor furnizate de aceia care sunt prietenii de azi ai reginei. Oamenii apropiați de ea vorbesc despre umorul ei mucalit, despre talentul pentru disimulare și inteligența ascuțită, secondate de o extraordinară memorie a oamenilor și evenimentelor. În afara unui cerc restrâns, nimic din toate acestea nu iese la suprafață. Publicul știe că ea are un zâmbet minunat, luminos. Însă, ca și cum ar vrea să facă economie, acest zâmbet se stinge repede (de obicei pentru că ea se concentrează asupra următoarei sarcini pe care o are de îndeplinit). Tactica pe care o folosește cel mai des și care s-a dovedit a fi cea mai eficientă este

tăcerea. Politicienii spun despre ea că este o maestră a tăcerii de gheață, a tăcerii care spune „Acum poți să pleci”, a tăcerii „Nu sunt de acord” și a celei simple de tipul „Este responsabilitatea ta”. În restul cazurilor, preferă să tacă din instinct.

Aceste obiceiuri de o viață par stranii într-o cultură care a ajuns să aplaude exhibiționismul și orice altă disfuncție, vorbăria necurmată și butonatul telefonului, o societate fără liniște, cu o atenție redusă și aflată în permanentă redefinire. Dimpotrivă, încă din primii ei ani, anturajul reginei a fost unul în care se presupunea că fiecare își cunoaște locul. Mulți s-au revoltat împotriva acelei lumi; alții găsesc în ea o stranie libertate.

Elisabeta s-a născut atunci când ierarhiile aristocrației, ale demnităților și rangurilor erau luate în serios de clasa mijlocie – oamenii de afaceri și liber-profesioniști care făceau ei înșiși parte dintr-o ierarhie, asemenea straturilor de sedimentare dintr-o faleză. Detaliile legate de titlu, rang, ținută și adresare încă mai contau într-o mare măsură; era o vreme când muncitorii care citeau ziare cunoșteau în general diferența dintre un conte și un duce, o vreme când „respectabil” era un epitet căruia i se acorda valoare. Însă, așa cum ne reamintesc numeroase piese de teatru și romane, această concepție despre lume avea să se schimbe. Dincolo de porțile palatului și de ușile din Bruton Street, marele manual al „Societății” începea să se subțieze, apoi să se năruiască după Marele Război. Familiile aristocraților pierduseră mai mulți fii, a căror menire ar fi fost aceea de a asigura continuitatea sângelui. Politicile democratice – care au fost implementate pe deplin în Marea Britanie abia în timpul Reginei Elisabeta – aveau să propulseze în atenție idealul meritocratic. Destinul nu mai depindea de naștere. Genealogia avea să fie înlocuită de bani. Această revoluție culturală urma să ducă Marea Britanie până într-un punct în care singura persoană din țară care părea să-și cunoască locul după stilul vechi era regina însăși.

*

Evenimentul crucial din viața tinerei Elisabeta a fost momentul din anul 1936 când tatăl ei a devenit rege, ceea ce însemna că ea urma să-i succeadă la tron. (A devenit Moştenitoare Prezumtivă, nu Moştenitoare Aparentă, deoarece, fiind femeie, doar se „presupunea” că va urma la tron.) Deși reședința familiei York de la numărul 145 din Piccadilly a fost sediul unor tensiuni îndelungate și enervante pe măsură ce a ieșit la lumină succesiunea de evenimente dramatice generate de abdicarea lui Eduard, prințesele au fost protejate de majoritatea întâmplărilor survenite cu acea ocazie. Se pare că Marion Crawford însăși a fost aceea care le-a spus că tatăl lor avea să devină rege în curând: „Când le-am spus vestea lui Margaret și Lilibet, că urmau să locuiască la Palatul Buckingham, m-au privit oripilate. «Cum?» a spus Lilibet. «Adică pentru totdeauna?»”

Crawford mai spune că, în ziua proclamației, Bertie a plecat din casă „arătând foarte îngrijorat”, îmbrăcat în uniforma de amiral. Apoi Marion scrie: „A trebuit să le explic fetelor că atunci când tati va veni acasă la prânz, la ora 1, va fi Rege al Angliei, iar ele vor trebui să facă o reverență în fața lui. Copiii din familia regală făceau întotdeauna, încă de mici, reverențe în fața bunicilor. «Vrei să spui că acum trebuie să o facem și pentru mami și tati?» a întrebat Lilibet. «Și Margaret la fel?» «Da, și Margaret», i-am spus, «și încearcă să nu-ți pierzi echilibrul».” Atunci când regele a revenit acasă, ele i-au făcut reverența. „Cred că de-abia acest gest l-a făcut să realizeze pe deplin ce schimbare se produsese în statutul său. A rămas nemișcat timp de câteva secunde, impresionat și surprins. Apoi s-a aplecat și le-a sărutat pe amândouă cu multă căldură.”

Mutarea la Palatul Buckingham a reprezentat un șoc și mai mare. Mama viitoarei Regine Elisabeta avea să descrie acest eveniment ca pe cea mai deplorabilă mutare prin care trecuse, iar lui Crawford palatul i s-a părut extrem de inconfortabil, zugrăvindu-l ca având o grandoare sinistră, o ruină cu instalații electrice plasate în locuri nepotrivite, cu

coridoare nesfârșite și încăperi reci bântuite de șoareci. Nici curtenii, nici servitorii nu au impresionat-o pe Crawford, ci figura sinistră a responsabilului cu deratizarea, care patrula peste tot cu numeroase dispozitive după el, inclusiv „capcana lipicioasă" – o bucată de carton cu o grămadă de anason în mijloc, înconjurată de un strat de melasă. Evident că, până la urmă, noua familie regală a făcut din Palatul Buckingham – acest mare hotel și cartier general al monarhiei britanice – un loc mult mai confortabil, însă Crawford își amintește de prima noapte petrecută aici, cu „fiori de groază. […] Vântul urla prin șemineuri ca și cum ar fi fost mii de fantome, mi-era dor de casă, unde nu mai fusesem de multe vreme".

Și altcineva se poate să fi fost traumatizat nu doar de mutarea dintr-o casă familiară într-o instituție fortificată, ci și de perspectiva unui viitor schimbat dramatic. Una dintre relatările despre copilăria Elisabetei susține că ea se ruga cu furie să i se nască un frățior, însă afirmația pare desprinsă dintr-un roman. Mai târziu, Prințesa Margaret va spune că a întrebat-o pe Elisabeta dacă ascensiunea tatălui lor însemna că ea însăși avea să devină regină într-o bună zi. „Mi-a răspuns: «Da, cred că da»."[53] Însă ceea ce știm cu siguranță este că ea nu a mai deschis niciodată acest subiect și că pare să fi fost, în felul ei cuminte și discret, relativ liniștită în privința acestei chestiuni.

După încoronarea tatălui ei, pe 12 mai 1937, Elisabeta își nota propria relatare despre importanța acestui mare eveniment pentru părinții ei. Scris pe un ton vesel, într-un stil plăcut și foarte specific sensibilității unui copil de 11 ani, relatarea etichetează finalul ceremoniei religioase ca fiind „mai degrabă plictisitor, ca orice altă slujbă religioasă", își exprimă entuziasmul față de „sandviciuri, rulouri umplute, oranjade și limonade", care au fost servite după aceea, și admite că la sfârșitul zilei s-a simțit epuizată. Însă Elisabeta a fost în mod clar mai degrabă încântată decât intimidată de inițierea ei în afacerile familiei: „Cred că totul a fost *foarte, foarte* frumos și mă

așteptam să-mi placă și la [Westminster] Abbey. Arcadele și grinzile de sus erau acoperite cu un fel de ceață minunată în timp ce tati era încoronat, sau cel puțin așa mi s-a părut mie.” Aceste cuvinte nu sunt rostite de o fată îngrozită de ideea de a deveni ea însăși regină într-o bună zi. În 1937, cu un tată încă tânăr, acea zi îi părea inimaginabil de îndepărtată. Însă începând cu acel moment, prințesa va fi tratată cu și mai multă căldură și interes de către presă, iar ea avea să învețe în curând – îndeosebi de la bunica ei, Regina Mary – conduita solemnă în public ce era așteptată de la un membru al Casei regale.

Ce altceva a învățat, în afară de conduită? Nu a mers niciodată la școală și s-a spus adeseori că regina ar fi, din această cauză, nu foarte cultivată, din moment ce nu a fost expusă unui program de studiu formal și nu a făcut parte din structura unei clase școlare normale. Crawford oferă exemple de orare școlare pe care le-a creat ea însăși, precum și sfaturile Reginei Mary pentru lecții suplimentare; de asemenea, se plânge de obiceiul ducesei de a întrerupe programul educativ al fiicelor sale și de a le lua de la ore pentru a-și petrece timpul cu ele într-o manieră mai distractivă și mai frivolă. Nici Crawford, nici Regina Mary nu erau impresionate de reacția ducesei atunci când i s-a spus să procure mai multe cărți; atunci când acestea au sosit, s-a vădit că toate erau de P.G. Wodehouse[54]. Însă Elisabeta avea o guvernantă foarte bună pentru limba franceză și a învățat foarte timpuriu să vorbească fluent această limbă. A trebuit să îndure zile lungi de școală și s-a pus un accent deosebit pe dans, desen și călărie, alături de franceză, matematică și istorie; însă în general a avut parte de o programă școlară perfect acceptabilă.

Când a ajuns la 13 ani, Elisabeta a studiat și ceva istorie cu arhivarul regal. De asemenea, a fost trimisă la Eton pentru lecții de istorie a Constituțiilor, predate de Henry Marten, prorector oarecum excentric al facultății, faimos pentru că-și rodea batistele și consuma cuburi de zahăr pe care le păstra în

buzunare. Între timp, regele începuse să-i arate Elisabetei hârtii oficiale și s-o inițieze cu blândețe în datoriile pe care într-o bună zi trebuia să și le asume și ea.

Așadar, nu este adevărat să spunem că regina nu a primit o educație bună. Pur și simplu, a fost educată în alt fel. Ea a fost – și este – o persoană care asimilează foarte repede orice informație și a avut întotdeauna o remarcabilă putere de concentrare. De foarte timpuriu s-a priceput să-i evalueze din priviri pe ceilalți oameni și are o bună memorie a numelor și a chipurilor. Deși frecventarea unei școli ar fi ajutat-o să înțeleagă viața non-regală, lipsa unei educații formale nu i-a diminuat deloc inteligența.

Un prinț navigator

Un alt moment crucial din tinerețea Reginei Elisabeta s-a petrecut în luna iulie a anului 1939, pe când ea avea 13 de ani și când privirea i-a fost atrasă de Prințul Philip al Greciei, pe atunci un cadet temperamental în vârstă de 18 ani din cadrul Colegiului Naval Regal de la Dartmouth. Ea vizita Colegiul Naval împreună cu părinții, într-o escală de două zile de pe iahtul regal, *Victoria and Albert.* Prințul Philip a primit însărcinarea de a le ține tovărășie fetelor – se pare că el însuși a solicitat această sarcină, din cauza unei epidemii de oreion în rândul cadeților. A jucat diverse jocuri cu ele, au sărit peste fileurile de pe terenul de tenis, au devorat platouri întregi cu mâncare și în general au făcut hărmălaie, iar totul s-a terminat cu el vâslind în urma lor atunci când iahtul regal a plecat, până când regele a trebuit să zbiere la el să se întoarcă la bază. Într-o fotografie grăitoare – prima care îi redă pe cei doi în același cadru Elisabeta privește cu atenție parada care i se desfășoară înaintea ochilor, solemn și oarecum singuratică. În planul secund al fotografiei, Philip pare înveselit de o glumă.

Nemiloasa Crawfie considera că Philip s-a dat în stambă cam mult în acele două zile, însă Elisabeta a fost încântată și nu și-a dezlipit ochii de el în tot acel

răstimp. A început o corespondență cu prințul, care a continuat și în timpul războiului, în timp ce el servea în cadrul Marinei în Mediterana și, apoi, în Orientul Îndepărtat. Elisabeta și-a pus în dormitor o fotografie înfățișându-l pe Philip. Atunci când fost mustrată deoarece furniza material pentru bârfe, ea a înlocuit această fotografie cu o alta, în care prințul purta o barbă mare și deasă, care, spera ea, îl ascundea de minune. Se pare că a fost dragoste la prima vedere în ceea ce-o privește pe Elisabeta. (De fapt, nu chiar la prima vedere, întrucât cei doi se mai întâlniseră, la o nuntă regală și la încoronarea din 1937, însă acele întâlniri prea puțin memorabile dintre doi copii nu se pun la socoteală.) Iar dragostea adevărată, clasicul *„coup de foudre”,* este ceva atât de rar, încât regina se poate socoti o femeie norocoasă.

Din afară, această relație nu era văzută cu ochi buni de toți cei de la palat. Philip era mai degrabă sărac și provenea dintr-o familie destrămată care a fost salvată de Marina Regală după ce republicanii greci l-au azvârlit pe tatăl lui, Prințul Andrei al Greciei, în mijlocul unui război dezastruos împotriva rebelilor turci naționaliști conduși de Kemal Atatürk. Însă Philip nu era un străin pentru familia regală britanică. Mama lui se născuse la Castelul Windsor, iar el se înrudea cu Prințesa Elisabeta prin nenumărate legături de gradul doi, ajungând până la Regina Victoria și Prințul Albert, care le erau stră-stră-străbunici. Familia lui era daneză, dacă este să-i atribuim o origine, însă cel mai relevant este că făcea parte din acele familii regale cu nume sonore, furnizoare de monarhi și prințese căsătorite cu jumătate din monarhii Europei.

Implicarea familiei în Grecia începuse după ce țara își obținuse independența față de Imperiul Otoman, în 1830. Acest eveniment a îndemnat „puterile protectoare” – Marea Britanie, Franța și Rusia – să insiste ca Grecia să fie condusă de un monarh din afară, o strategie menită să diminueze șansele unui război civil. În 1862, după ce o primă alegere pentru tronul Greciei se dovedise nepotrivită, un prinț adolescent din Copenhaga, bunicul lui Philip, a fost

ales pentru a deveni Regele George I. Deși acesta era un rege activ și popular în țară, asasinatele și diferite revolte politice făceau ca în Grecia regalitatea să fie o afacere riscantă. Tatăl lui Philip, Andrei, era un ofițer de carieră, așa că și-a dat toată silința să servească Grecia într-un război catastrofal cu Turcia, la puțină vreme după terminarea Primului Război Mondial. În cele din urmă, Andrei a devenit un țap ispășitor pentru înfrângerea Greciei de către Turcia.

Era cât pe ce ca Prințul Andrei să fie eliminat de către un pluton de execuție; acest lucru li se întâmplase deja altor oameni acuzați de eșecul în război. Însă a intervenit George al V-lea, iar agenții britanici au aranjat astfel încât, în schimbul acceptării exilului, Andrei și familia sa să fie lăsați să fugă din țară. Și chiar asta au făcut, fugind din Corfu, unde trăia cea mai mare parte a familiei lor. Preluați de un distrugător britanic, micul Prinț Philip a dormit într-o ladă de portocale, luând calea exilului împreună cu părinții săi și cele patru surori mai mari. Familia a ajuns până la Roma, apoi la Londra și, în cele din urmă, la Paris, unde s-au instalat într-o casă deținută de familie, înconjurați de alți exilați greci și de frații Prințului Andrei. În timpul anilor 1920, familia lui Philip s-a bucurat de un trai relativ stabil și confortabil, însă în cele din urmă părinții lui s-au despărțit. Mama lui, Prințesa Alice, a început să manifeste semnele unei boli mintale, probabil o tulburare bipolară; suferind de diferite forme de manii religioase, ea a fost tratată de medici din școala freudiană, care au îndepărtat-o forțat de familie și au trimis-o la o clinică din Elveția. Din acel moment, a fost efectiv separată de fiul ei pentru cea mai mare parte din copilăria acestuia, inclusiv anii cruciali ai pubertății, între 10 și 15 ani. Mai târziu, ea a devenit călugăriță în cadrul Bisericii Ortodoxe a Greciei; după recuperare, era preocupată exclusiv de chestiuni spirituale și a devenit aproape o sfântă, îngrijind bolnavi și asumându-și riscuri enorme pentru a-i salva pe evreii din Atena în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

Philip este perceput drept un om dur, care nu-și pierde vremea cu nimicuri, însă deține mari rezerve de preocupări spirituale, care pot fi puse în legătură cu modelul oferit de mama lui neobișnuită și prea puțin cunoscută. Aceasta și-a petrecut ultima parte din viață la Londra, alături de restul familiei regale, înconjurată de iubire și admirație. Între timp, tatăl lui a scris o carte cu memorii de război pentru a-și apăra reputația. Apoi s-a stabilit la Cannes, împreună cu o amantă, care pretindea, probabil fără temei, că ar fi avut origini aristocrate. Tatăl nu s-a reîntors niciodată la soție, nici măcar după ce aceasta s-a însănătoșit, și a rupt orice legătură și cu fiul, de a cărui companie se bucurase altădată. Întrebat ceva mai târziu în viață despre aceste aspecte, Philip a evitat subiectul, ca și cum ar fi fost ceva de care se detașase între timp, însă, din moment ce a devenit un adult retras și mai degrabă suspicios, are sens să punem aceste trăsături pe seama unei copilării nefericite.

Prințul Philip a găsit o oarecare stabilitate în mediul școlar; era îngrijit de rudele mamei din Marea Britanie, începând cu bunica lui Victoria – ea însăși nepoată a Reginei Victoria. Însă la fel de importanți s-au dovedit și frații mamei, din familia Battenberg, cunoscuți acum sub numele de Milford Haven și Mountbatten, după revoluția numelor din 1917. George, Marchiz de Milford Haven, l-a ajutat în mod deosebit. Căsătorit cu Nada, o rusoaică exotică, plină de temperament, acesta i-a oferit tânărului Philip un adevărat paradis în timpul vacanțelor școlare. După ce și-a început educația la o școală americană experimentală din Paris, Philip a fost mutat la școala gimnazială Cheam, apoi la un internat din Salem, în Germania, deținut de rude – din nefericire, a ajuns acolo exact când naziștii preluau puterea. A fost un elev poliglot, cosmopolit, vorbind fluent greaca și franceza, la fel de bine ca engleza. Rudele sale regale erau împrăștiate peste tot în Europa, iar el părea să se afle mereu pe drumuri, de la *schloss* la palat, la conac sau la hotel. Însă mai târziu tocmai rudele germane aveau să-i sfâșie inima în cea mai mare măsură.

Toate surorile lui Philip s-au căsătorit cu prinți germani care au rămas loiali țării lor în anii de dominație nazistă. Sora lui cea mai mare, Margarita, s-a căsătorit cu Friedel Hohenlohe-Langenburg, care a intrat în Partidul Nazist și s-a oferit să le mijlocească liderilor săi legătura cu familia regală britanică.[55] O altă soră, Sophie, s-a căsătorit cu Christoph Hesse, care era și membru de partid, și membru al SS, servind în timpul războiului în cadrul Luftwaffe. Sora Cecile s-a căsătorit cu Don Hesse, un alt prinț, intrat și el în rândurile naziștilor. Iar sora Theodora s-a măritat cu Margraful de Baden, care se simțea mai puțin atașat de naziști, dar care și-a servit țara în timpul războiului. Aceste legături ale surorilor cu Germania l-au separat pe Philip de cele mai apropiate rude ale sale în urma celui de-al Doilea Război Mondial și explică de ce ziarele britanice s-au întrecut în a sublinia „anglicitatea fundamentală" a lui Philip, atunci când acesta a devenit ulterior logodnicul Elisabetei – rezultatul unei campanii de manipulare și trafic de influență fără perdea, condusă de Mountbatten asupra editorilor. Tot aceste comentarii explică de ce la nuntă au participat atât de puține rude din partea mirelui.

Philip a petrecut relativ puțin timp la școala germană din Salem. A urmărit ascensiunea lentă, dar sigură a ideologiei naziste în sălile de clasă și se pare că a considerat-o mai degrabă ridicolă. Fondatorul vizionar al școlii din Salem, Kurt Hahn, părăsise deja Germania; ulterior, avea să exercite o influență considerabilă asupra lui Philip, atunci când tânărul prinț a părăsit Germania pentru a se reîntoarce în Marea Britanie. Hahn a fost unul dintre cei mai valoroși pedagogi europeni din prima jumătate a secolului XX. Strălucit intelectual evreu, Hahn fusese secretarul personal al ultimului cancelar al Germaniei imperiale și credea că societatea occidentală ajunsese într-un stadiu avansat de degradare, una dintre cele mai recente cauze ale acestui fenomen fiind cruzimile și militarismul din timpul Primului Război Mondial. Considera că următoarele generații trebuie să fie

educate cu mai multă responsabilitate în spiritul moralei și al datoriei civice, așa că întemeiase școala din Salem în acord cu aceste principii. Deși inițial l-a admirat pe Hitler, Hahn și-a pierdut iluziile destul de repede. A fost încarcerat pentru scurtă vreme, apoi a fugit în Marea Britanie prin Elveția. În nord-estul Scoției, Hahn a înființat o nouă școală, Gordonstoun, susținut de admiratori bogați și influenți. Ajuns aici în toamna anului 1934, Prințul Philip a fost unul dintre primii elevi ai acestei școli.

În acest fel, un exilat l-a modelat pe celălalt. Hahn considera că adolescenții au un simț interior privitor la rău și bine, însă trebuie ajutați să și-l găsească; iar acest lucru poate fi realizat prin stări mentale, ca și printr-o intensă pregătire fizica și prin excursii pline de aventură. Combinația de la Gordonstoun de băi reci, alergări la ivirea zorilor, activități epuizante în aer liber și muncă în folosul societății nu se deosebea foarte mult de alte internate progresiste din acea vreme, însă era cu siguranță mult mai dur. Hahn scria: „Educația trebuie să le permită tinerilor să pună în aplicare ceea ce au recunoscut că este bine, în ciuda greutăților, în ciuda pericolelor, în ciuda scepticismului propriu, în ciuda plictiselii și în ciuda batjocurii venite de la ceilalți.” Mai mult, Hahn credea următoarele: „Este un păcat al spiritului să-i silești pe tineri să adopte opinii – îndoctrinarea este unul dintre păcatele capitale –, însă este o greșeală să neglijezi necesitatea de a-i implica pe tineri în experiențe de viață.”

Hahn avea să întemeieze și alte școli, generând, în același spirit, mișcarea Outward Bound[56]. Însă influența lui s-a resimțit cel mai limpede în Britania modernă prin sistemul de premii al Ducelui de Edinburgh, care reflectă credința lui Hahn în importanța aventurii și al efectului întăritor pe care îl produc adversitățile cu intensitate redusă. Hahn nu a fost în niciun fel un părinte-surogat pentru Philip, dar se pare ca a exercitat o influență profundă asupra acestuia. Lipsa de autocompătimire a Ducelui de Edinburgh, credința lui în pragmatism, notele sale de

duritate și dispreț, latura sa spirituală bine ascunsă și interesul pentru natură, originea tuturor acestor trăsături poate fi urmărită nu atât până la părinții lui și la neobișnuit de agitata viață a familiei sale, cât mai ales până la etica practicată la Gordonstoun.

Atunci când Philip a părăsit școala, Hahn i-a înmânat un ultim raport școlar atent întocmit, care mărturisea curajul, simțul datoriei și inteligența tânărului prinț. Profesorul spunea că prințul fusese „adeseori poznaș. Niciodată obraznic”. Datoria lui Philip față de Hahn s-a transmis în domenii precum grija prințului pentru tinerii săraci din marile orașe și pentru mediul înconjurător, preocupări ce aveau să-i fie transmise și Prințului Charles.

Copilăria Prințului Philip a fost plină de traume, iar în 1937 avea să-l lovească un alt dezastru: sora lui Cecile și soțul acesteia, Marele Duce de Hesse, au murit într-un accident de avion. Cuplul zbura alături de cei doi băieți mai mici ai lor către Londra, unde urmau să participe la o nuntă. Avionul s-a prăbușit în Belgia, iar toți cei de la bord au murit, inclusiv cel de-al patrulea copil încă nenăscut al prințesei. Fiica rămasă în viață pentru că nu se afla în avion avea să moară de meningită doi ani mai târziu. La puțin timp după aceea, George Milford Haven, care se purtase atât de frumos cu tânărul prinț, a murit de cancer. Philip își cultivase deja un scut protector, afișând duritate, însă dubla pierdere l-a lovit probabil pe tânărul adolescent cu o forță mult prea mare.

După Gordonstoun, Philip a intrat în Marina Regală, trecând, la Dartford, prin același tip de antrenamente pe care le parcurseseră și unchiul său Mountbatten, precum și regii George al V-lea și George al VI-lea. Familia a exercitat o oarecare presiune asupra lui să intre în forțele maritime ale Greciei; mai târziu, el avea să mărturisească faptul că prefera să fie pilot combatant în RAF[57]. Însă Marina britanică reprezenta o alegere evidentă, atât din punctul de vedere al naționalității, cât și din acela al serviciilor pe care le putea presta în timp de război. Philip rămânea Prinț al Greciei într-o vreme în care,

fie și pentru puțin timp, familia lui părea să reintre în grațiile istoriei. În alte circumstanțe, putea să spere că va deveni rege în Atena, însă dorul de familia stabilită la Londra și, probabil, atracția față de o putere mult mai mare și mai spectaculoasă au prevalat. Iar dacă este posibil să fi existat vreo îndoială în privința naționalității acestui băiat danez-grec-german, care avusese parte de o educație francezo-americană, engleză și scoțiană, atunci orice suspiciune a fost amuțită pe vecie de război, care l-a prins luptând din greu pentru Marea Britanie împotriva forțelor pe care le serveau soții surorilor lui.

Prințul Philip a avut parte de ceea ce se numește „un război bun”. Mai întâi a fost trimis în Oceanul Indian, probabil pentru a-l ține departe de acțiune, întrucât era cetățean grec. De-abia după vara anului 1940, când în conflict a intrat și Grecia, el a avut parte de lupte directe, în Mediterana, pe vasul de război *HMS Valiant.* În Bătălia de la Capul Matapan, Philip s-a folosit de reflector pentru a depista crucișătoarele italiene, care au fost scufundate la timp; după aceea, numele lui a fost menționat în mod special în rapoarte. Mai târziu avea să fie trimis pe un distrugător, devenind cel mai tânăr locotenent din Marina Regală și servindu-și țara în Marea Nordului.

În iulie 1943, vasul său, *HMS Wallace,* a fost implicat în invadarea Siciliei; mulțumită unui truc inteligent pus la cale de Philip – a comandat confecționarea unei nave de război false în flăcări, pe post de momeală *HMS Wallace* a scăpat de coșmarul unui atac nocturn cu bombe. Mai târziu, a servit în Orientul Îndepărtat, pe măsură ce războiul din Pacific împotriva Japoniei intra în ultimele sale faze, iar în 1945 a fost martor la predarea Japoniei. Este limpede că Philip a fost un marinar curajos și talentat, însă i-a spus biografului său, Gyles Brandreth, că nu ar fi avansat până în vârful ierarhiei dacă și-ar fi făcut din serviciul militar o carieră în adevăratul sens al cuvântului: „Dat fiind felul în care funcționează presa britanică, nu aş fi ajuns foarte departe. Fiecare nouă

promovare ar fi fost considerată drept un tratament privilegiat, adoptat special pentru mine.”[58]

Până la terminarea războiului, când Philip se gândea deja serios s-o ceară în căsătorie pe Prințesa Elisabeta, caracterul i se formase pe deplin; la vârsta de 24 de ani, ajunsese deja omul pe care îl cunoaștem în prezent, în vârstă de peste 90 de ani. Evident, există și diferențe: în tinerețe era un tânăr seducător și viguros, mare amator de farse și mai degrabă disprețuitor față de oamenii în vârstă. În calitate de ofițer în Marină, era considerat ca fiind deopotrivă inventiv și energic – dar și sarcastic și destul de dur. Era un om dintr-o bucată, gata să pună totul la îndoială; spre deosebire de seriozitatea și timiditatea viitoarei sale soții, el era un extrovertit. Putea să fie uimitor de nepoliticos, dar și stăpânit, sensibil și grijuliu. De-a lungul timpului, avea să le fie copiilor lui un părinte apropiat, oferindu-le o copilărie de care el nu a avut parte. Așa că, în toate aceste feluri, el avea să devină paradoxul viguros care a petrecut 60 de ani mergând în umbra reginei, însă fiindu-i mereu foarte aproape.

Windsor în vreme de război

Elisabeta ar fi mărturisit în particular că anii de război nu au constituit o perioadă de lipsuri sau pericole pentru ea. În timp ce regele și regina se tot întorceau la Palatul Buckingham și au locuit acolo în timpul celor mai dure episoade ale războaielor-fulger (*Blitzkrieg*) inițiate de germani, prințesele au locuit la Castelul Windsor, reședința lor constituind un secret național. Subiectul era unul sensibil: familia regală se număra printre cele mai importante ținte ale germanilor. Dacă regele era omorât, Berlinul avea motive să spere că fratele exilat poate fi convins să se întoarcă și să devină un rege-marionetă pentru germani. Pe 13 septembrie 1940, Regele George al VI-lea și soția lui, Regina Elisabeta, erau cât pe ce să moară când o bombă germană a lovit palatul. Dacă fereastra de la încăperea în care se aflau ar fi fost închisă, iar nu deschisă, atunci ar fi fost răniți grav de

fragmentele de sticlă; unul dintre oamenii care se aflau în apropiere a murit în acest fel. Foarte sigur pe el, un polițist i-a spus reginei: „Doamnă, dacă-mi permiteți, această bombă a fost lansată cu mult talent.” (După război, s-a zvonit că atacul fusese condus de unul dintre cumnații Prințului Philip, însă, conform biografiei recente a acestuia scrise de Philip Eade, nu există dovezi în acest sens.)

După ce a vizitat cartierul East End în ziua următoare, Regina Elisabeta îi scria soacrei sale că „m-am simțit ca și cum aș fi mers printr-un oraș-fantomă”[59]. Însă efervescența ei nativă s-a reafirmat imediat, manifestându-se din plin la finalul unei scrisori adresate unei verișoare: „Bombele și gloanțele mă sperie la fel de mult ca la început. Simt că-mi ia foc fața, iar inima îmi bate mai tare – de fapt, sunt o fricoasă jenantă, dar sunt sigură că mulți alți oameni sunt la fel ca mine, așa că nu-mi pasă! […] Cioc, boc, treci la loc & jos cu naziștii!”[60] A învățat, totuși, să tragă cu pistolul în cazul în care ar fi avut nevoie să se apere de infanteriștii germani, iar regele purta mereu cu sine o pușcă și un revolver și se antrena cu ele în grădina de la Palatul Buckingham.

Pentru prințese, viața era mai puțin interesantă. Castelul Windsor a devenit căminul viitoarei regine – ea încă mai simte asta și acum –, însă, în timpul războiului, acest cămin era practic baricadat, înconjurat de saci cu pământ, apărat de trupe și baterii antiaeriene. Cele peste o sută de camere ale sale, zecile de servitori și pereții străvechi, fortificați în timpul războiului cu drugi de oțel și cu beton și sârmă ghimpată, furnizau un refugiu sigur, însă unul cufundat într-o istorie întunecată. Crawford comenta că este o fortăreață, nu un cămin. Prințesele urmăreau evoluția războiului ascultând radioul și stăteau uneori de vorbă cu ofițerii cantonați la Windsor, dar se simțeau mai izolate de viața normală. Și ele se supuneau regimului de rații alimentare și uneori trebuiau să fugă spre adăpostul antiaerian din pivniță – inițial, Elisabeta a protestat, cum că trebuie să se îmbrace adecvat înainte de a coborî acolo –, însă cele

două fete nu au experimentat decât puțin din ceea ce a însemnat războiul. Moartea fratelui mai mic al regelui, Ducele de Kent, în 1942, în urma prăbușirii avionului în care se afla, a adus și în familia lor genul de durere pe care au trebuit s-o îndure multe familii britanice.

Unul dintre primii biografi ai reginei, Robert Lacey, comenta faptul că războiul a confirmat sentimentul datoriei, deja remarcabil, al viitoarei regine: „Atmosfera din anul 1949 nu încuraja nicio excentricitate. Așa că Prințesa Elisabeta a evoluat dintr-un copil serios într-o tânără serioasă, fără nicio cezură identificabilă în această continuitate, iar orice tendință către excentricitate a fost înăbușită.”[61] Asaltată de știrile sumbre din țară și înconjurată de istoria regală, rece ca piatra, a castelului, Elisabeta nu a avut nici măcar o singură șansă pentru a-și trăi o adolescență mai liberă și mai agitată, de care, spre exemplu, mama ei se bucurase în anii 1920. Firea sa oarecum solemnă și sentimentul datoriei nu s-au conturat în timpul războiului, ci, dimpotrivă, acei ani i-au întărit această dimensiune, deja existentă, a caracterului.

Însă viața din vremea războiului nu a fost mereu sumbră și apăsătoare. Pasiunea de la Windsor pentru jocuri și pentru costumări se manifesta din plin în pantomimele anuale de Crăciun, în care jucau ambele prințese, cu ținute pe măsură. (Oricine este curios cum arătau picioarele reginei în timpul adolescenței poate să studieze fotografia în care aceasta apare costumată în chip de Aladdin.) Unul dintre aceste mici spectacole i-a declanșat Prințului Philip – invitat să stea la Windsor în timpul permisiei sale de la sfârșitul anului 1943 – un hohot de râs zguduitor și probabil că tot atunci a început să i se manifeste oficial interesul pentru Elisabeta. Regina avea să spună mai târziu că ea considera pantomimele drept strategia prin care tatăl lor le pregătea pe prințese pentru o viață întreagă de jucat roluri. În orice caz, aceste spectacole au constituit primele lor apariții pe

scenă și, deși Margaret se bucura enorm de pantomime, Elisabetei nu-i plăceau.

Au continuat întâlnirile cu grupul de cercetașe *(The Girl Guides),* precum și serile cu dans, picnicurile și jocurile copilăriei. Philip apărea din când în când în peisaj, adus de vântul sărat al mărilor. Elisabeta petrecea mult timp în compania surorii ei, care era cu patru ani mai mică. În cea mai mare parte a copilăriei lor, fetele s-au îmbrăcat asemănător, însă, în ciuda unei asemănări de suprafață, cele două erau cât se poate de diferite. Se spune că se certau adeseori. Odată, se pare că Margaret a mușcat-o pe sora ei, care adeseori reacționa prin replici sarcastice referitoare la greutatea și stângăcia surorii mai mici.[62] În curând, pentru Margaret devenise evident că, în condițiile în care sora ei avea să devină regină, ea însăși urma să aibă parte de o viață întreagă petrecută în umbră. Se spune că s-ar fi plâns: „Eu nu sunt nimic.” Se pare că Elisabeta i-ar fi replicat: „Margaret vrea întotdeauna să capete ceea ce vreau eu.” Anecdote ulterioare relatează cum Elisabeta o dojenește ferm, dar și cu blândețe, pe Margaret pentru că nu-și dă silința să fie mai politicoasă și mai „bună” atunci când se află în public.

Temperamentul este un ingredient misterios, iar Margaret – care avea 15 ani la terminarea războiului – devenise animăluțul de companie favorit al tatălui. Era amuzantă, isteață și cu simț muzical și, în timp ce Elisabeta era antrenată pentru tron, lui Margaret i se permiteau tot felul de libertăți. Fără îndoială, firea surorii mai mici era determinată într-o măsură considerabilă de locul pe care îl ocupa în ierarhia familiei, însă talentul ei pentru remarci caustice, disimulare și muzică ne sugerează o femeie care, în alte circumstanțe, ar fi înflorit într-un mod spectaculos. Al Doilea Război Mondial, după cum avea să se dovedească, a adus în viața ei o altă figură importantă: în ultimii doi ani de război, la Palatul Buckingham a sosit un erou de război din Royal Air Force (RAF) pe nume Peter Townsend, angajat pe

post de aghiotant al regelui. Margaret avea să-și îndrepte în cele din urmă atenția asupra acestuia.

Elisabeta îi ceruse în nenumărate rânduri tatălui ei să-i permită să participe la efortul de război mai mult decât prin intermediul înregistrărilor radiodifuzate sau al ceremoniilor oficiale. A obținut în cele din urmă ce a vrut atunci când s-a înscris în Serviciul Teritorial Auxiliar (ATS), cu puțin timp înainte de terminarea războiului, unde a învățat cum să repare camioane și mașini, precum și să le conducă. Era o șansă rară pentru ea să se întâlnească cu persoane de vârsta ei, deși nu avea cum să-și uite vreodată rangul; după ședințele de antrenament, era marginalizată și rareori intra în dialoguri sincere cu ceilalți tineri. A încercat să lege prietenii și spera să realizeze mai multe pentru țară, însă căderea lui Hitler i-a luat-o înainte. Practic vorbind, contribuția ei la efortul de război a fost mai degrabă aceea de a arăta ceva, mai puțin decât a practica ceva: o tânără prințesă drăguță în uniformă militară, mânuind o cheie franceză, furniza o propagandă de cea mai bună calitate.

Când ziua victoriei a sosit, Elisabeta și Margaret au primit din partea tatălui permisiunea să se amestece cu mulțimea strânsă în jurul Palatului Buckingham. Au mărșăluit până la Piccadilly ținându-se de mână cu un grup, apoi au intrat la Ritz, după care au mers în Hyde Park, cântând și strigând de bucurie, apoi s-au alăturat mulțimii strânse în fața palatului și au cerut la unison cu cei din jur apariția regelui și a reginei în balcon. Mergând pe străzile aglomerate fără să-și acopere capul cu gluga de la pelerină, fetele aproape că nu au fost recunoscute; un gardian le-a remarcat, dar s-a gândit că ar fi mai bine să nu dea importanță faptului. Una dintre persoanele din grupul Elisabetei, Lordul Porchester, bunul prieten de la curse al reginei, pe atunci în Cavaleria Regală, avea să-și amintească: „Toată lumea era bucuroasă, ținându-se de mâini pe străzi și cântând *Run, Rabbit, Run* și *Hang out the Washing on the Siegfried Line* sau *Roll Out the Barrel,* genul acesta de cântece, întreaga noapte.”[63] Este remarcabil că această experiență, atât de rară, a

vieții de stradă a rămas una dintre cele mai importante amintiri ale reginei.

În ziua următoare, ea și restul familiei regale s-au dus în cartierul East End, apoi în sudul Londrei, pentru a vizita zonele lovite cel mai greu de atacurile cu rachete V2. Londonezii pe care prințesa i-a întâlnit la sfârșitul războiului erau oameni dintr-o capitală diferită, dintr-o țară diferită de Londra și Marea Britanie din ziua de azi. Majoritatea albi, londonezii de atunci erau extrem de neîngrijiți și nespălați, comparativ cu urmașii lor moderni. Mulți purtau uniformă, iar ceilalți se îmbrăcau cu haine uzate vândute pe cupoane. Erau mari băutori de ceai, fumători și cu diverse dependențe, aceiași care protestaseră împotriva diferențelor dintre clasele sociale în Britania de dinainte de război. Atunci când Japonia s-a predat, pe 14 august, pe străzile Londrei s-a stârnit o nouă sărbătoare a bucuriei, iar prințesa scria în jurnalul ei: „Afară, în mulțime, la Whitehall, Mall, St J[James] St[reet], Piccadilly, Park Lane, Constitution Hill, am alergat până la Ritz. Am mers kilometri întregi, am băut ceva în Dorchester, mi-am văzut părinții de două ori, la kilometri depărtare, atât de mulți oameni.”[64]

Mai devotat monarhiei ca niciodată, poporul avea să-l îndepărteze în curând pe marele erou din timpul războiului, Winston Churchill, ajuns într-un guvern laburist. În ciuda neîncrederii sale irascibile în socialiști, George al VI-lea avea să cadă la înțelegere cu un guvern format din reformiști patrioți, anticomuniști, iar mai târziu cu susținătorii reformei socialiste și ai egalitarismului. Mult mai curând decât s-ar fi așteptat, fiica lui urma să fie nevoită să găsească metode de a domni efectiv într-o Britanie parțial naționalizată, a Asigurărilor Naționale de Sănătate și a unor sindicate puternice.

Acel miez al Londrei pe care prințesa și prietenii ei îl întâlniseră în marșul lor – cu vile aristocratice, hoteluri și cluburi de lux – a continuat pentru o vreme să constituie o citadelă a tradiției într-o lume care se schimba. Fastul imperial al monarhiei victoriene era

încă vizibil, în ciuda ororilor războiului. În curând, oficialii cu meloane, pantaloni dungați și umbrele aveau să-și servească din nou ceaiul în cluburile din St. James. Ofițerii din Cavaleria Regală și din Gardă și-au reluat uniformele stacojii, cu ornamente strălucitoare. Iar în finalul cenușiu și trist al războiului, când Londra părea o fată bătrână știrbă și murdară, s-a încercat reluarea ritualicului „Sezon” și reînvierea înaltei societăți din anii 1930.

Realizarea unor astfel de dorințe nu era deloc ușoară. Vechea înaltă societate londoneză, având în frunte Curtea, se bazase pe efectivele familiilor bogate de aristocrați și proprietari de pământuri, ai căror fii și fiice aveau să fie căsătoriți între ei după o rundă de baluri și alte activități distractive. Însă acum Marea Britanie era falită. Taxele crescuseră la 75% pe proprietățile de peste 1 milion de lire sterline, iar impozitele atinseseră niveluri istorice, foarte mari. Moșierii londonezi care aveau titlu nobil și-au vândut parcele din proprietăți în capitală; în țară, din Scoția și până în Devon, pământul se vindea la licitație cu prețuri astronomice. Dintre marile case private londoneze, unde înainte de război se ținuseră atât de multe petreceri și baluri, aproape niciuna nu rămăsese intactă. Chiar dacă nu ajunseseră ținta bombardamentelor, fuseseră transformate în clădiri de birouri sau sedii pentru muzee. Iar dintre casele de la țară, aproximativ 400 au fost demolate în primul deceniu de după război; în 1955, susține istoricul David Cannadine, acestea dispăreau într-un ritm de una la fiecare cinci zile.

Viața socială pe care o cunoscuseră părinții ei dispărea vertiginos din fața Prințesei Elisabeta. Bârfele de după război sugerau că Prințesele Elisabeta și Margaret urmau să fie câștigate de unul dintre moștenitorii care își aveau numele pe hartă; tineri din familiile Westmorland, Rutland sau Blandford au fost propuși ca posibili pretendenți. Iar cele două fete se bucurau din plin de compania ofițerilor din gardă în petrecerile de weekend de după război, de la Sandringham și Windsor. Însă familia regală

reprezenta acum o elită socială fără un munte de bani sau lux care s-o susțină.

Vechiul „Sezon” a reapărut, în pas cu moda. Balul Aniversar al Reginei Charlotte pentru debutante, una dintre piețele matrimoniale centrale în anii dinainte, s-a reluat în martie 1946. În mai 1948, cel mai mare dintre evenimentele „Sezonului” a reînceput când George al VI-lea, îmbrăcat în uniforma de amiral, se amesteca în mulțimea de 2.500 de oaspeți veniți la prima „prezentare” a debutantelor de după război. (Deși Prințesa Elisabeta a fost de față, îmbrăcată în mătase gri-porumbel, probabil că n-a fost impresionată, așa că mai târziu va renunța la aceste prezentări.) Dar „Sezonul” nu avea să mai fie ce a fost, așa că, în curând, cu excepția solitară (până în 1960) a palatului Londonderry House, toate palatele private aveau să dispară din peisajul social. Familia regală deținea Clarence House, Marlborough House și Palatul Buckingham, acum părăsite într-o splendoare solitară.[65]

Însă pentru familia Windsor viața era mai luminoasă. Calendarul regal, care mergea în urmă numai până la primii ani ai secolului, a renăscut, cu confortabila lui predictibilitate, cu ciclul de Crăciunuri petrecute la Sandringham, verile la Balmoral și weekendurile la Windsor. Cursele de cai, precum și meciurile de fotbal și rugby au devenit mai populare ca niciodată. Cupa de Aur de la Ascot, care fusese păstrată la Newmarket în timpul războiului, s-a întors imediat acasă pentru cursa din 1945. Competiția Grand Național, suspendată în 1940, s-a reluat în 1946. Cursa Henley Regatta, amânată din cauza războiului, a revenit în 1945 sub forma unei competiții scurtate, de o zi, dedicată păcii („Peace Regatta”). Însă mesajul din timpul războiului fusese unul cât se poate de solemn. Petrecerile regale în aer liber s-au întors, însă primele dintre ele s-au ținut în onoarea miilor de prizonieri de război care se întorseseră de curând din Germania. Iar în ceea ce privește familia regală, vizitele în spitale, inaugurările

în mediile militar și civil, ca și paradele și discursurile s-au reluat în număr sporit.

Prințesa Elisabeta era antrenată pentru îndatoriri publice care constituiau o rutină nu tocmai ușoară. Atunci când calul pe care îl călărea a izbit-o de un copac la Windsor, în septembrie 1945, palatul a asigurat imediat presa că prințesa va fi capabilă să inspecteze Garda Grenadierilor, să participe la un eveniment organizat de Asociația Cercetașelor și să înmâneze o serie de diplome în Glasgow. A fost trimisă să inaugureze aripi noi de clădire în școli pentru surzi și centre pentru persoane cu handicap; a vizitat un spital pentru copii în estul Londrei și s-a dus la Eisteddfod, lângă Muntele Ash, în Țara Galilor, unde a fost proclamată „Bard" – unul dintre titlurile cele mai neașteptate pentru o regină. Putea să evadeze numai rareori la țară, unde participa la vânători de cerbi în Highlands și manifestând cu o încredere în sine din ce în ce mai vizibilă abilitatea moștenită din familie pentru trasul cu arma, călărie și antrenarea câinilor nerăbdători.

Dragoste și căsătorie

În tot acest timp, Elisabeta a păstrat un secret, dar nu și față de oamenii apropiați ei. Pe 9 iulie 1946, familia regală a organizat prima petrecere în aer liber „adecvată" de după război, la Palatul Buckingham, pe care un reporter de la *The Times* a considerat-o a fi un eveniment de excepție: „Pajiștile întinse ale palatului sunt încă de un verde minunat de la ploile timpurii, iar sub cerul strălucitor al zilei de ieri au reprezentat un ideal covor natural. […] A existat, ca la Ascot, o relaxare a regulilor de dinainte de război privitoare la ținută." Premierul, Clement Attlee, s-a numărat printre cei aproape 700 de oaspeți, incluzând persoane de toate condițiile, de la monarhi străini până la fermieri. S-a aflat acolo și Prințul Philip Mountbatten, întors cu câteva luni mai devreme de pe frontul din Orientul Îndepărtat. Numele lui începuse să apară tot mai des în rubricile despre nunți și petreceri din ziare, unde putea fi găsit și numele Prințesei Elisabeta. Până

la finele anului, prințul grec avea să-și depună cererea de obținere a cetățeniei britanice, iar cititorii ziarului *The Times* aveau să fie asigurați de următoarele: „Cititorii nefamiliarizați cu Marina, care au aflat că Prințul Philip al Greciei a depus cererea pentru naturalizare, s-ar putea să nu-l recunoască sub acest titlu pe nepotul unora dintre cei mai distinși doi amirali britanici. [...] Având în vedere condițiile atipice pe care le generează starea de război, el nu a devenit supus britanic la absolvirea colegiului din Dartmouth, în 1939, și la intrarea oficială în Marină."

Aceasta nu era o rectificare obișnuită: la acea vreme, Prințul Philip o ceruse deja în căsătorie pe Prințesa Elisabeta, iar ea îi comunicase vestea tatălui ei. Regele, îngrijorat că ea este prea tânără, a insistat asupra unei condiții: tânărul cuplu trebuia să mai aștepte. Soarta imperiului era mai importantă, iar familia regală promisese să viziteze cât mai curând Africa de Sud. Urma să fie o vizită importantă și extinsă, parte din antrenamentul prințesei pentru viața pe care avea s-o urmeze. Și, din moment ce această călătorie trebuia să dureze luni întregi, Elisabeta avea ocazia de a reflecta la căsătorie și de a se întreba dacă își dorește cu adevărat acest lucru.

După 18 luni de manifestare a admirației reciproce, cererea Prințului Philip a sosit la Balmoral. Mai târziu, el a oferit o relatare intenționat vagă, spunând că „un lucru a condus la altul. Probabil că am ajuns să mă gândesc serios la asta – hm, să mă gândesc... – atunci când m-am întors, în '46, și m-am dus la Balmoral. Abia atunci s-a întâmplat – în fine, știți cum e –, am început să ne gândim în mod serios la această posibilitate"[66]. Acest „știți cum e" reflectă, fără îndoială, jena de a-și expune sufletul în public, mai mult decât orice altceva; asemenea reginei, prințul provine dintr-o generație mai puțin dispusă să-și exprime emoțiile, spre deosebire de tinerii din ziua de azi. Ea a acceptat din prima, apoi a început să-și convingă tatăl. A fost o curtare mai puțin complicată decât aceea care s-a petrecut între George și Elizabeth

Bowes Lyon după războiul precedent, însă nu toți au primit vestea cu bucurie.

Argumentele celor de la Curte împotriva căsătoriei cu Philip se concentrau asupra rudelor sale germane, asupra înfumurării lui și lipsei de considerație, toate acestea provocând comentariile familiei Bowes Lyon și ale gărzii vechi de la palat, descrisă mai târziu de către Margaret drept „oamenii cu mustăți”. Un amestec de snobism cu o notă de rasism a început să circule pe coridoarele reci și impunătoare. Dar se pare că însuși Regele George al VI-lea a avut curând de-a face cu atitudinea tânărului prinț – care, se spune, l-a văzut pe rege în kilt și s-a înclinat prompt cu un rânjet. Precauția lui George o avea în vedere în primul rând pe fiica lui, prea tânără și lipsită de experiență: la urma urmei, își întâlnise logodnicul atunci când avea numai 13 ani. Între timp, fuseseră propuse alternative mult mai bune. O pleiadă de fii de duci și urmașul unui conte au fost nominalizați. Toți se aflau în afara oricărei contestații. Prințesa Elisabeta credea în mod sincer în datorie, însă avea totuși o voință și o gândire autonome. Așa încât cuplul s-a logodit, dar în secret. Orice anunț public trebuia să aștepte până la întoarcerea familiei din Africa de Sud, moment în care ea avea să împlinească 21 de ani.

Principalul scop al călătoriei era acela de a încerca strângerea relațiilor slăbite pe care Africa de Sud le avea cu Commonwealth-ul. Alaiul regal, cu dimensiuni considerabile, mergând spre soarele strălucitor la bordul ultimei mari nave de război britanice, *HMS Vanguard,* lăsa în urmă o Britanie chinuită de o iarnă întunecată și austeră, printre cele mai grele din acel secol. Regele avea suficiente remușcări încât să-i trimită lui Attlee o telegramă prin care se oferea să se întoarcă acasă; însă premierul a spus că nu este nevoie, pentru că misiunea în Africa de Sud era cu mult mai importantă. În 1947, deși imperiul adevărat, acela cu centrul situat în India, se afla pe moarte, mulți britanici se considerau în continuare o națiune imperială și considerau că națiunile-surori „engleze” de peste mări fac parte din aceeași familie globală. Ziua Imperiului se sărbătorea

în continuare; Australia, Africa de Sud, Kenya și Noua Zeelandă se calificau drept destinații în care se puteau instala britanicii ambițioși, iar mulți credeau că ideea unui sistem comercial britanic extins la nivelul întregului glob era una cât se poate de sensibilă. Puțini politicieni se gândeau că posesiunile din Africa sau din Orientul Mijlociu aveau să ajungă în curând la independență, iar armata britanică își menținea baze lărgite în Mediterana. Însă Africa de Sud – atât de bogată, atât de mare și plasată atât de strategic – era o verigă slabă.

Cu conducători dezbinați, divizați între burii vorbitori de olandeză și ocupanții englezi, țara rămăsese de partea britanicilor în timpul războiului. Ian Smith fusese singurul mareșal non-britanic din anturajul lui Churchill și ajunsese o personalitate extrem de populară în Marea Britanie, însă afrikanerii antibritanici începuseră să se manifeste din nou. Printre cei aflați în ascensiune se numărau și rasiști pronaziști, care ulterior aveau să participe la crearea sistemului de apartheid, ce îi izola de putere pe cetățenii negri, adică 75% din întreaga populație. Curtarea Africii de Sud – salutând facțiunea probritanică, calmând-o pe cea afrikaner și dând semne de colaborare cu majoritatea neagră – constituia o sarcină anevoioasă, poate chiar imposibilă. Ziarele facțiunii afrikaner erau adeseori ostile, iar regele socotea dificilă sarcina apăsătoare a discursurilor interminabile; la un moment dat, Elisabeta a trebuit să recurgă la lingușeli în ceea ce declara. Însă primirea de care s-au bucurat în Cape Town și sărbătorile care au urmat s-au dovedit exuberante, alaiul regal fiind urmat de mulțimi imense, așa că, cel puțin la suprafață, vizita a înregistrat un succes considerabil.

Pentru Elisabeta și Margaret, prima lor călătorie în străinătate a fost una cât se poate de specială, o cascadă de senzații.

Elisabeta a învățat importanța absolută a punctualității, împingându-și mama din spate atunci când aceasta pierdea timpul, și a reușit să-și păstreze concentrarea în timpul lungilor zile de întâlniri

oficiale. De asemenea, i-a impresionat pe toți cu mesajul pe care l-a transmis la radio cu ocazia împlinirii vârstei de 21 de ani, făcând ceea ce ea a numit o simplă dedicație: „Declar în fața voastră că îmi voi pune întreaga viață, indiferent cât de lungă sau scurtă va fi, în slujba voastră și în slujba Comunității noastre Imperiale, căreia toți îi aparținem. Însă nu voi avea puterea de a-mi duce la capăt această hotărâre decât dacă îmi veți sta cu toții alături." Deși discursul fusese scris de Lascelles, prințesa a contribuit la el cu propriile gânduri și idei. Mesajul a atras numeroase comentarii în întreaga lume vorbitoare de engleză. Ascultându-l acum, remarcăm ceva straniu, atavic și misterios în cuvintele sale și în ritmul frazelor; este ca și cum am fi martori la asumarea de către o tânără femeie a sarcinii de a-și sacrifica viața pentru binele comunității.

Însă, la acea vreme, mulți au perceput acest discurs drept o chemare la arme pentru o Britanie și mai mare. Dar, în curând, nu avea să mai rămână nicio Comunitate Imperială; cu o Indie independentă după șase luni, imperiul începea să dispară. Regele George al VI-lea fusese un rege-împărat; fiica lui nu avea să fie regină-împărăteasă. Și, după pierderea Indiei, Africa de Sud părea să capete o importanță mai mare în cadrul noului Commonwealth. Dar lucrurile aveau s-o ia în altă direcție și, 13 ani mai târziu, după ascensiunea naționalismului afrikaner, incriminări de tot felul și declararea oficială de către Commonwealth, în 1960, a statutului său multicultural, Africa de Sud își va continua de una singură drumul către un stat dominat de apartheid.

După ce s-a bucurat de lungi plimbări călare pe plajele africane, de apropierea familiei și de soarele neobișnuit, prințesa s-a întors în Marea Britanie la fel de hotărâtă ca și înainte să-și unească destinul cu al lui Philip. Anunțul a fost dat publicității pe 10 iulie 1947. Spre deosebire de unii dintre oamenii de la Curte, publicul părea să fi primit vestea cu entuziasm, în ciuda opiniei ostile care se înregistrase în sondajele realizate cu 18 luni mai devreme. Prințul – așa cum era cunoscut, deși obținerea cetățeniei britanice

însemna că respectivul titlu era acum lipsit de orice sens, deci ar fi fost mai potrivit să fie numit „Locotenentul Mountbatten” – a devenit pentru prima oară o figură de interes public. Maşina lui sport, un MG, era recunoscută pe stradă, arătată cu degetul şi fotografiată. Fotografia lui apărea peste tot. I s-a încredințat o gardă de corp și un valet, deși nu avea o garderobă atât de mare încât să necesite îngrijire din partea unui asistent.

La petrecerea care consfințea vestea, alți membri de Case regale au observat că Philip și-a purtat vechea uniformă militară, cam uzată. Perspectivele sale erau acum de aur, însă veniturile îi rămăseseră la fel de modeste. Călătorea la clasa a III-a cu trenul și provenea dintr-o cu totul altă lume decât ar fi preferat aristocrații încă bogați din cercurile de la Curte, educați la Eton. Însă Philip aducea cu sine o energie neobosită și iscoditoare și o incredibilă prestanță fizică. De asemenea, el avea prieteni și aliați foarte puternici. Viitorul său titlu, Duce de Edinburgh, a fost stabilit cu ajutorul jurnaliștilor prieteni. Regele a făcut schițe pentru blazonul lui. Atât el, cât și mireasa au fost decorați cu Ordinul Jartierei. Iar Philip avea să devină Alteța Sa Regală *(Hiss Royal Highness,* HRH). Așa a fost pregătit acest om, parțial străin, pentru autoritatea regală.

*

Ce nuntă avea să fie? Marea Britanie se afla în cel mai întunecat moment al anilor de austeritate. În 1947, țara ajunsese în pragul unei grave crize financiare, marcată de devalorizarea lirei sterline, scăderea productivității, diminuarea exporturilor și numeroase greve. În acel an, rațiile de carne, șuncă, bacon și grăsimi coborâseră sub nivelurile din timpul războiului, la cele mai căzute cote din toate timpurile; rațiile de haine fuseseră tăiate; carburanții abia se găseau; valuta putea fi cumpărată numai pentru călătoriile absolut necesare în străinătate. Cum aveau să reacționeze oamenii la o nuntă fastuoasă? Evident, atât Curtea, cât și guvernul au tremurat de îngrijorare

la început. Prințul Philip nu-și dorea o ceremonie ostentativă. Viitorul socru se afla într-o dispoziție pesimistă din cauza perspectivelor sumbre ale supraviețuirii însești a monarhiei, având în vedere că atâtea Case mari se dizolvau, iar în estul Europei se impuneau regimuri comuniste.

Cancelarul[67] Hugh Dalton pregătea un buget foarte redus, cu impozite sporite. Numeroși parlamentari laburiști – și, evident, mulți simpatizanți ai laburiștilor din țară – nu-și doreau o ceremonie extravagantă cu ocazia nunții. Alocația anuală pentru haine a unui adult era de 48 de cupoane. După anunțul că Prințesa Elisabeta avea să primească 100 de cupoane pentru ținutele necesare nunții ei, că domnișoarele de onoare primeau 23 de cupoane fiecare, iar pajii – 10 cupoane, doamna Mabel Ridealgh, parlamentar laburist, se plângea: „Muncitorii consideră că nu este potrivit să cheltuim sume mari de bani pe această nuntă din moment ce le cerem tuturor muncitorilor să facă economii în privința nevoilor de bază.”[68]

Însă Mabel și ceilalți au judecat greșit. Spre finele anului 1947 – și în ciuda torentului de reforme legislative cu miză socială oamenii se săturaseră de interdicțiile și limitările pe care laburiștii ajunseseră să le reprezinte. Pe măsură ce se accelerau pregătirile pentru nuntă, a devenit clar că, în afară de cercurile politice socialiste, foarte puțini oameni își doreau o nuntă regală modestă. Țara își dorea culoare și distracție. Iar furnizarea acestora intra în prerogativele monarhiei, dincolo de toate considerentele constituționale. Ce sens mai avea monarhia dacă o nuntă regală nu putea să furnizeze strălucire în timpuri atât de întunecate?

Însă, înainte de începerea pregătirilor pentru nuntă, regele și guvernul au avut discuții aprinse în privința sumei de bani pe care aveau s-o primească Prințesa Elisabeta și Prințul Philip. George al VI-lea condusese o Curte restrânsă și austeră în timpul războiului, economisind o sumă substanțială (în jur de 200.000 de lire sterline). Însă acești bani îi aparțineau lui sau Trezoreriei? Regele își dorea un aranjament generos

pentru noul cuplu. Dalton și parlamentarii laburiști de stânga voiau un aranjament mai modest, simbol al unei monarhii „mai simple, mai austere și democratice”. Unii parlamentari propuneau să nu li se aloce niciun ban, considerând că Regele George trebuia să-și plătească fiica din propriile fonduri. Iar disputele au continuat, majoritatea în spatele ușilor închise.

Regele n-a cedat niciun pic. În cele din urmă, Dalton a fost nevoit să demisioneze, pentru că i-a dezvăluit unui jurnalist bugetul planificat. Succesorul său, Stafford Cripps, deși era un socialist provenit din clasa înaltă cu reputația de a fi un puritan de neclintit, a fost de acord cu un compromis mult mai generos. Când propunerea lui Cripps a fost prezentată în fața Camerei Comunelor, principala obiecție a lui Attlee a fost una de natură geopolitică. O ceremonie regală având în centrul ei oameni simpli reprezenta, a argumentat el, o alternativă democratică bună la simbolistica fascistă sau comunistă. Evenimentul era o ocazie bună, a mai spus el, așa că trebuie subvenționat. În cele din urmă, regele a fost de acord să renunțe la jumătate din economiile făcute în timpul războiului; între timp, cuplul avea să primească în jur de două treimi din ceea ce propusese el. Însă chiar și această înțelegere abia a trecut de Parlament: 165 de parlamentari laburiști au votat totuși pentru o remunerație mai mică. Ulterior, avea să iasă la iveală faptul că resentimentele legate de alocația anuală pentru prinț și prințesă s-au răspândit dincolo de Partidul Laburist. Cât de populară era de fapt monarhia? Nimeni nu putea fi sigur.

În 1947, spre deosebire de ziua de azi, nu era de la sine înțeles că o nuntă regală, chiar și una implicând un moștenitor la tron, trebuie să fie o ceremonie publică grandioasă, celebrată la nivel național. De-a lungul istoriei, cele mai multe nunți regale au fost evenimente private, cu petreceri private și cel mult un salut cu mâna din balcon sau trăsură. De această dată, alegerea catedralei Westminster Abbey urma precedentul stabilit numai de George al VI-lea și Elizabeth Bowes Lyon; și, după toate tocmelile

financiare, decizia de a ține ceremonia aici asigura faptul că nunta va fi evenimentul de importanță națională pe care și-l dorea întreaga țară. Numărul de oaspeți care puteau fi primiți în spațiile largi ale vechii incinte și traseul tradițional al procesiunii până la catedrală pornind de la Palatul Buckingham însemna că un spectacol grandios era inevitabil.

Pregătirile complexe au continuat într-un ritm susținut. Evenimentul avea să fie relatat pe larg la radio, iar mai devreme se convenise că aveau să fie permise și camere de filmat, astfel încât mai târziu un documentar filmat să fie arătat în cinematografele din întreaga lume. Ghirlande, panouri din lemn pictat și decorațiuni stradale iluminate au fost confecționate și instalate peste tot. Din întreaga lume au început să sosească mii de cadouri, de la bijuterii cu pietre prețioase trimise de prinții Indiei până la ceea ce Regina Mary a crezut că este pânza cu care Mahatma Gandhi își acoperea șoldurile, un obiect pe care l-a considerat lipsit de gust. (A fost, de fapt, o simplă piesă de lenjerie pe care el o țesuse cu mâna lui.) Au fost trimise în dar cutii cu lapte condensat și fructe de la americani și australieni bine intenționați care credeau că britanicii încă mai suferă de foame. (Acestea aveau să fie distribuite mai târziu britanicilor care nu mureau de foame, dar erau totuși înfometați și sătui de raționalizarea hranei.) Britanicii de rând au trimis ciorapi de nailon și cutii de trabucuri, modeste pulovere tricotate și fotografii. Aceste cadouri au fost expuse pe șiruri lungi la Palatul St. James, deopotrivă cele scumpe și cele modeste, pentru a fi privite de oricine plătea bilet de intrare.

Prințesa Elisabeta s-a interesat îndeaproape de toate lucrurile ce aveau legătură cu nunta și în special de rochia ei. Era creația lui Norman Hartnell, omul care a influențat masiv imaginea Reginei Elisabeta în primii ei ani. Fiu al unui proprietar de pub din sudul Londrei, Hartnell și-a întrerupt studiile la Cambridge pentru a deveni designer pentru bogații și mondenii din Londra jazzului, confecționând haine pentru petrecerile de la Curte, ca și pentru vedetele de cinema. S-a mutat din Bruton Street în Mayfair, în

apropiere de locul în care regina însăși s-a născut, iar în curând avea să primească comenzi regale, inclusiv de la mama Elisabetei. Hartnell a devenit un promotor al ținutelor romantice și extravagante, folosind croitorese franceze faimoase pentru valurile sale de paiete și reintroducând crinolina. Printre clientele sale se numărau Gertrude Lawrence, Marlene Dietrich și Elizabeth Taylor; printre rivalii care îl admirau se numărau Coco Chanel și Christian Dior.

Rochia pe care a creat-o el pentru nunta din 1947 era o ținută extraordinară din mătase și tul de culoarea fildeșului, cu aplicații din cristal, steluțe brodate și flori de portocal. A fost nevoie, printre altele, de 10.000 de perle. Aproape inevitabil, a existat o dispută minoră despre extravaganță și patriotism: mătasea provenea de la viermi din China? (Da, însă viermi naționaliști, nu viermi comuniști, a replicat Hartnell.) Au fost comandate 12 torturi enorme. Cadourile, mâncarea și rochia erau simboluri nu doar pentru nuntă sau pentru renașterea fastului regal, ci și pentru toate acele simboluri pe care britanicii și le doreau, dar nu le puteau obține încă. Nimeni nu avea cupoane pentru o ținută specială Hartnell. Nimeni nu putea să cumpere în mod legal zahăr, marțipan și fructe confiate pentru tort ori să facă mai mult decât să-și imagineze un corn al abundenței aducând lucruri minunate din străinătate. Dar se pare că acest fast a produs speranță, nu invidie. Nunta funcționa ca o gigantică vitrină de magazin: milioane de nasuri stăteau lipite de ea, având „în curând” sau „Marfă nouă” scris deasupra capetelor. Într-unul dintre cele mai sumbre momente ale economiei, a fost un fel de premoniție a zorilor optimiști ai consumerismului.

Un viitor încă și mai sumbru se afla dinaintea familiei regale lărgite a Europei, odinioară măreață, ai cărei membri fuseseră invitați în număr mare la ceremonie. O hoardă prăfuită și mai degrabă roasă de molii, formată din foști și actuali monarhi și consorți, s-a îndreptat spre Londra cu vechile lor bijuterii de familie și hainele demodate de dinaintea războiului, reamintindu-le tuturor că familia Windsor se bucura de un noroc rar, numărându-se printre puținii

supraviețuitori. Multe capete regale se aflau deja în exil. Alții urmau să fie înlăturați în curând de la tron. Nunțile regale constituiau o reuniune de clanuri vechi, însă această nuntă a trebuit să le excludă pe câteva dintre ele. Pentru început, rudele germane nu au primit invitații, nici măcar cele trei surori rămase în viață ale Prințului Philip. Germanii în general nu se bucurau de niciun fel de simpatie, iar unele dintre rudele germane serviseră în regimul nazist. Supraviețuirea și, apoi, victoria de care se bucurase Marea Britanie fuseseră cucerite cu un preț uman și economic cumplit, însă Londra era capitala unei monarhii constituționale de succes; puține alte țări se pot lăuda în ziua de azi cu o astfel de reușită. Patriotismul și monarhismul își uniseră forțele, iar ceremonia avea să furnizeze exact acest mesaj atunci când urma să fie proiectată pe ecranele de cinema din America și dintr-o Europă devastată de război.

În întreaga Britanie, în timp ce Prințesa Elisabeta jura să-și onoreze și să-și asculte soțul, milioane de viitori supuși ai ei au organizat petreceri în cinstea gândului „Ce bine are să ne fie". Prințesa era considerată un simbol național al tinereții, renașterii și speranței. Evident, nimeni nu putea prezice la acea vreme că, peste numai cinci ani, fosta Elisabeta avea să ajungă Regină și că nunta ei va fi pusă în umbră de ritualul și mai grandios al unei încoronări. În iarna anului 1947, toți au presupus că noul cuplu avea înainte mult timp pentru a se bucura unul de altul, precum și de o oarecare libertate și viață privată.

Prințul Philip și-a început primele zile de bărbat căsătorit cu un adevărat sacrificiu: pentru a-i face pe plac soției, a renunțat la fumat. Și a descoperit rapid cât de radical avea să li se schimbe viața de acum înainte. În luna de miere, începută la reședința familiei Mountbatten din Broadlands, au fost iscodiți de spioni cățărați în copaci, care i-au urmărit până la biserică. Regele i-a scris Prințesei Elisabeta în luna de miere că, atunci când a condus-o la altar, încredințând-o Arhiepiscopului de Canterbury și vieții de femeie măritată, „am simțit că pierd ceva foarte prețios. […] Știu că pot să contez oricând pe tine – iar

acum și pe Philip – pentru a ne ajuta cu ceea ce avem de făcut. Faptul că ne-ai părăsit ne lasă un mare gol în viață, dar să nu uiți că vechea ta casă rămâne a ta și în continuare”.

Noul cuplu nu avea să locuiască la o distanță prea mare; li s-a oferit Clarence House, aflată la doar câteva sute de metri spre est de Palatul Buckingham. Devenind ulterior reședința fiului lor, Prințul de Wales, imobilul se afla pe atunci într-o stare deplorabilă, aproape impropriu pentru locuit. În timp ce aștepta finalizarea lucrărilor de renovare, cuplul a stat mai întâi la Palatul Kensington, apoi din nou la rudele din Palatul Buckingham. Însă nu s-au întors la rutina regală din toate punctele de vedere. Prințul putea să meargă pe jos la locul de muncă, la Amiralitate, traversând parcul St. James, lucru de neconceput în ziua de azi. Se pare că noaptea el nu purta pijama, în ciuda frigului. Trei luni mai târziu, prințesa era însărcinată.

Cam în această perioadă, prietenia Prințului Philip cu un grup vesel de artiști și actori, fotografi și aristocrați a început să nască bârfe și nemulțumire. Baron Nahum, un prieten fotograf, găzduia ceea ce el însuși numea „Clubul de Joi”, deasupra unui restaurant din Soho, unde aveau loc petreceri pentru bărbați destul de zgomotoase, cu multe beții. Prințul Philip a băut întotdeauna cu moderație, însă acest anturaj îi permitea să se relaxeze mai bine, într-o companie mai jovială și mai puțin rigidă. Și așa a ajuns în pragul unei situații complicate, chiar scandaloase, în care a fost implicat ministrul apărării, Jack Profumo[69], ulterior obligat să demisioneze din Camera Comunelor pentru că a mințit, precum și Stephen Ward, omul care s-a aflat în centrul scandalului Profumo. Câteva zvonuri despre relații cu actrițe și doamne de companie au început să circule pe seama prințului, însă, în ciuda anilor întregi de cercetări și investigații, nu s-a găsit nici o singură dovadă că Philip i-ar fi fost infidel Elisabetei, subiect care l-a iritat la culme pe duce. Aflându-se deja sub tirul snobilor de la Curte, care îl acuzau că nu ar fi un

gentleman desăvârșit (prin care ei înțelegeau un moșier plictisitor), astfel de bârfe erau periculoase și dureroase.

Nașterea Prințului Charles a fost întâmpinată cu uralele mulțimii adunate la Palatul Buckingham și cu articole triumfătoare în ziare. *The Times* a tipărit un editorial care demonstrează cât de mult s-a schimbat atitudinea presei față de monarhie în timpul vieții lui Charles. Nașterea lui a fost, spunea ziarul, „un eveniment național și imperial” și îi aducea tronului un moștenitor cu sânge danez pe linie directă, pentru prima oară după precedentul din 1042. În ceea ce-o privește pe prințesă, „s-a dovedit pe deplin reprezentanta firească a unei întregi generații mai tinere, aceea asupra căreia apasă povara refacerii imperiului”. De această dată nu mai era nevoie de prezența unui secretar de cabinet la naștere; în 1948, ridicolul acestei tradiții devenise mult prea jenant. Însă alte tradiții au fost menținute: băiatul a primit numele de Alteța Sa Regală Prințul Charles Philip Arthur George, acoperind majoritatea demnităților regale. Grație sângelui primit pe linie maternă de la bunica sa, era cel mai scoțian dintre moștenitorii la tron, după nefericitul Carol I al Angliei.

Următorii doi ani au fost, probabil, cei mai fericiți din viața reginei. Își îndeplinea îndatoririle, așa cum au notat ziarele, însă acestea nu au fost la fel de împovărătoare precum acelea care aveau să urmeze. Ea și Prințul Philip au fost într-o vizită încununată de succes la Paris, iar în Londra, în jurul cuplului, numit acum generic „familia Edinburgh”, s-a format un anturaj alcătuit din aristocrați și artiști. Cei doi s-au mutat în cele din urmă în propria casă. Prințul Philip avea să fie numit în curând al doilea la comandă pe un distrugător din flota cantonată în Mediterana, *HMS Chequers.* Prințesa l-a urmat la Malta mai târziu, în 1949, unde a putut să ducă existența aproape normală a unei soții de ofițer în Marină, mergând la cumpărături, la coafor, făcându-și prieteni, luând masa la hotelurile și restaurantele din zonă. (Micul Charles avea să fie lăsat adeseori la Londra, cu bunicii.) În străinătate, regina a început să-și filmeze

soțul, l-a urmărit jucând polo, a înotat și a dansat. În august 1950, a dat naștere unui al doilea copil, Anne. Prințul Philip a ajuns să comande prima lui navă, fregata *HMS Magpie.* Activitățile practice și viața de familie le ocupau zilele; pentru că acum, după cum spunea Robert Lacey, „moștenirea tronului părea ceva legat de anii 1960 sau 1970”.

Dar semnalele de alarmă aveau să apară curând. Regele era bolnav; apoi avea să fie diagnosticat cu cancer, cauzat probabil de deceniile întregi în care fumase. Londonezii care l-au zărit mergând pe stradă vorbeau despre chipul lui supt și cenușiu. A trecut prin mai multe intervenții chirurgicale. Deși optimist în privința șanselor sale, George al VI-lea avea nevoie din ce în ce mai des de fiica sa pentru a-l înlocui la întâlnirile unde el nu mai putea ajunge. Devenise clar că ea trebuia să stea în Marea Britanie; și, din moment ce nu putea să comande din țară un vas aflat în Mediterana, Prințul Philip a renunțat cu tristețe la slujba lui, pe care a iubit-o foarte mult. Probabil că se aștepta sau spera să se reîntoarcă în serviciul naval; însă acest lucru nu avea să se mai întâmple. Soția lui prelua din ce în ce mai multe responsabilități, întâmpinându-i pe demnitarii străini și defilând călare în locul regelui cu ocazia paradei „Trooping the Colour”[70]. A condus un Consiliu de Coroană exact înainte de dizolvarea Parlamentului pentru alegerile din 1951, care puneau capăt anilor laburiști și îl readuceau la putere pe Winston Churchill. Mulți considerau deja că tânărul cuplu îl eclipsa deja pe monarh, tot așa cum Prințul William și soția lui par să-l eclipseze în ziua de azi pe Prințul Charles.

În timpul luptelor din campania electorală, Philip și Elisabeta au plecat într-un lung turneu în Canada, în mare parte cu trenul, și l-au vizitat pe Truman, președintele american, la Washington, unde au fost primiți cu entuziasm. Truman, uimit, a comentat; „În copilărie, am citit și eu, ca alți copii, despre prințese, iar acum vedeam una în realitate.” În timpul călătoriei, Martin Charteris, noul secretar personal al prințesei, a ținut sub saltea documentele pentru

Consiliul de Succesiune, pentru cazul în care regele ar fi murit între timp.[71] Însă în timpul iernii dintre anii 1951 și 1952, regele părea să-și fi recuperat sănătatea într-un mod miraculos. A participat la a treia aniversare a Prințului Charles, a început din nou să tragă cu arma și a mers la teatru. S-a organizat o zi națională pentru celebrarea însănătoșirii regelui, sărbătorită în bisericile din întreaga țară. Regele era mulțumit să-l aibă din nou premier pe Churchill – nu-i plăcuseră niciodată laburiștii.

Însă George nu avea cum să suporte următorul maraton regal, care includea Africa de Est, Australia și Noua Zeelandă. În locul său urmau să plece cei doi tineri deja faimoși. Pe 31 ianuarie 1952, regele și-a luat rămas-bun de la ei pe aeroportul modest și înghețat al Londrei. Viața lui publică era pe cale să ia sfârșit, pe când a Elisabetei se afla abia la început.

*

Nici oamenii din țară, nici cei din străinătate nu erau pregătiți pentru moartea regelui George al VI-lea. Se știa că nu se simte prea bine, însă păruse refăcut după o operație la plămâni. Cu o zi înainte să moară, stătuse câteva ore afară, la soare, la Sandringham, țintind iepuri de câmp, ca de obicei; în acea seară, s-a dus liniștit la culcare, iar un servitor i-a adus cacao cu lapte, conform rutinei. În ziua ce a urmat, o zi umedă și rece de 6 februarie 1952, pe străzile Londrei au apărut ediții speciale în bernă ale ziarelor, anunțându-i decesul – survenit la ora 11 și 15 minute înainte de prânz –, la doar o jumătate de oră după anunțul oficial de la palat. Mulțimi triste și tăcute au apărut spontan la colț de stradă, în zonele Mall și Westminster; în acele zile, oamenii se adunau în stradă, și nu în fața televizoarelor. Churchill, suspinând în pat, a socotit că aceasta era „cea mai groaznică veste”. Și în noua Indie republicană oamenii s-au adunat pe străzi, ca și în Australia și Canada. Chiar și în Statele Unite mulți oameni au fost șocați de veste. Dispăruse una dintre cele mai

cunoscute personalități din timpul războiului, simbol al unei națiuni considerate încă una dintre liderii mondiali. Regele murise la doar 56 de ani.

Fiica lui a aflat știrile de la soțul ei, în timpul sejurului lor în Kenya. Stăteau la casa de vacanță din Treetops, urmărind viața din sălbăticie de la înălțimea unei platforme instalate într-un smochin uriaș. Pe drumul până acolo, alaiul regal se apropiase periculos de mult de un elefant care își proteja cei doi pui; mama nu simțise mirosul vizitatorilor. Atenționați de Prințul Philip, Elisabeta și ceilalți și-au continuat cu grijă, încet, drumul până la punctul de observație. Privit retrospectiv, probabil că pericolul prin care a trecut persoana care urma să devină regină a fost împodobit cu note romantice. Dar mai târziu, în cursul domniei, siguranța și sănătatea au devenit prioritare.

Vestea că regele a murit a fost primită mai întâi de Generalul-locotenent Frederick Browning, care slujea de multă vreme la Curte. El i-a transmis-o lui Martin Charteris printr-un jurnalist. Charteris a verificat informația, apoi i-a comunicat-o lui Mike Parker, asistentul lui Philip, iar acesta i-a transmis-o prințului. Mai târziu, aveau să fie citate cuvintele lui Parker spunând că Prințul Philip „arăta de parcă întreaga lume căzuse pe umerii lui” – și, într-un sens, chiar s-a întâmplat acest lucru. Soția lui tocmai ieșise să comande pregătirea unor cai pentru o plimbare. Când s-a întors, Philip i-a comunicat vestea.

Elisabeta a început aproape imediat să scrie mesaje și scrisori în care își prezenta scuzele pentru anularea restului călătoriei și pentru a face noi pregătiri pentru întoarcerea acasă. Fiind un membru tipic al unei generații stoice, nu s-a arătat afectată pe moment. Lady Pamela Mountbatten, verișoara ei, a intrat să o consoleze: „În felul ei extraordinar, […] ea s-a gândit la ceea ce aveau de făcut toți ceilalți. Tipic ei, a spus: «Mulțumesc. Și îmi pare tare rău că trebuie să ne întoarcem în Anglia și, în acest fel, să dăm peste cap planurile atâtor oameni.»”[72]

Interludiu
Regina în lume

În următorii 60 de ani, o domnie stabilă avea să-i aducă reginei relații apropiate cu marii lideri ai lumii, realizare cu care nu se poate lăuda nici un alt om în prezent. Ea a avut ca oaspeți personalități aproape legendare, precum împăratul Haile Selassie, Generalul Charles de Gaulle, Lech Wałęsa și Nelson Mandela, monarhi controversați din secolul XX, precum Șahul Iranului, împăratul Hirohito al Japoniei și Regele Faisal al Arabiei Saudite, dar și dictatori, precum Ceaușescu din România și Mugabe din Zimbabwe, lideri-cheie africani din prima generație, ca Julius Nyerere din Tanzania, Kenneth Kaunda din Zambia, Mobutu Sese Seko din Zair și Daniel arap Moi din Kenya, precum și personalități de prim rang din istoria Rusiei, ca Mareșalul Nikolai Bulganin, Nikita Hrușciov (cu care a luat ceaiul și care a descoperit cu surprindere că regina „nu este deloc pretențioasă") și Vladimir Putin. Se poate scrie o carte întreagă numai despre legăturile de prietenie cu președinții americani, de la Truman și Eisenhower, prin Kennedy, Nixon și Reagan, și până la Obama, în ziua de azi.

„Cititorul nr. 1", așa cum o numește guvernul britanic, a parcurs fiecare telegramă sau transmisie secretă semnificativă a Ministerului de Externe și multe dintre recomandările emise de MI6, referitoare la crizele și problemele internaționale din anii 1950 încoace. Fiind șef de stat pentru 15 națiuni în afară de Regatul Unit al Marii Britanii, și-a luat foarte în serios domnia pe care o exercită în „domeniile de peste mări". Fiind conducător al Commonwealth-ului, a ocupat un loc privilegiat la toate întâlnirile care au decis schimbări globale în ultimele șase decenii, fiind martor direct la tragedia subcontinentului indian, la decolonizarea Africii și la transformările prin care a trecut Asia.

Deși se simte tentată uneori să-și folosească stiloul pentru ceva mai mult decât simpla semnătură oficială

regală, trebuie totuși să presupunem că nu a făcut niciodată acest lucru. Este adevărat că ține un jurnal, dar, din păcate, așa cum suntem asigurați, nu este un jurnal de genul aceluia pe care l-au ținut Pepys[73], Crossman[74] sau Alan Clark. Majoritatea întâlnirilor ei cu liderii lumii s-au petrecut la nivelul exprimării bunelor intenții într-o conversație politicoasă și convențională. Datoria ei este să întâmpine, să asculte, dar să nu întrebe nimic. Ea reprezintă Departamentul Britanic al Bunăvoinței, este Secretar de Stat al Prieteniei. Înregistrările cu vizitele ei lungi și frecvente în alte țări conțin nenumărate imagini cu coruri de copii, mulțimi ovaționând-o entuziast, dineuri oficiale și parade militare. O succesiune grandioasă de ținute, adeseori semnate Norman Hartnell sau Hardy Amies, și pălării, rochii și genți alese pentru a reflecta grija pentru cultura locală. Cadourile primite – tablouri, obiecte din aur și argint, bijuterii, statuete stranii reprezentând crocodili și toate celelalte – pot umple un întreg depozit.

Acest schimb de cadouri reprezintă o ocupație stranie. În întreaga lume, coridoare și birouri de președinți și premieri, sau anticamere de înalți oficiali sunt ticsite cu vitrine conținând săbii ceremoniale, ceramică de un gust îndoielnic sau machete din argint. Toate aceste obiecte generează un mare morman de obiecte inutile, de pe care trebuie șters mereu praful. Nu se poate spune că bucură privirea cuiva. Există și excepții: Nelson Mandela i-a oferit Prințului Philip un set de șah pictat manual cu figurine africane care ar stârni zâmbetul oricui. Iar unele dintre aceste obiecte sunt considerate nepotrivite: cine și-ar dori o machetă de sondă de foraj, aurită, așezată pe un soclu într-o cutie din sticlă, venită din Saskatchewan? Însă o astfel de atitudine ratează însăși miza acestui obicei. Oferirea de cadouri își are originea în cele mai vechi civilizații umane despre care avem mărturii. Reprezintă un obicei menit să confirme lipsa de ostilitate, lipsa de intenții belicoase. În ziua de azi, schimbul de cadouri furnizează lubrifiantul necesar pentru negocieri pașnice, un balsam pentru

răspunsurile dezamăgitoare sau un stimulent pentru obținerea unor răspunsuri favorabile.

Călătoriile reginei în jurul lumii probează direct percepția pe care ea o are asupra propriei persoane. Nu s-a considerat niciodată a fi numai – sau preponderent – Regina Marii Britanii. Deși majoritatea vizitelor oficiale au fost obositoare, dar nu dificile, cu primiri predictibil călduroase, pe care se putea baza, unele dintre ele au fost înșelătoare. A fost hulită de naționaliștii canadieni de limbă franceză, iar la ieșirea de la o slujbă ținută într-o biserică din Dresda, care fusese bombardată de RAF în timpul războiului, s-a confruntat cu o mare de chipuri tăcute și nu tocmai prietenoase. A fost nevoită să aștepte în căldura toropitoare a deșertului în timp ce Regele Marocului, panicat, a eșuat pregătirile pentru prânz și a servit-o numai cu coniac. A trecut peste temerile miniștrilor de a vizita zone potențial periculoase din Africa și Asia. Și-a păstrat calmul la întâlnirile cu ruși aflați sub influența alcoolului.

Încă de la început, faptul de a fi conducătoarea Commonwealth-ului a fost unul central, rol pe care îl datorează în primul rând fondatorilor Indiei moderne. După al Doilea Război Mondial, mulți americani au protestat împotriva Imperiului Britanic, pe care l-au nominalizat drept cel mai grăitor exemplu de faliment al imperialismului, cel puțin pentru că stătea în calea ambițiilor americane de a domina lumea din punct de vedere comercial. Chiar și în interiorul „familiei de națiuni" britanice existau tensiuni serioase. Birmania a devenit prima țară care a părăsit imperiul după pierderea coloniilor americane. În Lunea Paștelui din 1949, a fost urmată de Republica Irlanda. Africa de Sud era deja angajată într-o dezbatere privitoare la secesiune. În timpul războiului, australienii au cochetat cu ideea de a-și crea propria alianță cu Statele Unite. Iar formarea statelor India și Pakistan ca națiuni independente l-a deposedat pe George al VI-lea de titlul de „Rex-Imperator". Toate aceste schimbări au ridicat următoarea întrebare presantă: ce tip de aranjament internațional ar putea să încheie o Britanie victorioasă, dar epuizată economic, cu fostele

ei colonii? Și care ar fi rolul Coroanei în acest context?

Mai multe întâlniri desfășurate la Londra au lansat diferite idei, inclusiv pe aceea pregnantă a unei „Confederații Commonwealth”, pentru care Regele George nu avea să fie rege, ci președinte. Secretarul său personal, Sir Alan Lascelles, i-a spus sarcastic regelui că regalitatea era „un ideal pentru care oamenii sunt gata să muncească, să lupte și să moară; însă nimeni nu este gata să moară pentru o Confederație”[75]. Însă India condusă de Nehru[76] părea dornică să rămână în interiorul unui tip de comunitate britanică. La fel și Republica Islamică Pakistan. Cum puteau fi incluse niște republici într-o instituție condusă de un monarh? Când premierul laburist Clement Attlee a preluat comanda, negocierile au condus la un clasic compromis britanic. India nu era pregătită să-l recunoască pe rege drept șef al statului, nici să aibă vreo legătură cu Casa regală britanică prin patronaj, jurăminte de credință, onoruri sau politici publice. Însă Republica India avea să-l recunoască pe rege drept conducător al Commonwealth-ului. Opt țări – Marea Britanie, Canada, Australia, Noua Zeelandă, Africa de Sud, India, Pakistan și Ceylon – au participat cu promptitudine la conferința de la Londra, în aprilie 1949, și au proclamat ulterior că regele va fi păstrat drept „simbolul asocierii libere a națiunilor membre independente”, care vor fi unite „ca membre libere și egale ale Comunității (Commonwealth) Națiunilor, cooperând liber în vederea păcii, libertății și progresului”.

Această declarație, care cuprinde o idee pe care republicanii irlandezi au contestat-o inițial, cu mai mulți ani înainte, avea să devină documentul fondator al Commonwealth-ului ca instituție modernă. Documentul le permitea noilor state independente să-l respingă pe monarhul britanic ca șef al statului și să aleagă republicanismul, dar să rămână totuși în interiorul vechii grupări. Această idee esențială a făcut posibilă expansiunea Commonwealth-ului, în timp ce, desigur, îi limita puterile practice. Dintre cei

54 membri pe care îi are în ziua de azi, numai 16 admit că regina este șeful statului. Aceste țări se află în special în Caraibe sau sunt mici națiuni insulare din Pacific, deși Canada, Australia și Noua Zeelandă rămân cele mai notabile exemple. Existența Commonwealth-ului furnizează o diferență majoră între monarhia britanică și cele scandinave sau spaniolă, făcând din ea ceva mai mult decât o simplă relicvă geografică. Nu-i de mirare, așadar, că primul act major al reginei după încoronarea sa a fost să pornească într-un ambițios turneu de 6 luni în ținuturile aflate sub autoritatea ei.

Călătoria din 1953–1954 a fost deopotrivă ultimul mare test de intrare în viața pe care avea s-o ducă de acum înainte, precum și un triumf unic, irepetabil pentru Regina Elisabeta și Ducele de Edinburgh. Chiar dacă puterea reală a Marii Britanii era acum secătuită, iar Trezoreria avea datorii serioase, prestigiul reginei se afla pe cele mai înalte culmi de după război. Ea era cel mai nou membru al clubului format din țările care dețineau arme nucleare, armatele ei obținuseră mari victorii, iar în întregul fost imperiu se manifesta un incredibil optimism. Africa de Sud reprezenta o problemă, însă Australia și Noua Zeelandă erau considerate aproape niște versiuni britanice ale Californiei, cu pământuri luminate de soare unde aventurierii își primeau recompensa și unde putea fi construită o lume nouă, departe de diferențele de statut social cultivate în Marea Britanie. În schimb, ambele țări manifestau un entuziasm la fel de copleșitor pentru legătura cu Marea Britanie, netulburat de vreun naționalism în ascensiune. Moartea lui George al VI-lea îi aducea Marii Britanii o conducătoare neașteptat de tânără și de frumoasă, care devenise deja o vedetă de nivel internațional (apăruse pe coperta revistei *Time* încă de la vârsta de 3 ani). Combinația de prestigiu național și noutate personală nu avea să mai survină vreodată în acești parametri.

Călătoria a fost una istorică. Regina a zburat peste Atlantic pentru a vizita Bermudele și Jamaica, apoi a mers la bordul unui vas comercial închiriat, *Gothic,*

pentru că iahtul regal nu era pregătit. Prințul Charles și Prințesa Anne au fost lăsați în țară, la fel cum ea însăși și Prințesa Margaret fuseseră lăsate acasă atunci când tatăl lor și-a început vizitele peste hotare înainte de război. La bordul vasului *Gothic,* alaiul regal a străbătut Canalul Panama până la Pacific, vizitând Fiji și Tonga și sosind în Noua Zeelandă de Crăciun. Era prima vizită în Noua Zeelandă a unui monarh în timpul domniei; primirea a fost una colosală, descrisă de un scriitor drept „un delir național”. De acolo, drumul a continuat până în Australia, cea mai importantă, dar și cea mai obositoare escală a turneului.

Ca și în Noua Zeelandă, Regina Australiei a fost primul monarh care a vizitat țara în timpul domniei sale. A petrecut două luni călătorind 4.000 de kilometri cu trenul, 16.000 de kilometri cu avionul și 1.500 de kilometri cu mașina; a ținut peste 100 de discursuri și a ascultat de două ori mai multe. Și-a auzit imnul național interpretat de 162 de ori, conform estimărilor.[77] De asemenea, s-a calculat că trei sferturi din populația adultă a Australiei au făcut tot posibilul pentru a o vedea direct pe regină. Așadar, rezultatul vizitei a fost un triumf personal care i-a testat rezistența, abilitatea de a ține pe chip un zâmbet amabil timp de mai multe ore, precum și răbdarea. Protesta când trebuia să asculte discursurile plictisitoare ale unor potentați locali, însă probabil că și-a dat seama că o așteaptă oricum o viață întreagă plină cu discursuri plictisitoare. Între timp, drumul o obosea, nu avea parte de momente private și nici nu-i rămânea prea mult timp liber, schimbând fără încetare ținute peste ținute pentru aparițiile în public și refăcându-și mereu machiajul, înconjurată de doamne curioase. Când s-a întors în Australia în 2011, în ceea ce pare a fi ultima ei vizită în acest loc, a întâlnit numeroși oameni care își aminteau că turneul ei din 1954 a reprezentat un moment unic în viața lor de după război. O așteptaseră ore întregi în picioare, pe trotuare, în piețe publice sau lângă școli, aclamând-o și făcându-i cu mâna.

Regina și ducele au mers apoi în Ceylon (acum Sri Lanka), în Insulele Cocos, Uganda și Aden, înainte a ajunge în Mediterana, unde s-au îmbarcat în cele din urmă la bordul unui vas nou-nouț, *Britannia,* și au pornit din nou spre casă. Atunci când au intrat în sfârșit pe Tamisa, la 173 de zile după plecare, au fost întâmpinați de ambarcațiuni pe apă și de mulțimi imense de admiratori pe uscat. Îndelungata călătorie a reprezentat un curs intensiv de organizare și dozare a energiei pentru noua regină; de asemenea, a asigurat-o probabil din nou în privința fascinației pe care monarhia o avea și în continuare asupra imaginației oamenilor. A furnizat și o structură de urmat în viitoarele turnee – planificarea meticuloasă a garderobei, efortul atent de a trimite complimente subtile diferitelor tipuri de auditori, rutina lungilor și obositoarelor defilări în mașină la viteze mici, adaptarea unor discursuri-standard la specificul local.

Însă în 1954 presa era mult mai ușor de controlat decât ulterior; știrile despre Casa regală erau încă știri despre ceea ce spuneau sau făceau membrii familiei regale în timpul evenimentelor publice. Sentimentul patriotic se afla la cele mai fervente cote ale sale. Regina și anturajul ei nu aveau de rezolvat dileme diplomatice sau proteste politice locale, cum avea să se întâmple mai târziu, așa că, în afară de efortul fizic, această călătorie a fost una ușoară. A schimbat ea oare ceva pe termen lung? Este limpede că, fără această călătorie, probabil că regina nu ar fi fost la fel de populară, așa cum a fost și a rămas în cele mai îndepărtate dominioane ale sale. Făcându-și datoria pentru monarhie, ea a întărit legăturile emoționale și sentimentale într-o manieră care nu ar fi fost cu putință fără prezența ei fizică. Iar de-a lungul domniei sale acest principiu s-a verificat de fiecare dată. Chiar și în epoca televiziunii și a internetului, dacă vor să conteze cu adevărat, reginele trebuie să fie văzute direct. Woody Allen spunea odată că 80% din succes este asigurat de prezența fizică propriu-zisă; pentru monarhie, probabil că acest procent este mai mare.

Abu Dhabi, 25 noiembrie 2010

Pe un petic încins de iarbă și nisip, cu vechi fregate arabe săltând pe valuri în larg, sute de britanici în costume de culoare crem, cu ochelari de soare și pălării, o așteaptă pe regină. Sunt prezente și coloane de arabi îmbrăcați în costume tradiționale, fluturând bețe tradiționale, în timp ce vântul flutură părul fetelor îmbrăcate în rochii viu colorate.

Dintr-un Range Rover auriu coboară regina și Ducele de Edinburgh, întâmpinați de șeicul Khalifa bin Zayed al-Nahyan, conducătorul Abu Dhabi-ului. Pornesc cu toții la drum pentru a vizita un pavilion modernist, pentru a dezveli o plachetă care arată destul de comun, pentru a parcurge apoi în cerc un traseu de saluturi schimbate cu mulțimea zâmbitoare și entuziastă. Sunt oferite și primite buchete de flori. Un adolescent sofisticat și cosmopolit strigă: „S-a uitat la mine! Este suuuper!" Regina salută cu un semn din cap, zâmbește, se arată interesată, poartă mici conversații și se uită discret la ceas.

Aterizase târziu în noaptea trecută și a fost condusă direct la gigantica moschee a șeicului Zayed pentru a-și aduce omagiile la mormântul fostului conducător al Emiratelor Arabe Unite și pentru a-i urmări pe copii recitând din Coran. A fost o scenă deosebit de impresionantă: regina a mers doar în ciorapi și a purtat un voal ciudat pe cap, care o făcea să arate ca o boieroaică rusoaică – sau ca un apicultor, cum au gândit unii dintre fotografii prezenți –, în timp ce mergea pe cel mai mare covor țesut de mână din lume și pe sub cel mai mare candelabru din lume, atât de mare, încât trebuie să intre un om în el pentru a-l curăța.

După plimbarea în aer liber, urma să se schimbe într-o rochie de seară pentru a participa la un dineu de stat, unde avea să se întâlnească cu șeicii din această confederație de emirate. Șeicul Khalifa urma să-i confere ei (precum și soțului și fiului ei) Ordinul Zayed, cea mai înaltă decorație civilă a Emiratelor Arabe Unite. În schimb, ea avea să-i ofere titlul de Cavaler al Ordinului Bath. Urma o învestitură pentru vicepreședintele companiei aeriene a Emiratelor, Emirates Airline, și pentru un medic specializat în

tratarea diabetului. Ducele de Edinburgh va urmări apoi o paradă aeriană. Regina se va întâlni cu copii și cu delegații ale oamenilor de afaceri.

Apoi urmau să plece iar, de data aceasta către statul vecin, Oman, al cărui sultan, Qaboos, și-a detronat tatăl în 1970 și a devenit cel mai longeviv conducător din regiune. Sultanul Qaboos – care a studiat în Anglia, la Sandhurst, și este un admirator pasionat al muzicii clasice – deține singurul contingent din lume de soldați călare pe cămile și care cântă la cimpoi, dintre care unii pot să cânte la acest instrument chiar și în timp ce sar cu parașuta. Sultanul este un cunoscut liberal în privința religiei și a făcut eforturi considerabile pentru a conserva clădirile vechi din țara sa, majoritatea forturi medievale și imobile construite de portughezi. Pare să fie – deși nimeni nu afirmă limpede așa ceva – homosexual. Țara lui are aceleași dimensiuni ca Marea Britanie, dar cu o populație de numai 3,5 milioane de oameni. Regina și Ducele de Edinburgh reîncep ciclul de parade, dineuri, recepții și o expoziție de cai pentru a celebra cel de-al 40-lea an de domnie a sultanului, mutat la o dată care să se potrivească în programul reginei. Într-o țară cu piscuri ascuțite, nisipuri arzătoare și minarete cu vârfuri turcoaz – și sursa originară a tămâii –, regina pare să se simtă ca într-un ținut situat undeva între Narnia[78] și Brigadoon[79].

Pentru ce toate acestea? Ce sens au, la urma urmei, toate aceste vizite?

Aceste două țări sunt al 87-lea, respectiv al 88-lea dintre statele străine pe care regina le-a vizitat în timpul domniei sale. Călătoriile au purtat-o de la fiorduri și palatele Nordului înghețat până la insulițe minuscule, dar și până la cele mai prăfuite și mai aglomerate capitale. A vizitat dictatori, dar și președinți aleși în mod legal, bătrâni tirani, dar și reformatori curajoși, comuniști și naționaliști deopotrivă. Deplasările s-au realizat cu iahtul regal, cu avionul sau cu trenul. Deși fiecare vizită a fost diferită, fiecare dintre ele a presupus ritualuri similare, unele dintre ele atât de arhaice, încât datează

de pe vreme ambasadelor și serviciilor diplomatice din bătrânul Egipt sau China antică: daruri, dineuri sofisticate și discursuri-standard conținând totuși aluzii pline de tact și eufemisme condescendente. Pe timpuri, monarhiile din Europa petreceau ani întregi pregătind vizitele regale. În ziua de azi s-a renunțat la astfel de practici – vizitele au o frecvență de două pe an și sunt organizate de un comitet al vizitelor regale, din care fac parte oameni din Ministerul de Externe, Palatul Buckingham, ambasadele în străinătate și guvernele țărilor gazdă. Regina nu are nicio opțiune în privința locurilor pe care trebuie să le viziteze: dacă guvernul „ei" îi spune că trebuie să meargă în Bulgaria sau Tanzania, atunci într-acolo se va duce. Și face aceasta pentru că, dincolo de fiorii reci ai celor 24 de salve de tun, de schimburile de medalii și distincții și de complimentele reciproce extrem de elaborate, există o afacere concepută cu sânge rece, modernă și întru totul serioasă.

Să luăm, bunăoară, exemplul de mai devreme, cu fregate arabe și petrecerea de bun venit cu stegulețe fluturând. Scopul adevărat nu a fost parada extravagantă, ci inaugurarea proiectului câștigat de arhitectul britanic Norman Foster pentru un nou muzeu național al Emiratelor Arabe Unite. Cu cinci elemente arhitectonice din sticlă în formă de înotătoare, muzeul va fi construit pe o insulă din dreptul orașului Abu Dhabi, parte dintr-un plan mai ambițios de a face din această zonă a Golfului un centru al lumii artistice. Va mai exista aici o galerie Guggenheim și un Centru al Artelor Spectacolului proiectat de Zaha Eladid, precum și prima filială în străinătate a muzeului Luvru. Mulțumită Lordului Foster și oficialilor de la British Museum, al cărui director, Neil MacGregor, este de asemenea prezent la ceremonie, Marea Britanie deține o parte din această investiție enormă, bazată pe veniturile din petrol. Moscheea imensă și strălucitoare pe care a vizitat-o regina le-a furnizat un loc de muncă inginerilor britanici de la Halcrow Group și Hill Internațional, companiei de iluminat Speirs and Major, precum și artistului britanic Kevin Dean. Înțelegerea semnată în

Abu Dhabi cu al șaptelea mare producător de petrol al lumii a implicat ambele guverne într-un comerț bilateral cu o creștere masivă, ce va ajunge la 12 miliarde de lire sterline în anul 2015.

Companiile petroliere BP și Shell sunt prezente în Emiratele Arabe Unite încă de la fondarea acestei formațiuni statale, însă în prezent devin la fel de importante designul și construcțiile. În prezent, Emiratele Arabe Unite reprezintă cea mai mare piață a Marii Britanii din Orientul Mijlociu și, conform spuselor Prințului Andrew, Duce de York, „restul lumii și-a dat în sfârșit seama de potențialul său. […] Trebuie să găsim modalități pentru a penetra această piață încă și mai profund”. Peste 4.000 de afaceri britanice funcționează în EAU și în jur de 100.000 de britanici locuiesc în această zonă. Iar fluxul banilor merge în ambele sensuri. Printre investițiile Emiratelor Arabe Unite în Marea Britanie se numără proiectul London Gateway, un port și un „parc logistic” în Essex, a cărui amprentă la sol este de două ori mai mare decât suprafața Londrei și care, dacă își atinge ținta de 36.000 de locuri de muncă noi, va deveni cel mai mare proiect generator de locuri de muncă din întreaga Mare Britanie. În plus, o mulțime de alte lucruri, de la hoteluri și cluburi de fotbal londoneze, inclusiv Manchester City, sunt deținute de oameni de afaceri și investitori din Emiratele Arabe Unite.

Însă energia rămâne un motiv crucial pentru care regina și guvernul britanic le acordă o atenție sporită prietenilor din Orientul Mijlociu. Statele din Golf care produc petrol, de la Qatar (care în viitor va furniza o mare parte din gazul importat de Marea Britanie) și până la Bahrain și Dubai, au devenit câmpurile de luptă ale economiei. Petrolul și sursele de gaz din Marea Nordului sunt acum epuizate și, din moment ce nu vor fi înlocuite cu centrale eoliene sau noi centrale atomoelectrice, țara depinde în prezent de importuri și, pe drept cuvânt, se teme de o dependență prea strânsă de Rusia. Se află în joc însuși statutul țării de economie avansată.

Și legăturile militare contează. Emiratele Arabe Unite și Omanul au puternice legături defensive cu Marea Britanie, iar ambele țări arabe privesc cu îngrijorare peste Golf, spre Iran, și spre sud, către Yemen, unde al-Qaida își reface forțele. În lipsa acestor legături, ofensivele militare din Afganistan și Irak ar fi fost aproape imposibile. Fără ajutorul acestor state, lupta împotriva extremismului islamic ar fi fost cu mult mai dificilă. Golful Persic este plin de bogății – sursă de petrol, gaze și bani –, dar este înconjurat de pericole și de instabilitate politică.

Prin urmare, pentru regină aceste zone nu sunt niște destinații exotice. Ambele țări menționate sunt avanposturi ale capitalismului modern și ale geopoliticii mondiale ulterioare Războiului Rece; în plus, ambele sunt conduse de monarhii, asemenea Marii Britanii (în cazul Omanului, chiar o monarhie absolutistă). În această versiune modernă a „marelui joc”, națiunile trebuie să joace cu cărțile pe care le au, iar Marea Britanie poate să joace cartea reginei. Puțini dintre rivalii țării se pot lăuda cu un monarh longeviv și faimos la nivel internațional, în a cărui companie se simt bine în mod special șeicii, discutând despre rase de cai și arhitectură.

Cât de mult contează faptul că o doamnă octogenară cu un soț nonagenar sosește în deșert cu avionul și petrece o groază de timp mergând pe jos, salutând cu o înclinare a capului, zâmbind și întreținând conversația? Să ne gândim la toate aceste contracte, înțelegeri pe termen lung, exprimări ale prieteniei, apariții în mass-media și legături personale consolidate sau abia create într-o vizită care are durata de numai câteva zile. Apoi să ne aducem aminte că acest cuplu realizează astfel de expediții în fiecare an și că primește vizite de stat similare la Londra de la diverși lideri străini, așa că această excursie în Abu Dhabi și Oman reprezintă numai o mică parte dintr-un proces nesfârșit de diplomație monarhică. Și să ne aducem aminte și de vizitele similare din Malaysia, țările baltice și cele din Balcani, din Statele Unite și la sediul Națiunilor Unite, din India, Turcia și Coreea de

Sud. Să completăm această listă și să ne întrebăm din nou cât de mult contează.

O vedem pe regină în acțiune peste granițe, lăsându-și peste tot amprenta în conversații, rămânând dreaptă și tăcută în timp ce soldații mărșăluiesc prin fața ei sau stând la masă cu alți șefi de stat. Aceste imagini sunt deja atât de familiare, încât cei mai mulți dintre noi abia dacă le mai observă. De fapt, regina acționează mai mult ca un deschizător de uși sau, mai degrabă, ca un crucișător uman. O ia înainte, mergând drept către centrul puterii din ținutul pe care îl vizitează, iar în urma ei, în formație ordonată ierarhic, vin miniștrii, funcționarii, militarii și oamenii de afaceri. Evident, lucrurile nu stau mereu așa. Există nenumărate țări mai puțin interesate de vizita unor fețe regale britanice. Sau miza este mai mică. Însă fiecare vizită își are o ordine de zi. Paradele militare și dineurile par destul de impresionante. Dar ceea ce contează cu adevărat este povestea din spatele sofisticatelor manifestări publice ale prieteniei și bunăvoinței.

Partea a III-a
REGINA LA LUCRU

Constituția britanică, asemenea majorității constituțiilor, este pusă în practică în urma unor numeroase discuții și întâlniri. Atât de multă vorbărie, înregistrată cu atâta atenție – Parlamentul, cabinetul, comitetele ministeriale, apoi nesfârșitele întrevederi din birourile guvernului. În afară de Westminster, mai sunt Curțile, tribunalele, primăriile, autoritățile locale, comitetele polițienești. Într-un fel sau altul, orice observator din exterior s-ar putea gândi că britanicii, atunci când nu dorm sau nu se uită la televizor, sunt prinși aproape cu totul în diverse întrevederi.

În fiecare săptămână are loc o anumită întrevedere – una care nu este înregistrată, raportată, filmată, stenografiată și nici măcar discutată. Este o cutumă de demult, descrisă printr-un termen vechi: „audiența" dintre regină și premierul ei. Nici regina, nici vreun premier nu au discutat vreodată cu altcineva subiectele abordate în audiență, cu excepția unor relatări în termeni extrem de vagi și generali. Regina mai are audiențe și cu cei mai importanți conducători militari, precum și cu miniștri și cancelari pensionați. Aceste audiențe sunt o veritabilă cutie neagră, cea mai mică și mai importantă, situată chiar în centrul labirintului britanic de întrevederi. Scopul audiențelor a fost descris probabil cel mai adecvat de către Walter Bagehot, jurnalistul din secolul al XIX-lea care a încercat într-un mod temerar să explice mecanismele monarhiei britanice (și, *mirabile dictu*[80], a reușit într-o mare măsură). Bagehot spunea că regina are dreptul de a fi consultată, de a sfătui și de a emite avertismente. Este adevărat că el se referea la Regina Victoria, însă teoria lui Bagehot a făcut parte din pregătirea Reginei Elisabeta pentru domnie, iar mica

listă a fost acceptată pe o scară atât de largă, încât putem presupune că regina a fost de acord cu ea. Chiar și în vremuri relativ recente, monarhii britanici s-au folosit din plin de cele trei drepturi.

Tatăl reginei se aștepta să fie consultat în legătură cu detaliile strategiei de război, insistând ca Churchill să-l informeze cu lux de amănunte chiar și în timpul celor mai agitate și mai stresante perioade din timpul luptelor (lucru de care Churchill nu s-a plâns niciodată). Tot despre George al VI-lea se știe că l-ar fi convins pe Clement Attlee, premierul laburist de după război, să-l numească secretar de stat pentru externe pe Ernest Bevin, mai degrabă decât pe Hugh Dalton, un om detestat de întreaga familie Windsor. Dacă este adevărată această legendă, atunci s-a dovedit a fi o decizie înțeleaptă, pentru că Bevin a devenit unul dintre cei mai buni miniștri de externe pe care i-a avut Marea Britanie. Însă bunicul reginei, George al V-lea, s-a dovedit a fi cu adevărat cel mai băgăcios dintre monarhi. Sfaturile, plângerile și avertismentele sale le erau cât se poate de cunoscute premierilor din lungul șir de la Asquith la Baldwin și aveau ca temă orice, de la viitorul aristocrației și emergența socialismului ministerial până la reacția la greva generală și ascensiunea dictatorilor. George al V-lea, fondatorul dinastiei, reprezintă un pod între monarhismul asertiv al bunicii sale și abordarea extrem de precaută a nepoatei sale. A fost un monarh constituțional obedient, dar nu unul reținut și satisfăcut.

Rolul Reginei Elisabeta este și mai dificil de estimat. Deși cel dintâi premier al ei a fost Churchill, ea a crescut în timpul celei mai viguroase doze de socialism care le-a fost administrată vreodată britanicilor, așa că și-a dezvoltat o conștiință acută asupra faptului că trebuie să fie atentă ce pași execută. Elisabeta a fost provocată și testată în repetate rânduri în privința finanțelor regale și a fost întotdeauna conștientă de existența unei minorități destul de zgomotoase de republicani care preferau să vadă că rolul monarhiei în viața britanicilor se diminuează sau chiar dispare cu totul. Însă felul ei de a fi este unul

mai reținut și mai prudent. Nici măcar nu putem fi siguri ce părere a avut cu adevărat despre primul ei premier. Cel mai puțin discreți dintre prim-miniștri, Harold Macmillan și Tony Blair, nu au dezvăluit mai nimic din conversațiile lor cu regina. Au existat zvonuri legate de favoritisme; unii spun că reginei i-a plăcut cel mai mult de Harold Wilson și că a detestat-o pe Margaret Thatcher. Însă acestea sunt simple bârfe, iar în ceea ce-o privește pe Lady Thatcher, cel puțin, zvonurile sunt nefondate. Din păcate pentru autorii de cărți, regina este discreția întruchipată.

Chiar și așa, povestea relației sale cu cei unsprezece bărbați și o femeie care i-au fost premieri este crucială pentru a-i înțelege domnia și, în mod surprinzător, poate fi reconstituită în detaliu cu ajutorul documentelor publice, al jurnalelor, amintirilor și observațiilor aparținând persoanelor din jurul acestor oameni. Și pot fi formulate câteva trăsături comune în această privință. În primul rând, funcționarii și politicienii care au lucrat cu ea sunt de acord în general asupra faptului că regina are o memorie extraordinară și este extrem de inteligentă. Ea savurează bârfele politice, își aduce aminte în detaliu de precedente și, pe măsură ce a înaintat în vârstă, funcționează din ce în ce mai frecvent ca o bibliotecă umană, la care fac apel premierii mai tineri. Ea este „sursă a distincțiilor”, dar, cel mai important, este și o „sursă a amintirilor”. Nu știm ce s-a discutat în cadrul audiențelor cu ea, cu excepția câtorva cazuri marginale, nu foarte numeroase. Se cunoaște, bunăoară, că audiențele cu Wilson durau din ce în ce mai mult pe măsură ce acesta se străduia să păstreze unitatea guvernului său laburist, în timp ce audiențele lui Blair erau cu mult mai scurte.

Punând cap la cap indiciile de care dispunem, putem presupune cu îndreptățire că cel mai interesant aspect al audiențelor reginei survine atunci când premierii discută cu ea problemele pe care le întâmpină în relația cu colegii lor. Istoricul David Cannadine consideră că „separarea funcțiilor ca atare – un președinte de consiliu și un director executiv – este, de fapt, o idee foarte bună, iar noi avem un

model similar în țara noastră, în timp ce în America există un președinte care este deopotrivă președinte de consiliu și director executiv; situația aceasta este în realitate mult mai problematică”[81]. Există o mulțime de oameni cu care premierii pot să discute despre ticăloșiile și trădările din Opoziție. Există personalul din sediul guvernului, ceilalți miniștri, chiar și jurnaliști. Există și câțiva amici cu care pot discuta despre mârșăviile colegilor.

Însă Wilson a devenit din ce în ce mai încântat de audiențele sale regale pe măsură ce s-a simțit asediat de miniștrii din facțiunile de dreapta și de stânga ale Partidului Laburist. Margaret Thatcher a avut și ea probleme cu conservatorii mai liberali: regina a putut să radiografieze de la înălțimea rangului ei toate luptele faimoase care s-au purtat în cadrul acelui cabinet și a asigurat-o pe Margaret Thatcher în 1986, după ce Michael Heseltine a plecat din guvern în urma afacerii Westland, că au existat și momente mai grele decât acela. John Major s-a confruntat cu „ticăloșii” de eurosceptici, iar în 1995 a discutat în detaliu, fără îndoială, cu regina despre decizia lui neobișnuită de a renunța să fie un lider conservator, rămânând însă premier, ca să provoace o dispută. La un dineu de rămas-bun, Tony Blair a remarcat, caustic, că regina a fost singura persoană cu care a putut să comenteze pe marginea calității personale a colegilor săi.

Cea mai înaltă dintre demnitățile alese, aceea de prim-ministru, reprezintă un statut singuratic și trist. O confidentă experimentată, aprigă și, mai presus de orice, de nădejde și discretă reprezintă unul dintre avantajele unei monarhii constituționale care funcționează cât se poate de bine, o binecuvântare pe care alte sisteme parlamentare o oferă numai rareori. Audiențele nu se țin în primul rând în beneficiul reginei, indiferent cât de mult s-ar bucura ea să afle de la sursă ce se petrece în conducerea țării. Datoria ei este să-i susțină pe premieri și să se înțeleagă bine cu ei. Unii dintre aceștia, precum Alee Douglas-Home, un moșier scoțian, sau David Cameron, care a fost

coleg de școală cu unul dintre copiii ei (Prințul Edward), par să fie, evident, interlocutori mult mai sociabili decât alții, precum Gordon Brown, fiul unui preot prezbiterian, sau Margaret Thatcher, fiica unui băcan din Grantham. Însă la fel de interesantă este și provocarea de a-i studia pe oameni cu origini mult mai neobișnuite și de a cultiva relații cu ei.

Lordul Butler, care a fost secretar al cabinetului în timpul guvernărilor Thatcher și Major, declara că el crede că, în primul rând, „toți premierii au simțit că pot discuta cu ea fără nicio grijă despre orice. Că ceea ce se va spune va rămâne între ei. Și cred că au mai simțit și că ea îi sprijinea pentru că este o personalitate publică; și avea acest statut de atâta vreme, încât ei puteau discuta cu ea despre multe dintre dificultățile provocate de acest statut. […] Cred că audiențele pot fi descrise cel mai bine prin ideea de ședință de terapie”. Sir Gus O'Donnell, ultimul dintre succesorii Lordului Butler, declara ceva similar: „A văzut deja atâtea – suișuri și coborâșuri, războaie, recesiuni, reveniri, vremuri mai bune, vremuri mai rele – și a văzut și cum diferite guverne au reacționat la astfel de evenimente, […] încât sunt sigur că oferă sfaturi cât se poate de rezonabile.” (Sir Gus O'Donnell l-a întrebat odată pe John Major ce anume a spus regina, însă i s-a cenzurat imediat elanul.) Oricine lucrează cu regina și care a consimțit să-mi răspundă la întrebări pentru această carte mi-a declarat că ea se pricepe foarte bine la observarea caracterului unei persoane. Părerile despre punctele tari și punctele slabe ale unui premier – simpatia, admirația, uimirea – au contat cu siguranță mai mult decât clasa socială.

Tânăra regină încă se afla pe drumul spre Anglia, din Kenya, când, pe 6 februarie 1952, cabinetul lui Winston Churchill se reunea în Camera Comunelor. Precedentele străvechi și circumstanțele moderne s-au ciocnit cap în cap. Ultima dată când fusese proclamat un monarh care nu se afla în țară, în 1714, a fost atunci când neamțul George de Hanovra i-a succedat Reginei Anna. Însă pe atunci erau alte vremuri, însă nu cu totul diferite. Domnia Reginei Anna a fost

martora emergenței a două noi partide politice, precum și a unirii Scoției cu Anglia. Ea n-a avut propriu-zis un premier, deși Ducele de Marlborough, strălucitul strămoș al lui Churchill, a fost cel mai important sfetnic de la Curte. Atunci, la fel ca în anii 1950, s-a dezbătut intens pe marginea titlurilor, statutului și jurisdicției politice a reginei.

Nu-i de mirare: Anna a fost prima suverană a Regatului Unit al Britaniei, însă, separat, era și regină a Irlandei și, cu o aroganță stranie și un dispreț suzeran față de situația de pe teren, s-a autointitulat și regină a Franței.

Noua regină, la 25 de ani, se afla într-o cu totul altă situație, însă și politicienii ei și-au bătut capul cu titlurile. Cabinetul considera că expresii de genul „Coroana Imperială" pot „cauza dificultăți"[82] în lumea postbelică, așa că au preferat formula „Conducător al Commonwealth-ului" în citarea titlurilor. Printre țările pentru care era acum conducător de stat se numărau și Pakistan și Ceylon, care nu erau țări creștine, cu atât mai puțin protestante, așa încât „Apărătoare a Credinței" părea o afirmație nepotrivită pentru toate domeniile stăpânite. Formula avea nevoie de cosmetizare. Mai mult decât atât, Elisabeta nu mai era și regină a „Irlandei", așa că s-a făcut apel la Irlanda de Nord. Pe măsură ce dezbaterea continua, miniștrii au prezentat argumente dure și pasionale, citând masiv precedentele din istorie. Așadar, încă din primele momente ale domniei, politicienii reginei s-au încurcat în problemele dificile și sensibile ale protocolului.

Poate că toate aceste preocupări par stranii, însă Marea Britanie era o țară imersată în propria istorie patriotică și monarhică. În 1952 trecuseră numai șapte ani de la terminarea războiului, ale cărui ecouri încă se auzeau. Filmele britanice din epocă includeau titluri precum *The Wooden Horse* („Calul de lemn", în regia lui Jack Lee, 1950), despre o evadare din lagărul Stalag Luft III, *The Cruel Sea* („Marea crudă", în regia lui Charles Frend, 1953), despre Bătălia

Atlanticului, și *Angels One Five* (în regia lui George More O'Ferrall, 1952), despre Bătălia pentru Anglia. Oamenii care venea să le vadă se ridicau în picioare de câte ori se intona imnul național. Reuniunile regimentelor și cluburile Legiunii Britanice erau supraaglomerate. Portretul monarhului era afișat peste tot, de la primării până la puburi. Serviciul militar obligatoriu avea să mai dureze aproape încă un deceniu de atunci înainte. Conștiința istorică era puternică, așa cum se observă și în filmele despre Căpitanul Hornblower, Regina Victoria și Scarlet Pimpernel, în povestirile patriotice ale lui H.E. Marshall intitulate *Our Island Stories* (serioase) și ale lui Sellar și Yeatman, cu titlul *1066 and All That* (în alt registru, mai puțin serioase). Copiilor britanici încă li se preda acea versiune a istoriei concentrată pe regi, regine și bătălii faimoase; benzile desenate își imaginau cum britanicii invadează spațiul cosmic purtând mustăți și șepci în stilul RAF; iar publicul de la teatru accepta cenzurarea pieselor de către Lordul Șambelan al reginei.

Monarhia era întrețesută cu aproape orice aspect al vieții publice, de la cuvintele utilizate de judecători și avertismentele politicoase de la BBC și din ziare și până la fiecare mențiune referitoare la fostul rege și, acum, la regină. Pentru cei mai mulți dintre oameni, monarhia era o „Sfânta Sfintelor", o religie națională. Niciun monarh britanic de după Regina Victoria nu a permis să fie interpretat pe scenă sau în filme de către actori. Neînfricatul comandant Richard Colville, fost ofițer în Marină, care trata presa cu dispreț și era secretarul de presă al Palatului Buckingham, a interzis orice filmare cu regina în afara permisiunii sale exprese. Producătorii din presă își aplecau capul în fața lui. Editorii de ziare, bombănind împotriva acestui „abominabil neom", se asigurau totuși că în paginile editate nu apar decât cele mai insignifiante referințe la Casa regală.

Imperiul Britanic nu mai era unul dintre principalii actori ai economiei mondiale, însă organismul său continua să se întindă de-a lungul și de-a latul planetei. Pierderea Indiei Britanice și împărțirea

acesteia în două state independente a reprezentat un șoc pentru mulți dintre locuitorii Regatului Unit, iar aceia care înțelegeau finanțele statului știau că Marea Britanie nu-și mai putea permite pretenții imperiale. Însă marea retragere din alte părți ale lumii nu începuse încă; Ziua Imperiului, 24 mai, se celebra în continuare cu marșuri și festivități. O mare parte din Africa Subsahariană era în continuare britanică. La fel și Cipru, Malta, Aden, statele din Golf, Somaliland, Indiile de Vest și Hong Kong. Trupele britanice se topeau sub soare într-o tabără imensă din Egipt; companiile britanice tratau Persia ca și cum s-ar fi aflat practic în proprietatea lor. Mulți britanici simțeau o legătură puternică cu ceea ce era numit „Commonwealth-ul Alb”, iar expresia „rasa britanică” era întrebuințată fără jenă și fără priviri iritate. Imigrația pe scară largă încă nu începuse să schimbe structura societății, care încă era în foarte mare măsură albă, doar cu mici grupuri exotice de imigranți.

Marina Regală, deși împrăștiată și fărâmițată în ape mici și în șantiere navale, era încă socotită de mulți drept marele pumn de fier al puterii britanice. Mulți credeau că renașterea epocii de glorie britanică, pe baza noii tehnologii și a vechilor standarde, era iminentă. Numeroase persoane în vârstă își aduceau aminte de domnia Reginei Victoria, fără să-și dea seama încă de imensitatea noii puteri a Statelor Unite. Așa că nu era deloc surprinzător dacă titlurile noii regine erau dezbătute atât de serios de către oamenii mai în vârstă din primul ei cabinet, aflați mai jos pe scara ierarhică. Alții realizau mai degrabă ajustări verbale – pentru avocații de modă veche, „Consiliul Regelui” a devenit „Consiliul Reginei”; în imnul național „regină” a înlocuit „rege”; noi ștampile, bancnote și monede au fost bătute sau tipărite; și cutiile poștale și portretele oficiale au trebuit schimbate.

Harold Macmillan reflecta, oarecum mirat, că miniștrii se pregăteau pentru un Consiliu al Succesiunii[83], unul dintre ultimele vestigii ale

Witanului anglo-saxon, acest „consiliu străvechi și ciudat”. În ziua următoare, Churchill și-a manifestat obișnuita latură literar-poetică în timpul unei emisiuni: „Eu, care mi-am încheiat tinerețea în amurgul grandios, pașnic și seren al erei victoriene, simt prea bine un fior atunci când rostesc din nou ruga și imnul «Dumnezeu s-o apere pe Regină».”{84} Sunt cuvintele unui om care, asemenea altora, trecuse prin două războaie mondiale, făcea parte din aristocrație și știa prea bine că rolul Marii Britanii în lume începea să apună. Și Macmillan, și Churchill debordau de optimism în perspectiva unui viitor diferit, mai bun, pentru țară sub conducerea acestei regine noi și cu o abordare proaspătă.

Churchill o întâlnise prima oară pe regină când aceasta era încă o fetiță și și-a găsit timp în zilele mohorâte ale acelui aprilie din 1941, când armata britanică din Grecia fugea disperată din fața înaintării germane, pentru a-i trimite trandafiri cu ocazia aniversării a 15 ani. Acum bătrân, bolnav și abia ținând pasul cu exigențele funcției de premier, el încă avea un cuvânt de spus în privința destinului țării. Regina l-a așezat într-o cu totul altă categorie comparativ cu succesorii lui și își aducea destul de bine aminte de modul blând în care o criticase el de curând. Când ea și Prințul Philip s-au întors din istovitorul tur efectuat după încoronare prin Commonwealth din mai 1954, l-au invitat pe Sir Winston să le țină companie în ultima fază a călătoriei, la bordul iahtului regal *Britannia,* de la Yarmouth până în sus pe Tamisa. Au fost întâmpinați de mulțimi fericite și de 41 de salve de tun trase din Turnul Londrei, însă regina își amintește vremea mohorâtă și faptul că i-a spus lui Churchill, pe măsură ce se apropiau de port: „Priviți acest râu oribil de murdar.” Churchill s-a întors către ea mârâind: „Este firul de argint care trece de-a lungul întregii istorii a Britaniei – să nu uitați niciodată asta.”{85}

Nici un alt premier ulterior nu ar fi îndrăznit să o corecteze într-o astfel de manieră. Ea s-a plâns uneori că Churchill nu o ia în serios de fiecare dată – așa

cum și Regina Victoria se plângea că marele ei premier, Gladstone, i se adresa ca și cum ar fi fost o persoană oarecare. Se pare că în acea zi petrecută pe Tamisa, Churchill a exagerat un pic. Potrivit spuselor medicului său, era înghețat până în măduva oaselor, era răcit și „nu mai fusese niciodată pe râu până atunci". Când a urcat prima oară la bord, avea să relateze el mai târziu, „n-am recunoscut-o din prima pe acea persoană cu alură masculină, îmbrăcată în pantaloni kaki. Era regina, care își scosese haina".[86] Prințesa Elisabeta l-a admirat pe Churchill, dar, în momentul în care a ajuns pe tron, granzii conservatori deja discutau despre înlăturarea lui de la șefia guvernului.

Cu puțin timp înainte de moartea lui George al VI-lea – cel puțin așa i-a mărturisit Regina-Mamă lui Anthony Eden –, regele se hotărâse să poarte o discuție cu Churchill în legătură cu retragerea acestuia. Însă această conversație n-a mai avut loc din cauza decesului.[87] Churchill, deși profund îndurerat de dispariția regelui, a sesizat imediat oportunitatea pe care i-o oferea noua domnie, un motiv să rămână pe poziții. Amestecul de romantism și egoism al lui Churchill constituia asigurarea evidentă pentru el că noua regină avea nevoie de mâna lui paternă, călăuzitoare, pentru ceva timp de atunci înainte.

Încoronarea: semnificația ei

Întorcându-ne în 1953, totul era plin de optimism și de perspective luminoase. Încoronarea reginei în iunie a fost o sărbătoare națională, dar și o ceremonie religioasă și un moment de renaștere națională. A fost necesar un an întreg de planificări, de la invitații și ordinea de protocol în Westminster Abbey și până la cine are să facă sandviciurile la sărbătorile din sate și în reședințele rezervate pentru musafiri. Pe bulevardele principale din Londra, pe unde avea să treacă alaiul, au fost ridicate arcade luminoase, decorate cu ghirlande și coroane. În fabricile din Birmingham și York (da, pe atunci existau fabrici în

acele zone!) au fost confecționate stegulețe, indicatoare, pușculițe, ciocolate, biscuiți, insigne și cutii din tablă pentru ceai. În fabricile de ceramică din Stoke, căni, farfurii și ceșcuțe au fost arse în cuptoare, pictate și împachetate, primele astfel de produse după anii de război. Grădinarii au cultivat intensiv plante decorative cu flori roșii, albe și albastre. Edițiile ziarelor au planificat extravagante ediții speciale. Cei mai cunoscuți scriitori au fost închiriați de reviste cu mult timp înainte.

În octombrie 1952, în Berkeley Square din Londra s-a deschis un centru al comisiilor de pregătire a încoronării, nucleul eforturilor oficiale de organizare, la o aruncătură de băț de locul nașterii reginei. Prințului Philip, care deja se străduia să obțină un rol public ceva mai substanțial, i s-a încredințat sarcina de a conduce preparativele. Ceva mai departe, oamenii din St. Keverne, în peninsula Lizard din Cornwall, au început negocieri dificile cu ministrul agriculturii. Cu ocazia încoronării ultimului rege pregătiseră un întreg bou la proțap și aveau de gând cu veselie să facă același lucru pentru Elisabeta. A urmat o discuție aprinsă: raționalizarea hranei avea să dureze încă cel puțin un an de atunci înainte, așa că inițial ministrul a reacționat cu furie.

Peter Hennessy, acum Lord Hennessy, a fost unul dintre cei mai remarcabili istorici ai Constituției și ai societății din timpul domniei Elisabetei; era mic atunci când a avut loc încoronarea, iar această ceremonie a reprezentat pentru el un moment crucial. Își aduce aminte, la fel ca milioane de oameni, de cănile de la școală reprezentând încoronarea, de versiunea Dinky Toy[88] a Caleștii de Aur și avea să urmărească magnificul eveniment la televizorul unui prieten al familiei, în Barnet. Însă evenimentul avea o semnificație mult mai mare: încoronarea era o sărbătoare națională. Hennessy avea să-și amintească:

> Auzeam povești despre imperiu pe care nimeni n-ar fi îndrăznit să le aștearnă pe hârtie ori să le gândească la o asemenea scară în acele

> zile, dar iată că [Britania] rămânea pe picioare, o națiune străveche și durabilă, cu talent înnăscut la organizarea ceremoniilor, ieșind cu bine din curajoșii ani 1940, stând pe picioarele ei și, în același timp, eram capabili să producem cel mai elaborat eveniment monden din lumea acelei epoci; a fost unul din acele rare momente de optimism. Iar regina arăta fantastic. Era frumoasă, avea și un consort fermecător. […] Iar lucrurile aveau să meargă înspre bine, cu siguranță.

Pentru Hennessy, a fost „zenitul, […] promisiunea unui mâine mai bun”. El a simțit că Marea Britanie se află pe o pantă ascendentă a ciclului prosperității; pentru el, încoronarea a fost „tonică. […] Minunată. Viața n-a mai fost niciodată la fel de frumoasă ca atunci”[89].

Privind înapoi, pare evident că regina era suverana unei națiuni aflate în declin, așa că mulți vor susține că veritabila ei realizare a fost aceea de a îmblânzi și umaniza un proces inevitabil. Însă, la momentul încoronării ei, părea că are să se bucure de o domnie cu mult mai diferită.

Pe măsură ce se apropia ziua ceremoniei, un bărbat cu fața rotundă și albă, cu o voce familiară și încurajatoare, profundă și bogată ca o ciocolată servită după-amiaza, a început să colecționeze un morman de date și informații despre încoronare. Deși regina avea o căsnicie fericită, era ca și cum ar fi avut încă un pretendent. Richard Dimbleby, un monarhist convins, nu o curta propriu-zis, însă putem spune cu certitudine că o adora. Iar în curând avea să apară pe Tamisa, pe o barjă olandeză pe care și-a cumpărat-o singur și care avea să fie ancorată în dreptul zonei Westminster pentru a-i permite mândrului ei proprietar să aibă un acces mai facil la ceremonie.

Între timp, la locul de muncă al lui Dimbleby, British Broadcasting Corporation, se lucra asiduu la curtarea monarhiei. Avea să fie prima încoronare transmisă la televizor; în 1937, au fost permise numai

trei camere de filmat în vecinătatea ceremoniei similare, toate staționate departe de Abbey, la Hyde Park Corner. Pentru BBC, care se angajase fără sorți de izbândă într-o bătălie împotriva televiziunii comerciale, încoronarea reprezenta ocazia perfectă pentru a arăta ce era în stare să facă, în calitate de debutantă în familia instituțiilor respectabile. Asemenea monarhiei, BBC trecuse cu bine prin război. Asemenea lui George al VI-lea, vechea BBC se manifestase instinctiv împotriva lui Churchill, dar, ca și regele, a devenit până la urmă susținătoarea marelui lider din timpul războiului. Asemenea Casei de Windsor, BBC a ajutat la strângerea legăturilor dintre britanici și ceilalți supuși din imperiu în timpul celor mai anevoioși ani.

Ca urmare, la începutul anilor 1950, BBC se bucura de o poziție pe care cu greu ne-o putem imagina în ziua de azi. Nu era chiar Biserica Anglicană; în calitate de prezbiterian scoțian, primul ei director general, Lordul Reith, ar fi considerat că un astfel de statut este puțin cam prea exagerat. Însă, mulțumită parțial lui Reith, un monarhist pasionat, BBC a devenit o parte solidă din *establishment* – puternică, autoritară, cu o ținută impecabilă și sigură de sine într-un mod afabil. Directorul ei general din acea vreme, General-locotenentul Sir Ian Jacob, fusese asistent în Cabinetul de Război, însă patriotismul de la BBC era mult mai complicat decât acela de la Curte, nu în ultimul rând pentru că se bucura de colaborarea unor voci precum George Orwell și J.B. Priestley. Însă BBC era un jucător de nivel național și, la momentul încoronării, simțea că deține drepturi speciale, năzuind la înalte ambiții culturale și morale. Serviciile sale fără fir, de la popularul Light Programme și substanțialul Home Service, până la exclusivistul Third Programme, erau menite – în termenii predecesorului lui Jacob – să-l conducă pe ascultător „de la bine la mai bine, prin curiozitate, admirație și sporirea cunoașterii”.

Prima reacție a vechii gărzi de la palat, ca și a cabinetului, față de propunerea înaintată de BBC de a transmite la televizor încoronarea a fost că acest

mijloc de comunicare rămâne unul vulgar și că ar trebui să nu-i fie permis accesul în catedrală – și aceasta în ciuda faptului că transmisese funeraliile regelui în februarie 1952, aprinzând o primă scânteie din primul val de achiziții în masă ale serviciilor televizuale. În luna octombrie a acelui an, palatul anunța un veto în această privință, decizia fiind luată la sfatul Arhiepiscopului de Canterbury și al Ducelui de Norfolk, susținută de Churchill și de cabinet. Însă BBC nu s-a mulțumit cu un astfel de răspuns și a început o campanie discretă de lobby, îndreptată inițial asupra ducelui și asupra arhiepiscopului. Când, în cele din urmă, a ajuns la Churchill mesajul că regina însăși se declară în favoarea transmiterii televizate a încoronării sale, acesta i-a spus editorialistului Colville că, la urma urmei, ea este aceea care se încoronează, nu cabinetul. „Ea singură trebuie să decidă." Și s-a dovedit a fi o decizie bună, în primul rând pentru că această încoronare a fost prima din toată istoria la care să fi fost martoră întreaga națiune. Nici măcar pe vremea saxonilor asistarea directă la încoronare nu era mai mult decât o speranță, și nu o realitate.

Iar acum BBC a trecut la acțiune, planificând cea mai mare transmisiune din toate timpurile realizată în direct și din aer liber, incluzând 95 de comentatori radio (majoritatea pentru publicul de peste hotare) și un total nemaiîntâlnit de 21 de camere de filmat, 5 dintre ele fiind plasate în interiorul catedralei. Ziarele au început un concurs de frumusețe neoficial pentru a decide cine va primi înalta onoare de a transmite încoronarea din loja de sticlă situată la mare înălțime în catedrală, deasupra altarului. Una dintre alegerile populare era John Snagge, pe atunci probabil cea mai cunoscută voce de radio – pentru că era, totuși, încă epoca radioului. Însă Richard Dimbleby era favoritul în sondajele ziarelor, ca și în preferințele șefilor săi. Fusese un reporter de radio curajos și nonconformist în timpul războiului, participând la raidurile RAF și fiind martor la eliberarea lagărului din Belsen. Avea, însă, și experiență cu familia regală. În 1939 fusese primul reporter BBC desemnat special – și acceptat –

pentru a relata un turneu regal, atunci când George al VI-lea și soția sa au vizitat Canada. În timpul acestei vizite, Dimbleby a cântat la pian pentru rege și a avut cu el o discuție prelungită târziu în noapte despre Hitler, democrație și politica internațională. Relatările scrise ale lui Dimbleby care descriu domnia lui George al VI-lea sunt un exemplu perfect pentru stilul evocator și romantic al știrilor de atunci.

El considera că Windsorii înseamnă „dreptate, respect pentru drepturile omului și libertate”. Despre noua regină spunea: „Are un incredibil simț al umorului, care se ascunde imediat sub o mască. […] Fotografii rareori o surprind așa cum trebuie; este mai scundă, mai subțire, dar și mai plină de viață decât o arată fotografiile. Are un zâmbet luminos […] și o voce limpede și hotărâtă.”[90] Acesta este omul pe care BBC a decis să-l transforme, pentru milioane de oameni, în vocea care explica imagini nevăzute până atunci de o audiență de masă. Ocupându-se în mod obsesiv de pregătirile necesare, Dimbleby a petrecut șase luni pentru a-și organiza însemnările referitoare la toate momentele ceremoniei. Când și-a părăsit barca friguroasă în dimineața marii zile, s-a cocoțat în loja de transmisiune la ora 5:30 și a rămas acolo preț de 17 ore. Probabil că și-a limitat drastic înghițiturile de ceai.

Încoronarea a fost, probabil, cel mai important moment din viața reginei și, cu siguranță, cel mai important moment oficial. Pe măsură ce ziua ceremoniei se apropia, ea a repetat ritualul complicat în sala de bal de la Palatul Buckingham, folosind cearșafuri pentru a imita trena lungă de 18 metri și purtând coroana pentru a se obișnui cu greutatea ei. Ducii repetau pasul de paradă. Episcopii recapitulau. Erau împrumutați cai de trăsură, pentru că cei originari pieriseră de multă vreme în război.

La câțiva pași de palat se afla farmacia regală, Savory & Moore de pe New Bond Street, unde mirul sfânt era obținut de către farmacistul-șef prin intermediul unei formule vechi, de pe vremea Stuarților, poate chiar mai veche decât atât. (Se pare

că ar conține ambră, mosc, esență de portocală, iasomie și apă de trandafiri.) Între timp, Londra începea să dispară sub schele și să răsune de bocănitul ciocanelor pe măsură ce erau pregătite verandele, arcadele și tribunele. Ziarele conțineau destul de multe comentarii disprețuitoare la adresa vulgarității unora dintre decorațiunile stradale.

Pairii și-au comandat veșminte pentru ceremonie și li s-a spus că, prin dispensă specială, având în vedere condițiile economice dificile, blana de iepure va fi considerată drept acceptabilă în lipsa hermelinei. Estimând toate provocările excepționalei zile, li s-a mai spus din timp și că își pot ascunde sandviciuri în acoperământul de cap. Churchill avea să pretindă mai târziu că el s-a opus cu dreptul său de veto la taxarea celor 3.000 de invitați la catedrală cu 16 șilingi pentru sandviciuri și s-a asigurat că mulțimii care avea să aștepte în Royal Park i se vor oferi băuturi alcoolice.

Anunțarea faptului că încoronarea va furniza ocazia pentru o amnistie generală pentru ultimii dintre dezertorii din război care încă se mai aflau după gratii a fost întâmpinată cu o bucurie reținută. Deși existau, teoretic, 13.000 de astfel de deținuți, despre mulți se credea că sunt irlandezi și că se aflã prea departe de brațul legii, iar unii dintre ei muriseră cu siguranță. *The Spectator* reflecta aprobator: „Câteva mii de schelete pot acum să iasă la lumină din câteva mii de dulapuri.”[91] Când a fost propusă această amnistie cu ocazia încoronării, s-a spus că „regina ținea foarte mult la această inițiativă”, deși forțele armate s-au declarat cu totul ostile unui astfel de gest.

La BBC se trăgeau învățăminte din felul în care fuseseră transmise funeraliile regelui, când s-a resimțit faptul că au existat prea multe momente plictisitoare de studio și insuficiente cadre surprinse „pe străzile Londrei”.[92] S-au făcut aranjamente meticuloase pentru a ține la curent în timp real întregul Commonwealth. Canada era cealaltă singură țară din Commonwealth care avea transmisiuni regulate prin televiziune, iar bombardierele RAF din Canberra au primit ordin să filmeze din zbor

evenimentul, oprindu-se numai pentru o alimentare rapidă în baza din Groenlanda. În Statele Unite, NBC și CBS își planificau propria cursă pentru transmisiune. Interesul jurnaliștilor francezi a fost luat mult mai în serios decât s-ar întâmpla probabil în ziua de azi; unul dintre cei cinci comentatori acceptați în catedrală era francez, iar încoronarea avea să constituie una dintre cele mai senzaționale noutăți pentru bătrânul continent.

În zilele premergătoare încoronării, monarhi, detașamente de cavaleri, cai, președinți, miniștri și jurnaliști au sosit în capitala britanică din toate colțurile lumii. Orice cameră liberă din Londra era deja rezervată, hoteluri întregi nu mai aveau locuri vacante; a fost planificat întregul traseu; firmele magazinelor au fost împodobite cu decorațiuni roșii, albe și albastre, dar și cu nenumărate coronițe de flori și portrete din profil ale tinerei regine. Înțelepții urmăreau prognoza meteo și își făceau griji.

Însăși ziua încoronării – marți, 2 iunie 1953 – a început, într-adevăr, cu frig și umezeală, nu doar la Londra, ci aproape pe întregul teritoriu al Marii Britanii. Se estimează că în jur de 30.000 de oameni au dormit sub cerul liber pe străzi și pe trotuarele de pe traseul alaiului, iar alți 20.000 au încercat, fără succes, să găsească un loc bun din care să privească evenimentul. Scriitorii și jurnaliștii care au mers printre acești oameni și-au amintit de război și de incursiunile germane întâmplate cu numai un deceniu înainte și erau impresionați de spiritul comunitar și de veselia de nestăvilit. Jurnalistul Philip Hope-Wallace, care a auzit un părinte spunându-i unui copil arțăgos după o așteptare de 28 de ore „Stai liniștit, altfel te încoronez eu pe tine!”, a fost impresionat de tenacitate: „Mulțimile învățate să aștepte vizita avioanelor din Luftwaffe pe piatra rece a străzilor nu aveau să fie gonite acasă de o simplă ploaie. Nici de frigul incredibil.”[93] Mulți s-au înfășurat în ziare, care se înmuiaseră peste noapte. Apoi s-a ivit dilema dacă să folosească edițiile speciale cu încoronarea, vândute de ziarele de dimineață, pentru a se înveli sau să le

păstreze ca amintire. În orice caz, putem fi siguri că acele ediții nu au rămas necitite pentru că primele pagini anunțau noutăți uimitoare, care, într-o sincronizare perfect patriotică, anunțau că neozeelandezul Edmund Hillary și ghidul său, șerpașul Tenzing, parte dintr-o expediție condusă de britanici, deveneau primii oameni care ajungeau în vârful Everestului.

Pe măsură ce mulțimea se dezmorțea, a început să se vândă ceai și să se facă glume despre nevoia de brandy. În timpul nopții, câteva grupuri au cântat și s-au apucat să danseze, însă nu prea mult, din cauza ploii. Apoi, în sfârșit, toți aceia care au așteptat atât de mult au fost răsplătiți cu una dintre cele mai strălucitoare parade de aristocrați de modă veche din istoria britanică de după război. A urmat un îndelungat tropot de copite și zăngănit de uniforme și arme de cavalerie, un carnaval de costume exotice, cu potentați din străinătate și marșuri militare. Au defilat și figuri familiare: Churchill, amator de uniforme, și-a purtat ținuta de amiral în calitate de Guvernator al celor cinci porturi. Radia de încântare și saluta cu mâna de la adăpostul bicornului și al tunicii albastre cu auriu, care i s-ar fi potrivit mai bine unui liberator sud-american din secolul anterior. Au trecut pe acolo și chipuri mai puțin sau deloc cunoscute; dintre acestea, s-a remarcat atunci Salote Topou III, vesela regină din Tonga, „cea mai înaltă regină din cel mai mic regat”, care se hrănea în special cu purcei de lapte și care a călătorit în trăsură deschisă în ciuda ploii.

Așteptând în interiorul catedralei, nobilii stăteau zgribuliți în ținutele lor fastuoase. Contesa de Huntingdon le-a mărturisit cititorilor publicației *New Statesman* că cea mai importantă amintire a ei din acea zi ar fi „elementul de compasiune și simpatie” pe care l-a simțit pentru regină, „pentru că, între splendoarea inumană a coroanei și sclipirile aurii ale rochiei, chipul reginei era atât de tânăr, atât de uman, atât de încordat”. Și, în afară de asta, a mai fost „Ah, da, și frigul!” Pairii s-au adaptat la ceea ce a devenit un fel de tunel aerodinamic: „Ne clănțăneau dinții, gemeam în sinea noastră din cauza frigului, ne

cuibăream în mantii și ne urmăream mâinile cum se albăstresc de frig.”[94] Richard Dimbleby, dimpotrivă, stătea așezat, în confortul relativ călduros al cabinei sale de transmisie, înconjurat de oceanul său de notițe scrise de mână sau la mașină. Mai târziu, după ce totul avea să se fi terminat, își exprima uimirea față de comportamentul jalnic al unora dintre aristocrați, despre care a considerat că s-au purtat ca niște bădărani: „Rând după rând, băncile pe care stătuseră nobilii erau acum acoperite cu ambalaje de la sandviciuri, resturi de mâncare, ziare de dimineață. Coji de fructe, dulciuri, chiar și câteva sticle goale.”[95] În fine, le fusese foarte frig…

Londonezii de afară sau britanicii din restul țării au sărbătorit și au suportat ploaia. În golful Morary Firth, situat mult prea la nord pentru ca emisiunea televizată să poată fi recepționată, nava de război *HMS Welcome* și flota locală de pescadoare și-au unit forțele într-o paradă navală improvizată, pe o furtună de gradul 8. Și mai la nord, în Stornoway, din Hebride, un preot sprinten în vârstă de 92 de ani a celebrat o slujbă în aer liber și le-a povestit enoriașilor amintirile sale legate de o paradă la fel de ploioasă din Edinburgh, organizată în cinstea Reginei Victoria. În Belfast și de-a lungul întregii Irlande de Nord, regalistă, s-au înălțat ghirlande decorative. Dealurile galeze erau punctate de prezența farurilor de coastă, mai întâi fumegând, apoi strălucind.

În satele din întreaga țară s-au plantat copaci celebrând încoronarea, s-au organizat curse de atletism, parade cu costume fanteziste, meciuri de fotbal, recepții la primării cu ceai servit pentru toată lumea și mese festive stropite din belșug cu berea încoronării, în puburi de peste tot. În Dorset s-au ținut concursuri de tras odgonul între sate de pe dealuri învecinate, iar în St. Keverne, din Cornwall, locuitorii și-au gătit triumfal boul ceremonial, furnizând pe săturate sandviciuri calde.[96] În Londra, 350 de oaspeți străini care nu au putut fi găzduiți la palat în timpul prânzului oficial au fost serviți în cadrul unei excursii cu o inovație de ultimă oră, *„poulet Reine Elizabeth”*

sau „Puiul încoronării”, așa cum a fost redenumit în grabă. Un fel de mâncare din găină fiartă cu sos incluzând ceapă, curry, vin roșu, piure de caise și maioneză, a fost creat de Rosemary Hume de la London Cookery School. (Urmașul degenerat al acestui fel de mâncare mai poate fi găsit prin sandviciurile din întreaga Britanie; gătit cum se cuvine, poate fi chiar foarte gustos.)

Încă și mai departe, în țările din Commonwealth s-au declarat zile de sărbători naționale, cu și mai multe festivaluri, parade și petreceri. Elevi din toată lumea au primit zi liberă. Pentru oamenii din afara Marii Britanii, ca și pentru cei din interiorul granițelor sale, singura manieră prin care puteau urmări evenimentele zilei era ascultarea radioului. Se estimează că în Africa de Sud 69% dintre locuitorii vorbitori de engleză au ascultat transmisiunile de la radio. Mai târziu, când au început să curgă filmele de televiziune, germani, francezi, italieni și mulți alții aveau să urmărească ceremonia. În Statele Unite, 85 de milioane de oameni au urmărit programele rivale de la NBC sau CBS.

Și pentru mulți dintre britanici încoronarea a fost un eveniment televizual. Memoria colectivă păstrează imaginea oamenilor îngrămădiți în jurul micilor aparate închiriate din casa vreunui cunoscut sau în pub. Statisticile sunt sigure de un lucru: studiile arată că 53% din populația adultă, adică vreo 29 milioane de oameni, au urmărit emisiunea „Coronation Special” de la BBC, iar dintre aceștia, cea mai mare parte, 10,4 milioane, au privit-o în casa prietenilor, în timp ce 7,8 milioane au închiriat sau cumpărat un televizor pentru a savura ceremonia din propria locuință. Alți 1,5 milioane de oameni au urmărit-o în spații publice: cinematografe, primării și puburi. După aceea, un procent remarcabil, de 98% dintre cei intervievați, s-au declarat „complet satisfăcuți” de expunerea televizată a evenimentului, o proporție pe care BBC a mai atins-o numai de puține ori de atunci încoace.

La începutul anilor ’50, mulți dintre britanici nici nu văzuseră vreodată un televizor. Transmisiunile

televizate nu ajunseseră încă în zonele centrale și nordice al Angliei și nici în mare parte din Scoția. În răstimpul de cinci ani până la încoronare, numărul de gospodării dotate cu un televizor a crescut de șase ori, iar obiceiurile țării legate de distracții aveau să fie revoluționate. Istoricii pun adeseori această schimbare de paradigmă pe seama încoronării. Este absurd, evident. Deși este adevărat că transmiterea încoronării de către BBC a îndemnat mase mari de oameni să-și închirieze televizoare, dintre care mulți aveau să le și cumpere, în acele vremuri numai o catastrofă națională ar mai fi putut să stopeze răspândirea noului mediu de comunicare. Rămâne, însă, o certitudine că încoronarea reprezintă un moment simbolic din zorii televiziunii, tot așa cum greva generală din 1926 a constituit o recunoaștere a puterii radioului.

În ziua ceremoniei, transmisiunea s-a concentrat asupra detaliilor de pe rochia de mătase a reginei, pe atitudinea ei serioasă și pe coregrafia complicată a străvechii ceremonii, care își are originile prin anul 973, când Regele Edgar a fost încoronat la Bath, așa cum se povestește în *Cronica anglo-saxonă.* Cele mai intense momentele au fost acelea în care arhiepiscopul a prezentat-o pe regină cu vorbele „Regina Elisabeta, regina voastră incontestabilă”, iar nobilii au răspuns strigând „Vivat!”. Pentru regină, nimic n-a contat mai mult decât miezul spiritual și religios al ceremoniei, încă viu în sufletul ei, după precedentul la care participase în 1937. Era – și încă mai este – o creștină devotată și nu ar fi contrazis cuvintele arhiepiscopului de Canterbury, Geoffrey Fisher, din cadrul slujbei religioase de dinaintea încoronării, când acesta a spus că ea este „chemată de Dumnezeu” să exercite o putere spirituală și să-și conducă supușii prin exemplul personal și prin felul în care își face datoria.

Arhiepiscopul a mai vorbit și despre necesitatea ca ea să se dăruiască poporului ca într-un sacrificiu, cuvinte care rezonează cu acelea pe care ea însăși le transmisese din Africa de Sud cu ocazia aniversării a 21 de ani de viață. Regina a luat acele cuvinte în serios și, de atunci încoace, a încercat să se ridice

mereu la înălțimea lor; trebuie să înțelegem că niciodată nu vom fi în stare s-o înțelegem pe regină. Încoronarea a avut menirea de a uimi și chiar de a intimida – și nu doar pe aceia care au participat la ea, ci și pe supuși. În centrul ceremoniei nu s-a aflat procesiunea, nici apăsarea fermă a coroanei grele de 3 kg pe capul reginei, ci momentul special în care, sub un baldachin, Fisher a uns capul reginei cu mir: „Așa cum Solomon a fost uns rege de către preotul Țadoc și profetul Natanel, așa fii și tu unsă, binecuvântată și consacrată Regină de către Poporul pe care Domnul Dumnezeu ți l-a dat ție.” Această veche tradiție a mirungerii datează din vremurile biblice, deși până în 1953 nici un alt monarh din lume nu mai trăise această experiență.

Pentru Fischer, slujba religioasă avea și menirea de a demonstra că regina urma să fie un model de datorie conjugală, fidelitate și unitate familială. (Probabil că nu studiase originile presupuse ale ceremoniei, căci Regele Edgar cel Pașnic a fost un libertin notoriu, fără să fie pașnic nici pe câmpul de luptă, nici în patul conjugal.) Însă argumentul lui a rezonat în întreaga Britanie a anilor 1950. Familia se afla în centrul proiectului monarhic: în primul rând, familia regală; apoi familia Marii Britanii, ea însăși compusă din familii tradiționaliste și grupate în jurul primei familii; apoi familia mai mare a națiunilor, adunându-se în jurul celorlalte. Ulterior, „familia” ca metaforă pentru regalitate, părând atât de evidentă și puternică în acele zile, avea să fie pusă la încercare într-un mod brutal. Însă, în mod cert, nu a fost vina reginei pentru această stare de lucruri. De-a lungul întregii sale vieți, ea avea să facă tot ce i-a stat în putere pentru a se ridica la înălțimea cuvintelor lipsite de echivoc ale arhiepiscopului, în timp ce familia ei avea să testeze în mod repetat valoarea și validitatea acestei metafore.

Printre oamenii care au privit-o pe regină în acea zi în catedrală se număra și micul Prinț Charles, îmbrăcat într-un costum de mătase. (S-a considerat că Prințesa Anne, pe atunci în vârstă de 3 ani, era prea mică pentru un astfel de eveniment, așa că a fost

lăsată la Palatul Buckingham.) Prințul Philip, în ținuta completă de ofițer al Marinei, cu multiple decorații, avea să fie primul care să jure supunere față de noul monarh, sărutând-o pe regină pe obrazul stâng și promițându-i să devină „vasal pe viață și pe moarte și credincios pe-acest pământ; și cu credință și adevăr te voi sluji, în viață și în moarte, în ciuda tuturor" – o promisiune emfatică, însă pe care a respectat-o toată viața.

Imediat după încoronare – când au început paradele, slujbele de mulțumire, defilările la scară grandioasă a flotei din Spithead și trecerea în revistă a gărzilor palatului –, autorii de editoriale s-au luat la întrecere pentru a găsi semnificația profundă a ceremoniei.[97] Editorialul de pe 13 iunie din *Time and Tide,* revista cea mai elitistă a vremii, exemplifică din plin acest fenomen. Faimosul istoric C.V. Wedgwood a declarat că nicio regină sau suveran „nu a fost vreodată încoronat cu atâta îndreptățire în prezența poporului", lucru care este, de altfel, întru totul adevărat. Dimpotrivă, afirmația din editorialul revistei conform căreia „Britania și-a recâștigat în ultimele zile acel ascendent spiritual și moral asupra lumii pe care l-a deținut și în 1940" era deplasată. În aceeași revistă, Robert L. Green îi asigura pe cititori, în articolul „În calitate de american", că, pentru Marea Britanie, „anii de tristețe și de austeritate cauzați de război au fost uitați". Și continua pe aceeași notă, cu câteva nuanțe amare la adresa Partidului Comunist.

Editorialistul de la *New Statesman* a considerat că încoronarea va spori numărul oamenilor care simt „că întreaga poveste este demodată, o chestie învechită. […] Clasa muncitoare britanică a fost pur și simplu uitată". Formidabilul editor al publicației, Kingsley Martin, nu era de acord cu această afirmație, considerând că ostilitatea tradițională a laburiștilor față de monarhie a fost redusă la tăcere de comportamentul corect din punct de vedere constituțional al lui George al V-lea și George al VI-lea și că regina se menținea la o distanță sigură de răfuielile din politică: „Prima regulă pentru toți

monarhii care doresc să-și păstreze coroana într-o democrație este ca ei să accepte fără rezerve sfatul premierului și niciodată, în nicio circumstanță, să nu se implice în vreo tabără politică.” Regina nu este un cititor asiduu al publicației *New Statesman,* dar cu siguranță că a respectat îndeaproape doctrina expusă de editorul Martin, așa cum a procedat și în cazul celei emise de Arhiepiscopul Fischer. Tot Martin este acela care a emis și una dintre cele mai profunde observații referitoare la importanța monarhiei pentru o democrație, iar această aserțiune merită să fie citată mai des: „Monarhia constituțională este un dispozitiv subtil care ne permite, antropologic vorbind, atât să ne adorăm, cât și să ne ucidem regii; divizând autoritatea supremă în două, putem să-i dăruim Coroanei adorația noastră și să înlăturăm guvernul oricând vrem.”[98] Și chiar asta facem, începând cu 1953.

Bătrânii elefanți și tânăra regină

Cea mai importantă îndatorire politică a monarhului este să numească un nou premier dacă cel curent trebuie să-și dea demisia sau a murit în timpul mandatului. Această responsabilitate s-a dovedit deosebit de dificilă în primii ani de domnie ai reginei din cauza obiceiului conservatorilor de a nu-și alege un nou lider, ci de a-i permite liderului să „apară”.

În iunie 1953, la mai puțin de o lună după încoronare, Churchill a suferit un atac de cord destul de sever. A fost scos rapid, dar discret, din sediul guvernului și dus la Chartwell, la casa lui din Kent, pentru convalescență, deși cu puține speranțe de recuperare deplină. În timpul acelei veri, cenzura impusă de stat asupra știrilor, cu acordul magnaților din presă care mișunau pe gazonul de la Chartwell, însemna că cei mai mulți dintre britanici habar n-aveau că premierul lor este incapabil să mai conducă guvernul. Regina știa mai multe decât supușii ei, deși i-a scris premierului o scrisoare de mână pentru a-și exprima speranța că atacul „nu a fost foarte serios și că vă veți recupera cu totul în foarte scurt timp”. A

fost un atac serios, însă, printr-un act extraordinar de voință, Churchill s-a recuperat suficient pentru a merge mai departe, monitorizându-și abilitatea de a se bărbieri, de a-și lega papionul și așa mai departe, până când a fost în stare să accepte o invitație din partea reginei de a merge la cursele Doncaster din St. Leger și la Balmoral. În ambele locuri, mulțimi largi s-au adunat să-i ovaționeze – greu de spus dacă pe regină sau pe Churchill. Premierul a fost în stare să vorbească la conferința tory de la Margate, din octombrie, și n-a renunțat la șefia guvernului decât în aprilie 1955.

Din motive evidente, incluzând mândria și îngrijorarea față de posibilul succesor, Churchill a riscat s-o amestece pe noua regină într-o criză politică. În timpul lungii veri liniștite în care premierul a fost bolnav, Harold Macmillan și-a dat seama că Churchill se va folosi de scuza oferită de turneul care a urmat încoronarea pentru a-și amâna din nou pensionarea. Deși regina poate dizolva Parlamentul printr-o simplă telegramă, dacă exista un impas în cadrul Partidului Conservator privitor la succesorul lui Churchill, ea nu putea interveni – așa cum nota Macmillan – „într-una dintre acele rare crize în care Coroanei i se permite încă să joace un rol”[99]. Conservatorii cu vechime erau suficient de alarmați încât să discute dacă este cazul ca patru sau cinci dintre ei să meargă la regină în grup și să o roage să-l preseze pe Churchill să se retragă. Lordul Moran, medicul devotat al lui Churchill, se gândea că „există o singură persoană […] care îl poate convinge să facă asta, și anume regina”. Lascelles a fost și el consultat, însă a recunoscut că n-o să funcționeze această strategie: „După ce ea își va transmite mesajul, el va spune fermecător «Sunteți foarte amabilă, Doamnă, că v-ați gândit la așa ceva», după care va schimba subiectul într-o manieră cât se poate de politicoasă. […] Regele ar fi reușit să rezolve problema, […] însă nu se mai află printre noi.”[100]

Regina s-ar fi trezit pusă într-o situație extrem de delicată dacă i s-ar fi cerut acest lucru, care însemna,

de fapt, să pună capăt carierei celui mai mare lider britanic din timpul războiului. Churchill era cel mai bătrân și mai măreț dintre aceia pe care îi putem numi premierii-elefanți ai reginei – acei mari bărbați cu experiență vastă, cu mult mai în vârstă decât ea și având o relație de-a dreptul paternă cu tânăra regină. (Churchill, Eden și Macmillan intră cu toții în această categorie – Alee Douglas-Home a avut cu ea un alt tip de relație –, iar adevărata schimbare nu avea să survină decât după un deceniu, în 1964, odată cu Harold Wilson.) Fără îndoială că ar fi fost mai bine pentru țară dacă Churchill s-ar fi retras cu vreo doi ani mai devreme: nu mai făcea față noilor provocări, iar Eden s-ar fi potrivit cu mult mai bine în acest rol. Însă Churchill se implicase atât de complex în istoria postbelică a țării, încât era dificil de imaginat o Britanie fără el. Însă este posibil ca regina să fi fost de altă părere. Ulterior, când cineva a comentat într-o discuție cu ea că trebuie să fi fost minunat să-l aibă pe Sir Winston ca premier, ea a replicat: „Dimpotrivă. Mi s-a părut că este un om extrem de încăpățânat."

În orice caz, regina nu a exercitat nicio presiune asupra lui Churchill în vederea retragerii din viața politică. Audiențele dintre ei, pentru care el se gătea dimineața punându-și fracul și jobenul, deveneau din ce în ce mai lungi. El a declarat că vorbeau mai mult despre curse și polo și reacționa cu furie la orice insinuare ce ar fi întinat sau diminuat statutul reginei. Furia i-a fost stârnită în special de un titlu dintr-un număr de noiembrie 1953 al publicației *Daily Mirror,* care întreba: „De ce palatul nu se deschide publicului?" În luna februarie din același an, Lordul Moran își aduce aminte că a avut o conversație în timpul căreia i s-a plâns lui Churchill de o posibilă abolire a Camerei Superioare, însă premierul nu a manifestat niciun pic de compasiune. „Camera Lorzilor nu însemna nimic pentru el", avea să comenteze Lordul Moran. „Istoria Angliei, cu aventurile și norocul ei schimbător, este întruchipată, pentru Winston, de Casa regală. S-a uitat la o fotografie cu regina. Era îmbrăcată în alb, cu mănuși lungi albe, zâmbind radios. «Minunată!» a murmurat

el. «Este o copilă atât de încântătoare. Mi-e teamă că îi vor cere prea multe. Se descurcă atât de bine!»”[101] Churchill era vrăjit de ea și s-a bucurat enorm când regina i-a decernat titlul de Cavaler al Ordinului Jartierei în iunie 1954.

*

Încântarea premierului față de regină nu s-a extins și la soțul acesteia. Poate că la mijloc s-a aflat și o gelozie de om bătrân, însă Churchill era deja ostil față de familia Prințului Philip. El dădea vina pe Lordul Mountbatten în persoană pentru pierderea Indiei britanice, o acuză ridicolă, care ne reamintește că simțul istoric al lui Churchill avea și pete oarbe destul de mari. El a crezut că Mountbatten se află mult prea la stânga eșichierului politic, acuză care nu mai este la fel de ridicolă. Conform medicului său, Churchill ar fi declarat că nu-i plăcea de Prințul Philip, că nu avea încredere în el și că spera să nu-i facă niciun rău țării. Această neîncredere s-a cristalizat atunci când Churchill i s-a opus cu putere lui Philip în problema delicată a numelui de familie.

Această chestiune își are originea în circumstanțele în care George al V-lea a creat dinastia de Windsor. În 1917, acesta pur și simplu nu s-a gândit la posibilitatea încredințării Coroanei către o regină și copiii acesteia, deci nu luase în calcul soarta noului nume de familie, Windsor. Înainte de începerea domniei Elisabetei, cea mai bună soluție legală susținea, ca în cazul oricărei alte familii, preluarea de către copiii din familia regală a numelui de familie al tatălui. Prințul Philip nu era atașat în mod deosebit de numele „Mountbatten”, el însuși o invenție modernă, și a sugerat „Edinburgh” sau chiar „Edinburgh-Windsor” ca alternative. În orice caz, voia să-și păstreze o parte din identitatea familială. Apoi, la un dineu organizat acasă la el în ajunul funeraliilor lui George al VI-lea, Lordul Mountbatten a pus paie pe foc. S-a lăudat că la cârma țării se află acum „Casa de Mountbatten”. Comentariul a fost auzit de un regalist

tradiționalist și înfocat, Prințul, August de Hanovra, care i l-a comunicat Reginei Mary, văduva lui George al V-lea. Aceasta s-a înfuriat imediat și i-a comunicat premierului nemulțumirea ei. Churchill i-a luat apărarea instantaneu.

După o primă discuție pe marginea acestei chestiuni la o întâlnire a cabinetului în martie 1952, Harold Macmillan a notat că „bietul Churchill, care dorește să adopte o atitudine părintească și paternă față de regină, a fost el însuși în mod evident mâhnit și chiar puțin alarmat în privința viitorului”[102]. Macmillan s-a gândit că Regina Mary se află în spatele acestei atitudini, favorizând familia Windsor „și tot accentul pus pe caracterul profund britanic și nativ al familiei regale. De asemenea, este limpede că ducele are atitudinea normală a ginerelui față de o soacră cu temperament puternic, accentuată de circumstanțele specifice poziției lui. [...] Este mai mult decât evident că i s-a dat de înțeles că nu avem încredere în el din punct de vedere politic”.

Și chiar așa era. Pe sub chestiunea aparent banală a numelui regal curgeau ape subterane mult mai profunde. Miniștrii conservatori se temeau că Philip și unchiul său, Mountbatten, sperau să pună la cale o lovitură de stat discretă și întru totul constituțională, influențând-o pe regină în direcția unei coregențe mai liberale. Nu existau dovezi în acest sens, însă după război Philip era perceput ca fiind mai deschis față de laburiști decât față de regaliștii tradiționaliști. În aprilie, Churchill avea să vină cu răspunsul că regina a acceptat ca numele de familie al copiilor ei să fie „Windsor”. Secretarul ei personal, Lascelles, avea să scrie că, stând alături de ea în acele momente, s-a simțit ca unul dintre baronii de la Runnymede[103]. Răutăcios, Macmillan și-a notat în jurnal că, „deși acesta a fost un moment dureros, [...] este un lucru foarte bun că influența consortului și a familiei lui trebuie să aibă parte de un refuz încă de la început”.

Este păcat că acest mic grup de complotiști cu funcții în stat a manifestat atât de puțină atenție față de sentimentele Prințului Philip, iar jignirea se pare că

l-a afectat pe acesta multă vreme, însăși identitatea lui Philip în noua sa familie era pusă la îndoială; toată lumea știe că s-a plâns de cum s-a simțit atunci, „ca o amărâtă de amibă”. Regina, despre care se spune că s-a simțit la fel de ofensată, a socotit probabil că nu are de ales decât să sprijine amintirea tatălui ei și opiniile miniștrilor săi împotriva soțului, însă nu i-a plăcut modul în care a fost tratat acest episod. Ulterior, avea să încerce să-și plătească datoria față de el, provocând o altă dezbatere în cabinet, în februarie 1955: dacă poate sau nu să fie numit „Prinț de Commonwealth”, însă Canada și Africa de Sud nu s-au declarat încântate de idee. Și membrii scoțieni ai cabinetului și-au folosit dreptul de veto față de ideea lui Churchill de a folosi apelativul „Prinț al Angliei”. Macmillan și-a notat că regina „încă râvnește după un titlu distinctiv pentru Ducele de Edinburgh”, dar se socotea că simplul fapt de a-l numi „Prinț” sună „prea machiavelic”.

Apoi problema a intrat într-o perioadă de acalmie, din nefericire. Regina continua să-l trateze pe Churchill cu deferență; când acesta a renunțat în sfârșit la funcție, ea și Ducele de Edinburgh l-au însoțit la un dineu de rămas-bun, organizat la sediul guvernului, un semn de respect care nu avea să se mai repete până când Wilson a părăsit la rândul său aceeași funcție, în 1976. Ulterior, când au început să circule știri despre degradarea accentuată a stării de sănătate a lui Churchill, regina a venit cu ideea ca priveghiul pentru el să fie găzduit de Westminster Hall. Acesta avea să fie membru al Camerei Comunelor și în moarte, așa cum a fost și în timpul vieții.

Dincolo de problema legată de titulatura sa, Prințul Philip avea parte în general de o perioadă destul de dificilă. Regina și-ar fi dorit ca el să preia de la ea rolul de *Colonel-in-chief* al Gărzii Grenadierilor, atribuție primită încă din anii adolescenței și la care ținea în mod deosebit. Însă un locotenent-colonel destul de necioplit a condus o revoltă împotriva ideii ca acest rol să-i fie conferit „unui nenorocit de grec”, așa că Prințul Philip s-a retras discret, devenind în

schimb *Colonel-in-chief* al Gărzii Galilor. Mai târziu, când fiul său avea să ajungă la vârsta la care, în calitate de Prinț de Wales, o astfel de îndatorire i se potrivea, s-a sugerat ca Philip să intre totuși în rândurile Grenadierilor. Un altul poate că ar fi refuzat, însă Prințul Philip a acceptat, devenind o figură extrem de activă și de implicată în viața respectivului regiment, menținându-și acest rol până în ziua de azi. Deși numele familiei a continuat să provoace dispute, probabil că ultimul cuvânt în privința statutului pe care îl are Prințul Philip nu avea să survină până în 2011, când, ajuns la vârsta de 90 de ani, a fost numit Lord Prim-Amiral, titlu pe care regina însăși îl purtase până atunci.

Cu o voință de fier, Prințul Philip a trecut peste umilințele de la început și și-a început cei mai activi și mai împliniți ani ai vieții sale în calitate de consort. Votat în mod regulat drept cel mai popular dintre membrii familiei regale, părea să sugereze că are să-și transforme rolul său mic într-unul ceva mai mare. A început să susțină cauza eficientizării afacerilor sau a managementului științific. A fost președinte al Asociației Britanice pentru Progresul Științei, iar într-o serie de discursuri ținute din anii 1950 până în deceniul următor, a criticat rigiditatea industriei britanice și a ironizat influența nocivă a conservatorismului sindicalist. În 1961, când a fost întrebat de ce industria britanică se află în declin, Prințul Philip a sugerat că acest fenomen reprezintă un eșec național „comparabil cu înfrângerea înregistrată într-o campanie militară”.

Această perspectivă era împărtășită pe scară largă de nenumărați analiști economici îngrijorați. Cu aproape un deceniu înainte, Oliver Smedley, unul dintre fondatorii Institutului pentru Afaceri Economice, avertizase că Marea Britanie nu poate supraviețui „într-o lume intens competitivă dacă energiile, inițiativele și adaptabilitatea noastră continuă să fie încătușate de capcanele și controlul demodate ale economiei planificate de la centru”[104]. Criticile obișnuite la adresa practicilor ineficiente și

restrictive ale sindicatelor și cartelurilor reprezentaseră o problemă din ce în ce mai presantă în cursul întregului deceniu menționat. În presă, în reviste și printre economiștii care susțineau piața liberă, nevoia de o atitudine mai îndrăzneață și mai agresivă față de bunăstare se discuta fără încetare.

Discursurile Prințului Philip au condus la o convingere larg răspândită că el era un gânditor inovator și un om al timpurilor moderne. Și chiar așa a și fost. Nefericirea provocată de pierderea numelui Mountbatten nu i-a răpit îndrăzneala de a pune la îndoială unele dintre cele mai vechi prejudecăți de la palat și a savurat provocările venite din afară care ridicau problema rostului monarhiei. Putem presupune fără grijă că aceste probleme nu o tulburau și pe soția lui, care era mai conservatoare din instinct și care avea o poziție publică mult mai clară. Însă Prințului Philip îi lipsea mecanismul, pârghia puternică sau o organizație proprie care să-i imprime elanului său o influență mult mai largă. Era condamnat la rolul de a fi veșnic un simplu comentator, un creator de discursuri și, ocazional, președinte onorific – dar niciodată director executiv. Este o dilemă cu care avea să se lupte și fiul său mai mare.

Discursurile Prințului Philip de la finele anilor 1950 și din deceniul următor sugerează o unificare a forțelor. Pe atunci nu era evident că Marea Britanie avea să-și urmeze declinul industrial până la cote critice. Gigantul Unilever importa cu succes tehnicile industriale și comerciale americane; Imperial Chemical Industries (ICI) cheltuia mai mult pe cercetare și dezvoltare la sfârșitul anilor 1950 decât toate universitățile britanice socotite împreună; magnații lipsiți de scrupule, ca Hugh Fraser și Jack Cotton, realizau adevărate revoluții în domeniile proprietății comerciale și al vânzării cu amănuntul; atât industria oțelului, cât și aceea a construcțiilor de automobile formau alianțe importante pe principiul „mai mare înseamnă mai bun”. Centrul financiar al Londrei, deși îmbâcsit, începea să-și reafirme un rol

internațional, care, în curând, avea să se concretizeze în piața de eurobonduri. De la Mini-ul radical al lui Alee Issigonis din 1959 până la vehiculul-amfibie al lui Christopher Cockerell, Britania nu-și pierduse inventivitatea.

Însă Prințul Philip devenise purtătorul de cuvânt al unei îngrijorări și nemulțumiri emergente față de slabele performanțe industriale și științifice ale Marii Britanii în general, aspect aparent uitat în disputele ulterioare referitoare la unele dintre remarcile lui lipsite de tact. Chiar și Partidul Laburist din vremea lui Harold Wilson a sesizat entuziasmul popular pentru eficiență și îmbunătățirea managementului ca temă majoră. În primele sale două decenii în calitate de consort, Prințul Philip a dovedit că are opinii relevante, că poate fi caustic și popular.

*

Însă nu toți criticii decadenței, nici toți adepții inovației nu erau bine-veniți. În special două personalități au atacat vehement monarhia în această perioadă: relativ necunoscutul John Grigg, ulterior Lord Altrincham, și faimosul (și vicleanul) Malcolm Muggeridge. Într-un articol publicat într-o revistă obscură, dar care a fost preluat de presa națională, Grigg a atacat abilitatea reginei de a ține discursuri, plângându-se de faptul că ea are o voce ca de „școlăriță infatuată, căpitan al echipei de hochei”. Muggeridge a atacat „telenovela” regală într-un număr din 1957 al unei reviste americane, cu doar puțină vreme înainte de vizita reginei și a ducelui, nemulțumit de alaiul plictisitor și demodat de aristocrați din jurul lor. Lovitura lui reprezenta un atac mai degrabă la adresa monarhismului obedient și edulcorat al presei britanice decât la adresa familiei regale ca atare, însă, din moment ce a fost publicat sub un titlu care punea la îndoială nevoia însăși de monarhie, presa monarhistă a ripostat imediat. Privind înapoi, este remarcabil nu ceea ce s-a spus, ci reacția de furie a publicului. Grigg și Muggeridge au primit amenințări, au fost linșați, criticați și ridiculizați în

public. A o critica pe regină era încă un act strigător la cer.

Cu toate acestea, țara era cuprinsă de schimbare. Vechile obiceiuri legate de politețe și respect dispăreau încet-încet – iar această schimbare socială a fost accelerată de guvernarea dezastruoasă a celui de-al doilea premier al reginei, Anthony Eden, care a luptat cu eroism în Primul Război Mondial și a fost secundul lui Churchill în politica acestuia intervenționistă, precum și secretar de stat pentru externe în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, deci familia regală îl cunoaște foarte bine. El a întâlnit-o prima oară pe regină în 1934, când aceasta avea 7 ani, iar el era numit Lord al Sigiliului Privat. George al V-lea se afla în cea mai furioasă etapă a vieții sale; îl iritau în special comentariile antimonarhiste ale socialistului Stafford Cripps, care pretindea că atacul său împotriva „influenței Palatului Buckingham” nu se referea la regele însuși. Monarhul i-a mărturisit lui Eden, care era un bun regalist: „Ce vrea să spună susținând că Palatul Buckingham nu sunt eu? Cine altcineva mai este acolo, aș vrea să știu? Se referă oare la valeți? L-ai auzit cum spune că vor fi alegeri generale în august? Cine este el să decidă asta? Ce nerușinat, auzi la el! Mai târziu, în 1947, în timpul celor mai duri dintre anii austerității, Eden a fost un suporter fervent al monarhiei în Camera Comunelor împotriva acelora care cereau un monarhism mai limitat, în stilul scandinav.

În 1955, Eden avea să ajungă și el unul dintre premierii-elefanți, deși o variantă mai tânără și mai arătoasă a lui Winston. Succesiunea lui a fost acceptată la scară atât de largă, încât aproape că nu existau riscuri ca regina să nu fie de acord cu această continuitate firească. Eden se aflase la vârful guvernării în timpul războiului și era admirat enorm în toată țara. Deși activitatea lui scurtă și dezastruoasă în fruntea guvernului avea s-o tragă pe regină într-una dintre cele mai periculoase situații politice din întreaga ei domnie, la momentul în care Eden prelua funcția de premier Elisabeta nu avea niciun motiv pentru a nu-l privi cu respect și bunăvoință. În

particular, Churchill și alți conservatori se temeau pentru fragilitatea stării lui de sănătate. Mai mult decât atât, dacă regina ar fi luat în seamă sondajele arhicunoscute din interiorul Partidului Conservator, ar fi aflat că există un puternic și surprinzător sprijin emergent pentru un alt candidat, Rab Butler.

Eden s-a implicat mult prea rapid în scandalul Suez, care își avea rădăcinile în decizia noului conducător al Egiptului, Colonelul Gamal Abdel Nasser, de a naționaliza Canalul Suez, prin care trecea o mare parte din petrolul și bunurile ce-și aveau destinația în Europa. Guvernul britanic, nemulțumit de această schimbare neașteptată, a stabilit cu francezii și cu israelienii să caute un pretext pentru a eluda legislația internațională și a invada Egiptul. Șiretlicul lui Eden – născocit la o întâlnire secretă ținută la o vilă din afara Parisului, între miniștrii francezi, britanici și israelieni – consta în declanșarea unui atac al israelienilor împotriva Egiptului care ar fi furnizat pretextul pentru o intervenție britanică și franceză pentru „a-i separa pe combatanți”. Este semnificativ faptul că Statele Unite nu au fost incluse în plan, nu-i de mirare că, în plină desfășurare a evenimentelor, această țară s-a manifestat ca un critic feroce și nemilos al politicii Marii Britanii.

Eden și-a justificat inițiativele prin argumentul că Nasser era o variantă arabă a lui Hitler, un demagog care trebuia pus la respect. În Egipt și în întreaga lume arabă, Nasser era perceput ca un vizionar și un eliberator, dar în Marea Britanie, cel puțin la început, pledoaria lui Eden a fost acceptată aproape în unanimitate. El era, la urma urmei, adeptul intervenției, o voce în care aproape întreaga țară avea încredere în mod instinctiv. Însă curând aveau să iasă la iveală întrebări importante: nu era acesta un act imperialist, inadecvat în vremurile moderne? Nu ar trebui ca astfel de conflicte să fie lăsate în seama noului polițist al lumii, Națiunile Unite? Oare guvernul spunea întregul adevăr? Oare acesta nu era, de fapt, un act de agresiune din partea Marii Britanii? Astfel de întrebări au început să răzbată din publicațiile liberale și de pe băncile laburiste din

Camera Comunelor, stârnind demonstrații publice pe străzi. Britania era divizată.

Mulți suspectau justificarea lui Eden pentru rolul jucat de Marea Britanie în invazie. Pentru a-și menține șiretlicul, Eden a fost nevoit să mintă Parlamentul și să ascundă adevărul chiar și față de propriii miniștri. Regina și-a dat seama că a fost implicată într-o situație periculoasă. Teoretic, ea citise cu atenție hârtiile secrete ale guvernului, de la Ministerul de Externe și de la serviciile secrete. Oare se spunea în ele ceea ce se petrecea cu adevărat? Poate că da, poate că nu. Conducerea MI6, mulți miniștri din cabinet și cei mai mulți dintre oficialii de la Whitehall au fost ținuți cu grijă în afara complotului. Cei mai mulți dintre istorici sunt de părere că Eden, cu ajutorul oficialilor săi, i-a ascuns adevărul reginei în cadrul audiențelor cu ea, dintre care două au avut loc chiar în luna cu pricina. Dacă lucrurile au stat așa, comportamentul lui Eden reprezintă o încălcare rușinoasă a principiilor monarhiei constituționale, care nu poate fi justificată drept un efort de a o proteja pe regină. Sau, dimpotrivă, regina s-a numărat printre puținele persoane care au cunoscut periculosul adevăr și s-a lăsat antrenată în minciuna lui Eden.

Chiar și secretariatul reginei era divizat în chestiunea Suez. Secretarul ei personal, Michael Adeane, un conservator tradiționalist în stilul bunicului său, Lordul Stamfordham, era pro-Eden și pro-Suez. Însă cei doi secretari personali asistenți, Martin Charteris și Edward Ford, care au servit amândoi în Orientul Mijlociu în al Doilea Război Mondial, erau împotrivă. De-a lungul anilor, au existat zvonuri persistente că regina și Prințul Philip erau de asemenea împotriva invaziei. Aceste zvonuri s-au concretizat în cea mai limpede formă a lor în cartea istoricului Robert Lacey publicată cu ocazia Jubileului de Argint al reginei, în 1977. Lacey, jurnalist la *Sunday Times,* avea acces la documente, grație Lordului Mountbatten, care își dorea publicarea unei asemenea cărți și care, cu maximă discreție, l-a ajutat enorm pe Lacey. Istoricul scria: „Elisabeta a II-

a le-a părut prietenilor și rudelor sincer surprinsă de ceea ce se întreprinsese în numele ei în octombrie și noiembrie 1956.” Fie „a fost implicată în înșelarea strategică a restului lumii – inclusiv a Statelor Unite [și, evident, a Parlamentului] –, fie a fost victima acestei înșelătorii, la fel ca tot restul lumii”.

Când manuscrisul a început să circule, cu puțin timp înainte de publicarea cărții, Eden a descoperit că Lacey trăgea concluzia că regina nu a știut adevărul despre Suez și s-a înfuriat, înțelegând pe deplin gravitatea acuzației că el și-a înșelat monarhul. Eden a tras concluzia că Mountbatten sau Prințul Philip au fost aceia care i-au sugerat lui Lacey această încheiere, așa că a insistat să-i comunice lui Lacey că regina „înțelegea prea bine ceea ce făceam”[105]. Bolnav de cancer, fostul prim-ministru l-a atacat pe Mountbatten, pe care îl descria acum ca fiind un „țăcănit” și un „mitoman”. Mountbatten își nota în jurnal: „N-am încercat să neg asta [că el ar fi fost sursa lui Lacey]. […] Autorul însuși și-a pus problema și consider că am răspuns la ea cu suficient tact încât să nu produc declarația propriu-zisă care apare în carte pe post de concluzie.”[106] Lacey a fost presat de Eden să-și schimbe declarațiile, însă nu s-a lăsat intimidat. Putem spune acum că Mountbatten a fost într-adevăr sursa lui Lacey și că i-a arătat clar că regina nu era la curent cu înșelăciunea care implicase Marea Britanie, alături de Franța și Israel, în pretextul de care a depins atacarea Suezului. Însă Mountbatten chiar știa acest lucru? Regina sau ducele i-au spus oare cum au stat lucrurile?

Un element semnificativ, necunoscut la acea vreme, a fost faptul că în timpul scandalului Suez Mountbatten a încercat să-și dea demisia din poziția de Șef al Marinei Regale, însă politicianul care se ocupa de Amiralitate, Lordul Hailsham, i-a ordonat să rămână la datorie. Cu siguranță că regina era la curent cu aceste vești, care pledează cu putere pentru teoria că ea știa de complotul lui Eden sau cel puțin și-a dat seama că se petrecea ceva foarte ciudat. De asemenea, merită să amintim și faptul că atunci când Eden,

bolnav, s-a dus la Sandringham în ianuarie 1957 pentru a-i spune reginei să vrea să-și dea demisia, ea și-a exprimat adânca tristețe și i-a oferit un titlu de conte. Aproape imediat după aceea, regina i-a scris următoarele:

> Dragă Anthony,
> Știi deja cât de mult m-a întristat demisia ta săptămâna trecută și sunt alături de tine în trista întorsătură a sorții care te ține deoparte într-un moment în care țara noastră începe să întrevadă posibilitatea unei înseninări pe cerul internațional. […] S-au spus și scris multe în ultima săptămână despre reputația ta în Camera Comunelor și ca om de stat; sper să-ți dai seama că această reputație, pe care într-adevăr ți-ai cucerit-o în vremuri tulburi, este mult prețuită și nu va fi nicicând uitată de Suverana ta.

El i-a răspuns în termeni afectivi:

> Este purul adevăr când spun că abia așteptam audiențele săptămânale, știind că voi primi de la Majestatea Voastră o reacție înțeleaptă și imparțială la evenimente, care sunteți pur și simplu vocea țării noastre. Cu ani în urmă, Baldwin îmi spunea că funcția de prim-ministru este una dintre cele mai solitare din lume. […] Nu a fost deloc așa și pentru mine, și aceasta grație simpatiei și înțelegerii neștirbite pe care a manifestat-o Majestatea Voastră.

Acestea nu sunt cuvintele unei regine furioase pentru că nu i s-a spus adevărul, nici ale unui politician rușinat pentru că și-a mințit superiorul. Cei doi au avut audiențe cu mult mai lungi decât de obicei în tot răstimpul guvernării lui Eden; după demisie, regina a acceptat ospitalitatea lui Eden la reședința acestuia, un gest cu totul neobișnuit.

După ce i-am revizuit integral activitatea lui Eden, consider că regina a cunoscut esența poveștii, dar că Eden i-a ascuns deliberat cele mai rușinoase aspecte

ale planului său tocmai pentru a preveni blamarea reginei în cazul în care lucrurile ar fi luat o întorsătură nefavorabilă, așa cum de altfel s-a și întâmplat. Mai mult decât atât, deși ea nu a declarat nimic clar în această privință, este rezonabil că tragem concluzia că regina a apreciat pozitiv discreția lui Eden față de măsura în care acesta a implicat-o în scandal.

Criza legată de Suez demonstrează cât de ușor poate fi atrasă monarhia în planuri dezastruoase puse la cale de premieri. De asemenea, demonstrează că, cel puțin în primii ani de domnie ai Elisabetei, audiențele cu premierii presupuneau mai mult ca regina să asculte și să sprijine decât să pună la îndoială în mod activ sau să avertizeze. Indiferent cât și ce i-a spus Eden, reacția reginei se potrivește într-adevăr cu firea ei precaută.

*

Educarea politică a reginei de către primii dintre premierii ei a fost pusă la încercare apoi de succesorii lui Eden. În alte circumstanțe, regina l-ar fi numit, desigur, în această funcție pe conservatorul pe care era sfătuită să-l aleagă de către partidul cu cele mai multe voturi în spate, deci pe politicianul cu cele mai mari șanse de succes în Parlament. Dar în 1957 cine ar fi putut spune pe cine și-l dorea partidul cu adevărat? Ziarele, inclusiv cele bine conectate cu cercurile conservatoare, au presupus că premiul cel mare va merge la Rab Butler, însă Harold Macmillan era considerat și el un candidat destul de puternic. Problema a devenit rapid una extrem de complexă: scandalul Suez lăsase răni adânci în Parlament și în țară. Partidul Conservator era divizat, rușinat și furios pe felul în care se petrecuseră lucrurile, cu multe – și diferite – voci blamându-i pe americani, presa, pe Eden însuși sau alte voci anti-Suez, printre care și Butler însuși. De data aceasta, Palatul Buckingham nu mai putea să stea pur și simplu deoparte și să aștepte.

Doi oameni au jucat un rol crucial în timpul acestor momente dramatice. Unul a fost Sir Michael Adeane, secretarul personal al reginei. Celălalt a fost Robert

Gascoyne-Cecil, Marchiz de Salisbury, lider al Camerei Lorzilor. Prieten al familiei regale, nepot al ultimului premier al Reginei Victoria, Gascoyne-Cecil era el însuși un ministru conservator cu vechime în sistem; se retrăsese în 1938, în urma adoptării politicii intervenționiste, iar ulterior a servit sub Churchill. Familia Cecil era una dintre cele mai vechi dinastii politice din Anglia, așa că niciun *grande* nu era mai mare decât el.

Adeane, care lucra la palat din 1936, era de asemenea un tradiționalist din instinct. Era un tip sarcastic, reținut și loial. Înainte de a lucra cu George al V-lea, fusese aghiotantul Lordului Tweedsmuir, fostul romancier John Buchan, din Canada (iar fiul său a devenit ulterior secretar personal al Prințului Charles). Acum, Adeane l-a chemat pe Salisbury, care tocmai se întorsese de la o partidă de vânătoare de trei zile la Sandringham, cu familia regală, și l-a rugat să sondeze opiniile curente. La rândul său, Salisbury s-a consultat cu Lordul Kilmuir, Lordul Cancelar. Cei doi au hotărât că cea mai neproblematică soluție ar fi să-i întrebe pe membrii cabinetului, unul câte unul, pe care dintre candidați, Butler sau Macmillan, îl prefera. Acest sondaj de opinie avea să fie coroborat cu sfaturile deputaților conservatori, care urma să fie comunicat de liderul lor de atunci, un tânăr numit Ted Heath; de asemenea, aveau să fie luate în calcul și părerile oamenilor de bază din partid, transmise prin intermediul președintelui acestuia, Oliver Poole. Însă în cele din urmă Kilmuir i-a spus lui Salisbury că regina poate asculta orice sfat dorește și că „nu trebuie să aștepte – de altfel, este obligată să nu aștepte – rezultatele consultărilor și deciziilor vreunui partid”[107].

Această manevră a condus la unul dintre cele mai faimoase episoade din istoria parlamentară postbelică a Marii Britanii. Membrii cabinetului au fost conduși, unul câte unul, să discute cu Salisbury într-o anticameră de la Biroul Consiliului Privat, unde Salisbury i-a întrebat, cu vocea lui peltică și guturală, care să fie alesul, „Wab sau Hawold?”. Cu doar două

sau, poate, trei excepții, aceștia au votat cu Harold Macmillan. El era și candidatul favorit al lui Heath, care vorbea în numele deputaților, și al lui Poole, care reprezenta voința membrilor de partid. Între timp, regina s-a hotărât să se consulte cu Churchill. În ciuda atașamentului său față de Butler, Marele Bătrân s-a pronunțat și el pentru Macmillan atunci când a ajuns, însoțit de Salisbury, la Palatul Buckingham, cu un steag al Marii Britanii drapându-i genunchii. Întregul proces a durat uimitor de puțin. Pe 8 ianuarie 1957, într-o zi de marți, Eden se ducea la Sandringham pentru a-i spune reginei că-și dă demisia. Două zile mai târziu, pe la ora prânzului, Macmillan mergea la Palatul Buckingham să-și ia în primire postul de premier.

Aproape oricine a studiat criza partidului de după demisia lui Eden a ajuns la concluzia că, în ciuda surprinderii manifestate de presă și preferinței lui Eden pentru Rab, Macmillan era alegerea evidentă. Butler se manifestase împotriva intrării în război, iar pe la jumătatea anilor 1950 această opțiune încă mai conta. Mai important decât atât, era considerat drept un personaj indecis, excesiv de viclean și nu întru totul loial în timpul crizei Suez. Nu în ultimul rând, numeroși conservatori, atât din Parlament, cât și din țară, păreau să fie mult mai porniți împotriva lui Butler decât propriu-zis susținători ai lui Macmillan – care în curând avea să oblojească rănile sângerânde ale partidului și să pună în scenă o impresionantă revenire a conservatorilor. Chiar și așa, acest episod a constituit o manieră nepotrivită și demodată de a înlocui un premier cu altul, care va semăna semințele îndoielii în mentalul popular în legătură cu cine conduce de fapt țara.

Democrația și Marele Mac

Cu circa 15 luni mai devreme, Henry Fairlie, un jurnalist pletos și destul de talentat de la *Spectator,* scria un editorial despre trădătorii Burgess și Maclean, cu relații în cercurile înalte; în acest articol,

jurnalistul a inventat termenul *„establishment”* pentru a descrie exercitarea socială a puterii în Anglia. Felul în care s-a gestionat succesiunea puterii în rândul conservatorilor sugera existența unui cerc magic al potentaților, care într-adevăr încă decideau de unii singuri soarta societății și trăgeau sforile la Westminster. De fapt, această caracterizare familiară a *establishment*-ului – care a avut întotdeauna ceva mai mult decât un simplu sâmbure de adevăr – devenea din ce în ce mai inadecvată. Spiritul democrației egalitariste își începuse deja marșul triumfal și înregistra primele succese.

Este adevărat că la Curte se păstra obiceiul prezentării debutantelor. La Ascot și la dineurile regale, jobenurile, fracurile și uniformele erau la fel de ubicue ca întotdeauna. Pe măsură ce anii 1950 se apropiau de final, un număr surprinzător de membrii ai cabinetului aveau relații cu clasicii absolvenți de la Eton. Macmillan și prietenii săi aristocrați mergeau la partide de vânătoare organizate la Balmoral și Sandringham, iar premierul nu a fost prea surprins să afle ostilitatea presei când regina a propus o vânătoare de tigri în cadrul unei vizite în India. În City, jobenurile și umbrelele cu baston rămâneau o marcă distinctivă, iar la Whitehall era practicat un sistem aproape militar de ierarhizare și de caste. Singurele persoane cu plete lăsate pe spate erau dactilografele de la BBC.

Însă instinctele și solidaritatea *establishment*-ului începeau să se scindeze – nu că ar fi fost foarte puternice până atunci. Chiar și în cercurile sociale și în familiile aparent închise au început să apară dispute, care nu constituiau totuși o noutate. Salisbury însuși se număra printre aristocrații de modă veche care erau extrem de neîncrezători în Prințul Philip. Iar acum intervenea într-o altă dilemă delicată privitoare la Casa de Windsor.

Necazurile debutaseră în ziua încoronării, când jurnaliștii, deja la curent, au observat o delicată și discretă atingere a reverului Căpitanului Peter Townsend de către Prințesa Margaret. Presa britanică încă știa cum să păstreze discreția, însă în New York

știrea despre o nouă căsătorie, de data aceasta a surorii reginei, a fost publicată imediat. Articolul a fost urmat, la 12 zile după încoronare, de unul similar în *People,* o publicație britanică duminicală axată pe mondenități. Într-o manieră ipocrită, *People* relata povestea numai pentru a denunța-o ca fiind evident falsă, din moment ce „este aproape de negândit ca o prințesă regală, a treia pe linia succesiunii la tron, să se gândească la căsătorie cu un bărbat care a divorțat la tribunal”. Deși aluzia era una răutăcioasă, ziarul a pus totuși degetul plin de cerneală pe rană, pe o problemă reală. Divorțul rămânea un autentic stigmat social și moral. Mai mult decât atât, sub incidența arhaicei Legi a Căsătoriilor Regale, Prințesa Margaret avea nevoie de permisiunea surorii ei pentru a se căsători până în vara anului 1955, când urma să împlinească 25 de ani, dar până atunci mai erau doi ani lungi. Regina, supunându-se exigențelor constituționale, trebuia la rândul ei să obțină acordul guvernului. Cum avea să procedeze ea? Cum aveau să reacționeze oficialii de la Whitehall?

Townsend, ofițer RAF decorat și erou de război, devenise aghiotant al regelui în 1944; a avut un mariaj nefericit pe durata războiului, terminat cu un divorț recent. A fost remarcat de tânăra Margaret în timpul călătoriei din 1947 în Africa de Sud și, deși era cu aproape 16 ani mai mare decât prințesa, s-au îndrăgostit unul de celălalt la puțină vreme după aceea. El și-a declarat iubirea la începutul anului în care urma să aibă loc încoronarea și apoi l-a informat pe „Tommy” Lascelles, secretarul personal al reginei. Îngrozit, Lascelles a urlat la Townsend, întrebându-l dacă e nebun sau numai rău. Churchill era de aceeași părere, așa că Townsend a fost expediat cu brutalitate în Belgia, să facă muncă de birou în baza RAF de acolo, pentru a-l elimina din calea prințesei îndărătnice și exaltate. Acolo și-a petrecut el timpul în tăcere, presupunând că, odată ce termenul-limită se apropia, iar Margaret avea să împlinească 25 de ani, vor fi liberi să se căsătorească.

Dar lucrurile nu s-au derulat așa. În octombrie 1955, problema s-a precipitat când Salisbury, unul

dintre cei mai fervenți adepți ai ramurii catolice din anglicanism, le-a declarat colegilor de cabinet că nu va accepta ca sora reginei să se căsătorească vreodată cu un bărbat divorțat – în ciuda faptului că Townsend fusese practic partea vătămată din divorțul său. Din moment ce cabinetul trebuia să aprobe căsătoria și pentru că s-ar fi scindat dacă Salisbury ar fi ales să facă publică această chestiune dându-și demisia, pairii au distrus efectiv speranțele Prințesei Margaret.

Dezbaterea privitoare la legitimitatea unei căsătorii între prințesă și un ofițer RAF divorțat a ajuns imediat pe agenda publică. Ce conta mai mult: vechile obiceiuri sau cele noi, religia sau iubirea? Presa era împărțită între aceste două poziții; ziarele mai populare, precum și cele de stânga susțineau dreptul prințesei de a se căsători cu cine dorește. Mentalitățile se schimbau; în societate, divorțul era acceptat la o scară din ce în ce mai largă. Însă Margaret urma să fie judecată după un standard diferit; Eden avea să fie acela care să-i dea vestea tristă că, dacă voia să meargă mai departe, urma să-și piardă atât poziția pe linia succesiunii la tron, cât și alocația considerabilă. De asemenea, ar trebui să părăsească țara.

Povestea, odată adusă în prim plan de un ziar popular, avea să-și primească o concluzie de la elitistul *Times,* care argumenta, în editorialul său din 24 octombrie, că regina este „reprezentantul universal” al societății, „în care poporul ei își vede reflectat sinele mai bun într-un mod ideal; și, din moment ce o parte din acest ideal este viața de familie, atunci familia reginei trebuie să joace un rol important în această reflectare”. Căsătoria propusă ar fi generat, inevitabil, o „distorsionare a acestei reflectări”.

În cele din urmă, Prințesa Margaret s-a supus presiunilor și a anunțat că s-a hotărât să nu se căsătorească cu Townsend, „ținând cont de învățătura Bisericii, conform căreia căsătoria creștină este indisolubilă, și fiind conștientă de datoria mea față de Commonwealth”. Se pare că această lovitură a fost una devastatoare pentru ea. Ulterior, avea să le spună prietenilor că dădea vina în special pe Lascelles și pe

Churchill pentru ceea ce a trebuit să îndure și că niciodată nu și-a recăpătat pe deplin echilibrul după acest episod. Deși nimeni nu poate spune cum ar fi decurs o căsnicie care n-a avut loc propriu-zis, această imixtiune grosolană a vechii mentalități ne apare, privind retrospectiv, deopotrivă ridicolă și plină de cruzime.

Inevitabil, s-au formulat nenumărate speculații despre reacția reginei. Primii ei biografi, care îi cunoșteau personal pe cei implicați, au considerat că ea s-a ținut departe de dilema surorii sale, refuzând să discute despre ea și evitând deliberat să adopte o poziție în această chestiune. Dintr-o perspectivă modernă, o astfel de atitudine pare cel puțin stranie. La urma urmei, Townsend se cunoștea bine cu regina și cu Prințul Philip. Amândoi păreau să-l placă și, evident, îi doreau binele atât lui, cât și Prințesei Margaret. Atunci de ce regina nu s-a pronunțat în niciun fel în criza trăită de sora ei?

Elisabeta s-a hotărât să acționeze în primul rând ca regină și în al doilea rând ca soră. Cu numai doi ani mai devreme, când a rostit jurământul pentru încoronare, promisese Bisericii și lumii că va respecta cele mai înalte valori ale familiei creștine – și chiar credea asta. Mai mult decât atât, nu avea cum să facă abstracție de opiniile episcopilor sau miniștrilor ei. Deși afecțiunea pentru familie era una firească, simțul datoriei s-a dovedit mai puternic și mai presant; de altfel, de-a lungul vieții sale acest simț al datoriei s-a dovedit de fiecare dată mai puternic. În plus, acest episod a constituit un semnal de alarmă timpuriu asupra problemelor care aveau să pună la încercare versiunea monarhiei moderne asupra „familiei ideale”. Familiile reale nu sunt impecabile. Sentimentele nu pot fi strunite întotdeauna în modul cel mai convenabil. Criticile moralizatoare din partea publicului și virulența presei complică și mai mult ascunderea aspectelor mai complicate din viața privată.

Pentru presă, patriotismul și cenzura din vremea războiului au făcut din discreție un obicei, însă toate aceste cutume se dizolvau acum. Decizia Prințului

Philip de a întreprinde un turneu în câteva regiuni din Commonwealth fără soția sa în iarna dintre anii 1956 și 1957 au stârnit speculații în presă despre căsnicia reginei, ceea ce a atras un comentariu oficial de la palat; „Este cât se poate de fals că există vreo ruptură între regină și Ducele de Edinburgh.” Intenție bună, dar gestionată stângaci, pentru că declarația nu a făcut decât să inflameze problema.

Tot în această perioadă, Prințul Philip s-a supărat pe presă pentru felul în care îl zugrăvea, după cum li s-a plâns cu amărăciune prietenilor. A devenit din ce în ce mai sarcastic la adresa jurnaliștilor și, treptat, dintr-un om optimist și deschis, dispus să-și facă publice opiniile, a devenit o persoană din ce în ce mai suspicioasă, așteptându-se de fiecare dată ca vorbele să-i fie răstălmăcite. Această retragere a reprezentat o pierdere semnificativă pentru monarhia britanică, însă probabil că nu exista niciun remediu pentru o asemenea stare de fapt. Presa nu avea de gând să se abțină ori să se autocenzureze prea multă vreme. Ziarele se luptau pe viață și pe moarte pentru o piață din ce în ce mai pretențioasă și mai profitabilă; îngrijorările pe care le stârnea emergența televiziunii asupra profiturilor din presa scrisă îi determinau pe marii editori de publicații să nu se mai abțină de la a trata subiectele avantajoase.

Nu întâmplător, presa a început să pună sub semnul întrebării promisiunea implicită că membrii familiei regale nu aveau să se mai poarte nicicând inadecvat sau să se îndrăgostească aiurea. La urma urmei, „monarhia de familie” a lui George al V-lea și George al VI-lea, urmându-i autoritarei Victoria, nu reprezenta întru totul modul de viață al regilor și reginelor britanice sau de prin alte părți; istoricii, cel puțin, au scotocit întotdeauna prin viața fețelor regale în căutare de scandaluri. Însă, dacă lumea urma să se schimbe în jurul ei, regina nu avea de gând să-și utilizeze popularitatea în această perioadă pentru a reformula valorile legate de familie și de moralitatea individuală în calitate de temelii ultime ale monarhiei moderne. În propria viață personală, era o mamă și o soție mulțumită, una care i se supunea cu totul

Prințului Philip în chestiunile legate de viața de familie. Iar după episodul cu Townsend, se părea că în calea familiei nu aveau să se mai aștearnă alte probleme. Acei ani au fost unii binecuvântați.

Însă nu și în politică: în acest domeniu nu există niciodată vremuri binecuvântate. Imperialist feroce, Salisbury avea să se certe cu Macmillan pe tema decolonizării și să ajungă primul președinte al aripii de dreapta din Monday Club[108]. Într-adevăr, în primăvara anului 1957, Salisbury s-a resemnat în privința Ciprului, considerând că Macmillan nu fusese suficient de dur cu liderul rebelilor, Arhiepiscopul Makarios, ceea ce l-a determinat pe Macmillan să reflecteze asupra gândului că, de-a lungul istoriei, „reprezentanții familiei Cecil și-au înjunghiat prietenii și colegii pe la spate de câte ori aceștia au avut probleme grave”. Când familia Macmillan s-a dus la Balmoral pentru prima lor vizită din luna august, Salisbury a rămas în mijlocul partidului, gest pe care îl putem socoti drept lipsit de tact.

Vizita respectivă nu a decurs deloc bine pentru că Macmillan avea tendința să-i țină predici reginei și nu se lăsa deloc impresionat de Prințul Philip: „El este *împotriva* ideii ca țara noastră să devină o putere nucleară. Nu-mi place deloc tonul pe care vorbește. Seamănă prea mult cu un licean isteț care tocmai a descoperit socialismul.” Această opinie a lui Macmillan este mult prea absurdă: marele premier a fost, cu siguranță, pus în dificultate de Prințul Philip, care, deși era apolitic într-o manieră calculată, întotdeauna vorbise de pe pozițiile unui adept radical al pieței libere – era mai degrabă de partea dreptei pro-afaceri decât un stângist anti-afaceri.

Macmillan a continuat să fie unul dintre cei mai importanți premieri din timpul domniei Elisabetei, parțial pentru că, după succesele și eșecurile cabinetelor conduse de Churchill și Eden, ea a avut ocazia să dezvolte o relație mai stabilă și oarecum la același nivel cu el. Într-un sens, Macmillan a fost primul ei premier „normal”. Ca ministru de externe în 1955, el fusese impresionat, când a descoperit câte

eforturi făcea ea pentru a înțelege chestiunile politice, în cazul acela problemele ridicate de Irak: „Mi-am dat toată silința să-i explic starea de fapt fără s-o plictisesc. Ea a manifestat (asemenea tatălui ei) o înțelegere neașteptată a detaliilor și personajelor implicate. Probabil că citește telegramele cu foarte multă atenție."

În calitate de prim-ministru, probabil că a plictisit-o uneori – odată, când i-a menționat întristat gândul de a-și da demisia, el s-a simțit mai degrabă rănit de „lipsa ei de surprindere" dar în general, indiferent care ar fi fost părerile ei personale, relația părea să înflorească. El îi trimitea telegrame lungi și adeseori vorbea despre felul atent al reginei de a citi documentele și de maniera empatică cu care îi asculta problemele. Adeane l-a încurajat să rămână la un pahar după audiența lor săptămânală, iar Macmillan și-a dat toată silința să-i facă reginei pe plac cu tot felul de detalii mărunte, ca atunci când a încercat să fie de ajutor în chestiunea complicată a titlului pe care urma să-l poarte Prințul Philip și al numelui de familie al moștenitorilor. Împreună, cei doi au format un parteneriat mult mai bun și mai strâns decât cele anterioare.

*

Peste hotare, rafalele vântului schimbării băteau prin mai toate fostele regiuni care făcuseră parte din Imperiul Britanic, în special pe teritoriile africane. Cu armamentul său nuclear, achiziționat de curând, țara părea să aspire din nou la o glorie planetară, așa că s-a ținut cu mândrie deoparte față de experimentul Comunității Economice Europene. Însă începând cu 1959, Secretarul pentru colonii, Iain Macleod, a fost însărcinat cu ceea ce era, în realitate, o vânzare la preț redus a ultimelor rămășițe ale Imperiului Britanic.

În această chestiune, regina a început să se implice direct, manifestând o atitudine cu totul inedită, mai dură, în timpul tensiunilor din 1961 legate de întrebarea dacă să viziteze sau nu Ghana. În 1957, această țară, sub conducerea lui Kwame Nkrumah, a

fost prima dintre națiunile africane din Commonwealth care și-a câștigat independența. Din cauza celei de-a treia sarcini a reginei, vizita fusese deja amânată, spre marea dezamăgire personală a lui Nkrumah. Însă între timp el a pus bazele unei conduceri dictatoriale, care a dus la întrebări legitime despre menirea Commonwealth-ului. Ar trebui să fie o organizație de națiuni democratice sub conducerea reginei sau era o familie de state care își susțineau membrii, indiferent – mai mult sau mai puțin – de felul în care se comportau aceștia? Mulți politicieni britanici, punând democrația înaintea frăției reprezentate de Commonwealth, și-ar fi dorit ca regina să anuleze această vizită. Macmillan își făcea griji că, dacă această chestiune avea să ajungă în Camera Comunelor, el ar fi fost înfrânt.

Însă regina era hotărâtă să meargă. Conform spuselor lui Macmillan, ea i-ar fi zis că „are de gând să fie o regină, nu o marionetă”, și că, dacă i s-ar ordona să nu-și facă datoria, atunci nu înțelege „ce altceva i-ar mai rămâne de făcut”. Lady Longford notează în biografia reginei că aceasta a argumentat că o nouă amânare ar împinge Ghana spre Uniunea Sovietică: „Cât de nătângă aș părea dacă mi-ar fi teamă să vizitez Ghana, iar după aceea Hrușciov ar merge acolo și s-ar bucura de o primire entuziastă?”[109]. În ajunul vizitei sale, Nkrumah a arestat mai mulți dizidenți, după care la Accra, în capitala țării, a explodat o bombă plasată de teroriști. Dincolo de dilema politică, așadar, exista în mod clar și un risc privitor la siguranța reginei.

Hotărâtă, regina a întreprins această călătorie în ciuda obstacolelor. În Ghana, a ținut un discurs prin care declara că familia Commonwealth poate include o mare varietate de opinii diferite, a dansat cu Nkrumah la un banchet și a fost ovaționată de ghanezi drept „cel mai mare monarh socialist din lume”. În sala care a găzduit banchetul, multe scaune au rămas goale; fuseseră pregătite pentru liderii Opoziției, acum aflați în închisoare.

Deși regina a manifestat mult calm față de aspectele legate de propria-i siguranță – ceea ce se va repeta ulterior –, precum și curajul de a pune Commonwealth-ul pe primul loc, ea nu a rezolvat dilema centrală. În schimb, a reacționat la ea într-o manieră care adeseori a părut extrem de nesatisfăcătoare de atunci înainte. „Familia” avea să fie tratată cu condescendență, atât la nivel național, cât și la nivel personal. Commonwealth-ul, o organizație cu idealuri înalte, a acceptat pragmatic câteva regimuri brutale și nedemocratice ca să nu-și piardă din membri. Scuza oferită de obicei – că este mai bine să le stai aproape și să încerci să-i aduci pe calea cea bună pe aceia care se comportă incorect – este ceea ce spun și părinții despre copiii lor adolescenți atunci când aceștia o iau razna. Însă cât este iubire pură și cât este doar un simplu pacifism siropos într-o astfel de atitudine? Retragerea lui Macmillan din imperiu, deja o atitudine semnificativă, avea s-o implice pe regină în și mai multe alegeri dificile. În timp ce ea să străduia din greu să-și creeze un rol substanțial în calitate de conducător al unui Commonwealth divizat, unii dintre membrii acestuia căutau mai mult sprijinul Moscovei comuniste decât al Londrei.

Marea șmecherie a lui Macmillan a fost să păstreze aparența de normalitate la suprafață, în timp ce în culise se lupta cu disperare să se adapteze la circumstanțe radical diferite. Jucând rolul unui aristocrat imperturbabil, probabil că în particular îi aducea reginei multe știri rele și dramatice. Printre acestea s-au numărat tratativele jenante care trebuiau duse cu Statele Unite pentru a menține capacitatea nucleară a Marii Britanii, pierderea Africii de Sud, ieșită din Commonwealth în 1961, teribilele tensiuni dintre Statele Unite și URSS, declinul neașteptat al producției interne britanice și problemele recurente cu balanțele de schimb și inflația, urmate de cererea de a deveni membru al Pieței Comune și acel „nu” umilitor al președintelui de Gaulle și, nu în ultimul rând, scandalurile sexuale și de spionaj de acasă. În ceea ce o privește pe regină, toate acestea se adăugau

la una dintre cele mai dificile perioade din timpul domniei sale. Entuziasmul superficial de după încoronare pentru o nouă epocă elisabetană se dizolvase precum spuma valurilor care se izbesc de un țărm stâncos, neprietenos.

*

Pentru a susține monarhia în condiții de siguranță, regina trebuia să schimbe însuși conceptul monarhismului. A beneficiat din plin de ajutorul Prințului Philip, care, după atacurile la adresa rigidității monarhiei susținute de Lordul Altrincham și Malcolm Muggeridge, părea să se reafirme cu mai multă putere în ideile sale reformiste. Prințul era încântat de faptul că palatul era din nou deschis pentru prânzuri și dineuri festive, care îi permiteau reginei să se vadă cu o mai mare varietate de oameni. O listă tipică de oaspeți din anul 1957 îi includea pe pianista Myra Hess, pe parlamentarul laburist (și viitorul premier) Jim Calaghan, pe atletul Chris Brasher, pe producătorul de film Michael Balcon, pe editorul publicației *The Economist,* Donald Tyerman, pe poetul John Betjeman și pe actrița Joyce Grenfell. Deși acești pași erau destul de modești în direcția unui stil mai informat și mai informal, totuși celor obișnuiți cu genul de Curte întreținută de tatăl ei li s-au părut a fi prea radicali.

Aveau să survină schimbări și mai dramatice: regina, la propria inițiativă, a abolit în cele din urmă convenționalismul „Sezonului" aristocratic. Prezentarea debutantelor la Palatul Buckingham, așteptând umile pe scaun, în rochiile lor albe de mătase, să fie chemate de Lordul Șambelan pentru a-și prezenta omagiile în fața reginei, care stătea așezată pe tronul ei sub baldachinul roșu, avea să continue până în 1958. În acel an, 1.400 de fete au fost puse să defileze timp de trei zile. Prezentările deveniseră cea mai bună țintă a reformei, în special din cauza semnificației lor de târg cu ființe umane, un obicei cât se poate de jenant din punctul de vedere al conștiinței de clasă. Însă devenise și subiect de glume: în

termenii înăcriți ai surorii înăcrite a reginei, „fiecare acritură din Londra participă la așa ceva”.

O altă reformă semnificativă a fost acordul reginei (oferit cu rezerve) de a apărea o dată pe an la televizor. Prințul Philip a susținut una dintre vechile ambiții ale BBC, convingându-și soția să-și difuzeze tradiționalul mesaj de Crăciun la televiziune, nu la radio, ca până atunci. Riscul era evident: microfonul radioului reprezentase un instrument de tortură pentru tatăl ei, pe când regina nu se simțea în largul ei în fața camerelor de filmat. Îi lipsea spontaneitatea fermecătoare pe care o necesită acest mijloc de comunicare. Însă pariul a dat totuși roade, așa că, la începutul anilor 1960, aproape jumătate din întreaga populație a țării urmărea discursul reginei. Mesajele de Crăciun au devenit una dintre cele mai importante căi prin care regina comunică direct cu supușii ei și, deși o marte parte din ceea ce spune ea nu este deloc surprinzător, de multe ori unele dintre vorbele ei ajung pe prima pagină a ziarelor. Chiar și când nu spune lucruri memorabile, milioane de oameni își fac anual un ritual din urmărirea discursului de Crăciun, mulți rămânând neclintiți în fața televizoarelor pe toată durata difuzării acestuia.

Toate aceste inițiative au fost reforme modeste într-o vreme în care țara trecea prin schimbări foarte rapide. Probabil că regina și consilierii ei puteau face mai multe; Altrincham și Muggeridge aveau dreptate să critice atmosfera rigidă și sterilă a vechii Curți. Nimeni nu se aștepta ca palatul să fie vârful de lance al inovațiilor, însă în anii de după război rămăsese cu mult în urma atmosferei de schimbare care cuprinsese întreaga țară și, în ciuda eforturilor Prințului Philip, avea să rămână încă și mai mult în urmă. Cei mai importanți oameni de la Curte erau acum bătrâni, mult prea prudenți și mult prea îndepărtați de generația din care făcea parte și regina. Însă ea însăși se baza pe instinctul care îi spunea să aștepte, ca de obicei, sfaturile și să țină cont de ele, în loc să inițieze schimbarea de una singură. An după an, Elisabeta trăia într-o țară în care fantomele lui George al V-lea și George al VI-lea nu mai constituiau călăuzitori

suficient de buni. Nici miniştrii sau premierul însuşi nu se mai puteau achita de această sarcină în mod satisfăcător. Macmillan avea nevoie de regină ca pion în controversatele lui decizii şi juca rolul de unchi mai bătrân al ei, dar în cele din urmă a devenit evident că Elisabeta va trebui să-l depăşească şi pe el.

Iminenta lui plecare s-a petrecut în circumstanţe şi mai complicate decât cele care au fost martore căderii lui Eden, deşi a avut loc într-un răstimp mult mai scurt decât în cazul lui Churchill. În vara anului 1963, guvernul lui Macmillan ajunsese să se lupte cu criza jenantă a cazului Profumo, combinând spionajul, minciuna şi scandalul sexual. Premierul trebuia să se descurce şi cu nemulţumirile din interiorul partidului, pe care îl condusese prin viclenii şi cu brutalitate. Apoi, în octombrie, a fost diagnosticat cu o tumoare benignă la prostată şi informat că era crucial să treacă printr-o intervenţie chirurgicală. El a luat în calcul cel mai pesimist prognostic medical cu putinţă referitor la starea sa de sănătate şi, gândindu-se la riscul de a avea cancer, a decis că trebuie să demisioneze cât mai repede.

De data aceasta, însă, exista o paletă mai largă de posibili succesori. Printre aceştia se numărau, din nou, Rab Butler, dar şi popularul Lord Hailsham, alături de trei noi vedete, Reggie Maudling, Edward Heath şi Iain Macleod, precum şi o persoană care părea venită din afara sistemului, Lordul Home. Din moment ce boala lui Macmillan coincidea cu conferinţa anuală a conservatorilor de la Blackpool, era inevitabil un fel de concurs în interiorul partidului, sub oblăduirea şefului său.

Macmillan voia să-l blocheze pe Butler, care era probabil favoritul cabinetului. În timp ce zăcea în spitalul construit de Regele Eduard al VII-lea pentru ofiţeri bolnavi, l-a chemat pe Lordul Home în salon pentru a-l convinge să-şi susţină cauza, apoi s-a folosit de el pe post de mesager la conferinţa conservatorilor pentru a transmite ştirile referitoare la retragerea sa. Între timp, Hailsham s-a făcut oarecum de râs, începând ceea ce liderii conservatori au considerat a fi o vulgară autopromovare. Home, cu un

statut consolidat de sprijinul acordat de Macmillan și considerat a fi reprezentantul acestuia, a început să-și mobilizeze susținătorii. În acest fel, problema blocării lui Butler a rămas neacoperită. Iar în acest punct, manevrele lui Macmillan au atras implicarea reginei.

În partid s-au organizat sondaje de opinie; acestea au demonstrat o mobilizare surprinzătoare din toate direcțiile în favoarea Lordului Home. Și reputația acestuia fusese pătată la un moment dat de adeziunea față de tabăra pacifiștilor, însă la acel moment era cunoscut mai mult ca fiind un moderat simpatic. Macmillan, prin Adeane, a aranjat ca regina să-l viziteze pe premier la spital – trecând prin fața camerelor de filmat și a reporterilor din întreaga lume –, astfel încât să-și poată oferi demisia personal și să o sfătuiască pe regină în privința succesorului său. Acest sfat, care i-a fost citit reginei de pe patul de suferință, a fost acela de a-l chema pe Home la Palatul Buckingham și de a-l întreba dacă poate forma un nou guvern. Aceasta era o „legătură” clară și evidentă, care îi oferea lui Home ștampila regală a aprobării înainte ca partidul să-și ofere recomandarea oficială, completă sau sistematică.

Când au auzit ce se petrece, unii dintre cei mai talentați miniștri conservatori, inclusiv Enoch Powell și Iain Macleod, au vrut să se revolte în sprijinul lui Butler și să refuze să lucreze sub șefia lui Home. Însă Butler, văzând cum premiul i-a fost sustras de sub degete pentru a doua oară, s-a retras intimidat și, poate cu prea multă loialitate, a refuzat să se alăture protestului. Macmillan i-a asigurat astfel succesiunea cu mai mult succes decât reușise Eden. Și, firește, regina nu a făcut altceva decât să primească sfatul premierului ei. Însă le-a permis oare politicienilor să se folosească de ea? Trebuie reamintit că pe atunci era încă tânără, învățată să asculte de sfatul oamenilor mai în vârstă – bărbați de vârsta tatălui ei. Conform lui Ben Pimlott, un biograf mai recent, „când a primit sfatul de a-l alege pe Alec, ea s-a gândit: «Slavă Cerului!» îi plăcea de Alec – îi era un vechi prieten. Vorbiseră de atâtea ori despre câini și vânătoare. Erau

amândoi nobili scoțieni, moșieri, același gen de oameni, ca niște vechi colegi de școală.”[{110}]

Alec Douglas-Home, care acum trebuia să renunțe la titlu și să joace rolul de parlamentar, s-a gândit că avea să fie un candidat ales în unanimitate. Însă a descoperit că trebuie să-și convingă mulți colegi derutați sau furioși – iar în unele cazuri nu a avut succes. În anii 1960 nu mai era deloc evident că un moșier scoțian onest, benign, dar evident aristocrat, căruia îi place să pescuiască somon și să vâneze potârnichi reprezintă un avantaj electoral. Douglas-Home era un prieten apropiat al familiei regale – mai ales al familiei Bowes Lyon, a Reginei-Mamă –, iar oamenii de la Curte îl considerau și ei drept „unul de-ai noștri”. Regina însăși nu a fost învinovățită în mod direct la acea vreme pentru rolul jucat în această alegere controversată, însă cea mai mare parte din Partidul Conservator și mulți oameni din țară au reacționat cu furie la acest aranjament. În cele din urmă, alegerea lui Douglas-Home în 1963 este probabil să fi făcut posibilă într-o măsură și mai mare victoria în alegeri a lui Harold Wilson din anul următor.

Cele mai substanțiale critici împotriva acestei succesiuni au provenit de la Iain Macleod, care l-a atacat pe Macmillan în *Spectator,* acuzându-l că ar conduce o conspirație etoniană care a complotat împotriva numirii lui Butler la cârma guvernului. Curând, acest episod ajungea să simbolizeze tot ceea ce era greșit și corupt în viața politică britanică. Macmillan, mai șiret decât regina, s-a folosit de ea fără niciun scrupul ca paravan pentru a-și atinge scopurile. Grație acestei manevre, Douglas-Home a fost convocat sub autoritatea indiscutabilă a Prerogativei Reginei[{111}], invocată la nesfârșit de Macmillan, și înainte, și după, în explicația pe care a oferit-o în legătură cu aceste evenimente. Între timp, orice posibilitate ca Butler să refuze să accepte ceea ce se petrecea avea să fie surclasată de implicarea reginei.

În realitate, regina nu a avut, într-adevăr, nimic de-a face personal cu această succesiune. Nici ea, nici Adeane și nimeni altcineva de la Palatul Buckingham n-a testat terenul, nici nu s-a implicat personal în vreo dezbatere privitoare la posibilii candidați. Și celor de la Curte acest episod le-a fost prezentat drept un *fait accompli,* mascat sub iluzia sfatului umil. Avem în acest incident un ultim exemplu al practicii politicienilor de a se folosi de relativa tinerețe și lipsă de experiență a reginei, în loc să o protejeze. Furtuna, deși scurtă, a fost una violentă și, din fericire, nimic de genul acesta nu a mai survenit de atunci. Ulterior, partidele aveau să-și aleagă liderii prin mijloace mult mai convenționale. Politicienii aveau să manifeste o grijă mult mai autentică față de reputația reginei. Iar regina avea să devină mult mai șireată.

Interludiu
Britannia *și valurile*

Este 16 aprilie 1953. Sir Winston Churchill se află încă în fruntea guvernului, Stalin a murit de curând, a apărut primul roman cu James Bond, Crick și Watson au făcut publică structura dublu-elicoidală a ADN-ului… iar regina se află la șantierul naval John Brown, din Clyde, pe o ploaie torențială. Este înarmată cu o sticlă plină cu ceva care nu sună prea bine, „vin imperial”, pentru a boteza o nouă navă, *Britannia.* Această ambarcațiune va deveni cel de-al 83-lea iaht regal, înscriindu-se într-o succesiune neîntreruptă care își are originea pe vremea domniei lui Carol al II-lea al Angliei și făcând parte dintr-un arbore genealogic de ambarcațiuni din lemn în stil olandez, decorat minunat cu nave de război, cu zbaturi sau crucișătoare miniaturale.

Însă noua ambarcațiune nu arată deloc așa cum cei mai mulți oameni și-ar imagina că trebuie să fie un iaht. Seamănă mai degrabă cu un vapor desenat de un copil, cu linii simple, un singur coș de fum și trei catarge. Sub ploaia torențială, regina le spune celor 30.000 de muncitori navali scoțieni, familiilor și șefilor lor cât de mult a însemnat pentru tatăl ei

construirea acestei ambarcațiuni: „El a simțit, ca și mine, că un iaht este o necesitate, nu un lux, pentru conducătorul marelui nostru Commonwealth britanic, între ale cărui țări maritime nu există nicio barieră, ci doar o imensă și indestructibilă cale de acces.” Apoi sticla se izbește de carenă, iar mulțimea strigă urale în acordurile estompate ale imnului național.

S-a spus încă de la început că soarta vasului *Britannia* și a Commonwealth-ului sunt strâns legate. Așa cum avea să observe ceva mai târziu Prințul Philip, *Britannia* a fost primul iaht regal cu totul pregătit pentru călătorii transoceanice. Nevoia de o ambarcațiune nouă care să o înlocuiască pe ultima dintre cele trei vase numite *Victoria and Albert* era în discuție încă dinainte de război și a fost reluată de George VI-lea în 1951. Pe atunci Marea Britanie se afla sub două amenințări: austeritatea postbelică și intensificarea Războiului Rece. În consecință, planurile originale, de dinainte de 1939, au fost revizuite – regele însuși a cerut o ambarcațiune mai mică –, iar noul iaht regal a fost astfel conceput încât să poată fi transformat într-un spital plutitor în eventualitatea unui viitor război. Având aproape 6.000 de tone, cu două motoare cu abur furnizând 12.000 CP, vasul nu era unul puternic. În ciuda pe- nuriei postbelice, lucrările la *Britannia* au fost grăbite parțial pentru că se spera ca o călătorie pe mare să-i facă bine regelui, deja bolnav, așa cum se întâmplase cu vizita de după război în Africa de Sud la bordul unui crucișător.

Persoanele interesate de gusturile personale ale reginei trebuie neapărat să urce la bordul acestui iaht, acum andocat în portul Leith, în Edinburgh, și deschis publicului. În palatele și castelele sale, regina are mobilă moștenită; pentru *Britannia* a ales ea însăși mobila, cu sprijinul entuziast al ducelui. Preferințele lor le sunt familiare milioanelor de oameni din clasa de mijloc a anilor 1950: *Britannia* are un stil decorativ scandinav, cu linii simple, luminoase, fără pretenții, cu scaune și paturi simple și confortabile. Stilurile mai încărcate și mai ornate ale generațiilor anterioare nu se văd niciunde aici: nu există roșu-

închis, nici poleială aurită, nici stejar masiv sau modele puternic accentuate. Biroul reginei, luminat de o lampă simplă, este mic și impersonal. Dormitorul ducelui are simplitatea masculină a gusturilor unui ofițer naval.

Patru decenii mai târziu, când avea să-și încheie îndelungata activitate în serviciul familiei regale, și acest iaht urma să fie umplut cu suveniruri și ciudățenii colectate din călătoriile sale, de la oase de balenă adunate de pe o plajă de către Prințul Philip și săbii arabe de ceremonie până la sulițe din mările Sudului și bețe sculptate de peste tot. Însă impresia generală este de confort și calm, nu de splendoare monarhică. Există și accente de grandoare – inclusiv un compartiment special pentru Bentley-ul regal, care a fost adus la bord cu ajutorul unei macarale, precum și eleganța aproape venețiană a șlepului regal –, însă această versiune a iahtului regal pare mai degrabă o versiune mai mare a unei case din suburbii încărcate pe un vapor decât un palat plutitor. Un politician care a călătorit în străinătate la bordul iahtului a simțit că „există o atmosferă de familie pe *Britannia,* care se potrivește cu personalitatea reginei. Nu este un loc grandios. Nu este un loc în care să urzești planuri mărețe”.

Iahtul regal urma să joace un rol semnificativ în povestea domniei Elisabetei – în fine, în cea mai mare parte a domniei –, așa că, din prima zi a *Britanniei,* vom merge rapid către cea din urmă. Acum este 11 decembrie 1997. Nu la Glasgow, de data aceasta, ci la Portsmouth. Și nici nu mai plouă în această zi, vremea este rece și senină. Premier este laburistul Tony Blair și, după o decizie adoptată de fostul guvern conservator, *Britannia* este dezafectată. Câțiva membri ai familiei regale sunt prezenți la ceremonie, iar regina este ultima care coboară de pe vasul pe care l-a numit „casă” timp de 44 de ani.

Britannia încă arată bine, cu carena ei de un albastru intens, cu stegulețele fluturând, cu alămurile încă strălucitoare. Fanfara Marinei Regale interpretează *A Life on the Ocean Wave.* Regina pare să aibă ochii în lacrimi. Iahtul i-a dus pe ea și pe

membrii familiei sale în 968 de călătorii oficiale în jurul globului. Un număr amețitor de președinți, premieri și alți notabili au fost primiți și găzduiți la bord. Din acea zi ploioasă a anului 1953, *Britannia* a parcurs în total 1.087 623 de mile maritime, acostând în peste 600 de porturi din 135 de țări.

Pe *Britannia,* regina mergea în picioarele goale, stătea de vorbă până noaptea târziu după vizitele oficiale, îi maimuțărea pe oaspeții străini și organiza dineuri private pentru liderii mai vorbăreți din Commonwealth. Pentru aceia care au călătorit cu regina, ultima oră dintr-o zi petrecută la bordul *Britanniei* era adeseori un moment cu totul fascinant. Așa cum spunea unul dintre vizitatori, regina „își scotea pantofii, își lua un pahar cu whisky și începea: «Ai văzut? Ai văzut? Tipul ăla era tare nevricos!»” În această atmosferă intimă, regina cobora uneori pe insule îndepărtate pentru lungi plimbări. Dacă se întorcea după numai un minut sau două, însemna că dorește să fie însoțită, așa că cineva urma s-o acompanieze în cursul unei bârfe privilegiate și sincere; altminteri, se plimba singură.

Britannia a fost într-adevăr un refugiu transatlantic. Regina spunea că, în timp ce Palatul Buckingham este pentru muncă, Balmoral și Sandringham sunt pentru vacanțe (deși întrerupte uneori de multă muncă și distracții), Castelul Windsor este pentru weekenduri și câteva vizite de stat, pe când iahtul regal era locul în care putea în sfârșit să se relaxeze pe deplin. Unul dintre servitorii săi își amintește că ea ar fi declarat că pe vas trăia cu adevărat singurele momente de pauză autentică din cursul anului și declară că aceasta ar fi zis: „Merg până la capătul unui lung sezon estival, sunt absolut epuizată și nu mă mai vezi timp de câteva zile… iar la sfârșitul unui weekend cobor la mal în Aberdeen cu scântei la călcâie, pregătită pentru un nou an.”

Atmosfera de la bord reflectă acest spirit mai relaxat. Echipajul era format din recruți din Marină care se oferiseră voluntari să devină echipaj de iaht și să învețe rapid o nouă rutină, inclusiv importanța faptului de a circula peste tot discret atunci când

familia regală se află la bord, ca să nu deranjeze. Ei învață să nu o privească pe regină în timp ce lucrează; iar regina, la rândul ei, a ajuns să-i cunoască pe toți după numele mic și se interesa îndeaproape de starea lor și a familiilor. Regina se alarmează de câte ori unul dintre ei își asuma vreun risc inutil. Întrebat cine este acceptat să lucreze pe iaht, unul dintre ofițeri a răspuns: „Există numai două întrebări eliminatorii: dacă ai cazier și dacă ai simțul umorului. În cazul în care candidații râdeau la prima întrebare, nu mai era nevoie de a doua.”

Copiii reginei și-au petrecut luna de miere la bordul *Britan- nici,* iar ea și soțul ei s-au folosit de iaht pentru a ajunge în unele dintre cele mai îndepărtate colțuri ale planetei, vizitându-i pe minusculii membri insulari ai Commonwealth-ului unde nu s-ar fi putut ajunge pe altă cale pentru vizite oficiale. „Indiferent unde am merge”, spune un ofițer cu vechime pe iaht, „toată lumea ieșea să ne vadă, iar ziarele locale erau pline cu știri despre noi, la fel și emisiunile de la televizor. Regina purta peste tot o aură extraordinară.”

Dată fiind importanța faptului de a menține vasul stabil înaintea vânturilor matinale, vizitele de stat începeau de obicei la ora 8 dimineața. Membrii familiei regale debarcau pe la ora 10 pentru o rundă de vizite oficiale, prânzuri festive, baluri, discursuri și inaugurări, întorcându-se pe iaht la 5 după-amiaza ca să se pregătească pentru cina oficială de pe *Britannia,* care avea loc două ore mai târziu. În jurul mesei se așezau 58 de oaspeți, regina ocupând locul de onoare la o masă ovală, care se continua cu două mese lungi botezate „Victoria” și „Albert”. Apoi, la ora 9 seara, alte 250 de persoane soseau la bord pentru recepție; fiecare oaspete era întâmpinat individual, iar petrecerea continua până când formația Marinei suna retragerea, la 22:30. Cu cinci minute înainte de ora 23, președintele sau potentatul local cobora de la bord îndreptându-se spre țărm, iar la 23 fix viceamiralul dădea semnalul, prin vechea portavoce, către camera motoarelor să pornească spre larg. Această rutină a făcut cu putință vizitarea unui număr remarcabil de țări într-un răstimp foarte scurt; bunăoară, Prințul

Philip a reușit într-un astfel de turneu să întreprindă 8 vizite oficiale în Caraibe în decursul a numai 11 zile.

Dimensiunea oficială a eforturilor întreprinse la bordul iahtului regal a produs numeroase episoade memorabile. Nimeni dintre cei care au participat atunci nu poate uita banchetul pe care regina l-a organizat la bordul *Britanniei* în onoarea președintelui rus Elțîn, la Sankt Petersburg. Elțîn nu a fost primul care să observe că vinul servit la asemenea dineuri, deși în general de o calitate excelentă, era turnat în pahare dezamăgitor de mici. În timpul banchetului, el a insistat în mod vizibil să i se umple paharul de mai multe ori, iar la un moment dat a început s-o întrebe insistent pe regină dacă este de părere ca el să rămână pe poziții la următoarele alegerile electorale prezidențiale. Evident, regina are întotdeauna mare grijă să evite orice comentariu politic, însă în seara cu pricina a cedat și s-a întors spre el cu următorul răspuns: „Domnule președinte, judecând după ceea ce îmi spuneți, sunt sigură că veți rămâne pe poziții." El a izbucnit în râs, încântat de aluzie.

Prin tradiție, la astfel de banchete nu se țin discursuri, însă lui Elțîn părea să nu-i pese de protocol. Mai târziu în acea seară, comesenii s-au întors șocați când au auzit un zgomot care părea să fie detunătura unei grenade. A urmat un bubuit asurzitor, urmat de spargerea geamului – era pumnul lui Elțîn, izbind masa înainte ca el să se ridice pentru a rosti un discurs interminabil despre Rusia. În replică, regina și-a compus deliberat o figură golită de orice expresie. După ce și ultimul oaspete a dispărut în noapte, *Britannia* și-a croit drum două mile în aval pe râu, trecând pe lângă cargouri și submarine imersate. Iluminatul era defectuos, cu excepția a ceea ce rușii au descris ca fiind „spectacolul de artificii", în care exploziile proveneau de la obuze expirate. Această dificilă ieșire în largul mării s-a complicat și mai mult din cauza pilotului rus care fuma țigară după țigară și care nu era sigur care dintre „babord" și „tribord" se află la stânga și, respectiv, la dreapta.

De cealaltă parte a spectrului politic, regina a găzduit odată un banchet pentru toți președinții

Statelor Unite care mai erau în viață. Ronald Reagan a provocat uimire declarând cu voce tare la sosire că are de făcut un anunț: are AIDS[112]. Apoi, observând că a atras atenția tuturor, a adăugat: „Câte unul pentru fiecare.” Alte serate petrecute la bordul *Britanniei* au inclus comploturi infame și dușmănoase ale liderilor Commonwealth-ului, la o adunare în largul coastelor Ciprului a mai multor șefi de guverne, și entuziaste vizite încununate de succes în Caraibe. Într-una dintre acestea, Prințul Philip a dat mâna într-un mod solemn și a purtat conversații politicoase cu sute de oaspeți sosiți din Antigua. Printre aceștia s-a numărat și un localnic de dimensiuni uriașe, însoțit de o nevastă scundă, dar aprigă. „Și cu ce vă ocupați pe insulă?” l-a întrebat ducele. Aplecându-se asupra ducelui, bărbatul i-a răspuns privindu-l fix și rece: „*Cocain”*. Prințul Philip, deși rareori rămâne fără cuvinte, s-a tras puțin înapoi și și-a întrebat aghiotantul cum se face că la bord a fost invitat și un traficant de droguri. Bărbatul l-a auzit: „Nu, nu. Nu cocaină. *Cookin.* Avem restaurant.”[113]

Acum, când *Britannia* nu mai există, mulți membri mai mărunți din Commonwealth nu vor mai avea niciodată ocazia de a primi vreo vizită regală majoră. Un astfel de fapt nu are cum să-i impresioneze pe afaceriștii duri de la Trezorerie, mai ales în vremuri dificile. Înainte de retragere, *Britannia* – cu un echipaj de 260 de marinari, dintre care 178 permanenți, și 26 de instrumentiști – devenise un fel de rușine pentru Marină. Când a fost lansată la apă, în 1953, Marina Regală ocupa al treilea loc în topul celor mai mari flote de suprafață din lume; atunci când a fost dezafectată, flota britanică mai avea doar vreo 30 de nave. Iahtul regal devenise o prezență stânjenitoare, și nu doar pentru că necesita mai multe costuri pentru întreținere. Cu toate acestea, raportul costuri-beneficii în ceea ce-l privește era unul cât se poate de evident, chiar și dacă facem cu totul abstracție de rolul politic jucat în relația cu statele din Commonwealth și din alte părți ale lumii. Din 1990 până în 1995, *Britannia* a fost utilizată din ce în ce

mai agresiv pentru a promova comerțul britanic; în această perioadă, ea a întreprins chiar și 60 de astfel de misiuni pe an. Din Orientul Mijlociu și până în Statele Unite, președinți și directori de companii au fost invitați la bord pentru prezentări susținute de companii britanice, mai ales în domeniile electronic, financiar și tehnic.

„Ieșeam la 20 de mile în larg, astfel încât telefoanele mobile să nu mai aibă semnal și așa le captam întreaga atenție”, își amintește un ofițer. Deși multe companii știu foarte bine cât de importante și eficiente au fost aceste misiuni, este greu să le estimăm succesul în sume de bani. Însă o apreciere ceva mai exactă elaborată pe o perioadă de trei ani arată că într-un astfel de context s-au semnat contracte în valoare de 2,3 miliarde de lire sterline, în beneficiul companiilor britanice. În ansamblu, se estimează că veniturile din taxe pentru acordurile semnate la bordul *Britanniei* i-au adus Trezoreriei în jur de 700 de milioane de lire sterline pe an. O afacere cât se poate de bună, având în vedere că întreținerea iahtului scotea din buget în jur de 100 de milioane de lire pe an.

Chiar și așa, mulți au considerat că menținerea *Britanniei* în activitate nu mai are niciun sens în condițiile din prezent. Un oficial susținea că, deși nava constituie un refugiu minunat, „părerea mea este că trebuia să iasă din uz pentru că te poți bucura de aceleași beneficii prin închirierea pentru o săptămână sau două a unei alte nave. A fost un proiect extrem de costisitor, cu cutiile roșii expediate zilnic, cu elicopterul, de la Londra, uneori conținând documente mai puțin importante; apoi mai era și fanfara Marinei și așa mai departe”. Aceeași sursă adaugă, însă, că nevoia reginei de a avea uneori parte de intimitate era cât se poate de evidentă chiar și când aceasta se afla la bord: „Până nu ajungi la bord, nu-ți dai seama de cât de puține drepturi general umane se bucură regina, având în vedere rolul pe care trebuie să-l joace; chiar și la bordul *Britanniei* se simțea o oarecare temere că s-ar putea să ne urmărească vreo altă ambarcațiune.” La urma urmei, fiind plină cu fotografii ale copiilor

din familia regală și cu tot felul de suveniruri legate de copilăria acestora, „arăta ca o casă de vacanță a unei familii obișnuite, […] cu excepția faptului că era un iaht”.

La izbucnirea conflictului armat legat de Insulele Falkland, în aprilie 1982, Viceamiralul Sir Paul Greening, pe atunci comandant al *Britanniei,* a pledat insistent ca acest vas să fie trimis la fața locului pentru a ajuta la evacuarea răniților. Nu a fost luat în seamă, parțial din cauza tipului neobișnuit de combustibil folosit de această ambarcațiune și parțial pentru că ar fi putut deveni o țintă ispititoare pentru atacurile lansate de Argentina. Această decizie a subminat întrucâtva rolul istoric al iahtului regal, iar un deceniu mai târziu vulturii se adunau deasupra sa. În anii 1990, *Britannia* era prea bătrână pentru a suporta o renovare și modernizare complete. Un fost funcționar de la Curte spunea că la acel moment vasul „își trăia ultimele clipe, plin de azbest, cu turbine vechi; era ca și cum ai fi încercat să gonești cu un [Rolls Royce] Silver Ghost în ziua de azi. Era minunat, frumos, dar i se cam terminase traiul”. Marina i-a oferit guvernului condus de John Major un aranjament. Avea să plătească jumătate din costurile necesare pentru iaht, cele 5 milioane de lire sterline pentru salariile echipajului, dacă două dintre cele mai implicate departamente în această problemă, Ministerul de Externe și Biroul pentru Comerț, ar suporta restul. Miniștrii acestor departamente, Douglas Hurd și Michael Heseltine, au refuzat.

Heseltine a urcat la bordul *Britanniei* la Helsinki, imediat după vizita lui Elțîn din octombrie 1994. Se spune că l-a întrebat pe Contraamiralul Sir Robert Woodard, comandantul de atunci al *Britanniei,* cât de mult le-ar lua lor să ajungă pe jos la întâlnirea pe care o aveau cu regina. Woodard i-a răspuns că un minut și jumătate. În regulă, ar fi spus Heseltine, ai la dispoziție un minut și jumătate să-mi argumentezi de ce avem nevoie de iahtul regal. Woodard i-a spus că nu are rost, din moment ce guvernul decisese deja să renunțe la el, însă nu s-a putut abține să nu adauge că această ambarcațiune este ca o gâscă ce face ouă de

aur și că, atunci când ai o astfel de minunăție, ar fi stupid să te întrebi cine plătește pentru hrănirea ei. „Este un răspuns extrem de inteligent”, i-a replicat Heseltine, însă nu a făcut nimic pentru a salva *Britannia.*

Discuții interminabile despre o posibilă înlocuire a bătrânei ambarcațiuni au fost purtate la Whitehall și la Palatul Buckingham. Unii au argumentat în favoarea unui „iaht național”, capabil să combine promovarea comerțului cu turnee regale – „unul dintre cele mai desăvârșite instrumente pe care le putem produce”, conform spuselor unuia dintre cei prezenți –, însă ideea nu a atras suficient sprijin din partea potențialilor sponsori din sectorul privat. Mai mult decât atât, „regina și Prințul Philip nu-și doresc în sufletul lor un înlocuitor”, a declarat un oficial care a participat și el la aceste dezbateri. Ei iubeau bătrâna navă, însă nu aveau suficientă energie să se lupte cu miniștrii pentru una nouă. Prințul Philip a declarat cât se poate de răspicat că decizia de a dezafecta iahtul regal a fost una greșită: nava era „perfect funcțională”, a spus el, și credea că, dotată cu motoare noi, ar fi putut să înfrunte încă o jumătate de secol.[114] Însă, în cele din urmă, s-a înclinat și el în fața argumentelor politice.

Așa că, dragă *Britannia,* rămâi cu bine! Gâsca arată încă bine, însă numai datorită unui taxidermist talentat. Ea este acum un muzeu strălucitor, dar nemișcat, imobilizat în portul Leith din Edinburgh – și este la fel de vizitată de străini încântați precum era și pe vremuri.

Partea a IV-a
SĂ I SE TAIE CAPUL!
REGINA ÎN ANII 1960

Harold Wilson nu era chiar un necunoscut în 1964, atunci când și-a luat în primire postul din clădirea de la numărul 10 de pe Downing Street. Ministru cu oarecare succes în guvernul lui Clement Attlee, îi era cunoscut regelui. În 1948, în timp ce vizita Rusia pentru a purta tratative comerciale, a refuzat oferta de a rămâne la o cină cu Stalin, sub pretextul că este așteptat la Palatul Buckingham pentru a se întâlni cu Prințesa Elisabeta și logodnicul acesteia.[115] Când a devenit premier, regina îl cunoștea deja ca lider al Opoziției. În ciuda nuanțelor slabe de republicanism evidente în rândurile laburiștilor de la mijlocul anilor 1960, se spune despre el că era un monarhist fervent. Richard Crossman, sarcasticul editorialist și ministru laburist, observa că Wilson este „devotat reginei și foarte mândru că acesteia îi plac vizitele lui”[116]. Wilson se remarcase deja prin refuzul de a săruta mâini în timp ce era îmbrăcat în frac; așa că a preferat să poarte obișnuitul sacou negru (în mod straniu, accepta totuși pantalonii impuși, cu dungă neagră).

Mai târziu, această atitudine avea să fie socotită drept un gest „modernizator”. Însă în toate celelalte privințe importante, de la interesele reginei legate de rolul ei de conducător al Commonwealth-ului și până la finanțele regale, Wilson i-a ținut partea fără rezerve. Audiențele sale de marți au devenit treptat cu mult mai importante pentru el – sau cel puțin așa a simțit echipa lui atât în mandatul său din 1964–1970, cât și în acela din 1974–1976. Audiențele au crescut ca durată, de la 20 de minute până la jumătate de oră, apoi la o oră; cel puțin într-o ocazie, audiența a durat două ore, iar regina i-a oferit ceva de băut după aceea.

Echipa premierului îl descria pe acesta ca fiind „euforic” după audiențe; de asemenea, colegii lui au considerat că regina este aceea care i-a schimbat opiniile referitoare la anumite subiecte și se temeau că se lasă influențat prea mult de regină.[117] Ulterior, el avea să declare că savura audiențele pentru că reprezentau singurele prilejuri de a purta o conversație serioasă, care nu avea să fie dată în vileag și pe care o purta cu cineva care nu urmărea să-i fure locul.

La acea vreme, tehnica reginei ajunsese deja să fie numită „socratică”. Nu exprima ea însăși vreo opinie personală, însă, cu grijă și cu delicatețe, punea întrebări succesive, determinându-l pe primul-ministru să reflecteze iar și iar, mai profund, asupra chestiunilor aduse în discuție. Când Wilson și-a dat demisia, regina i-a oferit o fotografie cu ei doi stând afară în ploaie. El a păstrat fotografia aproape pentru tot restul vieții.

Dacă toate aceste detalii sună insuportabil de blând, totuși, cele discutate în timpul audiențelor nu puteau fi deloc la fel de blânde. Asemenea lui Macmillan și Douglas-Home înaintea sa, Wilson guverna într-o lume aflată în pragul extincției nucleare. Unul dintre cele mai sumbre dosare pe care vreun monarh a trebuit să le citească a fost acela privitor la aranjamentele pe care Marea Britanie le făcea pentru un război nuclear împotriva Uniunii Sovietice, documente care i-au fost prezentate în 1965, primul an întreg de guvernare al lui Wilson. Planurile cumplite pentru un posibil Armaghedon începuseră cu mult înainte, însă de abia în timpul primului mandat al lui Wilson a devenit limpede că Palatul Buckingham nu deținea nicio copie a *GWB,* sau *Cartea Războiului.* Istoricul Peter Hennessy, care a descoperit povestea, scria: „Regina nu cunoștea întru totul nici faptul că, dacă se ajungea în stadiul unui război nuclear, regatul ei ar fi ajuns un morman de ruine fumegânde și iradiate, nici planurile legate de domnia ei în cazul declanșării unei asemenea conflagrații.”[118] Decizând că regina nu trebuie

informată cu toate detaliile acestui scenariu, strategii de la Whitehall i-au trimis un rezumat al etapelor premergătoare războiului. Printre acestea se număra, de pildă, „Vigilență militară" sau „Cod portocaliu" pentru un atac ce urma să survină în una sau câteva ore și „Cod roșu", pentru „un atac așteptat să survină peste câteva minute". Planurile includeau și un cod secret shakespearean care transmitea pregătirea pentru mobilizarea forțelor armate și evacuarea membrilor-cheie ai guvernului în buncăre nucleare de mărimea unui sat aflate la periferia orașului Bath (de care, avea să se afle mai târziu, rușii știau de ani de zile, deci le-ar fi putut distruge fără probleme). În ceea ce-o privește pe regină, așa cum se întâmplase anterior și cu tatăl ei în timpul iminentei invazii naziste, strategii discutau posibilitatea de a evacua familia regală către Canada. Însă, deși nu s-a adoptat nicio decizie finală în privința reacției exacte la amenințarea sovietică, planul prevedea în linii largi ca regina să urce la bordul *Britanniei* încă de la debutul oricărei crize de acest gen. Apoi se pare că planurile au inclus trimiterea iahtului regal într-unul dintre golfurile scoțiene, unde avea să fie protejat oarecum de posibilele atacuri navale ale sovieticilor.

Odată urcată la bordul navei, regina avea să fie urmată de ministrul de interne, care în 1965 era Roy Jenkins. Acesta trebuia să se afle și el acolo întrucât secretarii personali ai Prințului Philip și ai reginei – care, de asemenea, trebuie să se afle la bord – sunt amândoi membri ai Consiliului Privat, iar în acest fel regina ar beneficia de cvorum pentru a numi un nou premier în eventualitatea în care cel curent ar fi omorât. Peter Hennessy este de părere că scopul iahtului regal pe timp de război ca navă-spital era unul de acoperire: „Era buncărul nuclear plutitor al reginei. […] Avea să se strecoare printre fiordurile de pe coasta nord-vestică a Scoției; munții ar fi adăpostit nava de radarele sovietice, iar pe timpul nopții ar fi trecut discret dintr-un golfuleț în altul." La țărm, regatul ar fi fost spulberat în zeci de mini-regate. Însă de la bordul navei, crede Hennessy, regina putea crea un nou guvern, „astfel încât Constituția britanică să

fie respectată pe mai departe, chiar până la Armaghedon; pentru acest scop a fost creat iahtul regal, […] cu acel mic grup de consilieri privați, gata să asigure continuitatea conducerii”[119].

Poate că regina nu era la curent cu planurile guvernului ei referitoare la reacția față de un atac al sovieticilor, însă cunoștea foarte bine toate riscurile unui război nuclear. Documente oficiale desecretizate demonstrează că Churchill a informat-o în 1954 despre decizia de a evolua de la bombe atomice la bomba cu hidrogen, cu mult mai puternică, iar pe tot parcursul Războiului Rece ea a rămas cititorul numărul 1 al rapoartelor elaborate de serviciile secrete, așa-numitele „Dosare roșii, copia numărul 1”. Prin urmare, anii 1960, pe care ni-i amintim acum drept un deceniu al revoltelor sociale, al relaxării și „eliberării” morale, au fost pentru oamenii aflați în vârful ierarhiei puterii un interval înfricoșător și cât se poate de serios.

*

Anii ’60 au fost și deceniul în care familia regală pare să fi renunțat să mai țină pasul cu vremurile, rămânând fidelă pălăriilor, jachetelor din tweed, pantofilor de golf lustruiți și articulării îngrijite a cuvintelor, specifice epocii de imediat după război. Regina măcar încercase. În 1962, bunăoară, s-a dus să vadă comedia *Beyond the Fringe* („Dincolo de franjuri”) și s-a amuzat copios de accentele acide și satirice din portretizarea lui Macmillan. Însă, în același timp, se retrăgea din ce în ce mai mult în interiorul vieții de familie, odată cu nașterea prinților Andrew și Edward, în 1960, respectiv 1964. Amândoi băieții au petrecut cu ea mai mult timp decât frații lor mai mari. La acea vreme devenise deja evident că educarea primului născut – și moștenitor al tronului – în condiții mai austere se dovedise un insucces lamentabil.

Prințul Philip era un părinte atent și implicat. Copiii lui își amintesc de faptul că le citea frecvent povești

seara la culcare, că era pasionat de vânătoare și curse și că era o prezență constantă în viața lor. El era autenticul cap al familiei, dincolo de privirile publicului. El era responsabil în mare parte de administrarea proprietăților regale. Cu toate acestea, nu se poate spune că relația pe care a avut-o cu fiul mai mare a fost lipsită de dificultăți. Îl voia pe Charles un om dintr-o bucată, după propriul lui model, însă cei doi erau cât se poate de diferiți. Charles a fost trimis să studieze la școala absolvită de tatăl său, Gordonstoun; a detestat-o. Și probabil că Philip și-a dat seama ulterior că temperamentul fiului său mai mare pur și simplu nu se potrivea cu rigorile unei instituții menite să producă bărbați atletici și extravertiți. Dimpotrivă, Charles se simțea mai bine în curtea unei școli australiene, izolate în mijlocul peisajului: Timbertop, unde a început să studieze în 1966. Iar doi ani mai târziu, Prințul Charles avea să meargă la Cambridge, unde și-a obținut licența în istorie, o noutate în familia regală, însă și acolo a lăsat amintirea unui tânăr mai degrabă nervos și „rigid", o persoană care în mod automat nu se putea bucura de simpatia unor vremuri mult prea rebele și ostentative.

Între timp, pe măsură ce deceniul se apropia de final, regina începea să pară oarecum dezorientată. Fără îndoială că fiecare generație ajunge la un moment în care i se pare că schimbările de stil și atitudine ale generației tinere au devenit prea complicate pentru înțelegere; pentru Elisabeta, acest moment a survenit în timpul guvernării lui Wilson, odată cu apariția protestelor studențești și cu prăbușirea vechiului sistem de manifestare a respectului. („Anii '60" au devenit mai degrabă o etichetă decât numele unui deceniu; de fapt, de-abia în 1972, în timpul unei vizite la Universitatea Stirling, regina a întâlnit în persoană studenți republicani care protestau cu pumnul și cu sticle incendiare.) Spre finalul anilor 1960, monarhia se confrunta cu nemulțumirile Stângii la un nivel pe care nu-l experimentase nici George al VI-lea. Și, întrucât Wilson se afla la cârma unui partid în care se aflau și numeroși republicani, instinctele lui regaliste au fost

cât se poate de utile pentru echilibrarea atmosferei politice a acelor ani.

Facțiunile de stânga ale laburiștilor – influențate de sindicatele dominate de comunism, însă nu la fel de extremiste precum troțkiștii care aveau să se infiltreze ulterior în partid – conțineau numeroși antimonarhiști vehemenți. Cromwell, „Nivelatorii”[120], Tom Paine[121] și radicalul victorian Charles Bradlaugh, care a refuzat să depună Jurământul de Credință când a fost ales membru al Parlamentului în 1880, erau modelele care inspirau facțiunea de stânga a partidului. Însă aceste opțiuni erau surclasate cu mult de credințele majoritare, promonarhiste, ale celor mai mulți dintre votanții și reprezentanții laburiștilor, așa că n-a existat niciun moment în care Partidul Laburist să devină o amenințare la adresa instituției monarhice. Cu toate acestea, ne putem imagina cum ar fi acționat un alt premier în locul lui Wilson, unul care să fi fost mai puțin înțelegător cu regina și al cărui guvern ar fi restricționat și limitat monarhia, creând astfel un precedent și un nou curent de opinie. Însă, în condițiile date, republicanismul laburist s-a manifestat numai prin comentarii indirecte inserate în însemnările iritate ale politicienilor și în mici proteste simbolice. Dintre acestea, cazul lui Anthony Wedgwood Benn – cum era cunoscut la acea vreme – și al capului reginei se numără printre cele mai memorabile.

Cu mult înainte de alegerile din 1964, Benn plănuise să schimbe designul timbrelor poștale britanice ca parte dintr-o campanie culturală împotriva vechii ordini. În mai 1963, a vorbit în clubul laburist de la Oxford despre necesitatea ca un nou guvern laburist să introducă „măsuri care să schimbe mentalitățile, […] de exemplu, miniștrii laburiști să nu mai fie obligați să poarte smoching la Palatul Buckingham, să nu se mai asigure mașini speciale pentru însărcinările oficiale, iar de pe timbrele poștale să dispară capul reginei”. Benn a adăugat în jurnalul său că „această din urmă sugestie s-a dovedit a fi cel mai aclamat moment din

respectivul discurs. Republicanismul este în plină ascensiune”[122]. La acea vreme, republicanismul moderat al lui Benn includea planuri pentru abolirea sistemului de onoruri, renunțarea la practica listelor de privilegii și înlocuirea acesteia cu un sistem în care oamenilor să li se prezinte „mulțumiri” de către Camera Comunelor, după care puteau fi invitați la o recepție în Parlament, unde să li se înmâneze panglica verde, împreună cu titlul „PC” (însemnând „Parliament Citation”, onoruri acordate de Parlament). Tot Benn plănuia instituirea unui sistem „cu anumite grade de recunoștință: «Înalte onoruri», «Mulțumiri speciale» și așa mai departe, până la «Simple mulțumiri»”, reflectând sub alte denumiri distincțiile și onorurile acordate de Casa regală. Așadar, republicanismul își croia un drum lent, dar sigur și insidios, strâns legat de resentimentele extremei stângi față de sistemul închis de clase sociale și față de tradiționala influență a lorzilor asupra sistemului politic britanic. La acea vreme, puterea ereditară reprezenta o miză importantă pentru Benn; de altfel, el însuși plănuia să renunțe la rangul de pair. Fiul său Hilary, pe atunci în vârstă de 9 ani și, ulterior, devenit el însuși ministru într-un cabinet laburist, a stârnit o adevărată furtună declarându-le unor reporteri americani că Marea Britanie ar trebui să aibă un președinte ales, nu o regină.

Când a sosit vremea ca Benn să depună jurământul de admitere în Consiliul Privat după victoria laburiștilor, i s-a părut că acest gest a fost „extrem de umilitor” și și-a manifestat această convingere șușotind întruna în timpul repetițiilor pentru ceremonie. „Apoi ne-am dus spre regină, unul câte unul, am îngenuncheat, i-am luat mâna și i-am sărutat-o, apoi ne-am înclinat. Eu am făcut cea mai mică plecăciune din câte au existat vreodată. […] Am plecat apoi de la palat fierbând de indignare și simțind că această practică constituie o încercare de a le impune oamenilor o loialitate personală de tip tribal, bazată pe practici magice, deși aleșii au o datorie

numai față de alegători.”[123] În calitate de Director general al Poștelor, Benn s-a apucat apoi să îndepărteze portretul reginei de pe timbrele comemorative. Își dorea imagini mai moderne, mai ancorate în realitatea prezentului, și simțea că portretul original al reginei, realizat de Dorothy Wilding, era prea excesiv.

Spre deosebire de timbrele emise în toate celelalte țări ale lumii, cele din Regatul Unit nu menționau nicăieri numele țării. Capul reginei era suficient de elocvent în acest sens. După ce a lucrat din greu alături de faimosul pictor și designer David Gentleman pentru a crea un nou model, Benn a primit permisiunea de a discuta direct cu regina despre această chestiune, lucru care s-a întâmplat pe 10 martie 1965. Benn a recurs la un vicleșug: a decis ca timbrele comemorative să redea aspecte din luptele purtate de Marea Britanie în al Doilea Război Mondial, adică unul dintre cele mai patriotice și mai incontestabile proiecte la care s-a putut gândi. Dacă palatul ar fi decis că portretul reginei nu se potrivea cu excelentele desene pregătite pentru aceste timbre, s-a gândit Benn, atunci ar fi fost creată o primă breșă în sistem, prin care și-ar fi putut strecura și alte elemente din planul său republican. Timbrele eliberate de reprezentarea reginei ar putea conduce la alte inițiative similare. Jos cu efigiile regalității!

Relatarea acestei întâlniri cu regina, așa cum s-a păstrat în jurnalul lui Benn, ne înfățișează o comedie de salon clasică, cu dispute și insinuări ironice. Ajuns la palat cu o cutie plină cu noile schițe, Benn a început să-i prezinte direct reginei pledoaria pentru Bătălia Angliei. Aceasta a zâmbit, apoi s-a încruntat, după care a părut jenată, apoi a negat că ar avea ceva personal împotriva îndepărtării imaginii ei de pe timbre, după care i-a permis lui Benn să întindă pe podea câteva dintre schițele lui Gentleman. Timp de cel puțin 40 de minute, Benn a părut a fi singurul care a spus ceva, așa că a plecat de la palat convins că regina a fost de acord cu el sau că, cel puțin, nu l-a contrazis. Era acum „sigur că, dacă mergeai la regină

și-i cereai consimțământul pentru abolirea sistemului de onoruri, aceasta va clătina din cap și va spune că nici ea nu a ținut prea mult la această practică și că a simțit ea însăși că a sosit momentul să se pună capăt acestui sistem. Evident, atunci când susții astfel de lucruri trebuie să fii teribil de fermecător și de amabil”[124].

Înainte și după aceea, mulți oameni au interpretat greșit atitudinea politicoasă și precaută a reginei, socotind-o exprimare a acordului. Însă regina nu fusese de acord. În timp ce Benn se dădea peste cap pentru a produce și lansa pe piață timbrele sale fără chipul reginei, secretariatul privat al reginei l-a abordat discret pe Harold Wilson și pe funcționarii de la guvern. Între timp, propriii subordonați ai lui Benn erau mai mult sau mai puțin la curent cu planurile acestuia. În iulie, secretarul personal la reginei, Sir Michael Adeane, i-a spus lui Benn că regina „nu este prea încântată” de seria de timbre cu Bătălia Angliei pentru că portretul ei lipsea de pe cinci dintre ele. În aceste circumstanțe, Benn și-a pregătit o mică retragere strategică, „având în vedere atitudinea negativă a presei și situația politică delicată”. Presa regalistă a sărbătorit victoria la Palatul Buckingham.

Însă Benn pierduse doar o luptă, nu și războiul. Subtilul duel verbal a continuat. Benn s-a felicitat pentru reușita de a-i fi vrăjit pe oficialii de la palat și medita: „Sunt sigur că celor de la palat le este frică de mine mai mult decât este cazul.” Pe măsură ce trecea timpul, el a cultivat o relație mai bună cu Adeane, dar într-un sfârșit și-a dat seama că Wilson nu avea să-l sprijine niciodată deoarece „considera că regina reprezintă un instrument extrem de util. […] Pe termen lung, această atitudine a lui pur și simplu a întărit elementele reacționare din societatea noastră”.

După ce guvernul i-a interzis lui Benn să mai lucreze la proiectul timbrelor fără imaginea reginei, acesta a încercat o ultimă posibilitate de atac, propunând trimiterea unei cereri către regină și solicitarea acordului ei oficial în această chestiune. În acest fel, se putea demonstra fie că ea respinge

personal sfatul miniștrilor ei – el însuși fiind Director general al Poștelor –, fie că secretariatul ei privat acționează neconstituțional. Propriul său secretar s-a arătat îngrozit de această idee și i-a spus că merge prea departe, că o va atrage pe regină într-un scandal public. La acel moment, Benn nu beneficia de sprijinul premierului reginei, nici de al Comitetului Consultativ pentru Filatelie, nici măcar de al propriilor subordonați. În cele din urmă, a fost nevoit să renunțe. Capul reginei a rămas la locul său. Admițându-și înfrângerea, Benn și-a notat că își amână „pentru o vreme [...] răzbunarea asupra palatului".

Pentru Poșta Regală, principalul beneficiu de pe urma eforturilor lui Benn a fost comandarea unui nou portret al reginei, către artistul Arnold Machin. Deși în timpul războiului s-a opus, cu argumente, intrării Marii Britanii în conflict, motiv pentru care a și fost încarcerat, Machin era originar din orașul Stroke on Trent, specializat în ceramică, așa că el însuși era profund inițiat în modelarea ceramicii. În 1964, a creat un profil în basorelief al reginei, care avea să fie utilizat pentru noile monede; la acel moment, el a realizat ceva similar pentru timbre. Portretul conceput de el era conturat în linii simple și suficient de clare pentru a sta în colțul timbrelor comemorative, dar și suficient de mare încât să le umple pe acelea obișnuite, permițând astfel o gamă mai largă de modele. Inițial, Machin ar fi vrut ca imaginea reginei să fie decupată de la gât. Având în vedere trecutul monarhismului britanic, este de înțeles de ce regina nu și-a dorit ca reprezentarea ei să fie tăiată de la gât. S-a propus, în consecință, ca la baza gâtului să fie vizibilă o parte din vestimentație, așa că în curând a fost produsă o variantă clasică, modestă – portretul care avea să apară pe fiecare timbru britanic timp de o jumătate de secol după aceea.

Când Benn și-a părăsit postul de Director general al Poștelor, regina a declarat că îi va fi dor cu siguranță de timbrele acestuia. În timpul unei ultime întâlniri cu ea, Benn i-a mulțumit pentru sprijin; „Ea mi-a răspuns cu un zâmbet oarecum nedumerit, iar eu m-am

înclinat și m-am retras din fața ei, mergând cu spatele.” Mult mai târziu, când Benn ajunsese între timp bunicul socialismului britanic, albit de trecerea anilor, regina a fost îndemnată să-l invite la palat pentru o discuție amicală, de dragul vremurilor de altădată. După o pauză de gândire, ea a răspuns: „Nu. Pentru că ne detestă.”

Poate că povestea timbrelor pare cu totul banală, dar nu este una lipsită de semnificație și merită să fie spusă și în continuare. Unui politician abil și inteligent care și-a asumat să atace ifosele de la palat i s-a părut că această chestiune este una subtilă și cu o miză importantă. Este evident că obiecțiile reginei la proiectul lui Benn au fost cât se poate de serioase și nu este dificil să ne dăm seama de ce. Imediat ce imaginea ei ar fi fost îndepărtată de pe timbre, putea la fel de bine să dispară și de pe monede și clădirile publice, astfel încât iconografia monarhistă ar fi început să se evapore treptat. Pentru regină, această poveste nu a reprezentat o chestiune minoră: ea înțelege puterea simbolurilor. Și Benn a înțeles acest lucru, tocmai de aceea a insistat atât de mult. Așa cum se vede clar în însemnările sale de jurnal, el a avut intenții republicane, chiar dacă nu unele foarte agresiv revoluționare. Fiind admirator al democrației americane, el a văzut în timbre o linie de atac ce ar fi putut conduce la alte victorii, începând cu sistemul de onoruri.

În mod tipic, regina nu a manifestat nicio opinie proprie în timpul întâlnirilor sale cu Benn – de altfel, a negat că o astfel de întrevedere a avut loc. Atentă la rolul ei constituțional, ea a refuzat să fie încolțită sau să i se ceară socoteală în mod public pentru vreo decizie. Nici nu a fost nevoie: în locul ei, s-au pus în mișcare rotițele bine unse și discrete ale mecanismelor statului britanic. Secretariatele private de la Palatul Buckingham, guvern și chiar din propriul birou al lui Benn – conectate, la rândul lor, cu Comitetul Consultativ pentru Filatelie și funcționarii de la Biroul General al Poștei – l-au blocat pe Benn atât de eficient, încât acesta a ajuns în cele din urmă să înțeleagă că toate eforturile sale nu au nicio șansă.

Deși și-a dat silința să convingă pe o cale amiabilă și s-a folosit de toate abilitățile sale pentru a mobiliza presa și pentru a furniza cele mai puternice și mai rezonabile argumente, Benn a fost pur și simplu spulberat. Între timp, alți miniștri laburiști cu instincte republicane și-au păstrat comentariile în particular, încredințându-se paginilor din jurnalul personal, manifestând numai mici semne de rebeliune, cum ar fi plecăciuni și reverențe mai simple sau mici întârzieri la întâlnirile oficiale. Regina are un bun simț al observației, așa că a remarcat și aceste mici impolitețuri. Dar în chestiunile cu adevărat cruciale, ea a făcut mai mult decât să-și controleze nemulțumirea.

*

Dintre toți miniștrii din cabinet care se simțeau profund ofensați de îndatoririle cerute de palat, niciunul nu a fost mai sincer și mai direct în jurnalul personal – publicat la un deceniu după moarte, iscând, evident, controverse aprinse – decât Richard Crossman, prototipul intelectualului ireverențios. Crossman a vorbit despre regină mai mult decât oricine altcineva din acele vremuri. El însuși a parcurs un drum straniu, de la repulsie maximă față de convenționalismul fals al ritualurilor de la Curte (care erau simțitor mai formale în anii 1960 decât în prezent), până la o admirație din ce în ce mai mare față de regină și față de abilitatea acesteia de a se folosi de mărturisiri și de tăcerile semnificative. Însă de-a lungul acestei evoluții, el s-a dovedit un observator acut al relației problematice dintre regină și primii ei miniștri socialiști. În octombrie 1964, el își exprimă furia față de ritualul sărutării mâinii, prin care trebuiau să treacă toți noii membri ai Consiliului Privat: „Nu cred că s-a inventat ceva mai obtuz, mai arogant și de-a dreptul stupid decât acest obicei. Iată-ne acolo, 16 bărbați în toată firea. Timp de o oră, am fost dăscăliți cum să ne ridicăm de pe scaun, cum să îngenunchem pe un singur picior, cu genunchiul pe o pernă, cum să ridicăm mâna dreaptă ținând Biblia,

cum să avansăm cu trei pași spre regină, cum să-i luăm mâna și să i-o sărutăm.”

În privința ceremoniei propriu-zise, Crossman a rămas cu următoarea impresie despre „această tânără doamnă, cu o talie frumoasă”, care a trebuit să treacă prin „această mascaradă” timp de 40 de minute: „Noi ne-am simțit stânjeniți, ea s-a simțit stânjenită.”[125] La acea vreme, Crossman era ministru al locuințelor, însă din august 1966 și până în anul 1968 a fost lider al Camerei Comunelor și Lord Președinte al Consiliului. În acest din urmă rol, era prima legătură dintre Parlament și regină, așa că se aștepta de la el să participe la toate întâlnirile Consiliului Privat și să se implice într-un număr mare de decizii care necesitau aprobarea regală. Crossman avea un respect profund și durabil pentru Constituția britanică, însă toate aceste îndatoriri i se păreau împovărătoare și irelevante.

Pe 20 septembrie 1966, mergând la Balmoral, el observa că Munții Grampieni nu erau la fel de frumoși precum coasta de vest scoțiană, iar castelul semăna „cu un conac tipic scoțian, arătând de parcă ar fi fost construit alaltăieri, cu o frumoasă, dar convențională grădină de trandafiri, iar lângă mica biserică se află un teren de golf, pe care nu joacă nimeni, cu excepția personalului de serviciu”. Furia și disprețul nu i s-au diluat în urma întâlnirii formale cu regina, în timpul căreia „a trebuit să citesc cu voce tare vreo 50 sau 60 de titluri din ordinele Consiliului, făcând câte o pauză după fiecare calup de șase pentru ca regina să spună «De acord»”. I s-a părut că au fost două minute și jumătate umplute cu „cea mai pură absurditate”, pentru care a fost nevoie ca patru miniștri, „toți fiind oameni ocupați, să bată un drum lung de o zi și o noapte pentru a ajunge până în Scoția”. Însă imediat ce îndatorirea oficială a luat sfârșit, iritarea lui Crossman s-a evaporat, iar instinctul său de observator a luat locul indignării:

> Am observat de această dată, chiar mai mult decât în ocaziile anterioare, cât de timidă este ea

> de fapt. […] Dacă aștepți să înceapă ea conversația, nu se va întâmpla nimic. Trebuie să începi tu și, din senin, conversația începe să stagneze pentru că amândoi ne gândim „Of, nu-i așa că ne plictisim unul pe celălalt?”. Are un râs minunat. Râde cu întreaga față și nu se poate limita la un simplu zâmbet pentru că este într-adevăr o persoană spontană. […] Își controlează cu greu emoțiile. Când este profund impresionată și încearcă să se controleze, pare un nor întunecat și furios de furtună. Așa că, de multe ori când este impresionată adânc de aplauzele mulțimii, își compune o expresie care o face să pară teribil de morocănoasă.[126]

Sir Godfrey Agnew, care a servit ani îndelungați în Consiliul Privat, i-a povestit lui Crossman cum a decurs o altă întrevedere de același tip și care a luat o întorsătură jenantă întrucât cei patru miniștri, antrenați de secretarul de cabinet din acea vreme, Sir Edward Bridges, au îngenuncheat în altă parte a încăperii; mergând apoi în genunchi până la locul stabilit, au trântit din greșeală o carte aflată pe masă, pe care regina a cules-o de pe jos „neagră de furie”. Mai târziu, Bridges s-a dus să-și ceară iertare, iar regina i-a spus: „Știi ceva, era cât pe ce să izbucnesc în râs.” Abia atunci și-a dat el seama că, „de câte ori ea pare cumplit de furioasă, dă această impresie pentru că încearcă din greu să-și stăpânească râsul”. Acesta este un adevăr în privința reginei pe care numai puțini jurnaliști și fotografi l-au înțeles.

Ulterior, regina a avut o ciocnire directă cu Crossman atunci când acesta a lipsit de la o întâlnire a Consiliului Privat, ținută la Balmoral, pentru a participa la o conferință a laburiștilor. Crossman avea să-și amintească: „Am rostit repede o explicație scurtă, însoțită de un fel de justificare a neînțelegerilor dintre partid și Curte. […] Ea n-a schițat nicio reacție, pur și simplu mi-a ascultat toată explicația, iar eu am crezut că asta a fost totul.”[127] În curând, Crossman avea să se plângă iar despre cât

este de absurdă datoria de a merge până în nordul țării, la întrevederea cu regina. La o cină luată împreună cu Jeremy Thorpe și scriitorul Kenneth Rose, Crossman a bodogănit pe marginea faptului că data propusă pentru una dintre întrevederile Consiliului Privat a fost socotită inacceptabilă de oamenii de la palat pentru că în ziua respectivă regina trebuia să ia masa în altă parte, deci nu și-ar fi putut juca rolul de gazdă pentru miniștrii ei; Crossman susține că ar fi trimis la palat mesajul că preferă să ia masa cu servitorii. „Poate că soluția asta nu a fost agreată de servitori”, a comentat Rose sec.

Însă, cu timpul, Crossman a început să simtă că se înțelege din ce în ce mai bine cu regina, pentru că, „de fiecare dată când te vezi cu ea, pare să te simpatizeze mai mult pentru că se obișnuiește din ce în ce mai mult cu tine”. Crossman l-a întrebat odată pe Agnew dacă regina îi preferă pe conservatori în defavoarea laburiștilor „pentru că ei ne erau superiori din punct de vedere social, la care el mi-a răspuns: «Nu cred. Regina nu face diferențe fine între politicienii din diferite partide. În ansamblu, este de părere că ei fac parte cu toții din aceeași categorie socială.» Cred că această afirmație este adevărată”. Acest lucru a fost observat în repetate rânduri și de alți politicieni și funcționari din administrația publică – și, evident, nu semnifică faptul că ea ar considera categoria socială a politicienilor ca fiind una elevată sau deosebit de interesantă.

În anul următor, în februarie 1967, Crossman a dat din nou piept cu latura dură a reginei. Un deputat laburist oarecum obscur, Emrys Hughes, reprezentant al faimosului ținut radicalist South Ayrshire, a depus în Camera Comunelor o moțiune intitulată „Moțiunea abolirii titlurilor”. Întrucât nu beneficia de niciun sprijin guvernamental pentru că moțiunea constituia o inițiativă individuală, practic nu avea nicio șansă de succes. Asemenea ministrului de interne, Roy Jenkins, Crossman îl socotea pe Hughes un „bufon”, însă a considerat totuși că orice încercare de a bloca dezbaterea acestei moțiuni ar fi părut ridicolă. Bineînțeles, regina era de o cu totul altă părere. Se

temea de acest atac, aparent inofensiv, la adresa prerogativelor sale. Adeane l-a abordat pe Wilson, care, la rândul său, l-a contactat pe Lordul Cancelar și pe șeful comisiei de disciplină, cerându-le să anuleze moțiunea. Crossman și-a notat în această privință: „Ha, ha, s-a ajuns și aici! Va trebui să mă ocup personal de asta. Iată un bun exemplu pentru felul în care regina se bate pe burtă cu parlamentarii, genul de ipocrizie pe care eu nu o iau în serios.”[128]

Mai târziu, Crossman și Jenkins i s-au opus totuși lui Wilson și au insistat să nu se întreprindă nimic pentru a bloca moțiunea lui Hughes. Când aceasta a intrat în sfârșit în dezbatere, într-o zi de vineri a lunii martie, a atras numai vreo trei sau patru alți parlamentari în sală. A fost cea mai jalnică dintre cele mai jalnice petarde: n-a scăpărat nicio scânteie, nici măcar vreun fâsâit. După aceea, Crossman s-a dus la palat, unde „regina a declarat că sâmbătă s-a uitat prin toate dosarele, dar nu a găsit în ele nicio referință la acest episod”. Crossman a corectat-o: au existat relatări în *Guardian* și *The Times,* amândouă calificând episodul drept un eșec lamentabil. El însuși nu s-a putut abține de la a-și declara satisfacția că el și Roy Jenkins au avut dreptate să nu întreprindă nimic: „Era o greșeală să mărturisesc asta, din moment ce ea n-a emis niciun comentariu.”

La fel ca în cazul poveștii cu Benn și timbrele, incidentul Hughes aruncă o lumină specială asupra comportamentului de culise al reginei, hotărâtă să-și apere rolul, reacționând cu excesivă nervozitate la înțepăturile inofensive ale politicienilor și punând la respect un ministru arogant prin simplul recurs la tăcerea semnificativă. Tehnica aceasta din urmă le este bine cunoscută acelora care au ajuns să rostească vorbe nepotrivite sau să declare ceva cu care ea nu era de acord ori să se bâlbâie prea mult în fața ei din cauza emoțiilor. „Ea nu se ceartă niciodată, doar pur și simplu se uită rece la persoana respectivă. Colțurile gurii ei nu se îndreaptă în jos. Privirea ei nu este ostilă, ci pur și simplu inexpresivă. Iar lucrul ăsta este

pur și simplu înfricoșător”, relatează cineva care i-a văzut această expresie pe viu.

Crossman nu a încetat niciodată să forțeze limitele corectitudinii. La o vizită ulterioară la Balmoral, regina a întârziat 12 minute la o întrevedere a Consiliului Privat și a explicat că în timpul plimbării călare, când se afla la cea mai mare distanță de castel, calului ei i-a intrat o pietricică pe sub potcoavă – „de obicei am la mine genul acela de briceag mic, știți la ce mă refer, un instrument cu care se scot pietricelele, însă exact astăzi nu l-am avut”[129]. (Regina primise calul respectiv de la Bulganin, ministru în Uniunea Sovietică, și considera că „toți caii aceștia rusești sunt extrem de încăpățânați”.) în acea seară, poate inspirat de tema sovietică, Crossman a întrebat-o pe regină dacă a urmărit dezvăluirile din cazul trădătorului Kim Philby, însă aceasta l-a pus imediat la punct: ea nu citește astfel de lucruri și în niciun caz nu ar discuta despre ele.

Crossman a mai avut o ciocnire cu palatul în legătură cu disprețul lui față de fastuoasele ceremonii publice. De data aceasta, el a încercat să scape de obligația de a participa la Deschiderea Oficială a Parlamentului în octombrie 1967, cu scuza unei „boli diplomatice”. Ducele de Norfolk, responsabil cu organizarea ceremoniei, a apelat la Harold Wilson, al cărui secretariat a replicat, referindu-se la Crossman, că „suferă de un fel de fobie legată de evenimentele publice de acest tip, care îl împiedică să participe”. Ducele n-a înghițit gălușca și i-a scris lui Crossman, comunicându-i că se simte îngrijorat și neliniștit și că numai regina îi poate permite să nu participe. Wilson era deja „tulburat” de regină la acea vreme, prin urmare Crossman s-a dus la Adeane, care i-a spus că ar fi putut rezolva această chestiune direct cu regina și că nu era încă prea târziu. Apoi a adăugat: „Bineînțeles, și regina simte, ca și tine, o puternică rezervă față de ceremoniile publice. Nu-ți ascund faptul și că ea ar putea să-și pună întrebarea de ce tu poți să fii scutit de participare, iar ea trebuie totuși să

meargă, din moment ce amândoi sunteți reprezentanți ai statului.”[130]

Supunându-se inevitabilului, Crossman a participat la ceremonia respectivă, deși această nouă experiență i-a inflamat și mai mult sentimentele republicane. Considera că Deschiderea Oficială este „ca în *Prizonierul din Zenda*[131], însă nu la fel de inteligent sau de bine organizat cum ar fi la Hollywood, [...] ci mult mai comic, mai neglijent, mai insipid, mai meschin”. Discursul reginei, pentru care era el însuși responsabil, a fost „dezgustător”. Nu este sigur dacă reginei chiar nu-i plac ceremoniile publice – ar însemna că întreaga ei viață a suportat o tortură neîntreruptă –, însă există numeroase dovezi pentru interesul deosebit și atenția la detalii pe care le-a manifestat în cazul unor astfel de evenimente. Însă Crossman, oricât de impunător s-ar fi dovedit, a fost dezarmat instantaneu de comparația implicită a lui Adeane dintre el și regină, simpli funcționari publici care trag unul lângă altul la jugul statului.

Deși a pledat vehement pentru o schimbare, Crossman era el însuși conștient de faptul că în interiorul guvernului laburist se aflau prea puțini republicani autentici, o minoritate de intelectuali din clasa de mijloc, în timp ce „socialiștii din clasa muncitoare [...] sunt în marea lor majoritate monarhiști fervenți. Cu cât miniștrii proveniți din clasa muncitoare se apropie mai mult de regină, cu atât o adoră mai mult, iar ea îi adoră la rândul ei”[132]. Această observație face parte dintr-un fenomen mult mai larg: în anii 1960, republicanismul radical devenea mai puternic la periferia politicii, dar se afla încă foarte departe de centrul puterii. Însă existau deja discuții care ar fi putut genera o coaliție temporară între presă, deputați și numeroși alegători – iar una dintre cele mai importante chestiuni aflate în dezbatere era aceea a veniturilor reginei.

*

Către finalul primului mandat al lui Wilson, în 1969, veniturile Casei regale au ajuns în atenția publicului din cauza nimănui altcuiva decât a Prințului Philip, care s-a folosit de un interviu acordat unei televiziuni americane, în 9 noiembrie, pentru a se plânge de faptul că „Firma” avea să intre „pe roșu” în anul următor pentru că alocația din lista civilă era inadecvată. Prințul a declarat pentru NBC că familia regală va fi nevoită să strângă cureaua și să renunțe la jocurile de polo. Întrucât, așa cum era de prevăzut, aceste declarații au stârnit o furtună în presă, Wilson a propus ca întreaga chestiune să fie investigată de o comisie parlamentară aleasă în acest scop, însă numai după alegerile din 1970.

Iar dorința i s-a îndeplinit; în mod ironic, Wilson a pierdut alegerile, după care a jucat rolul principal în eforturile de apărare a reginei. Comisia aleasă – „The Select Committee on the Civil List”, denumirea completă a comisiei propuse de Wilson – a condus una dintre cele mai importante analize asupra monarhiei din timpul domniei Elisabetei. Condusă de noul cancelar conservator Tony Barber, această comisie includea lideri conservatori precum Norman St. John-Stevas, dar și pe Wilson, pe Roy Jenkins, fostul ministru de interne, și pe Willie Hamilton, republican laburist din clasa muncitoare. Crossman, care nu mai era membru al Camerei Comunelor, dar era editor la *New Statesman,* pe atunci o publicație influentă, arbitra totul din exterior.

Problema de bază era, de fapt, inflația, care crescuse rapid încă din vremea când fuseseră stabilite fondurile pentru regină, alocate pentru rolul ei public, odată cu începuturile domniei sale, în 1952. Cheltuielile depășeau cu mult bugetul fixat pentru ea. Într-o epocă a militantismului social, Sindicatul Funcționarilor Publici a declarat cu mândrie comisiei că a reușit să mărească salariile medii ale lucrătorilor de pe domeniile regale cu 200% începând cu 1953, spre deosebire de 126% la nivelul întregii țări. Chiar și așa, sindicatul susținea că recrutarea de personal era problematică deoarece „programul lung și neregulat de lucru este adeseori considerat drept un mare

dezavantaj, în ciuda «măreției» pe care o presupune o astfel de muncă”. Aceasta însemna că acum erau recrutați „străini” pentru bucătării și menaj, lucru care, a sugerat sindicatul, va ridica mari probleme de siguranță și securitate.

Între timp, monarhia scotocea adânc până la fundul sacului pentru a ajunge la fondurile de rezervă, însă și acestea se aflau pe sfârșite. Trebuia să se întreprindă ceva. Însă pe deasupra întregii afaceri bântuia marele mister al averii personale a reginei. În publicațiile britanice începuseră să apară „topuri ale bogătașilor”, iar regina apărea de fiecare dată în ele, de cele mai multe ori aproape de vârful ierarhiei. Socotind cu aproximație valoarea de capital a acumulărilor realizate de familia regală de-a lungul timpului, incluzând imobile, pământuri și bunuri, nu era dificil de estimat, fie și relativ, averea monarhiei – însă dimensiunile averii personale a reginei erau mult mai greu de determinat. Este adevărat că ea continua să locuiască în încăperi decorate cu fast, însă acestea aparțineau instituției monarhice, nu ei personal. Regina nu putea vinde mobila, imobilele sau tablourile, ca apoi să cheltuiască banii obținuți pe altceva. Iar gusturile ei personale, care erau considerabil de modeste, nu dădeau niciun indiciu în acest sens. Pe tot parcursul vieții sale, ea a preferat mâncărurile simple, nu extravagante, iar în loc de vinuri scumpe a ales bătrânul Dubonnet și ginul. Ținutele sale erau practic o uniformă de serviciu, nu o plăcere. Călătorea din datorie, nu pentru divertisment, iar în afară de cai nu mai avea decât puține alte răsfățuri în timpul pe care i-l lăsau liber ritualurile legate de calendarul regal.

Așadar, cât anume din avere îi aparținea Elisabetei? Cât de mult din această avere trebuia să intre sub incidența impozitării? Aceste întrebări erau inedite și interesante la acea vreme, iar comisia a condus o anchetă riguroasă în acest sens. A început să fie vehiculată ipoteza unei averi de 100 de milioane de lire sterline, o sumă fabuloasă la acea vreme. Lordul Mountbatten, dându-și seama că o imagine exagerată asupra averii reginei ar afecta-o profund pe aceasta, l-

a îndemnat pe Prințul Philip să dezvăluie o parte din secretele tradiționale. În cele din urmă, Jock Colville, fost funcționar la Curte, acum bancher la Coutts, banca regală, a sugerat că suma de 12 milioane de lire sterline este mult mai aproape de realitate.

Comisia nu a fost deloc impresionată de răspunsul primit de la palat. O schiță de raport, respinsă imediat, chiar descria cererea palatului de revizuire a alocației drept „cea mai insensibilă și mai necuviincioasă pretenție de plată emisă în ultimele două secole”, în timp ce unul dintre membrii laburiști ai comisiei, Douglas Houghton, sugera ca Administrația domeniilor regale să devină pur și simplu un departament al guvernului, dându-i socoteală direct Parlamentului. Această modificare ar fi eliminat legătura directă dintre personalul de la palat și regină, deci ar fi fost complet inacceptabilă pentru ea, a declarat Lordul Cobbold, pe atunci Lord Șambelan: „Este aproape o obligație principială ca regina să-i considere pe acești oameni drept propriii ei servitori, iar aceștia să se considere slujitorii ei.” Printre celelalte soluții s-au numărat dizolvarea administrării separate de către Prințul Philip și reducerea drastică a tuturor veniturilor pe care le obțineau alți membri ai familiei regale din bani publici. S-a sugerat ca Prințesa Margaret să se mulțumească doar cu cazarea gratuită, în timp ce în cazul Ducelui de Gloucester, care „se afla destul de departe pe linia succesiunii la tron”, ar fi trebuit abolite orice alocații de stat.

Partida de la Curte a pornit o contraofensivă pe măsură. Alocațiile pentru membrii familiei regale nu erau simple remunerații pentru îndatoriri publice, ci constituiau o recunoaștere a faptului că, prin originea lor nobilă, aceștia erau în mare parte oameni care nu puteau pur și simplu să-și câștige existența în modurile clasice. În esență, în comisie a existat o dispută între radicali, care își doreau ca monahia să-i fie subordonată întru totul Camerei Comunelor și să beneficieze de un buget aprobat anual, și monarhiști, care considerau că independența financiară absolută era esențială pentru regină. Deloc surprinzător, au câștigat monarhiștii. Radicalii erau în minoritate, iar

Wilson nu se afla de partea lor: faptul că îi aveau alături pe Houghton și Hamilton, cei mai intransigenți inamici ai monarhiei de la acea vreme, pare acum o imagine tipică pentru *establishment*-ul de atunci.

Comisia a făcut tot ce i-a stat în putere pentru a inventaria toate activitățile reginei, de la îndatoririle legate de ceremonii, lecturarea documentelor oficiale și nesfârșitele vizite până la întrevederile private cu miniștri și ambasadori și activitatea ei de administrare a palatelor regale. Evident, regina nu a declarat nimic despre activitatea pe care o întreținea cu Parlamentul; de această treabă s-a ocupat Adeane, care a subliniat – într-o lungă și detaliată prezentare a eforturilor deosebite ale reginei – câte călătorii în străinătate a întreprins ea și cât de multă tensiune are de suportat în realitate regina la fiecare apariție publică.

Având în vedere rolul covârșitor jucat de Wilson în apărarea rolului jucat de regină, comisia a recomandat în cele din urmă mai mult decât dublarea veniturilor suveranei din fonduri de stat, de la 475.000 la 980.000 de lire sterline pe an. Întrucât Marea Britanie trecea prin grave probleme economice, mulți parlamentari laburiști și liberali au considerat că propunerea este mult prea generoasă. Însă cei mai mulți dintre parlamentarii laburiști s-au abținut în cadrul votului, iar prin Camera Comunelor, dominată de conservatori la începutul anilor 1970, înțelegerea a trecut cu ușurință. Cu toate acestea, un număr semnificativ de parlamentari au votat împotriva ei, iar unii au susținut chiar discursuri elocvente în favoarea forțării reginei de a plăti taxe din veniturile proprii și de a reduce mărimea Administrației regale. În special Prințesa Margaret a devenit ținta unor critici dure, din cauza slabei sale implicări în îndatoririle oficiale.

În ansamblu, forțele care au susținut-o pe regină au repurtat o victorie à la Pirus[133]. În primul rând, legislația a creat un sistem de supraveghere parlamentară a alocației din fondurile publice. Este adevărat că această verificare era menită să aibă loc numai o dată la zece ani, însă avea semnificația mai profundă că regina trebuia să explice și să justifice

administrarea domeniilor regale în fața Camerei Comunelor pentru tot restul domniei. În al doilea rând, tărăboiul pe marginea impozitării și acela referitor la averea ei personală nu aveau să dispară prea curând. Abia menționate pe parcursul celor două decenii anterioare, ambele teme aveau să reapară cu regularitate în paginile publicațiilor și în dezbaterile parlamentarilor ostili. Abia în 2010, adică după 40 de ani, palatul a câștigat această bătălie și și-a restabilit independența financiară.

După activitatea sa în comisia de anchetă, Willie Hamilton a devenit imaginea publică a antimonarhismului din anii 1970 și 1980. Spre deosebire de Crossman, el nu era un intelectual din clasa de mijloc. Fiu al unui miner din Durham, Hamilton a crescut „la un scuipat distanță de mină”, într-o sărăcie lucie; copilăria lui a însemnat locuințe invadate de gândaci, latrine infecte, funingine și furie. Născut în 1917, când George al V-lea punea bazele Casei de Windsor, Hamilton își amintea prea bine că, la 10 ani, a fost nevoit să se încoloneze în fața porților școlii pentru a face cu mâna „unui personaj regal oarecare”, ce avea să treacă pe acolo în mașină. În acea zi era foarte frig. Așteptarea a durat o veșnicie. În cele din urmă, mașina respectivă a trecut prin zonă ca fulgerul. „În acea zi s-a născut un revoluționar.”[134] După ce și-a terminat serviciul militar în timpul războiului, Hamilton a fost profesor într-o școală, apoi a luptat împotriva comuniștilor în districtul electoral din Fife și a devenit parlamentar laburist în 1950.

Din anumite puncte de vedere, Hamilton a fost un adversar periculos. Era alunecos, perseverent, incoruptibil și fără nicio frică. După experiența trăită în comisia de investigare a problemei alocației regale, și-a continuat lupta, scriind o carte controversată, dar cu un succes imens, intitulată *My Queen and I* („Eu și regina mea”), în care critica dur instituția monarhică, pe regină însăși și familia regală deopotrivă. Considera că monarhia este o haină de hermină care acoperă un sistem putred. În carte s-a concentrat în

special pe alocație, pe problema impozitării, numărul mare de „membri minori ai Casei regale” și absența oricărui rol politic real al reginei.

Însă, din alt punct de vedere, Hamilton a fost inamicul ideal al reginei. Era un contestatar acid și virulent, care savura fiecare element al statutului său de inferioritate socială. Nu s-a dat în lături de la a întreprinde atacuri directe la persoana reginei, descriind-o ca fiind o păpușă mecanică. Stilul lui Hamilton s-a conturat parțial și în urma unei dezbateri din Camera Comunelor într-o vreme când el își bătea joc de toți aceia care o simpatizau pe Regina-Mamă, lăudându-i zâmbetul plăcut – „Dumnezeule, dacă și nevastă-mea ar beneficia de o asemenea alocație, nu s-ar mai opri din zâmbit”. Tot el a spus despre Prințesa Margaret: „De ce? Oare de ce o întreținem pe această femeie care ne costă atât de scump [35.000 de lire sterline] pentru a face nimicul pe care îl face?”[135] Felul său de a vorbi direct, fără perdea, le-a permis ziarelor să-l caricaturizeze cu ușurință, iar unii dintre colegii lui au început să-l evite din același motiv. Îmbrăcat neconvențional, cu un chip palid și o expresie adeseori îndârjită, Hamilton avea să ajungă în curând unul dintre cei mai detestați politicieni din fiefurile și cluburile conservatoare ale clasei de mijloc britanice.

Banditii de regaliști din Africa

În timpul celui de-al doilea mandat de premier, Wilson a ezitat să se mai alieze cu republicanismul laburist, parțial pentru că trebuia să rezolve chestiuni mult mai serioase și avea nevoie de sprijinul reginei pentru a se ocupa de ele. Niciuna nu a fost mai periculoasă pentru Commonwealth sau mai jenantă pentru Londra decât disprețul conducătorilor minoritari albi din Rhodesia. Reprezentând numai 1/16 din totalul populației, aceștia respingeau cu agresivitate orice încercare de a stabili o guvernare condusă de majoritate și erau cât pe ce să se desprindă din Commonwealth. Și, pentru că nimeni nu era un regalist mai fervent decât albii complotiști și trădători

din Rhodesia, autoritatea reginei a constituit o dimensiune importantă în această dispută. Povestea Rhodesiei este încâlcită și a devenit una de-a dreptul tragică după ce Robert Mugabe a preluat conducerea țării și a transformat coșul de pâine al Africii într-o adevărată junglă economică, dominată de banditism, hoție și malnutriție. Însă merită să examinăm această poveste în câteva detalii pentru că suscită întrebări importante referitoare la rolul Marii Britanii în Africa, la proiectul decolonizării și la însăși poziția reginei în calitate de conducător al Commonwealth-ului.

În anii 1890, o parte imensă din Africa de Sud a fost invadată și colonizată de coloniști britanici albi. Ceea ce atunci s-a numit Rhodesia de Sud (acum Zimbabwe) a devenit o colonie cu guvernare autonomă, cea mai bogată și mai britanică zonă din proiectul de înaintare spre nord a procesului colonizării. În nordul acestei colonii se afla un protectorat, Rhodesia de Nord, cu mult mai puțini albi, dar cu mai multe zăcăminte minerale. În apropiere se afla și Nyasaland, un protectorat mai mic, cu așezări albe mai rare, în special scoțiene.

În 1953, Londra a negociat o înțelegere pentru a uni aceste trei entități într-o singură Federație Central Africană (CAF), „un domeniu federal al Coroanei Britanice”. Această uniune neverosimilă a supraviețuit timp de zece ani – cu imaginea reginei pe monedele și timbrele locale și cu steagul național incluzând drapelul Marii Britanii. Însă CAF a unit laolaltă într-un mod periculos Sudul colonial alb, sigur pe sine, cu teritorii care erau susceptibile să ajungă în curând sub conducerea negrilor. Dezbinările inerente viitorului colonial al Africii se reflectau și pe coridoarele de la Whitehall – referindu-se nu neapărat la sfârșitul iminent al domniei albilor, considerat deja ca inevitabil, cât mai ales la condițiile și momentul în care avea să se producă această schimbare. În privința CAF, se spera că se va găsi un fel de cale de mijloc între Africa de Sud, dominată de supremația albilor, și statele independente negre, în care câștiga teren marxismul. Însă mișcările pentru independență din ținuturile care aveau să devină Malawi și Zambia au

grăbit ritmul. După ce au obținut victoria, albii din Rhodesia de Sud au optat să meargă singuri mai departe și au respins orice evoluție prematură către o conducere asigurată de majoritate.

Albii din Rhodesia erau conduși de Ian Smith, un fermier bătăios. În timpul războiului fusese pilot în RAF, pe avioane Hurricane și Spitfire; a fost doborât deasupra Italiei, însă a ajuns cu bine la sol și i-a ajutat pe partizanii italieni să lupte împotriva germanilor. Jucător de rugby și de crichet, blond și patriot zelos, se considera „mai britanic decât alții" și era un monarhist la fel de pasionat pe cât erau și cei mai fanatici conservatori din insulă. Un rebel cât se poate de neobișnuit, era susținut de o parte considerabilă din Britania conservatoare, inclusiv numeroase publicații.

În discuțiile sale cu Wilson, Smith i-a cerut un lucru crucial: să aibă încredere în cuvântul său că Rhodesia avea să accepte în cele din urmă domnia majorității – însă numai după o lungă perioadă de educare în acest sens și după înfrângerea tuturor rebelilor și gherilelor comuniste. Wilson și consilierii săi nu l-au crezut pe Smith; erau convinși că planul acestuia era să continue la nesfârșit cu domnia minorității. Iar neîncrederea și-a arătat imediat colții, așa că ambele părți și-au manifestat iritarea și meschinăria. De exemplu, când Churchill a murit, în 1965, Smith a fost invitat la funeraliile oficiale, însă, nu se știe cum, invitația sa la prânzul organizat pentru regină și ceilalți lideri s-a pierdut.

Amintindu-și de acest incident, Smith și-a notat că se afla la masă cu ambasadorul Africii de Sud când „un domn, îmbrăcat într-o uniformă splendidă, a venit către masa noastră. M-a informat că este aghiotantul reginei și că ea îl rugase să cerceteze motivele absenței mele. [...] Regina era îngrijorată, mi-a spus el, și l-a trimis în grabă la hotel pentru a exprima părerea ei de rău și pentru a-mi cere să-l însoțesc la palat". Smith s-a dus la Palatul Buckingham, unde regina s-a întrerupt imediat din conversația cu un grup pentru a veni să-l întâmpine și să-și exprime mâhnirea pentru că invitația nu ajunsese la el. Prințul Philip i-a ținut isonul. Smith avea să-și amintească: „M-a

mişcat interesul sincer pe care ei îl manifestau pentru Rhodesia, precum și faptul că erau foarte bine informați. M-a impresionat și timpul pe care l-au alocat conversației cu mine și speranța lor sinceră că problema noastră va fi rezolvată pe o cale amiabilă.”[136]

Însă lucrurile nu s-au rezolvat așa. Ruptura dintre Smith și Marea Britanie, Declarația sa de Independență Unilaterală (UDI), a pus capăt iluziei că Dumnezeu o va avea în pază pe regină.[137] Făcând aluzie într-o manieră dură la rolul jucat de Rhodesia în cele două războaie mondiale, Smith s-a asigurat că declarația sa va sosi în Londra exact la ora 11, înainte de prânz, pe 11 noiembrie 1965, momentul în care erau comemorate victimele războiului. UDI o proclama pe Elisabeta a II-a drept „Regină a Rhodesiei”, titlu pe care ea nu l-a acceptat niciodată.

Cel puțin în primii ani ai UDI, multe dintre simbolurile monarhiei au continuat să funcționeze. Soldații rhodesieni și-au păstrat uniformele și tradițiile britanice. „Forțele Aeriene Regale Rhodesiene”, cu însemne asemănătoare cu acelea de la RAF, au continuat să-și desfășoare activitatea sub acest nume până în 1970, iar drapelul național a inclus drapelul britanic până în 1969. Portretul reginei a rămas la loc de cinste în instituțiile de stat. La fel și pe bancnotele și monedele rhodesiene, chiar și pe timbrele – pe care Benn nu reușise să le schimbe – ale țării care se revolta împotriva ei.

Pentru mulți britanici din țara-mamă, ideea ca Marea Britanie să le declare război rhodesienilor, care luptaseră pentru ea în anii 1939–1945, era inconceptibilă. Când avioane din RAF au fost trimise în Zambia, aparent pentru a proteja resursele naționale de acolo împotriva unui posibil atac rhodesian, ofițerii din RAF au fraternizat în popote cu confrații lor rhodesieni. Când, în 1966, Wilson l-a invitat pe Smith la bordul crucișătorului *HMS Tiger* pentru negocieri, ofițerii de rang inferior de la bord l-au invitat la un pahar pe liderul rebel rhodesian, au toastat împreună cu el și l-au asigurat că întregul

echipaj al navei este cu totul de partea sa. Judecând chiar și numai după insistențele reginei ca Smith să fie invitat la masă la palat, ne putem da seama că ea era cel puțin nemulțumită de atitudinea lui Wilson față de acesta. Având în vedere performanțele sportive ale lui Smith, preocupările lui extrem de pragmatice și reputația pe care și-o câștigase în timpul războiului, acesta părea să fie exact genul de om care în alte circumstanțe ar fi fost un personaj mai mult decât agreat la Palatul Windsor, într-o vizită neoficială.

Însă Smith devenise o pacoste. Conflictul dintre patriotismul tradițional pe baza obârșiei comune și statutul legal al reginei s-a manifestat cel mai limpede în figura lui Sir Humphrey Gibbs, guvernatorul Rhodesiei de Sud. Deși fermier și prieten cu Ian Smith, loialitatea sa față de regină l-a determinat pe Gibbs să refuze acceptarea UDI și să-i demită oficial pe Smith și cabinetul său. Cu drapelul fluturând deasupra sediului guvernului din Salisbury (astăzi Harare), Gibbs a rezistat cu încăpățânare, înconjurat de rebeli și izolat, până în 1969, când un referendum a decis în sfârșit ca țara să devină republică. Regina și-a comunicat limpede opinia despre felul în care Gibbs i-a disprețuit pe rebeli, numindu-l Cavaler al Marii Cruci a Ordinului Regal Victorian, o distincție care conferă onoruri considerabile și pe care Gibbs nu ar fi putut s-o primească în alte circumstanțe.

Wilson știa foarte bine că loialitatea militară și personală a lui Smith față de regină reprezenta una dintre puținele cărți pe care le putea juca în negocierile cu acesta. La un moment dat, s-a dus la Balmoral pentru a-i sugera reginei să-l trimită pe Mountbatten ca negociator. Această idee nu a fost niciodată pusă în practică, dar Wilson calculase bine. Albilor din Rhodesia li se părea că ideea de a se revolta împotriva propriei regine era – aproape – la fel de dureroasă precum acceptarea conducerii negrilor. Ei își doreau să conserve cât mai mult din structurile care aveau legătură cu originile și loialitatea lor britanice. Cu toate acestea, dacă regina aproba pretențiile rhodesiene, atunci își atrăgea furia membrilor majoritari negri din Commonwealthși,

după toate probabilitățile, ar fi scindat sau chiar dizolvat cu totul această instituție. Când chestiunea a atins punctul culminant, dimensiunile și unitatea Commonwealth-ului au contat mai mult decât dureroasa rebeliune a oamenilor care au stat alături de Marea Britanie și se considerau ei înșiși ca fiind britanici.

În ceea ce-i privește pe Smith și mulți alți rhodesieni, aceștia s-au simțit înșelați și trădați de monarhul lor, care părea să fie de partea despoților marxiști și a politicienilor de stânga de la Națiunile Unite, întorcându-se astfel împotriva propriilor supuși. Întrucât Smith și aliații lui și-au pierdut și ultimii susținători, nici măcar acțiunile ingenioase de sancționare și ferocele război împotriva naționaliștilor negri nu au mai putut opri valul schimbării. Însă jocul nu avea să se termine prea curând: abia în 1979, după venirea la putere a lui Margaret Thatcher, negocierile au condus în final la crearea statului Zimbabwe. Ororile care au urmat, pentru negri, ca și pentru albi, aruncă o lumină îngrijorătoare asupra credinței în progres și democrație a anilor 1960. Povestea ne arată, de asemenea, că, atunci când este cazul să-și apere statutul de centru al unui Commonwealth global, „firma de familie" este insensibilă și imperturbabilă.

Uneori, familia regală s-a dovedit obtuză și chiar sentimentală în privința obsesiei pentru Commonwealth, după cum o demonstrează și povestea sinistră a relației Marii Britanii cu regimul sângeros al lui Idi Amin din Uganda. Amin l-a înlăturat de la putere pe liderul ugandez dr. Milton Obote în 1971, pe când acesta se afla în Singapore la o conferință Commonwealth. Reacția oficială a Marii Britanii a fost una de aprobare, din moment ce Obote era considerat drept un personaj primejdios și „inutil". Când premierul de atunci, Edward Heath, a primit această veste de la secretarul său personal, a declarat că nu este „întru totul nemulțumit". La Ministerul de Externe se știau puține despre Amin, dar un oficial de la Ministerul Apărării își aducea aminte de el din vremea când făcea parte din detașamentul Pușcașilor

Africani ai Regelui (King's African Rifles, KAR) și îl considera drept „cel mai bun sergent pe care l-am avut vreodată”[138]. Alți oficiali îl descriau pe atunci ca fiind pur și simplu un „tip nemaipomenit”.

Amin măgulea iluziile britanice. Luptase împotriva facțiunilor Mau-Mau în Kenya, se ridicase din rândurile ofițerilor nativi din KAR, cetățeni britanici, și era un rugbist desăvârșit. Mai mult decât atât, a cerut de la început să fie primit la Londra și să se vadă cu regina. Heath a aranjat cum trebuie această vizită, care a avut loc pe 12 iulie 1971. Membrii guvernului au fost impresionați de atitudinea lui inteligentă și disciplinată, specifică armatei, deși, după plecarea sa, ministrul de externe, Alee Douglas-Home, a avansat ideea că noul lider este nebun: îi spusese că Uganda va fi invadată în curând de China și că are nevoie de sprijin militar.

Amin și-a continuat nestingherit regimul tiranic și criminal, despre care se estimează că a ucis 100.000 de ugandezi și care a inclus expulzarea populației asiatice din Uganda, dintre care în jur de 30.000 de oameni au emigrat în Marea Britanie. Pe măsură ce au ieșit la iveală relatări despre canibalismul său și despre detașamentele lui de tortură, popularitatea a început să i se diminueze, însă el a rămas totuși liderul unei țări din Commonwealth și s-a folosit cu succes de legăturile cu lumea britanică într-un amestec din ce în ce mai nebunesc de amenințări și bufonerii. Nefiind invitat la reuniunea Commonwealth din 1973, găzduită de orașul Ottawa, Amin i-a scris secretarului personal al reginei, cerând să-i fie trimis un Boeing 747 la Kampala pentru a-l transporta pe președinte și suita lui până în Canada, unde să i se asigure o primire triumfală, din care să nu lipsească cimpoaiele scoțiene. Echipa reginei s-a consultat cu Heath, care a decis că o astfel de idee este mult prea extravagantă, așa că cererea a fost refuzată.

Amin și-a ucis inamicii, dar și aliații politici – preoți, bancheri și oameni de afaceri, scriitori și jurnaliști – și le-a aruncat trupurile în râuri pline de

crocodili. Și-a acordat singur decorația militară Crucea Victoria, s-a declarat rege al Scoției și se pare că i-a scris reginei următoarele, în 1975: „Vreau să-mi aranjați o vizită în Scoția, Irlanda și Țara Galilor pentru a mă întâlni cu liderii mișcărilor revoluționare care luptă împotriva opresiunii voastre imperialiste.” A trimis și un telex prin care o invita să vină la Kampala dacă vrea să cunoască un bărbat adevărat.

Această din urmă „propunere” a produs multe chicote în presa britanică, însă Amin nu-și epuizase glumele sinistre. Sarcasmul și felul în care își bătea joc de tot ceea ce însemna Commonwealth, combinat cu rezervele acestei instituții față de orice conflict deschis cu membrii săi de culoare, i-au făcut rău atât organizației, cât și reginei. Amin a sugerat că fostul imperiu nu mai are haine; avea destule, însă povestea tristă a rebeliunilor africane a demonstrat că ceea ce îi lipsea erau mușchii. Unele țări au dispărut pentru o vreme – precum Pakistanul, după o lovitură militară –, iar altele au părăsit organizația, cum au procedat, de exemplu, Fiji și Zimbabwe. Însă Commonwealth-ul este de fapt un club, așa că nu poate impune prea multe sancțiuni.

În ziua de azi, cu 54 de membri, Commonwealth conține aproximativ o treime din populația lumii, însă cea mai mare parte din aceasta, în jur de 94%, se află în Asia și Africa; India singură reprezintă mai mult de jumătate din total. Prin urmare, organizația supraviețuiește pe seama unora dintre cele mai bogate, dar și a unora dintre cele mai sărace țări din lume. Majoritatea se ceartă pe teme legate de afaceri, politică regională și multe altele. Commonwealth-ul se poate lăuda și cu câteva exemple extraordinare de democrații funcționale printre țările mai „vechi” din cadrul său, precum India și Marea Britanie însăși. Dar include – ca întotdeauna – și regimuri corupte și despotice, în ciuda discursului elevat și principial din documentele sale fondatoare și în ciuda activității respectabile a secretarilor săi generali. Și, deși Marea Britanie are o altă prestanță în lume atunci când Commonwealth-ul vorbește pe o singură voce, spre deosebire de alte organisme internaționale, cei mai

mulți dintre britanici – din nefericire și, probabil, pe nedrept – abia dacă sunt conștienți de existența acestei minunate structuri.

În scenă intră cineaștii…

Crunt loviți de investigația întreprinsă de parlamentari asupra averii lor și cu un Commonwealth care nu mai putea fi condus cu ușurință, familia regală și consilierii ei au încercat să propună o imagine mai proaspătă spre finalul anilor 1960. De la încoronare, soarta familiei Windsor și influența televiziunii deveniseră atât de strâns interconectate, încât nici regina, nici BBC-ul nu se așteptau să se ajungă la o astfel de relație. Pe de o parte, ascensiunea televiziunii însemna că regina se putea bucura de divertisment în particular, aproape în același fel ca toți supușii ei. Nu este o mare admiratoare a operelor lui Wagner sau a pieselor lui Pinter; îi plac aceleași comedii fără pretenții, seriale și emisiuni sportive pe care le savurează și conaționalii ei. Indiferent cum am aprecia influența estetică și morală a televiziunii, trebuie să-i recunoaștem efectul de democratizare a gusturilor și meritul de a-i fi deschis reginei o fereastră asupra țării sale, de care monarhii anteriori nu au avut parte.

Însă, pe de altă parte, camerele de filmat au intrat nepoftite în viața ei și au făcut mult mai dificilă necesitatea de a-i proteja intimitatea. Regina trebuie să se lupte cu problemele evidente iscate de acces și scurgerea de informații, dar trebuie să fie atentă la efectele mediilor de comunicare asupra imaginii ei. La urma urmei, televiziunea aplatizează totul. Aflați față în față cu regina, mulți britanici ar simți venerație în prezența ei; acest sentiment nu mai survine în fața televizorului. Vrem să vedem mai mult și să știm mai multe; din moment ce televiziunea creează iluzia intimității, vrem prim-planuri și imagini în exclusivitate. Monarhia trebuie să se adapteze la modificările din gustul publicului, dar este evident că depinde și de o aură de mister și distanță personală, „magia” lui Bagehot. Cum este cu putință

reconcilierea familiarității cu magia? Pe parcursul domniei, regina s-a luptat din greu să răspundă la această întrebare.

Primii ani de domnie nu au ridicat probleme serioase. Cunoașterea enciclopedică a lui Richard Dimbleby despre istoria monarhiei și a Constituției și camerele de filmat fixe necesare pentru ceremoniile oficiale stabileau un ritm lent și prietenos al relatărilor jurnalistice. Palatul refuza pur și simplu să permită camere de filmat în preajma membrilor familiei regale în momentele neoficiale; chiar și filmarea unor cadre în afara palatului erau descurajate. Liderii de la BBC rareori formulau cereri mai insistente pentru a obține acces la anumite evenimente; când li se acorda permisiunea să relateze vreun eveniment, reporterii și cameramanii își alegeau cu grijă ținutele și așteptau în pantofii lor lăcuiți să se formuleze anunțurile oficiale.

În 1966, Prințul Philip – care realizase câteva emisiuni de știință și avea ceva experiență în televiziune – a fost o figură-cheie în obținerea aprobării pentru *Palatele regale ale Britaniei,* un documentar de Kenneth Clark (care mai târziu avea să producă serialul *Civilizații)* despre șase palate regale. Era pentru prima oară când ceilalți oameni aveau posibilitatea de a vedea dincolo de zidurile palatelor și grădinilor de la Castelul Windsor, Palatul Buckingham, Palatul Holyroodhouse, Palatul Kensington, Palatul St. James și Hampton Court – tablourile, decorațiunile, florile, marile săli de bal. Era un subiect care nu punea probleme, realizat de oameni de încredere, produs în condiții de încredere, într-o colaborare a BBC-ului cu rivalul său ITV, o televiziune comercială aflată pe atunci la începuturile sale. Difuzat de ambele canale în ziua de Crăciun a anului 1966, documentarul a înregistrat un succes substanțial. În timp ce camerele de filmat prezente la încoronare au aruncat lumină asupra unor ritualuri străvechi, Clark trăgea cortina de pe odinioară misterioasele reședințe regale din țară.

Cea mai spectaculoasă încercare regală de sincronizare cu vremurile a survenit doi ani mai târziu, când regina a decis să le permită camerelor de

filmat să realizeze un nou documentar, de această dată despre ea și membrii apropiați ai familiei. Aruncând raza luminii de reflector asupra reginei, ducelui și copiilor lor, *Familia regală* a reprezentat un imens pas înainte, ajungând și mai departe decât reușise *Palatele regale.* Documentarul a urmărit o parte din ritualurile și fastul calendarului regal și a încercat să explice mai concret rolul reginei, dar succesul i se datorează faptului că a răspuns, cel puțin parțial, la întrebarea *„Cum* sunt ei în realitate?” Filmul i-a permis oricărui posesor de televizor să-i vadă pe Windsori de (aparent) aproape, așa cum îi cunoșteau numai câțiva curteni și prieteni, acceptați în cercul restrâns al familiei. La fel ca în 1966, Prințul Philip s-a dovedit susținătorul crucial al proiectului: el a condus o comisie consultativă pentru a superviza întregul proiect.

Timp de 75 de zile, o echipă de filmare compusă din opt oameni, lucrând, ca și anterior, deopotrivă pentru BBC și ITV, au primit permisiunea de a filma în proximitatea familiei regale. Producătorul filmului era șeful departamentului Documentare de la BBC, Richard Cawston, un fost ofițer de transmisiuni, înalt și bonom, a cărui carieră la BBC l-a transformat într-un maestru al filmării, sunetului, montajului și dublajului. Cawston știa că nu-i putea solicita reginei să accepte o dublă, așa că totul avea să fie, cel puțin parțial, un *ciné-vérité* spontan. Echipa de filmare a devenit atât de familiară fețelor regale, încât acestea aproape că uitau de existența cameramanilor.

Cawston susține că regina s-a inițiat rapid în chestiuni legate de înregistrarea luminii și a sunetelor. În jur de 43 de ore de film au fost editate pentru a produce emisiunea finală, cu durata de 105 minute. Cei mai mulți telespectatori din ziua de azi ar fi șocați de accentul aristocratic specific anilor 1950 și de hainele demodate, însă cadrele neprotocolare cu familia adunată la Balmoral, la un grătar, ca și acelea în care regina își conduce mașina, se plimbă cu câinii sau stă la taclale cu copiii ei, sunt încă vii și interesante. Regina zâmbește și uneori chiar râde în timp ce se ocupă de diverse îndatoriri serioase, legate

de domnie. Prinții Andrew și Edward, care până atunci fuseseră rareori văzuți în public, par niște băieți normali, aproape mereu veseli.

Comentariul subtil, scris de Sir Antony Jay, ulterior faimos pentru comedia politică *Yes Minister,* era respectuos, dar destins cu glume fine. Despre unul dintre Rolls-Royce-urile regale el remarca. „Niciuna dintre mașinile din lume nu poate fi condusă atât de departe atât de încet." În prezent, Jay susține că filmul a putut fi realizat în acele vremuri „deoarece anii 1960 sunt cel mai antimonarhist deceniu de până acum. […] [Filmul] era despre lipsa diferențelor sociale. Despre egalitate. Despre ce înseamnă să fii popular. Iar toate acele lucruri pe care le reprezenta familia regală, cum ar fi ordinea și respectabilitatea, erau simple glume". El a simțit că în presă, chiar și în cea conservatoare, exista „sentimentul că, înțelegeți, familia regală… în fine, că i-a cam apus steaua. Că nu mai are nicio legătură cu noi. Ce sunt ei la urma urmei? Ei bine, sunt pur și simplu irelevanți".

Jay susține că Lordul Brabourne, producător de film căsătorit cu fiica lui Mountbatten, a fost acela care a venit cu ideea documentarului. Conform lui Jay, Brabourne credea că, „dacă oamenii ar vedea cum este de fapt familia regală, ar fi mult, mult mai înclinați să o sprijine". Jay povestește că a fost foarte impresionat de faptul că membrii familiei regale, deși obișnuiți cu camerele de filmat, erau îngrijorați în special de ceea ce puteau capta microfoanele – nu neapărat pentru ei înșiși, cât mai ales pentru comentariile neintenționate care i-ar fi putut răni pe alții.[139] însă nu era nevoie să-și facă griji. Cawston, conform relatării lui Jay, era un fin diplomat, nu doar un mare cineast. Deși la BBC exista un „foarte puternic curent republican" la nivel de producători și mai sus, filmul a fost considerat o realizare de excepție. Ca urmare, BBC s-a autocenzurat din greu pentru a nu ofensa pe nimeni, „un fel de simț al respectului și obligației plin de considerație față de monarhie, și nu exista nicio îndoială privitoare la cine este șeful operațiunii."

Atunci când a fost difuzat, în iunie 1969, *Familia regală* a devenit imediat cel mai vizionat documentar din istoria televiziunii britanice. În jur de 23 de milioane de oameni au urmărit pe BBC prima difuzare, în alb și negru; alte 15 milioane l-au urmărit în culori atunci când a fost difuzat pe ITV.[140] Se estimează că 68% din populația adultă a Marii Britanii a urmărit acest film.

Reacția a depășit chiar și așteptările Ducelui de Edinburgh. Până și John Holmstrom, critic de televiziune cu simpatii republicane de la *New Statesman,* a descoperit că regina, „care nu arată întotdeauna foarte atrăgătoare sau vioaie în jurnalele de știri, apare aici ca o persoană afectuoasă, fermecătoare și chiar copilăroasă, capabilă să scoată chicote de încântare maternă. El trăgea concluzia că lui Cawston și Jay ar trebui să li se ofere titlul de Cavaler: „Cei doi i-au furnizat cu siguranță monarhiei britanice un deceniu sau două de viață în plus.[141] *Spectator* a primit cu căldură filmul și a respins ideea că permisiunea acordată camerelor de filmat în intimitatea familiei regale i-ar fi răpit acesteia din prestigiu: „Dacă se consideră că imaginea cu regina preparând salată ar dizolva magia monarhiei, atunci cum rămâne cu următorul comentariu: «Răposatul rege, deși era uneori o persoană jovială și mult prea onestă pentru un rege, a fost genul de om slab, nepriceput și obișnuit, […] cu scopuri modeste și gândire limitată, ignorant și plin de prejudecăți.»” Apoi *Spectator* dezvăluia faptul că remarcile proveneau din necrologul pe care îl scrisese la moartea lui William al IV-lea, în 1837.

Regina părea mulțumită de cifrele uriașe ale audienței și de reacția generală. Poate la sugestia ducelui, regina și-a cedat remunerația și partea din profit, adică 60.000 de lire sterline, către Academia Britanică de Film și Televiziune, sumă care a ajutat această instituție să se mute în sediul său actual, clădirea din Piccadilly. Însă, privind retrospectiv, existau puține indicii că permisiunea acordată camerelor de filmat prezenta riscuri, mai ales că

aveau să difuzeze imagini ce urmau să rămână multă vreme în amintirea supușilor, chiar dacă personajele din film aveau să se schimbe odată cu trecerea timpului. Stuart Hood, criticul de televiziune de la *Spectator,* simțea că documentarul reprezintă „o apoteoză a filmelor despre familie”, al căror scop trebuie să fi fost acela de „a promova ideea că orice familie seamănă foarte mult cu oricare alta. Se poate prezice chiar o deplasare către tipul scandinav de monarhie”[142]. Dacă prima dintre afirmații părea rezonabilă, cea de-a doua nu era în mod sigur vizată de mesajul inerent filmului. În orice caz, regina nu a mai acordat niciodată permisiunea pentru redifuzarea integrală a documentarului după anul apariției sale.

Acelora care au sugerat că *Familia regală* era menit să constituie o ripostă la atacurile politicienilor sau la zvonurile bizare despre presupusa stare gravă de sănătate a reginei și a micii prințese, li s-a spus că toate acestea sunt absurdități. Însă este aproape în afara oricărei îndoieli că scopul filmului a fost acela de a constitui un preludiu la învestirea Prințului Charles ca Prinț de Wales, care a avut loc pe 1 iulie, la câteva zile după difuzarea documentarului.

*

Prințul Charles trecuse deja printr-o mare parte din pregătirea pe care o avea în minte tatăl său pentru el: șef de promoție la Gordonstoun, călindu-se apoi în școala din îndepărtata Australie, antrenându-se în RAF, apoi mergând la universitate. În 1969 se afla la Cambridge, studiind istoria, iar următorul pas trebuia să fie Marina. Însă, înainte de această etapă, trebuia să-și facă intrarea în rolul său public. În felul ei, învestitura a fost o încercare ambițioasă de a moderniza monarhia, așa cum fusese și filmul lui Cawston. Însă de data aceasta coregraf a fost nu Ducele de Edinburgh sau vreun producător de la BBC, ci unul dintre cei mai tineri și mai noi membri prin alianță ai familiei regale, soțul Prințesei

Margaret, Antony Armstrong-Jones, care a devenit Lord Snowdon, după nunta lor din 1960.

Cu un tată avocat și o mamă provenită dintr-o cunoscută familie de artiști, Armstrong-Jones a cunoscut succesul ca fotograf al societății înstărite, inclusiv al Curții regale. Datorită unui alt galez care a evoluat ascendent în societate, David Lloyd George[143], vechea ceremonie de învestitură a prinților de Wales fusese mutată în decorul spectaculos din Caernarvon și transformată într-un spectacol patriotic încă din 1911. Romanticul Lord Snowdon a fost numit de regină administrator al castelului Caernarvon, astfel că acesta a considerat că este ocazia perfectă pentru a proiecta o fastuoasă ceremonie regală modernă, care avea să fie teatrală și să arate bine la televiziune.

Castelul urma să fie renovat. Aveau să fie ridicate scene imense. Se plănuia să fie creată cea mai mare structură din plastic transparent produsă până atunci, toate pentru a-l pune în valoare pe tânărul prinț. Pe măsură ce planul său ambițios prindea contur, Snowdon a început o luptă cu tradiționalistul Duce de Norfolk. Un articol răutăcios, dar just, din *New Statesman* a văzut în această dispută o luptă între vechiul monarhism și noile tendințe, între „cel mai mare expert în ceremonii absurde din afara Vaticanului" și viziunea „Mary Quant"[144] asupra lumii pe care o manifesta Snowdon: „Am putea scotoci în întregul univers căutând în van doi oameni care să aibă atât de puține lucruri în comun. […] Ducele cunoaște cu exactitate gradul de prioritate dintre, să spunem, o contesă irlandeză și cel mai mare dintre fiii unui baron englez; poate repera de la sute de metri distanță dacă un ofițer dintr-un anumit Ordin nu are ținuta adecvată; însă nu are nici dorința, nici talentul de a proiecta baldachine și fanioane, nu cunoaște textilele și felul în care pot fi întrebuințate; nu este în pas cu moda și nici nu dorește să fie."[145]

Abia în 1969 se putea spune că în Marea Britanie se simte aroma anilor '60, în adevăratul sens al conceptului, așa că Lordul Snowdon a cucerit bătălia.

Învestitura a fost într-adevăr un festival al culorii și designului modern, menită să arate că Țara Galilor este un ținut deopotrivă romantic-ancestral și evident modern, cu Podul Severn și centralele sale nucleare. În ziua ceremoniei, o mulțime impresionantă de 250.000 de oameni a invadat străzile micului oraș, iar transmisiunea de la televizor a fost spectaculoasă cu un Prinț Charles tânăr și părând straniu de vulnerabil, repetând jurământul de fidelitate către mama sa, atât în engleză, cât și în galeză, nou învățată. În articolul său din *The Times,* Philip Howard a surprins cu măiestrie starea de spirit a momentului, de încântare și entuziasm: „Au avut loc minunate parade fastuoase, numeroase fanfare cu trompete argintii și stridente, stoluri de dragoni roșii, […] imnuri, harpe și heralzi, coruri, bubuituri de tobe, defilări de barzi și druizi, […] lei impetuoși și capre docile. […] A fost cel mai grandios spectacol de televiziune din istorie, un carnaval care va atrage turiști în Țara Galilor timp de mulți ani de acum înainte.”

Și așa a și fost. Însă nu a însemnat totuși succesul deplin pentru monarhie la care sperase Lordul Snowdon. Naționalismul galez se afla în plină ascensiune, iar atmosfera la fața locului era mai militantă ca niciodată. Un „dispozitiv exploziv”, despre care mai târziu s-a aflat că este fals, a fost descoperit sub un pod de cale ferată situat pe ruta regală. Doi specialiști în explozibili din Marină au patrulat la intrarea în portul din Caernarvon, iar o echipă de scafandri de la bordul iahtului regal s-a pregătit pentru a căuta eventuale bombe imersate. La Abergele avusese loc o explozie cu gelinită, în care au murit doi oameni, aparent omorâți de bomba pe care o fabricau ei înșiși. La Poșta din Cardiff, șase lucrători au scăpat ca prin urechile acului din explozia unui colet cu bombă, a patra care exploda în oraș într-un răstimp de trei luni. Prin mulțime se auzeau și huiduieli, s-au aruncat și câteva ouă.

Însă nimic din toate acestea nu se compara cu tulburările mult mai grave care escaladau în Irlanda de Nord, nici „Armata de Eliberare a Țării Galilor” nu a trecut la amenințări serioase când unii dintre

membrii ei au fost aduși ulterior în fața justiției. Dar atmosfera generală se schimbase de la entuziasmul copleșitor de care se bucurase regina atunci când anunțase, în timpul unei vizite la Cardiff, în 1958, că Prințul Charles avea să devină Prinț de Wales, sau când a vizitat Caernarvon în 1963. Mândria națională a galezilor nu mai era loială în mod automat idealului britanic. Scoțienii manifestaseră deja semne de naționalism atunci când, în ziua de Crăciun a anului 1950, studenții au furat – pentru a o returna în Scoția – Piatra Destinului, folosită la încoronări, de la Westminster Abbey. Iar acum și naționaliștii galezi începuseră să creeze probleme. Monarhismul se întemeiază pe simboluri comune, așteptându-se la reacții comune. La sfârșitul anilor 1960, diferite părți din Regatul Unit începuseră să o ia în direcții diferite. Dintr-odată, centrul părea mai puțin sigur pe sine și mai slab.

Oscilanții ani 1970

Deși anii 1970 au fost unii dificili pentru Marea Britanie, atât politic, cât și economic, acest deceniu s-a dovedit în general benefic pentru dinastia Windsor. Filmul lui Cawston, rezolvarea problemei financiare, lansarea Prințului Charles pe scena publică, succesele înregistrate de Prințesa Anne la concursurile de călărie – la un nivel care i-a asigurat participarea la Olimpiade –, toate acestea s-au adăugat la povestea succesului familiei.

Prințul Charles se afla în faza lui de om de acțiune. Cu o pregătire de pilot RAF și apoi de ofițer în Marină, părea să fie mai relaxat în rolul său de persoană publică și întreprinsese deja câteva vizite regale în Japonia, America de Sud și Statele Unite. Învăța cum se țin discursurile; speculațiile intermitente ale presei cu privire la posibile iubite erau încă binevoitoare, ba chiar prietenoase în ton. Dar, în profunzime, povestea era mult mai sumbră. În vreme ce începea să-și găsească rolul potrivit în cadrul dinastiei Windsor, Charles s-a îndepărtat din ce în ce mai mult de părinții săi. Nu reușise să lege o

relație strânsă cu tatăl și, deși își adora mama, considera că este mult prea absorbită de îndatoririle ei publice. Trebuie spus că Charles nu are unul dintre cele mai luminoase temperamente, iar una dintre problemele pe care le invocă din când în când prietenii familiei regale este întrebarea „Unde s-a greșit?”. Inevitabil, aceiași oameni se întreabă în ce măsură poate fi regina învinovățită pentru nefericirea fiului ei mai mare.

Adeseori ni se pare mai ușor să înțelegem timpurile istorice îndepărtate, antice, decât trecutul recent, ca și cum nimic nu ni se pare mai îndepărtat decât lumea bunicilor noștri. Regina fusese crescută într-o lume preponderent masculină, dominată de ritualuri și datorie. Ea a avut părinți apropiați și iubitori, însă, de la o vârstă fragedă, a trebuit să asimileze forțat responsabilitățile ce îi reveneau. Discursul rostit în Africa de Sud când și-a aniversat vârsta de 21 de ani era mesajul unei persoane care credea cu adevărat în ceea ce spune – în monarhie, națiune, Dumnezeu și destin –, dar felul în care a conceput să-și facă datoria nu-i lăsa prea mult timp la dispoziție pentru o viață relaxată de familie. Fiecare moment din viața ei este inserat într-un calendar atent întocmit; jurnalul îi este cel mai necruțător stăpân. Charles a fost primul ei copil, iar în copilărie regina nu a avut frați sau băieți care să-i fie prieteni apropiați. Așa că nu ar trebui să ne surprindă deloc faptul că i-a delegat Prințului Philip o mare parte din sarcina de a se ocupa de creșterea lui Charles. Și, dat fiind că Philip a găsi la Gordonstoun și în Marină un mediu încântător și plin de inspirație, este de înțeles de ce a sperat ca și Charles să simtă aceleași lucruri în privința ambelor instituții. Însă temperamentul individual contează enorm, iar Charles era pur și simplu diferit.

Pe măsură ce începea să se gândească la sine ca fiind viitorul monarh, Charles a devenit din ce în ce mai autonom și mai independent în gândire. Deși două fonduri caritabile legate de Jubileul de Argint din 1977 colectau fonduri pentru cauze nobile, el a devenit interesat de ideea unui Fond al Prințului, prin care avea să acorde burse unor oameni și organizații

pentru a-i ajuta pe adolescenți să beneficieze de un start mai bun în viață. Deși unele dintre valorile și interesele sale se deosebeau net de ale părinților (fascinația sa pentru spiritualitatea Răsăritului, de pildă), el a învățat enorm de la aceștia, precum și de la instituțiile de care se ferise până atunci. Credea în provocările fizice, în autodisciplină, ordine și autoritate. Deși detesta atmosfera de masculi alfa, aprigi și puși pe tachinări, din Marină, Charles era un tradiționalist în privința armatei, ca și în privința respectului militar pentru ceremonii și protocol. Savura umorul unei emisiuni satirice radio intitulate „The Goon Show”, catalogată de obicei drept anarhică, dar le admonesta imediat pe secretare pentru greșelile de gramatică și îi spulbera pe aghiotanți pentru greșeli minore. Pe măsură ce juca un rol public din ce în ce mai activ și mai vizibil, Prințul devenise deja o personalitate complexă.

Din anumite puncte de vedere, Charles seamănă izbitor de mult cu tatăl său. Interesul Prințului Philip pentru știință nu este împărtășit de fiul său, însă amândoi au pictat în tinerețe. Ambii sunt pasionați de natură – Ducele de Edinburgh prin asocierea lui de-o viață cu „World Wildlife Fund” și eforturile sale de a atrage atenția asupra efectelor suprapopulării, iar fiul său prin grija la fel de puternică față de rezervațiile naturale și pădurile tropicale. Ambii au fost foarte apropiați de Lordul Mountbatten; ambii merg la vânătoare și citesc poezii. Amândoi au o abordare oarecum milităroasă asupra lucrurilor și, de asemenea, amândoi vor să facă ceva concret pentru tineri.

Ani întregi, Prințul Philip s-a plictisit la ceremonii și a trebuit să îndure de multe ori nefericirea de a fi fost citat greșit și cu malițiozitate (uneori a fost citat corect, lucru nefast dintr-un alt punct de vedere) și de a fi fost nevoit să-și muște limba. De această dată, fiul său trecea prin aceleași chinuri. Însă diferența consta în aceea că Prințul Charles se plângea, destul de zgomotos, de această stare de lucruri, deși în aceste prime faze ale rolului său public se plângea numai în

fața prietenilor și oamenilor din echipă. Chiar și așa, în timpul acestor ani, familia regală a fost mai unită ca niciodată. Regina părea să fie ceva mai relaxată. Rolul de „căpetenie a moralității noastre” i se potrivea de minune cu noua imagine maternă, iar în jurul ei acționa o echipă extrem de puternică.

În afară de membrii familiei, poziția-cheie din preajma reginei era ocupată de secretariatul privat. Unul dintre oamenii care și-au dedicat întreaga viață Curții descrie instituția secretariatului privat ca fiind „singura funcție din Administrația regală care contează realmente”. Adeane, fiu al Lordului Stamfordham și o legătură personală directă cu ceea ce a fost Curtea lui George al VI-lea, avea să se pensioneze din funcție abia în 1972. Cea mai evidentă alegere pentru a-l înlocui era Martin Charteris, care fusese secretarul personal al reginei pe vremea când aceasta era Prințesa Elisabeta și care se afla cu ea în Kenya atunci când au sosit știrile despre moartea tatălui ei. Însă Lordul Cobbold, Lord Șambelan, a introdus în cursă un rival, pe Philip Moore, fost pilot doborât în timpul războiului, apoi funcționar civil cu o ascensiune uimitoare. În 1966, Moore i-a devenit asistent secretarului reginei. Conform unei persoane care l-a cunoscut și, parțial, l-a și admirat, el era oarecum scorțos și flecar: „Regina și-a pierdut răbdarea cu el la Balmoral, într-un mod îngrijorător. Ea voia să se uite prin hârtii și să le selecteze pe cele mai importante, pe când Moore voia să treacă prin toate pe îndelete.”

Când Charteris și-a dat seama că funcția avea să-i fie încredințată lui Moore, a făcut un gest oarecum curajos. S-a dus la regină și a vorbit pe șleau cu ea. Pe care dintre ei doi și-l dorea ea pe post de secretar personal? „Pe tine, bineînțeles”, i-a replicat regina. Apoi, Charteris i-a spus să acționeze în consecință. Mai târziu, în 1977, Moore a obținut până la urmă această funcție, însă numirea lui Charteris i-a furnizat reginei cel mai inteligent și mai perspicace consilier pe care l-a avut vreodată, în timpul uneia dintre cele mai dificile perioade din domnia ei.

Charteris prelua funcția într-o vreme când atitudinea presei britanice față de familia regală se înăsprea. Ann Leslie, una dintre cele mai cunoscute reportere ale vremii sale, a relatat, pentru *Daily Express*, primul turneu regal la care a participat, în 1968, când metoda predilectă de relatare era simpla enumerare a culorilor și stilului ținutelor pe care le îmbrăca regina, plus câteva remarci anodine. După cum avea să povestească Ann Leslie însăși, presei i se dădea de înțeles că nu este bine-venită: „În China, Mao Ze Dong obișnuia să-și clasifice inamicii pe diferite niveluri, iar jurnaliștii se aflau pe a noua treaptă a infamiei inamice; cam așa gândește și Curtea despre noi și, să fim sinceri, pe bună dreptate.”[146]

Între timp, presa devenea din ce în ce mai ofensivă. Leslie declară că jurnaliștii și fotografii au catalogat turneul din 1968, prin Caraibe, drept „uimitor de plictisitor și obositor”, mai ales din cauza problemelor de transport cauzate de necesitatea de a o lua mereu înaintea iahtului regal. În Dominica, în timp ce Prințul Philip inaugura un spital, gazda a început să-i povestească despre țânțarii cumpliți din zonă, iar el i-a replicat ceva de genul „Ei bine, dumneavoastră aveți țânțari, noi avem jurnaliști”. Reporterii și fotografii s-au simțit insultați. Leslie își amintește: „I-am spus să-și ceară scuze. […] I-am atras atenția secretarului său pentru presă că are de fapt nevoie de noi mai mult decât avem noi nevoie de el […] și că, dacă nu ne respectă și ne mai insultă, ne vom închide carnetele de notițe și ne vom lăsa jos aparatele – sau vom începe să fotografiem numai flori tropicale.” Ducele a cedat și a venit să-și ceară scuze, după care, povestește Leslie, „s-a purtat enervant de amabil cu noi. Nu eram obișnuiți cu așa ceva”.

La acea vreme, Leslie lucra la un ziar profund regalist, apoi s-a dus să lucreze la un altul, *Daily Mail.* Își descria cititorii ca fiind „în mod clar genul de oameni cu casa plină de obiecte cu efigiile monarhiei; în primul rând, nu exista pericolul ca iritarea reporterilor să se deverseze în relatări ostile

monarhiei. Însă apoi a intrat în scenă Murdoch, care a fost, evident, un republican”.

Harry Arnold, unul dintre reporterii care au făcut mulți dinți să scrâșnească la palat, declară că el crede că domnia reginei a întrezărit o revoluție în această schimbare de atitudine față de familia regală. Întrebat ce a provocat această schimbare, replica lui seamănă cu aceea a lui Ann Leslie: „În două cuvinte: Rupert Murdoch.” Arnold se afla de față în acea zi din 1969 când magnatul australian a cumpărat ziarul *Sun,* iar el a devenit primul corespondent al publicației pe lângă Casa regală șapte ani mai târziu. Tot el spune că a fost limpede încă de la început că Murdoch, un australian cu convingeri republicane clasice, voia ca membrii familiei regale să fie tratați ca orice alt subiect de știri și să nu li se acorde favoruri speciale. Însă, susține Arnold, Murdoch era mult mai interesat în a-și vinde ziarul decât în a-și promova republicanismul.

Fără îndoială, Casa regală a făcut pentru Fleet Street[147] mai multe decât a făcut Fleet Street pentru ea. Pentru multă vreme, schimbarea din atitudinea presei față de familia regală nu avea s-o afecteze direct pe regină, care era privită în general ca fiind prea populară pentru a putea fi atacată. Cel mai adesea, atacurile presei se concentrau asupra soțului și surorii ei și, mai târziu, asupra copiilor. Arnold își amintește, cu oarecare satisfacție, o gafă pe care ducele a făcut-o în timpul primei vizite regale în China, când le-a spus unor studenți britanici că vor avea „ochi oblici” dacă mai stau mult pe-acolo; faptul că regina părea furioasă pe el a doua zi a fost considerată o nouă lovitură de presă.[148] Această nouă agresivitate din partea presei populare britanice a fost probabil inevitabilă din moment ce a devenit clar că atitudinea ireverențioasă și obraznică față de monarhie a lui Murdoch – alături de fetele sale de la pagina 3, scurtarea reportajelor și titlurile insidioase cu litere de-o șchioapă – reprezentau o formulă câștigătoare. Unul câte unul, criticii lui Murdoch au devenit imitatorii metodei sale.

Tratamentul dur din partea presei nu a făcut decât să exacerbeze cele mai dificile dintre problemele cu care se confruntau membrii familiei regale, făcându-i să pară și mai depășiți de vremurile în care trăiau. Nimeni nu le mai asocia pe regină și pe rudele ei apropiate cu noua cultură și noua atmosferă a anilor ’60 și ‘70. Membrii familiei regale căutau solitudinea în munții și văile Scoției, la vânătoare sau în plimbări pe munte. Se îmbrăcau în ținuta de rigoare și tradițional. Se simțeau mai bine în compania câinilor, cailor și ofițerilor decât în aceea a rockerilor, vedetelor de cinema și designerilor de modă. Regina-Mamă păstra însă un interes viu, dar nu foarte avangardist, pentru arte, dar nu același lucru putea fi spus și despre fiica ei, care chicotise în timpul unui spectacol cu muzică de Wagner, se bucura la comedii și farse și nu se apropia de literatura serioasă. Parțial din cauza faptului că valorile și gusturile lor erau atât de tradiționale, membrii familiei regale erau adorați de – și, într-un anume sens, îi reprezentau pe – britanicii tradiționali din clasa de mijloc și clasa muncitoare, genul de oameni care mergeau la biserică, cultivau prudența, autodisciplina și patriotismul, formând încă o majoritate la nivel național.

Însă monarhia nu reprezenta și noile forțe sociale, deopotrivă pozitive și negative, care redefineau specificul țării. În ciuda măsurii stranii de a arunca în stânga și-n dreapta cu titlurile de Cavaler, acordate inclusiv unor artiști pop, familia regală era considerată la acea vreme ca fiind dureros de demodată. Charles și-a lăsat părul să crească ceva mai lung. Au existat încercări timide de a sugera că Prințesa Anne este la modă cu minijupele ei și coafura înaltă. Însă nimeni nu s-a lăsat impresionat de aceste disimulări. Regina, cu câinii și eșarfele sale, reprezenta o antiteză față de tonul general al epocii, acea fragilă obsesie urbană de a fi la modă cu orice preț, nuanțată cu idei revoluționare despre utopii și cu o fascinație pentru psihanalizarea sinelui. Cei mai mulți dintre monarhiștii care au remarcat sporirea distanței dintre familia regală și cultura contemporană

aveau să susțină că „așa și trebuie”, însă pericolele stăteau la pândă, mai ales că și Curtea părea mai bătrână decât anii pe care îi avea de fapt. Un război cultural și un conflict între generații clocoteau cu furie, iar Casa de Windsor se afla cu totul de o singură parte a baricadei.

Însă a existat și o excepție izbitoare: Prințesa Margaret. Se luptase să-și revină după distrugerea brutală a poveștii ei de dragoste cu Peter Townsend; ulterior, avea să devină cea mai amuzantă, mai deschisă și mai teatrală dintre Windsori, deși își înțelegea prea bine rolul pe care era forțată să-l joace. I-a mărturisit scriitorului Gore Vidal, unul dintre numeroșii ei prieteni intelectuali, că, dacă prima dintre cele două surori era regină, deci sursa tuturor onorurilor și bunătății, cealaltă „trebuie să reprezinte chintesența creativității malițioase, fiind sora cea diabolică”{149}. În primii ei ani, a fost pur și simplu sora cea exuberantă, sora care dansa până dimineața în cluburile de noapte londoneze, savurând câteva idile romantice și sfidând convențiile pentru că fuma în public. Dacă sora și mama ei se așteptaseră la ceva anume din partea ei, acel lucru ar fi fost necesitatea de a se căsători cu unul dintre moștenitorii bogați în compania cărora era adeseori văzută la petrecerile de la Windsor sau din Londra. Și avea și ea, la rândul său, îndatoriri regale. Era *Colonel-in-chief* pentru o duzină de regimente din Marea Britanie și din alte țări din Commonwealth; mai mult decât atât, jucând oarecum rolul Dianei de mai târziu, s-a implicat profund în opere de binefacere, mai ales în cele care se ocupau de copii și de persoane defavorizate. Însă aceste responsabilități nu însemnau o viață împlinită.

Prințesa Margaret locuia cu mama ei la Palatul Kensington. Din cauza îndelungatelor discuții pricinuite de relația ei cu Peter Townsend, cei mai mulți dintre pretendenții potriviți erau deja căsătoriți la momentul când ea era din nou liberă, așa că Margaret a început să creadă că va rămâne necăsătorită pentru totdeauna. Apoi l-a întâlnit pe Antony Armstrong-Jones, care la acea vreme era un

fotograf promițător, în plină ascensiune, și care avea relații cu Casa regală. Și-au trăit idila destul de discret, aproape fără ca presa să remarce, lucru care ulterior avea să devină o raritate. Însă numai când Townsend i-a spus, în decembrie 1959, că este pe cale să se căsătorească cu o belgiancă, Margaret l-a acceptat în sfârșit pe Armstrong-Jones. I-a spus „da" în ziua următoare și, înainte de a se căsători, el s-a mutat din cuibul lui de burlac de pe Pimlico Road la Palatul Buckingham. Nunta a avut loc în mai 1960, fiind primul mare eveniment regal televizat de după încoronare.

Prințesa Margaret și noul ei soț au început atunci o viață care se situa într-un contrast izbitor cu traiul casnic al reginei. Armstrong-Jones – în curând Lord Snowdon – a lucrat din greu pentru a-și câștiga locul în familia regală, învățând de la Prințul Philip care îi sunt îndatoririle de consort. A învățat chiar să tragă cu arma, o deprindere care era – și încă mai este – absolut necesară acelora care au relații cu Windsorii. Însă el și Margaret s-au mutat într-un cu totul alt cadru decât restul familiei regale. Ea a încetat să mai călătorească folosind consacratul Rolls-Royce oficial și și-a luat un Mini sau mergea cu Armstrong-Jones pe motocicleta acestuia. În cercul lor de prieteni puteau fi găsiți Peter Sellers și soția lui, Britt Ekland, magnați ai transporturilor grecești, Aga Khan, balerinul Rudolf Nureev, vedete rock precum Mick Jagger, actori ca David Niven, hair stilistul Vidal Sassoon și designerul Mary Quant, alături de aristocrați bogați, cum era de așteptat. Își petreceau vacanțele în Sardinia, Veneția și Caraibe. Evident, Prințesa Margaret a devenit o țintă ușoară pentru laburiștii republicani, care nu îndrăzneau să se ia regină, însă își puteau permite să-i critice sora pentru lene și extravaganță; și – ceea ce era mai rău – puteau s-o critice fără să pățească nimic.

În ciuda tuturor criticilor, Margaret și soțul ei au devenit acea parte din familia extinsă a Windsorilor care părea mai conectată la spiritul relaxat al acelor vremuri. Ei au adus cu sine un simț al stilului și o oază de veselie. Din nefericire, nu păreau dispuși să

lucreze din greu la propria căsnicie. Amândoi aveau legături extraconjugale, spre deliciul paparazzilor, care îi urmăreau peste tot. În centrul acestei lumi, care părea hedonistă și strălucitoare, exista numai răceală, tristețe și umilire reciprocă. Prințesa Margaret și Lordul Snowdon au început să petreacă din ce în ce mai mult timp separați, adeseori plecând în străinătate și lăsându-și în țară cei doi copii. (Din fericire, amândoi au ajuns adulți echilibrați și cât se poate de normali.)

Unul dintre locurile în care fotografii ajungeau numai rareori era mica insulă caraibiană Mustique, unde cuplul își petrecuse luna de miere. Era deținută de Colin Tennant, Lord Glenconner, unul dintre cei mai vechi prieteni ai lui Margaret. Familia lui a jucat un rol important în timpul revoluției industriale în Scoția, așa că el a devenit extrem de bogat după ce a vândut afacerea familiei. Inițial, a vrut să cumpere Mustique pe post de ascunzătoare, însă după aceea a transformat-o într-un complex hotelier de lux, frecventat de staruri rock și de superbogații planetei. Tennant i-a oferit Prințesei Margaret un teren pe insulă pentru a-și construi o casă, iar în curând acest loc a devenit ascunzătoarea ei preferată, dar și un loc pe care cititorii ziarelor britanice îl asociau cu năzdrăvănii exotice, dar încă misterioase. Tennant a avut și el un rol de jucat în această dramă și s-a implicat în ea cu tot entuziasmul: când și-a aniversat vârsta de 50 de ani, petrecere la care a participat și Prințesa Margaret, Tennant s-a încoronat rege al insulei, cu parade de tineri nativi purtând pe post de acoperitoare ale zonelor genitale coji de nucă de cocos poleite cu aur. Acest „anti-regat" genera un contrast izbitor cu decorurile și seriozitatea de la Curtea surorii ei, iar Margaret a încurajat această comparație înconjurându-se ea însăși cu un mic alai de lingușitori și falși admiratori, care îi lăudau inteligența, dar pe care îi concedia adeseori cu o simplă lovitură din biciul măreției sale hanovriene. Între timp, Snowdon își vedea de propria viață, lucrând parcă mai din greu și afișându-se cu un număr și mai mare de femei.

În 1973, când Margaret avea 43 de ani, Tennant i-a făcut cunoștință, la un prânz servit la Café Royal în Edinburgh, cu un fermecător galez de numai 25 de ani, pe nume Roddy Llewellyn, un om a cărui viață fusese grea și dezordonată până la acel moment. Aventura lui Margaret cu el avea să dureze 8 ani și i-a scandalizat pe mulți din cauza diferenței mari de vârstă și din pricina veniturilor modeste ale lui Llewellyn.

Odată cu această poveste, presa s-a eliberat și de ultimele scrupule și a început să urmărească fiecare mișcare a familiei regale. În 1976, *News of the World* avea pe prima pagină o știre despre Prințesa Margaret și tânărul ei galez. Lumina reflectoarelor a avut un efect devastator asupra mariajului dintre Margaret și Snowdon, și-așa șubred; această aventură a pus capăt căsniciei lor, doi ani mai târziu.

Povestea Prințesei Margaret nu s-a terminat cu bine. Asemenea tatălui și bunicului ei, fuma enorm; de asemenea, consuma excesiv băuturi alcoolice, la fel ca mulți oameni din generația ei. Această combinație, plus un accident care i-a lăsat arsuri urâte pe un picior, a dus la agravarea severă a stării ei de sănătate în ultimii ani – la un moment dat, a fost tratată de hepatită alcoolică, iar în 1985 i s-a excizat o parte din plămânul stâng. A suferit câteva atacuri cerebrale și a trăit în izolare la Palatul Kensington, înainte de a muri, în 2002, la vârsta de 71 de ani. Toți bărbații din viața ei s-au recăsătorit; chiar și Llewellyn, aparent condamnat la eșec, a devenit un cunoscut horticultor, cu o emisiune de succes la televiziune și a moștenit titlul de baron al familiei sale.

Adeseori victimă a glumelor caustice și a disprețului excesiv, viața Prințesei Margaret ilustrează dificultatea de a suporta presiunea rolului regal în lipsa unei puternice discipline a muncii și a unui sever autocontrol. A fost tratată incorect când avea cea mai mare nevoie de sprijin. S-a luptat din greu să-și găsească o cale către fericire. Când ne gândim la necazurile cu care s-a confruntat Margaret, devin cu atât mai pregnante cuvintele surorii ei despre

importanța datoriei și a căsătoriei, rostite cu atât de multă vreme în urmă. Regina a fost un model ireproșabil de îndeplinire a datoriei și de putere a voinței, însă este adevărat și că a avut noroc în căsnicie și că rolul i-a fost mereu asigurat.

Prieteni și străini

Dacă „șaizecismul” nu a constituit, pentru mulți oameni, o realitate în anii 1960, ci un deceniu după aceea, „șaptezecismul”, cu atât mai puțin, nu a avut deloc legătură cu anii 1970 așa cum i-au experimentat oamenii care conduceau Marea Britanie. Este greu să ne imaginăm niște persoane mai demodate, mai relaxate și mai puțin sincronizate cu vremurile decât Edward Heath, care a câștigat alegerile în iunie 1970. Întrucât regina era la cursele de la Ascot, noul premier a fost chemat la palat abia la ora 7 seara.

Premierii conservatori anteriori au fost cu toții personalități impunătoare. Însă acum prim-ministru era acest om cu origini ceva mai umile, din straturile inferioare ale clasei de mijloc, fără nicio pasiune pentru vânătoarea de potârnichi, cursele de cai sau viața la țară în general. Heath era un cu totul altfel de conservator. Un prim indiciu în acest sens era felul în care se purta cu regina. Încă de la început i-a cerut acesteia o favoare; familia regală dădea o petrecere la Windsor pentru Lordul Mountbatten și Regina-Mamă, ambii aniversându-și vârsta de 70 de ani. Îi permitea regina să întârzie puțin la acest eveniment? După cum avea să povestească el însuși mai târziu, „regina și-a lăsat capul pe spate și a izbucnit în râs, mărturisindu-mi că toată familia discutase despre faptul dacă voi reuși sau nu să ajung la eveniment”[150].

Însă relația dintre cei doi a evoluat și, asemenea premierilor ulteriori, Heath a descoperit că audiențele sale săptămânale, din zilele de marți de la ora 18.30, aveau atmosfera unor ședințe de terapie: „Gândul că exista întotdeauna un om cu care puteam discuta despre toate era extrem de reconfortant, mai ales că știam foarte bine că nu există nici cel mai mic pericol ca cele discutate să părăsească acea încăpere.” Aveau

să discute despre politică, dar și despre problemele personale ale colegilor politicieni și ale liderilor străini. Irlanda de Nord și încercarea ei de a se „alătura Europei” au intrat în discuție încă de la primele întâlniri. După aceea, premierul rămânea la un pahar cu secretarul personal al reginei – inițial Sir Michael Adeane, apoi Martin Charteris.

Heath îi cunoștea deja pe regină și pe Ducele de Edinburgh de la prânzurile neoficiale, deși el însuși se comporta la fel de stângaci în preajma familiei regale ca oricare altul dintre supuși. În memoriile sale, povestește cum a decurs unul dintre primele astfel de prânzuri neprotocolare, când a stat lângă Prințesa Margaret, care pe parcursul primelor două feluri de mâncare a vorbit încontinuu numai cu oaspetele din cealaltă parte a ei. „După care s-a întors spre mine. Mi s-a spus întotdeauna să nu încep eu însumi conversația cu un membru al familiei regale. Așa că, așteptând ca ea să înceapă discuția, am rămas cu privirea coborâtă și am păstrat tăcerea. Însă la fel a procedat și ea.” De-abia la al treilea fel de mâncare el a întrebat-o ce a mai făcut în ultima vreme, dar s-a ales cu următoarea replică acidă: „Este genul de întrebare pe care mi-o adresează primarii când vizitez diferite orașe.”[151]

Această anecdotă sugerează genul de probleme pe care regina le-a întâmpinat în colaborarea sa cu Heath: „Îl considera un om dificil”, declară un fost funcționar, „însă cine nu-l considera așa? Ăsta era felul de-a fi al lui Ted.” Însă ea a făcut eforturi serioase pentru a îmbunătăți această relație, mergând în prima sa vizită oficială la Chequers[152] în octombrie 1970, pentru a se vedea cu Heath și președintele american Nixon, aflat acolo pentru tratative. La Balmoral, Heath a fost întrebat din politețe cum i-a mers la ultimele curse de iaht, iar el a oferit un răspuns detaliat.

Însă Heath, spre cinstea lui, era pregătit să ofere sfaturi incomode dacă era necesar. În 1971, întrunirea premierilor din Commonwealth, un eveniment bienal la care regina ține foarte mult, urma să aibă loc în

Singapore. Premierul canadian dăduse de înțeles că ar fi cazul ca regina să participe la aceste întâlniri chiar și atunci când nu erau găzduite pe teritoriul Marii Britanii. Însă Heath era de părere că ea nu trebuie să meargă acolo întrucât în Commonwealth exista pe atunci un război intern din cauza confruntărilor dintre Rhodesia și statele africane negre din „prima linie". Regina a venit cu un contra- argument, spunând că, în condițiile în care întrunirea ar fi fost organizată la Londra, așa cum se întâmplase până atunci, ea ar fi fost prezentă, iar situația ar fi fost la fel de explozivă. Heath i-a răspuns că la Londra exista o cu totul altă atmosferă. Marile clădiri și proximitatea palatelor Buckingham și Windsor i-ar fi determinat pe invitați să se comporte mult mai cooperant. În Singapore i-ar fi întâlnit pe liderii beligeranți într-o ipostază în care ar fi fost aproape imposibil să le arbitreze disensiunile.

Acest incident oferă un exemplu-cheie pentru abilitatea limitată a reginei de a face ordine în degringolada existentă la vârful organizației. Ea pur și simplu nu a putut să i se opună premierului, care se încăpățâna să rămână pe pozițiile sale. Pe 15 octombrie 1970, Heath i-a trimis o scrisoare prin care o sfătuia oficial să nu meargă acolo; iar ea a fost de acord, deși cu mari rezerve. Cinci zile mai târziu, Adeane i-a scris un răspuns în care se spunea că, deși singurul scop al reginei este acela de a ajuta Commonwealth-ul, „ea este de acord cu ideea că ar fi mai bine să rămână în țară pentru că pare probabil ca prezența ei la această întrunire să conducă la controverse și momente delicate". S-a dovedit că a fost o întrunire dură, iar Heath era convins că a salvat-o pe regină de la „neplăceri politice și personale".

Însă regina are o memorie excelentă, așa că mai târziu și-a luat revanșa, într-o manieră verbală și elegantă. În 1992, Heath, deja pensionat de multă vreme, se afla la Palatul Buckingham discutând despre primul Război din Golf cu regina și cu secretarul de stat american James Baker. Între cei doi domni a izbucnit o dispută aprinsă pentru că Heath, într-o vizită îndelung criticată, mersese în Irak pentru

a se vedea cu Saddam Hussein însuși ca să-l avertizeze că este cazul să plece din Kuweit. Heath i-a spus lui Baker că și el ar fi trebuit să procedeze la fel. Regina a intervenit spunând că Baker nu putea merge la Bagdad. De ce nu, a vrut să știe Heath. Că doar *el însuși* reușise să ajungă acolo. „ «Știu că ai putut», a spus regina, «dar acum nu mai ești indispensabil».”

Cea mai mare realizare politică a lui Heath din timpul celor trei ani de mandat a fost să asigure intrarea Marii Britanii în Comunitatea Economică Europeană. Unii considerau că această schimbare va avea implicații semnificative asupra Coroanei, din moment ce Marea Britanie intra într-o organizație supranațională în care numeroși membri plănuiau și o unificare politică. Era pusă în discuție însăși suveranitatea suveranei, ca să nu mai spunem că și a națiunii. În Marea Britanie, oponenții politici ai proiectului vedeau că întreaga structură a „Coroanei în Parlament” era amenințată, o înfrângere istorică după mii de ani de mândră independență. Cu toate acestea, nu există niciun indiciu, oricât de mic, că regina sau ceilalți membri ai Casei regale au obiectat, ba chiar dimpotrivă: regina, recunoscătoare, a lăudat realizările guvernului ei în discursuri și a sugerat în mesajul de Crăciun din 1972 că familia de națiuni din Commonwealth își dădea acum mâna cu o altă familie extinsă. Această declarație era bine intenționată și respectuoasă, însă, date fiind rivalitățile, nu era deloc plauzibilă.

Heath a sărbătorit intrarea oficială a Marii Britanii în CEE, în ianuarie 1973, cu un concert de gală, „Fanfare for Europe”, la Covent Garden, urmat de un dineu la Lancaster House. Regina și Prințul Philip au fost oaspeți de onoare, iar Heath avea să-și amintească faptul că „aveam inima-plină de bucurie […] că Majestatea Sa Regina aprecia această mare realizare a țării noastre”[153]. Regina părea să agreeze intrarea țării în CEE, în ciuda tensiunilor pe care le-a cauzat acest lucru în rândul unora dintre membrii Commonwealth-ului, îngrijorați de schimburile agricole dintre ei și de obositoarele probleme

referitoare la rolul reginei în noul context. Poate că regina se gândea că monarhiile suedeză, olandeză și daneză reușiseră să se integreze perfect în noua structură, ca să nu mai vorbim de monarhia spaniolă, care trecea printr-o adevărată renaștere.

Când guvernul lui Heath a intrat în criză, epuizat de luptele purtate cu sindicatele, și s-a dizolvat în cele din urmă, iar Heath a convocat prima rundă de alegeri din 1974, regina se afla la celălalt capăt al lumii, savurând un turneu de februarie în mările Sudului. În timp ce acasă campania electorală era în plină desfășurare, dominată de tensiuni, ea călătorea între teritoriile insulare din Pacific, în Noua Zeelandă și, în cele din urmă, în Australia, înainte de a se întoarce cu avionul la Londra la închiderea votului. Ajunsă în țară, s-a trezit în fața unei noi dileme, legată, de data aceasta, nu de conducerea de partid, ci de aritmetica parlamentară. Alegătorii votaseră un Parlament fără o majoritate clară, în care Partidul Laburist al lui Wilson, și nu conservatorii lui Heath, aveau cel mai mare număr compact de locuri. Exact ca atunci când Gordon Brown s-a confruntat cu un rezultat similar în 2010, palatul a insistat, în spiritul Constituției, ca premierul să rămână în funcție până când avea să-și dea demisia. La fel ca în cazul lui Brown, care a rămas premier până când a fost limpede că laburiștii nu puteau forma o coaliție funcțională cu democrații liberali, la fel și Heath a petrecut un weekend cumplit încercând să încropească o înțelegere cu Jeremy Thorpe, liderul liberalilor, înainte de a-și da demisia în următoarea zi de luni.

Teoretic, regina avea puterea de a invita pe oricine dorea ea să formeze un guvern, însă era atât de izbitor de evident că alegerea corectă ar fi fost să-l cheme înapoi pe Wilson, încât practic această decizie nu era deloc una dificilă. Între Palatul Buckingham și sediul guvernului a urmat apoi un schimb intens de mesaje, însă fără sentimentul existenței vreunei crize constituționale, cu atât mai puțin a îngrijorării față de posibile pericole care să graviteze în jurul succesorilor lui Macmillan sau Eden.

În ceea ce-o privește pe regină, cea mai serioasă provocare politică de la mijlocul anilor 1970 nu avea să provină din Marea Britanie, ci din Australia. Criza izbucnită acolo în 1975 a dat impulsuri noi republicanismului și a demonstrat pericolele rolului politic al reginei, existent doar teoretic, atunci când alții încercau să profite de pe urma lui. Premierul Australiei era Gough Whitlam, un neînfricat intelectual și politician laburist. Guvernul său a introdus numeroase reforme, însă avea probleme serioase, fiind lovit de scandaluri și luptându-se din greu cu o criză economică. El se bucura de o majoritate în Camera Inferioară, dar nu și în cea Superioară, Senatul australian, rezultat în urma alegerilor. Malcolm Fraser, principalul oponent al Partidului Liberal, decisese să se folosească de Senat pentru a bloca bugetul propus de Whitlam, blocând practic în acest fel și întreaga activitate a guvernului și forțând convocarea alegerilor anticipate. Regina s-a trezit implicată în această criză deoarece reprezentantul ei în Australia, Guvernatorul general Sir John Kerr, a intervenit în disputa politică. El l-a demis fără discuții pe Whitlam și l-a numit prim-ministru pe Fraser.

Whitlam a vrut să facă apel direct la regină, însă demiterea lui a survenit atât de rapid, încât nu s-a putut folosit de dreptul său constituțional nemaifiind premier. Kerr, despre care Whitlam credea că acționase în cârdășie cu Fraser pentru a boicota un guvern laburist ales în mod legal, a reacționat utilizând aceleași puteri „de rezervă" ale monarhiei, acelea care îi permiteau reginei, teoretic, să-i demită pe premierii britanici, însă cuvântul-cheie este „teoretic" – puțini oameni își imaginau că John Kerr ar merge atât de departe încât să facă uz efectiv de puterile de care dispunea.

Trebuie subliniat în privința lui Kerr că nu era vreun aristocrat britanic trimis în funcția de guvernator general direct din Palatul St. James, cu pană la pălărie, vorbind cursiv greaca veche și având un venerabil arbore genealogic în țara-mamă. Dimpotrivă, era un avocat australian dur, provenit

dintr-o familie de muncitori din Sydney, care își croise drum în viață deservind Justiția, specializându-se în procese implicând sindicatele. Kerr luptase în război în serviciile secrete australiene, apoi a vrut să devină el însuși politician laburist, deși mai târziu a virat spre dreapta spectrului politic. Fusese numit în funcție de către regină, însă a fost nominalizat de fapt de către nimeni altul decât Whitlam.

Regina era atât de puțin implicată în decizia lui Kerr de a-l demite pe premierul ei australian, încât Kerr nici nu i-a mărturisit acest lucru decât după ce faptul era deja consumat. A vrut să o protejeze de orice controversă, după cum avea să declare mai târziu; un guvernator general nu este o persoană indispensabilă, spre deosebire de regină. Cu toate acestea, el a acționat folosindu-se de autoritatea ei și într-o manieră care i-a înfuriat pe mulți socialiști australieni. Whitlam a ieșit din clădirea Parlamentului pentru a liniști o mulțime furioasă și și-a început discursul prin a se referi la cererea oficială de convocare a alegerilor anticipate: „Am putea spune «Dumnezeu s-o apere pe regină», căci nimic nu-l va apăra pe guvernatorul general.” Apoi le-a spus susținătorilor lui să-și „mențină furia și entuziasmul” pentru alegerile care urmau să vină. A fost cerută intervenția reginei, eventual prin demiterea guvernatorului general și reinstalarea în funcție a lui Whitlam, pe motiv că fusese încălcată suveranitatea poporului ei. Însă o astfel de intervenție ar fi însemnat o reafirmare și mai provocatoare a autorității sale personale, așa că ea a refuzat să se implice.

Deși acest incident și multe altele au încurajat republicanismul australian, nu s-a întâmplat nimic dramatic în anii de după îndepărtarea din funcție a lui Whitlam. În 1986, legea Australia Act a interzis formal orice drept al Regatului Unit de a interveni în viața politică australiană, iar cinci ani mai târziu s-a format Mișcarea Republicană Australiană. Din Jurământul de Credință australian au fost îndepărtate referirile la regină. Magistrații australieni au încetat să mai fie consilieri ai reginei. În 1991, un nou premier laburist, Paul Keating, care lucrase sub conducerea lui

Whitlam, a solicitat redefinirea drapelului australian prin eliminarea emblemei britanice din colț și a demarat o serie de măsuri menite să instaureze republica în Australia.

Regina a urmărit aceste evoluții aproape în tăcere. Când a sosit la fața locului, în timpul vizitei din 1992, l-a invitat pe Keating la bordul *Britanniei* și, înainte ca acesta să-și înceapă discursul oficial, ea i-a spus că este ultima persoană din lume care și-ar dori să stea în calea dorințelor Australiei de a deveni republică. „Însă”, a mai spus ea, „dacă nu mă înșel, în Australia există în prezent 54 de naționalități diferite. Va veni o vreme când rolul meu nu va mai fi necesar aici; îmi veți da de știre, nu-i așa?” Conform mărturiilor celor prezenți atunci, Keating a amuțit, dezarmat. În cursul aceleiași călătorii, el a devenit ținta batjocurii în presa britanică pentru că a comis gafa de a o cuprinde pe regină de umeri, gest care, având în vedere circumstanțele, a fost unul mult prea protector față de cât era de așteptat.

În anul următor, Keating a înființat un Comitet Consultativ Republican, ceea ce a condus la o Convenție Constituțională cu menirea de a examina în detaliu cum poate fi ales concret un „președinte rezident”. După schimbarea guvernului, referendumul a fost în cele din urmă organizat, în 1999, iar australienii, spre surprinderea generală, au rămas fideli reginei în proporție de 55%. Cu toate acestea, dacă este ca vreunul dintre domeniile asupra cărora este suverană să o respingă vreodată, pe ea sau pe vreunul dintre succesorii ei, atunci Australia este cel mai probabil candidat pentru aceasta. Julia Gilliard, actualul premier al țării, este republicană (deși cârcotașii o suspectează că este prea „slabă” în privința acestui subiect); la fel a fost și predecesorul ei, Kevin Rudd. Amândoi au sugerat că regina ar trebui să fie ultimul monarh al țării lor – o idee interesantă, având în vedere că regina trebuie să viziteze Australia în toamna anului 2011, pentru întâlnirea premierilor din Commonwealth, cu câteva luni înaintea anului în care își va sărbători Jubileul de Diamant. Însă sondajele de opinie pe acest subiect

arată că opinia publică rămâne divizată, iar Prințul William este una dintre cele mai populare figuri regale în Australia, de la mama lui încoace.

Canada, care și-a schimbat drapelul în 1965, înlocuind Red Ensign[154], dominat de drapelul britanic, cu steagul național reprezentând frunza de arțar, a trecut printr-o reevaluare similară în aceeași perioadă. Însă aici subiectul s-a complicat din cauza dimensiunilor populației vorbitoare de franceză și a minorității din ce în ce mai separatiste a provinciei Québec. În anii 1960 și 1970, ascensiunea formațiunii Parti Québécois a conferit o dimensiune mai virulentă și mai presantă chestiunii republicane, deși a avut și ea efectul de a întări popularitatea monarhiei în provinciile canadiene influențate mai profund de valorile britanice. În 1964, regina a avut o primă experiență frustă cu această problemă în timpul vizitei sale la Québec, când activiștii au pus la cale mai multe proteste, inclusiv câteva în care șiruri lungi de oameni îi întorceau în tăcere spatele reginei. În timpul aceleiași vizite s-au înregistrat și câteva tentative de asasinare a reginei. Însă ea s-a reîntors la Québec cu ocazia deschiderii târgului expozițional din 1967, apoi din nou în 1976, pentru deschiderea Olimpiadei de la Montréal. A trebuit să se confrunte cu vicleanul, charismaticul și imprevizibilul Pierre Trudeau, premierul secesionist al Canadei între anii 1968–1979 și 1980–1984.

Trudeau reprezintă un exemplu fascinant de personalitate din viața publică ce începe prin a fi un rebel, apoi se metamorfozează într-un adept al conservatorismului moderat. A protestat împotriva înrolărilor din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, fiind un intelectual francez catolic interesat de marxism și un inamic perseverent al lui Mackenzie King, liderul Canadei probritanice din timpul războiului. În calitate de prim-ministru, el a devenit cunoscut pentru cascadorii precum aceea de a se fi dat ca pe tobogan pe balustradele de la Palatul Buckingham, de a fi executat un dans insinuant în spatele reginei sau de a se fi întâlnit cu John Lennon

în timpului turneului de pace al acestuia. Dat fiind acest trecut, mulți britanici se întrebau dacă nu cumva este și republican.

Cu toate acestea, în timpul mandatelor sale, Trudeau a trebuit să se confrunte nu doar cu separatiștii din Québec, ci și cu mai multe grupări extremiste. De-a lungul timpului, a devenit un administrator mai dur, decis să păstreze unitatea Canadei, care deja era bilingvă. A negat că ar fi republican și a continuat s-o invite pe regină în Canada. Când oficialii de la Whitehall și-au exprimat câteva rezerve în privința deciziei de a merge acolo, miniștrilor britanici li s-a reamintit că nu era treaba lor să-și dea cu părerea în această privință. Că Elisabeta este regina Canadei, iar Trudeau este premierul ei, în același fel în care premieri au fost și Douglas-Home, Wilson sau Heath. Mai târziu, în timpul mandatului său din anii 1980, Trudeau a decis că este cazul să fie „repatriată” Constituția Canadei – adică să fie rescrisă în mod adecvat și să fie elaborată pentru și în Canada, nu să rămână o simplă anexă la legislația britanică – și, ca dovadă pentru sprijinul de care se bucura poziția sa, a declarat că regina este de acord. În memoriile sale, Trudeau spune că a fost impresionat de eleganța ei în public și de înțelepciunea pe care o manifesta aceasta în conversațiile sale private.

„Repatrierea” din 1982, care includea o „Cartă Canadiană a Drepturilor și Libertăților”, nu a condus la noi și serioase puneri în discuție ale statutului monarhiei și este considerată acum unul dintre pilonii identității Canadei. Evoluția politică din această țară furnizează un exemplu clasic de înțelepciune a retragerii delicate și fără proteste a puterii britanice, în aceeași manieră în care modul cum s-a descurcat regina cu Trudeau a ajutat la asigurarea faptului că acest politician, reprezentând o potențială amenințare la adresa autorității reginei, a ajuns să fie unul dintre susținătorii ei. Sentimentele Canadei față de monarhie continuă să se dezvolte. În era Trudeau, ideea de a încredința suveranitatea Canadei în mâinile unui guvernator general și, ca urmare, de a reconfigura țara

în forma unei republici a început să fie discutată la modul foarte serios. O organizație republicană activă, Cetățeni pentru Canada Republicană, a argumentat îndelung în favoarea faptului că, atunci când regina va muri, legătura Canadei cu monarhismul ar trebui să înceteze, iar șef al statului trebuie să fie un nativ canadian. Până în 2010, când regina a vizitat din nou Canada, sondajele de opinie arătau că o majoritate clară, de 58%, crede că țara ar trebui să-și întărească legăturile cu monarhia după moartea reginei.

În anii 1970, și în Marea Britanie se discuta despre chestiunile monarhice care se puneau în discuție în Australia și Canada. Ideea de a „pierde" domenii atât de însemnate ale puterii monarhice cauza o neliniște profundă. Însă ambiguitățile generate de rolul reginei nu puteau fi ignorate. Era ea un simplu simbol sau existau situații în care putea nu doar să intervină în politică pentru a rezolva o criză, ci era chiar obligată să o facă? Cum se putea distinge între rolul ei de conducător al unor state diferite atunci când interesele acestora intrau în opoziție? Din moment ce Marea Britanie nu avea o a doua Cameră aleasă, nu se puteau crea comparații valabile cu criza australiană, care îl demitea pe Whitlam, însă au apărut întrebări referitoare la felul în care ar reacționa regina în Marea Britanie dacă partidele sau Parlamentul ar trece printr-un blocaj similar. Să presupunem că Harold Wilson, care se reîntorsese la șefia guvernului în 1974, și-ar da din senin demisia. Ar trebui ca regina să numească un premier interimar pentru a-i permite „afacerii reginei" să continue netulburată?

Această chestiune a cauzat numeroase dezbateri între palat și guvern. Formula agreată în cele din urmă, înaintată de Martin Charteris, a fost ca premierul demisionar să rămână în funcție, dându-și numai demisia din funcția de lider al partidului. După aceea, partidul avea să-și aleagă un nou lider, moment în care avea să se realizeze o rocadă fără cusur, asigurând astfel neimplicarea reginei. Și exact acest lucru s-a întâmplat când John Major și-a dat demisia din funcția de lider al partidului, confruntându-se cu criticii săi conservatori; el a rămas prim-ministru în

timp ce cursa pentru conducere a continuat, timp în care el presupunea că va continua să fie premier și după ce-și va fi eliminat toți adversarii. Iar când Wilson a șocat mediul politic anunțându-și retragerea în 1976, el a rămas într-adevăr în funcție în timp ce laburiștii organizau alegeri interne pentru un nou lider. (Jim Callaghan l-a învins pe intelectualul Michael Foot, adorat de facțiunile de stânga, și, după foarte puțină vreme, Callaghan avea să devină și el premier.) În niciunul dintre aceste cazuri nu a fost amestecată regina.

Anunțul lui Wilson a generat numeroase interpretări insinuante, sugerând șantajul, corupția și intervenția spionilor ruși. Joe Haines, secretarul de presă loial lui Wilson, este de părere că faptul că acesta a descoperit că are Alzheimer într-o fază incipientă a constituit adevăratul motiv al retragerii sale. Dacă lucrurile au stat într-adevăr așa, atunci probabil că el i-a mărturisit în particular acest motiv reginei în septembrie 1975, în timpul vizitei sale anuale la Balmoral. În afară de soția lui Wilson, regina a fost prima care a știut că el era hotărât să se retragă în luna martie a anului următor. Pe 6 decembrie 1975, el i-a spus în cadrul audienței lor că are de gând să plece în jur de 11 martie, iar mai târziu în cursul aceleiași zile, în timpul unei cine oferite de avocatul său Arnold Goodman, a declarat „I-am menționat reginei această chestiune", astfel încât nimeni să nu susțină ulterior că a așteptat până în ultimul moment. Chiar și așa, fanii teoriilor conspirației au savurat din plin momentul în care a fost dat publicității anunțul retragerii sale.

Pe 23 martie 1976, regina și Prințul Philip au mers la o cină de rămas-bun găzduită de sediul guvernului, pe Downing Street, o seară prietenească, prelungită până târziu în noapte. Ea procedase în același fel și pentru Winston Churchill, dar pentru nimeni altcineva de atunci înainte. Trecuseră prin multe împreună, iar participarea ei la acel dineu era un semn de respect și afecțiune considerabile. Wilson nu a fost un premier magnific. Își petrecuse atât de mult timp cu diverse manevre menite să mențină unitatea laburiștilor, încât

numai rareori a fost în stare să înțeleagă problemele importante și să controleze direcția în care se îndrepta țara. Însă el a guvernat într-o epocă dominată de crâncene revolte sociale, de agitație politică, suspiciuni nejustificate ale clasei de mijloc și dispute între generații – și a reușit, cu toate acestea, să mențină mersul înainte al țării. Fiind un politician esențialmente „șaizecist", el a rămas o personalitate de modă veche și eminamente demodată – durduliu, purtând haine mai degrabă comode, nu stilate, flegmatic și tradiționalist. În ciuda schimbărilor convulsive care surveneau în jurul lui, el i-a rămas loial monarhului său. „O adora pe regină, la modul foarte serios", a declarat un ministru care a lucrat cu el.

Anii guvernării lui Wilson au fost marcați de scandaluri și teorii ale conspirației, însă regina a reușit să se mențină departe de astfel de acuze. Era limpede că și ei i-a plăcut de Wilson, însă este imposibil să-i fi plăcut și de unele dintre lucrurile pe care le-a făcut el. Rugată să aprobe un loc în Camera Lorzilor pentru Marcia Williams, Lady Falkender, controversata șefa de cabinet a lui Wilson, regina și-a dat ochii peste cap: „Chiar trebuie?" Însă și-a dat acordul.

Regaliști și republicani

Două momente majore pentru bilanțul activității regale au avut loc în anii 1970: aniversarea Nunții de Argint a reginei și Jubileul de Argint din 1977. Jubileele, culminând cu acela de Diamant, se numără printre cele mai definitorii celebrări ale dinastiei Windsor. Primul jubileu „modern" a avut loc în 1809, când scriitori și politicieni s-au străduit să găsească ceva pentru a marca 50 de ani de la urcarea pe tron a lui George al III-lea. La fel ca în 1977, acest Jubileu de Aur venea într-un moment în care țara avea mare nevoie de ceva care s-o înveselească. Războaiele napoleoniene se aflau în cea mai acută fază a lor, cauzând în Marea Britanie o creștere a taxelor, reducerea importurilor, soldați răniți și izolare politică. Domnia lui George fusese martora măreței

victorii navale de la Trafalgar cu patru ani înainte, dar acest monarh era asociat și cu pierderea coloniilor americane, iar la acea vreme el era aproape orb și suferea cumplit din cauza reumatismului.

Ideea unei sărbătoriri a domniei sale excepțional de lungi a fost percepută ca un dans național al sfidării. Jubileul lui George al III-lea a fost întâmpinat cu liturghii de mulțumire în toată țara, cu boi la proțap și cantități imense de bere. Soldaților și marinarilor li s-au oferit feluri de mâncare speciale. Regele i-a scutit de plată pe toți datornicii Coroanei. Mulți alți datornici au fost eliberați din închisori, după ce au fost hrăniți cu porții considerabile de friptură de vită și budincă de prune. Dezertorii au fost iertați. Prizonierii de război, cu excepția celor francezi, au fost eliberați și trimiși acasă. George însuși a participat la sărbătoare prin rugăciuni și focuri de artificii la Windsor, în timp ce la Londra mulțimi imense de oameni au participat la liturghia ținută la St. Paul, răspândindu-se apoi pe străzile iluminate, purtând patrioticele panglici albastre.

Toate acestea au contribuit enorm la popularitatea regelui. În cursul următorului an, el avea să coboare pe panta tristă a nebuniei și senilității – care a făcut necesar un Act al Regenței și domnia fiului său grăsan și rebel –, însă ideea de jubileu se înrădăcinase. Următorul monarh longeviv a fost Victoria, al cărei Jubileu de Aur din 1887 s-a petrecut într-o atmosferă cu totul diferită. Imperiul se afla pe culmile gloriei sale, așa că această aniversare a fost mult mai grandioasă, mai milităroasă și mai imperială, fiind sărbătorită și în India, Australia, Noua Zeelandă, Canada și Africa, nu doar în Marea Britanie. Odată cu jubileul ei, regina a lăsat în urmă anii de izolare pe post de „văduva de la Windsor” așa că și în cazul ei acest eveniment a jucat același rol decisiv în creșterea popularității. Ceremoniile organizate la Londra au inclus o reuniune a majorității rudelor regale din Europa, o paradă a trupelor indiene venind în urma faimoasei trăsuri aurite, în care Victoria, fără coroană pe cap, își saluta cu mâna supușii, precum și o liturghie specială la Westminster Abbey. A fost

prevenit un dezastru prin dezamorsarea unui atac terorist irlandez cât se poate de serios pus la cale împotriva reginei, guvernului și reprezentanților aleși, complot care a eșuat parțial din cauza sistemului defectuos de transport public al Londrei. În toată țara au existat numeroși bătrâni care să-și amintească de obiceiurile anteriorului jubileu, din 1809, așa că s-a lăsat din nou cu boi la proțap, festinuri, bere, focuri de sărbătoare și dansuri.

Victoria încă domnea în 1897, când Jubileul ei de Diamant a fost sărbătorit într-o manieră similară, deși, de această dată, Marea Britanie a marcat aniversarea cu o privire spre trecut și cu primele frisoane de teamă că epoca dominației acestei regine nu avea să dăinuie la nesfârșit. În prima jumătate a secolului XX, una dintre cele mai semnificative celebrări de acest tip a fost Jubileul de Argint al lui George al V-lea, sărbătorit în 1935. Și de această dată, aniversarea a survenit în vremuri de tristețe și nesiguranță națională – printre nenumăratele mesaje de felicitare s-a numărat și acela al lui Adolf Hitler. Ritualul de-acum familiar al luminilor, focurilor de artificii, al boilor la proțap, petrecerilor și liturghiilor s-a repetat, însă nu totul a decurs ca pe timpuri. Când regele și regina au vizitat mahalalele din estul Londrei, trăsura regală a fost urmată de patinatori și bicicliști entuziaști, în uralele unei mări de stegulețe și de chipuri vesele. (Pe o pancartă dintr-o zonă extrem de degradată scria simplu „Săraci, dar loiali".) După primirea entuziastă, George reflecta: „Habar n-aveam că au astfel de sentimente pentru mine: încep să cred că le place într-adevăr de mine așa cum sunt." Probabil că aceasta nu era o declarație de falsă modestie. Trăind într-o eră cu mult anterioară alegerilor regulate, familia regală era destul de izolată de opinia publică; numai în ocazii cu adevărat speciale era posibilă o întâlnire reală cu poporul.

Așadar, până la Jubileul de Argint din 1977, se poate spune că Marea Britanie se bucura în această privință de o tradiție bine stabilită. Țara știa la ce servesc jubileele: erau momente de bilanț și reflecție, atât în privința statutului monarhiei, cât și în aceea a

statutului țării. Jubileele însemnau vești proaste pentru boii ce urmau să fie sacrificați, dar vești bune pentru berari; deveniseră date însemnate din calendarul național, asemenea aniversărilor și nunților de aur din viața de familie. Istoricul David Cannadine le-a sintetizat în termeni simpli, dar extrem de sugestivi:

> Dacă trăiești într-o republică – în Statele Unite ale Americii, să zicem – și te gândești la intervalele de timp care eșalonează istoria țării tale, ai 4 ani pentru un președinte, poate chiar 8 ani dacă ai noroc, apoi intervale de 100 de ani pentru centenare și cam asta este totul; însă dacă trăiești într-o monarhie, mai ales în contextul reginei de acum, care a domnit deja 25 de ani, apoi 50, după care 60, obții în schimb această succesiune de jubilee care îți furnizează oportunitatea unei priviri retrospective mai structurate […] pe care altminteri nu ai fi avut-o la dispoziție.[155]

În 1977, una dintre problemele ridicate de jubileu a fost următoarea: după efuziunile de optimism romantic din „Noua eră elisabetană” cum se descurcaseră regina și țara? Reputația familiei Windsor nu era pătată de scandal. Eforturile de culise ale oficialilor de la palat avuseseră succes în general în evitarea controverselor. În anul anterior regina își sărbătorise cea de-a 25-a aniversare a căsătoriei, reamintindu-le ascultătorilor ei de cuvintele unui episcop care, întrebat ce crede despre păcat, a răspuns că este împotriva lui; în același fel, a comentat regina, ea este „pentru” căsătorie. Iar „suveranitatea familiei” sale era intactă. Divorțul devenise un sport național, iar tinerii adoptaseră o conduită sexuală mult mai dezinhibată. Însă, cu excepția Prințesei Margaret, Windsorii erau uniți și fideli. Prințul Charles era văzut cel mai adesea în uniformă militară la bordul navelor militare sau în elicoptere ori la meciurile de polo. Prințesa Anne se căsătorise cu căpitanul Mark Phillips

cu trei ani înainte, la Westminster Abbey. Phillips a refuzat oferta inițială de a deveni conte, așa că Peter și Zara, copiii lui, aveau să crească departe de luminile reflectoarelor, deși cuplul avea să se despartă ulterior și să divorțeze.

Prințesa Anne era deja una dintre stelele mai discrete ale familiei. Fiind o călăreață desăvârșită, a participat la Olimpiada din 1976 ca membru al echipei Marii Britanii, călărind pe Goodwill, calul mamei ei. (În prezent, ea a declarat că este un exemplu rar, dacă nu chiar unic, ca o aceeași persoană să fi crescut și calul, și pe călăreț.) Anne manifestă încăpățânarea și curajul tatălui ei. În martie 1974, când se întorcea de la o proiecție de film cu scop caritabil, a fost victima unei tentative de răpire în zona Pall Mall. Răpitorul a tras cu arma și a rănit trei oameni, inclusiv pe șoferul prințesei și pe garda ei de corp; apoi i-a spus prințesei să coboare din mașină, la care ea a replicat „Nici nu mă gândesc", după care a coborât rapid din mașină pe cealaltă parte, unde a fost ajutată de trecători să scape.

În timp ce familia regală era într-o stare bună la momentul jubileului, nu același lucru se poate spune și despre starea țării. Cu greve și limitări drastice ale asistenței sociale bântuind pe plan intern sub mandatul lui Heath și cu militantismul sindicalist renăscându-se într-o formă mai dură în timpul guvernărilor Wilson-Callaghan, mulți se întrebau dacă Marea Britanie era de fapt guvernabilă, la urma urmei. Zi după zi, presa raporta noutăți economice alarmante, pronosticuri înfricoșătoare privind inflația și amenințarea continuă a unei Uniuni Sovietice care părea mai puternică și mai periculoasă ca oricând. În rândurile Dreptei, ostilitatea față de ideea intrării în CEE, teama de comuniști infiltrați în industrie și disperarea generată de spirala violenței teroriste care scăpase de sub control în Irlanda de Nord produceau o stare de spirit de-a dreptul paranoidă.

La fel ca în cazul aniversării celor 25 de ani de domnie ai bunicului ei, în 1935, Jubileul de Argint al reginei i-a provocat pe câțiva parlamentari să ceară o sărbătoare moderată, având în vedere dificilele

condiții economice. Facțiunile de stânga și minoritatea republicană au protestat mai vehement ca niciodată, deși, conform sondajelor, fără să se bucure de un sprijin popular prea larg. Jurnalistul Philip Howard se întreba cât de mult ar trebui Marea Britanie să-i ia în serios pe radicali, care simțeau că monarhia a devenit, în cuvintele lui, „un soporific pentru o societate geriatrică și un paliativ ridicol pentru horcăiturile unei națiuni muribunde". Tot el trăgea concluzia că, în ciuda tuturor problemelor curente, „există un mare avantaj în a-l avea pe șeful statului deasupra oricărei competiții politice, deci și deasupra oricărei nemulțumiri de partid. Monarhia constituțională este, paradoxal, o instituție democratică: neacordându-i șefului de stat nicio putere, regina devine reprezentatul tuturor supușilor ei, îndeosebi al acelora defavorizați"[156]. La începutul anului în care avea să fie sărbătorit Jubileul de Argint, nu era foarte limpede câți oameni împărtășeau această convingere. Și, ca întotdeauna în cazul monarhiilor, nu exista vreo demarcație clară între popularitatea familiei private și utilitatea instituției.

*

În tabăra liberală și de stânga a eșichierului politic domnea răzvrătirea. Pentru prima oară în timpul domniei Elisabetei, standardul de viață scăzuse simțitor încă din urmă cu doi ani. În interiorul Partidului Laburist, liderii locali troțkiști și marxiști păreau să câștige popularitate în teritoriu. În anul jubileului, comuniștii aveau să-și organizeze propria sărbătoare, socialiștii aveau să distribuie insigne cu „Roll on the Red Republic"[157], iar studenții arborau steaguri roșii la Colegiul Ruskin, în Oxford, pentru a comemora cea de-a 60-a aniversare a revoluției bolșevice. Această agitație a înveselit conversațiile la nivel național, însă nu a condus la o agregare notabilă a tendințelor „roșii". Din câteva sedii de primării au fost scoase portretele reginei. Câteva orașe și comunități, cum ar fi Manchester, s-au hotărât să nu

„irosească” banii pe celebrări sau decorațiuni și au boicotat efectiv evenimentul. Făcând un inventar al acestor semne de schimbare a atitudinii, *New Statesman,* care la vremea încoronării a furnizat un argument atât de nuanțat și de profund în favoarea monarhiei, acum scotea un număr special anti-jubileu, ironizând-o pe regină ca fiind „păpușa din caleașca aurită”.

În diverse feluri, opiniile Dreptei și Stângii reflectau și viziunea elitelor; este cu mult mai greu în prezent să măsurăm și să rememorăm starea de spirit a majorității lor – mai ales că mulți dintre aceștia nu erau dispuși să-și comunice direct opiniile dure. Cea mai bună evaluare, bazată pe amintiri și conversații private, poate fi rezumată pur și simplu ca fiind sentimentul pierderii inocenței. Progresul optimist din anii 1950, în esență romantic și conservator, precum și speranțele naive de „pace-și-iubire” din anii 1960, demitizate cu pasiune de către contestatari, păreau și ele discreditate. Cultura devenise mai nepoliticoasă, mai frustă și mai violentă. Confruntările sindicale deveniseră mai aspre. În Irlanda de Nord, idealismul inițial al drepturilor egale lăsase locul unui cerc vicios al crimei, torturii și banditismului. Chiar și în muzica maselor armoniile și dulcegăriile fuseseră îmbrâncite și eliminate de ascensiunea răgușită a muzicii punk. În ce parte din această frescă se potriveau Regina Elisabeta și familia ei? La urma urmei, nu părea să fie momentul ideal pentru o petrecere care să celebreze monarhia ereditară.

Anul jubileului a început cu o lungă rundă de turnee în Commonwealth, însă guvernul și-a manifestat rezerva și, inițial, chiar împotrivirea față de un mare turneu pe plan intern. În Marea Britanie, celebrarea a început să-și manifeste pe deplin primele semne abia la debutul verii, cu mesaje de loialitate exprimate în Parlament. Vorbind în fața parlamentarilor, regina a făcut referire într-un mod inteligent la faptul că ea a fost încoronată drept Regină a Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord. Naționalismul scoțian se afla în plină înflorire, alimentat de descoperirea petrolului în

Marea Nordului, așa că vorbele reginei i-au ofensat pe unii dintre scoțieni.

Însă după ce turneul intern a început, incluzând printre destinații și riscanta Irlandă de Nord, a devenit limpede faptul că oamenii chiar aveau poftă de petrecere. La fel ca în 1809 sau 1935, toate neliniștile din prezent au sporit apetitul pentru jubileu, în loc să-l inhibe. Pe 7 iunie, aproape un milion de oameni s-au adunat în centrul Londrei pentru a-i urmări pe regină și familia ei mergând cu trăsura la Catedrala St. Paul pentru liturghia de mulțumire. (La fel ca la încoronare, oamenii au dormit pe străzi cu o noapte înainte, în așteptarea trăsurii regale.) Rememorând vremurile lui George al III-lea, în întreaga țară au fost aprinse 101 de focuri de semnalizare – fără prea mare efect, având în vedere condițiile climatice oribile din acea zi. Acest jubileu a introdus și câteva inovații, printre care un tur pe Tamisa, grandioase spectacole de artificii și vopsirea în argintiu a autobuzelor din Londra.

În cadrul unui discurs rostit la Londra, la un banchet găzduit în Guildhall, regina atrăgea atenția asupra dispariției imperiului, deja vizibilă la Jubileul de Argint al bunicului ei. În timpul domniei curente, a susținut ea, „am văzut, dintr-un punct de vedere avantajat, ultima mare etapă a transformării imperiului în Commonwealth și a transformării Coroanei dintr-o emblemă a stăpânirii într-un simbol al asocierii libere și voluntare. În întreaga istorie a lumii nu există un precedent de acest fel." Era o afirmație neobișnuit de sinceră a entuziasmului ei personal față de Commonwealth, însă era cumva și un mesaj pentru importanța internă a monarhiei? Nici pe plan intern Coroana nu mai simboliza puterea, ci democrația. Un astfel de mesaj i-ar fi contrariat pe predecesorii ei. Cum adică, forța Coroanei rezidă în slăbiciunea ei? Importanța Coroanei stătea în faptul că nu avea prea mare importanță?

Astfel de paradoxuri erau prea puțin luate în discuție de majoritatea participanților la celebrare. Mai mult decât atât, 1977 avea să fie ținut minte drept anul petrecerii de pe stradă. Străzile au fost închise

pentru traficul rutier, astfel încât lungi șiruri de mese șerpuitoare, acoperite cu pânze albe, au putut fi aranjate pe străzi; steaguri și stegulețe fluturau de la o fereastră la alta și de la o clădire la alta. Sandviciuri, biscuiți și prăjituri se înălțau în mormane amețitoare, picupuri au fost scoase în aer liber, în ciuda vremii, vecinii s-au reîmprietenit între ei și chiar s-au văzut stângace dansuri ale taților cu micuțele lor fiice. La cea mai mare petrecere de jubileu organizată în Londra, găzduită la Alexandra Palace, peste 160.000 de oameni au golit 180 de butoaie cu bere. În unele zone, cum ar fi bogatul și liberalul Hampstead, străzile nu păreau cuprinse de frenezia sărbătoririi; un jurnalist observa: „Cu cât strada respectivă este locuită de oameni mai bogați, cu atât mai puțin probabil este să găsești o petrecere acolo.”[158]. Poate că așa au stat lucrurile, însă pentru milioane de oameni, efortul colectiv de a închide străzile, de a face cunoștință cu vecinii, de a organiza ospețe cu mâncare și băutură și de a decora clădirile au reprezentat o surpriză minunată, mobilizatoare și nostalgică.

Jubileul, un exercițiu pentru ceea ce poate fi numit „onorabila nostalgie”, le reamintea oamenilor de sentimentul de familie națională care existase în anii de imediat după război și care în prezent părea să fi dispărut. În mijlocul consumerismului și ciondănelilor politice, oamenii se întorceau din nou unul către celălalt, descoperind o comunitate poate iluzorie, dar cu o căldură umană veritabilă. Cel mai semnificativ import în cadrul acestei comunități erau imigranții din Asia și din Caraibe, care în 1977 formau 3,3% din populație, adică vreo 1,8 milioane de oameni; spre surprinderea unora, sărbătorile prilejuite de jubileu au fost sprijinite și de noii britanici, ba uneori chiar mai mult decât nativii. Privind retrospectiv, este limpede că jubileul a împrospătat și reafirmat semnificația monarhiei constituționale și a ajutat la renașterea sentimentelor regaliste care, patru ani mai târziu, aveau să culmineze prin căsătoria lui Charles cu Diana.

Succesorul lui Wilson, James Callaghan, a petrecut în felul său aniversarea din 1977. (I-a plăcut în mod deosebit Parada Flotei, din moment ce tatăl său lucrase pe unul din anterioarele iahturi regale, pe *Victoria and Albert,* în vremea lui George al V-lea.) Fiind un tradiționalist cu un trecut legat de Marină, Callaghan a continuat tradiția hiperpatriotică a Partidului Laburist. Asemenea lui Wilson, el a înlăturat tentativele laburiștilor de stânga de a aboli lista civilă sau de a o determina pe regină să plătească impozite. Se spune că audiențele sale săptămânale erau „geniale și relaxate". Iar regina i-a oferit sprijinul moral în probleme precum aceea dureroasă a Rhodesiei. Callaghan, în schimb, a încercat să-l atragă pe Prințul de Wales în lumea politicii, determinându-l să participe la întrunirile cabinetului și să asiste la o sesiune de întrebări pentru Premier, însă Callaghan a simțit, poate în mod just, că Prințul Charles nu prea era interesat de partea formală a politicii constituționale, preferându-și propriile proiecte. La Whitehall, acest experiment a fost considerat un eșec total.[159]

Sfârșitul anilor 1970 a fost martorul altor atacuri la adresa familiei regale. Cel mai oribil a fost acela al uciderii Lordului Louis Mountbatten de către un militant IRA, Thomas McMahon, în timp ce Mountbatten se afla la pescuit, pe micul său iaht, în largul coastelor regiunii Sligo din Republica Irlanda.

Avea acolo o casă de vacanță și de nenumărate ori fusese avertizat de poliția irlandeză în privința pericolului potențial, mai ales că acea zonă era preferată ca destinație de vacanță și de către membrii IRA. Pe 27 august 1979, în vreme ce se afla într-o expediție de pescuit homari și macrou împreună cu câțiva prieteni și membri ai familiei, ambarcațiunea lui s-a făcut țăndări, aruncată în aer de explozia unei bombe detonate de la distanță. Mountbatten a murit la scurt timp după aceea din cauza rănilor. Printre victime se numără și doi adolescenți, unul dintre ei fiind nepotul lui, Nicky Knatchbull, iar celălalt Paul Maxwell, un localnic. Soacra fiicei lui, Lady

Brabourne, în vârstă de 83 de ani, a murit în ziua următoare.

Fratele geamăn al lui Nicky Knatchbull, Timothy, pe atunci în vârstă de 14 ani, se afla și el la bord, însă a supraviețuit. El și Nicky fuseseră nedespărțiți pe parcursul întregii copilării și semănau atât de mult unul cu celălalt, încât uneori chiar și părinții lor îi confundau. Timothy Knatchbull își aduce aminte că acea zi de vară era una minunată, în miezul unei vacanțe idilice, parte dintr-o rutină cu care era deprins încă din primii ani de viață. Mountbatten era genul de bunic hiperactiv, fiind mereu, în ciuda celor 79 de ani, sufletul tuturor jocurilor și aventurilor; în acea zi plănuiseră să prindă niște pește, crabi și, poate, niște homari. „Am mers în larg preț de câteva minute – marea era minunată, calmă, liniștită, fără niciun nor pe cer. […] S-a auzit un pocnet asurzitor, ca un ecou al unei bubuituri, […] iar următorul lucru de care îmi aduc aminte este că zăceam pe jos la bordul altei bărci." Auzea voci îngrijorate vorbind cu accent irlandez și simțea că îi este foarte frig. La spitalul din Sligo a văzut-o pe mama lui zăcând pe patul aflat lângă al lui: „Avea un chip de nerecunoscut, prins cu 117 copci, dintre care câte 20 la fiecare ochi. Tatăl meu se afla pe o targă de alături, cu picioarele zdrobite oribil, cu răni de sus până jos. Dintre noi trei, niciunul nu mai auzea, ne rămăsese doar lumina ochilor. După trei zile de terapie intensivă, s-a trezit și a zărit-o alături pe sora lui Joanna, care i-a spus: „Erai inconștient când ai fost adus la spital. Tu măcar te-ai trezit. Nicky nu s-a mai trezit." În acel moment, povestește el, și-a dat seama că s-a petrecut inimaginabilul „și am știut într-o clipită că trebuie fie să trec peste asta, fie să nu-mi mai revin niciodată. […] M-am uitat la ea, iar ea la mine, și, pe măsură ce ochii ei se umpleau cu lacrimi, am început și eu să plâng în hohote"[160].

A fost cel mai cumplit atac terorist împotriva familiei regale. În mod ironic, conform documentelor oficiale păstrate în arhiva națională din Dublin, Mountbatten îi declarase ambasadorului irlandez încă

din 1972 că el este în favoarea unei Irlande unite și că ar fi fericit să sprijine eforturile întreprinse în vederea reunificării. În privința atacului cu bombă, Gerry Adams, care pe atunci era vicepreședinte al Sinn Fein, a declarat revistei *Time* că IRA „și-a atins scopul. Oamenii au început să acorde atenție situației din Irlanda". Adams i-a mai declarat jurnalistului Erik Amfitheatrof, de la această revistă, că „IRA a oferit motive clare pentru această execuție. Consider că este păcat că cineva a trebuit să moară, dar valul de indignare stârnit de moartea lui Mountbatten demonstrează atitudinea ipocrită a presei aservite puterii. […] Ceea ce IRA i-a făcut lui Mountbatten echivalează cu ceea ce acesta le-a făcut toată viața lui altor oameni; având în vedere experiența lui pe câmpul de luptă, nu cred că el însuși ar fi obiectat împotriva ideii de a muri într-o situație care este evident una belicoasă".

În cuvintele scriitorului Kenneth Rose, Lordul Mountbatten „a fost omagiat ca un om al Renașterii și a fost înmormântat ca un împărat medieval". Omorârea lui a provocat furia întregii țări; printre alții, l-a afectat profund pe Prințul Charles, care și-a notat în jurnal că a reacționat cu „durere, neîncredere, un fel de amețeală combinată cu nefericire, urmată îndeaproape de hotărârea cumplită și violentă de a mă asigura că se va face tot ceea ce trebuie în privința problemei reprezentate de IRA"[{161}]. S-a gândit că tocmai a pierdut pe cineva care nu se temea să-i comunice lucruri neplăcute, un om în care îi era deopotrivă „bunic, unchi, tată, frate și prieten". Într-adevăr, Mountbatten fusese foarte apropiat de moștenitorul reginei, mai mult decât oricine altcineva, dându-i sfaturi în privința prietenelor, avertizându-l împotriva tendinței sale de autocompătimire și întărindu-i simțul datoriei. Mai târziu, amintirea crimei trebuie să-i fi îngreunat reginei teribil de mult sarcina de a-și reprima sentimentele și de a accepta ca un alt premier de-al ei, Tony Blair, să dezvolte o relație cordială cu Adams, ca parte din procesul de pace din Irlanda de Nord.

Cum era și firesc, relatarea oferită de Timothy Knatchbull asupra atacului și consecințelor sale furnizează și o neobișnuită perspectivă asupra reginei, pentru că la scurt timp după ce și-a revenit, el a simțit în mod direct dimensiunea afectuoasă și maternă a reginei, lucru pe care restul țării îl observă cu greu. Întrucât mama lui era încă internată în stare gravă în spital, el și sora lui Amanda au fost invitați de regină la Balmoral pentru convalescență. După ce au fost întârziați de o ceață densă în timpul zborului, au ajuns la castel pe la ora 2 sau 3 noaptea; șoferul i-a avertizat că toți ceilalți s-au dus de multă vreme la culcare, așa că va trebui ca invitații să se strecoare încet în casă și să-și găsească singuri dormitoarele. Knatchbull povestește:

> N-a fost deloc așa. Când am intrat pe ușă, am virat imediat la stânga și ne-am trezit în fața unui coridor impunător; imaginea care mi-a rămas în cap este aceea cu regina venind în întâmpinarea noastră, cu Prințul Charles alături. Iar ea venea spre noi cu pas grăbit de-a lungul coridorului… Este greu de descris un astfel de moment, însă am avut sentimentul unei cloști care își recuperează puii rătăciți. Iar pe chipul ei nu se citea nimic altceva decât grijă și atenție – la fel și pe chipul Prințului Charles. A fost un moment minunat, de surpriză absolută. Iar ei ne-au condus la bucătărie, unde ne așteptau o supă caldă și sandviciuri; nu mai era nimeni prin preajmă, […] numai ei doi. […] Și chiar se simțea că vor să fie acolo cu noi, plini de dragoste și grijă, întrebându-ne de familie, copleșindu-ne cu supă și sandviciuri, iar regina învăluindu-ne într-o adevărată iubire maternă.

Knatchbull și sora lui au încercat s-o oprească pe regină când aceasta a vrut să-i conducă în camera lor și să-i ajute să-și despacheteze bagajele. „Intrase deja în rolul de mamă și nu mai putea fi oprită, așa că ne-a condus, pe mine și pe Amanda, de-a lungul coridorului, a deschis dulapurile, ne-a ajutat să ne

scoatem lucrurile. Numai cu greu a putut fi convinsă în cele din urmă să plece și să meargă ea însăși la culcare. În zilele ce au urmat, regina s-a comportat în același fel. L-a așezat lângă ea la masă pe adolescent, a supravegheat personal schimbarea pansamentelor și l-a trimis la culcare de câte ori i se părea că acesta arată obosit. „A fost incredibil de minunată. A fost în stare să mă pună singură pe picioare. Imediat ce simțeam că-mi pierd firea, ea își dădea seama din priviri și îndrepta conversația asupra mea. Și în numai 10, 20 sau 30 de secunde mă aducea din nou în centrul conversației, provocându-mă cu idei noi, făcând glume, râzând. Acesta este talentul unei autentice și remarcabile generozități umane și iubiri materne." Regina a lăsat în sufletul lui „o strălucire stranie și caldă, care nu avea să mă părăsească niciodată. Aceasta este grija, grija tandră și plină de iubire pe care regina o manifestă ca mamă."

Și alți prieteni de familie ai reginei i-au observat instinctele materne. Odată, un om reușise să pătrundă pe domeniul de la Balmoral; ajuns apoi pe un deal, a văzut-o pe regină oprindu-și Land Roverul și privindu-l ușurată. Înșiși copiii reginei au învățat să fie circumspecți în privința timpului petrecut numai cu familia, însă și ei susțin că această ipostază a reginei este întru totul autentică. Prințesa Anne, de pildă, a declarat că a învățat de timpuriu că absențele mamei sale de acasă erau parte din „viața de serviciu". A înțeles că „nu este ceva personal – nu pleca de acasă pentru că nu-i plăcea de noi sau pentru că, știți cum e, ar fi fost ceva în neregulă cu ideea de familie; ci pentru că existau îndatoriri și urma să ne vină și nouă rândul; pentru că așa stăteau lucrurile". Într-un interviu extrem de emoționant, Prințesa Anne a adăugat că experiența cu frații Knatchbull i-a dat mari speranțe; „Ca toate mamele, și ea suporta multe din cauza noastră, însă păstrăm încă legătura, ceea ce înseamnă că n-am supărat-o chiar atât de rău!" A fost, în opinia prințesei, o mamă „cât se poate de bună", forțată să respecte o agendă extrem de riguroasă, dar care compensa lipsa cantității prin calitate. „Calitatea timpului de care dispui depinde întotdeauna de tine."

Spre sfârșitul anilor 1970, timpul pe care regina trebuia să-l aloce rolului său public nu se diminuase deloc. Aceștia au fost anii amenințărilor și atacurilor constante din partea IRA. Fiind regină a Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, regina era foarte conștientă de condiția nefericită și pătată cu sânge a teritoriului desemnat de ultimele trei cuvinte din titulatura ei. Un război perfid se dădea între republicanii irlandezi, ostili față de tot ceea ce avea legătură cu regina, și „loialiștii" irlandezi, care își proclamau cu voce tare devotamentul față de statul monarhic, în timp ce târau la moarte soldați și polițiști în fiecare zi. În Irlanda de Nord, ca niciunde altundeva, simbolurile domniei Elisabetei, de la ecusoane până la cutiile poștale, erau subiect de controversă. Prefixul „regal" era fie termen mobilizator, fie motiv de contestare. Pe măsură ce în securitatea din zonă creștea, vizitele reginei în Irlanda de Nord au devenit mai dificile și mai scurte.

Amenințările concrete la persoana reginei erau acum cu mult mai ferme, toți erau conștienți de asta. Pe 13 iunie 1981, în timp ce regina mergea călare pe preaiubitul ei cal Burmese la parada „Trooping the Colours", un tânăr a tras cu arma în direcția ei; toți s-au gândit imediat că este un atac pus la cale de IRA. Dar s-a aflat că tânărul respectiv era bolnav mintal și că trăsese cu gloanțe oarbe; regina și-a păstrat sângele rece, precum și controlul asupra calului. Iar viața regală și-a continuat cursul. Apoi, în iulie, un alt om dezechilibrat psihic, Michael Fagan, a reușit să se cațere pe gardul de la Palatul Buckingham și să ajungă până aproape de dormitorul reginei. Din nou s-a pus problema „Oare este IRA?". Și din nou regina a manifestat o stăpânire de sine impresionantă; când a apărut Fagan, cu o mână însângerată pentru că se lovise de o scrumieră spartă, ea a reușit în cele din urmă să părăsească dormitorul și să plece după ajutor când el i-a cerut o țigară.

La numai câteva zile după incidentul cu Fagan, două bombe plasate de IRA au adus moartea aproape până la ușa din față a Palatului Buckingham. Pe 20 iulie, câțiva membri ai Cavaleriei Regale au fost

victimele unui atac cu bombă artizanală pe drumul către cazarma unde se realiza schimbul de gardă. Doi soldați au murit, alături de șapte cai. O altă bombă a explodat sub chioșcul fanfarei din Regent Park, unde muzicienii din „Royal Green Jackets” le cântau turiștilor și funcționarilor ieșiți de la serviciu. Cele două atacuri au ucis 11 oameni și i-au rănit pe alți 50.

Regina trăia într-o lume care îi punea la încercare, din ce în ce mai dur, mottoul intim, conform căruia „Trebuie să fiu văzută pentru a fi crezută”. Desigur, și politicienii erau supuși aceluiași tip de risc, cu mult înainte ca sediul din Downing Street să fie încercuit cu garduri securizate, iar Londra să răsune de zarva sirenelor de poliție ale motocicletelor ce escortează mașinile oficiale gonind în viteză prin trafic. Și, deși regina a fost întotdeauna păzită de unii dintre cei mai experimentați ofițeri din țară și a respectat la modul cel mai serios sfaturile lor, efortul de a asigura securitatea întregii familii regale a devenit încă și mai susținut. Însă chiar și în situațiile cu cel mai mare potențial de pericol, regina nu și-a amânat vizitele și nu a încetat să se arate în public.

Interludiu
Banii

Pe la mijlocul deceniului 1980, la palat s-a petrecut o discretă și aproape necunoscută revoluție, în care reformatorii au dat peste cap atmosfera veche de „conac de la țară” a Curții, preluând controlul asupra unei părți considerabile din procesul prin care guvernul controla activitatea monarhiei și sporindu-i radical eficiența. Întrebările ridicate de veniturile familiei regale au apărut cu regularitate în timpul domniei Elisabetei și, deși inițiativele adoptate la Whitehall pentru „a o ține pe regină departe de politică” aveau să calmeze lucrurile pentru o vreme, un rest de suspiciune a rămas întotdeauna pe agenda publică.

Costul real al monarhiei este un subiect exasperant de complex. Banii reginei provin din trei surse. Prima este lista civilă, fonduri care sunt plătite de Trezorerie

către monarhie pentru întreținere. La rândul lor, banii de la Trezorerie provin din veniturile domeniilor Coroanei – proprietăți deținute de monarhie –, dintre care cele mai multe sunt plătite direct la guvern. În al doilea rând, regina are proprietăți private care îi finanțează cea mai mare parte din restul cheltuielilor. Și, în al treilea rând, ea are și investiții private. (Aceste două tipuri de venituri sunt cunoscute sub numele comun de „Privy Purse" – „Punga privată" –, pe care mulți și-l imaginează ca fiind o poșetă imensă din catifea.) Toate aceste trei surse de venit își au originea întortocheată în hățișurile complicate ale istoriei.

Domeniile Coroanei cuprind pământurile deținute de regi și regine încă de la Cucerirea normandă din 1066 și, în unele cazuri, chiar dinaintea acestui moment. De-a lungul Evului Mediu, pe măsură ce începeau să crească treptat costurile conducerii unei țări din ce în ce mai populate și mai complicate, banii proveniți de pe aceste domenii au fost întrebuințați de conducători pentru a-și fonda propriul guvern, iar multe proprietăți le-au fost acordate nobililor în schimbul sprijinului acestora, mai ales când exista amenințarea răzvrătirii sau când monarhii mai slabi trebuiau să-și cumpere popularitatea. De-a lungul secolelor, anvergura acestor proprietăți, altădată vaste, ale Coroanei s-a diminuat. Însă chiar și în prezent ele însumează o suprafață deloc neglijabilă, valorând în jur de 6,6 miliarde de lire sterline și incluzând de toate, de la păduri și terenuri agricole până la unele dintre cele mai mari străzi din Londra. Domeniile Coroanei conțin 450 de ferme, numeroase hectare de pășuni scoțiene, mai mult de jumătate din țărmul Marii Britanii, tot ce înseamnă fundul mării pe o rază de până la 12 mile în larg, carierele ce produc piatra albă și fină de Portland, pe care s-a clădit o mare parte din grandoarea Marii Britanii, păduri imense din vestul țării și porțiuni întinse din Regent Street și St. James Street din cartierul londonez West End.

Inițial, veniturile erau colectate pur și simplu de către Coroană, dar, în 1760, George al III-lea a fost de acord să i le cedeze guvernului său, în schimbul unei

„liste civile”, prin care Parlamentul îi achita cheltuielile. (De pildă, din 2000 până în 2010, domeniile Coroanei au virat către Trezorerie 1,9 miliarde de lire sterline.) Însă acest proces le permitea parlamentarilor să monitorizeze regulat cheltuielile regale și, astfel, să le pună în discuție, fenomen care a furnizat încă un motiv pentru a pune în discuție monarhia însăși. Prințul Charles, bunăoară, s-a războit îndelung cu această discrepanță și, fiind unul dintre cei mai cheltuitori și mai ambițioși membri ai familiei, preferă ca veniturile domeniilor regale să se reîntoarcă la familia regală, oferindu-i astfel independența față de politicieni. Este puțin probabil că i se va îndeplini această dorință.

Decenii întregi, lista civilă a constituit o problemă sâcâitoare pentru regină și miniștrii ei. Inflația, combinată cu o presă mult mai agresivă, au transformat creșterile anuale într-o „rană deschisă din ce în ce mai dureroasă”, în cuvintele unui om din interior. În fiecare an, acestea au reprezentat subiect de prima pagină, referindu-se la „creșterea de salariu” a reginei și la extravaganțele Windsorilor. De pildă, în timpul anilor ’80, dominați de Margaret Thatcher, toți britanicii au fost evaluați riguros în numele eficienței, așa că mulți s-au întrebat de ce nu este supus verificărilor și acest sistem caduc. Între timp, întreaga chestiune s-a complicat din cauza celei de-a doua surse de venit regal, averea personală a reginei, la care s-a adăugat dilema dacă ea să plătească sau nu impozite pe venit.

Averea privată a familiei regale este un amestec încâlcit între posesiunile care îi aparțin ei, posesiunile care îi aparțin Coroanei și posesiunile care se află undeva la mijloc. Minunatele tablouri și bijuterii sunt ale reginei în sensul că ea se uită la ele sau le poartă oricând dorește. Însă nu le poate vinde. Ele sunt transmise mai departe, unele pentru uz privat, altele pentru a fi admirate în spații publice. Printre castelele și palatele deținute se numără și unele în care nu a locuit niciodată vreun membru al familiei regale, dar și case de la țară care se află în proprietatea lor privată.

Principala sursă de venit independentă a reginei provine de la Ducatul de Lancaster. Cu origini care datează din vremea unei donații de pământ oferite de Henric al III-lea în 1265, ducatul conține acum terenuri agricole în nordul Angliei, clădiri extrem de valoroase în Londra între Strand și Tamisa, birouri și magazine în multe orașe britanice, micuța gară victoriană care apare în filmele cu Harry Potter și multe altele. Fiind mai mic decât domeniile regale, valoarea Ducatului se ridica la 323 de milioane de lire sterline în anul 2009, iar în prezent alimentează („Punga privată" – contul reginei) cu puțin peste 13 milioane de lire sterline pe an. În afară de aceasta, îi subvenționează pe toți membrii familiei regale, cu excepția reginei, a Prințului Philip și a Prințului de Wales. (Ducatul de Cornwall, fondat de Eduard al III-lea în 1337, furnizează veniturile pentru Prințul de Wales și familia sa; veniturile sale sunt puțin mai mari decât acelea din Lancaster, în jur de 15 milioane de lire sterline pe an. Ca și în cazul reginei, prințul nu poate face profit prin vânzarea bunurilor ducatului.)

Regina deține și investiții private, deși nimeni nu le cunoaște valoarea. (În 1993, Lordul Airlie, pe atunci Lord Șambelan, a declarat cu acordul reginei că cea mai mică dintre sumele avansate public, și anume 100 de milioane de lire sterline, este „exagerată în mod grosolan".) Însă, indiferent la cât se ridică averea reginei, sondajele de opinie din 1990 demonstrează în mod elocvent o creștere în ostilitatea publicului față de scutirea de taxe de care beneficiază regina, determinându-i pe unii să tragă concluzia că familia regală constituie un lux pe care țara nu și-l poate permite.[162] Nu este greu de văzut cât de periculoasă se poate dovedi pentru viitorul monarhiei această combinație de sentimente și succesiunea de scandaluri implicându-i pe membrii familiei regale, cel puțin dacă este considerată drept un grandios și relativ costisitor proiect național. Anii amintiți au fost o perioadă cu adevărat dificilă pentru regină și pentru misiunea căreia i s-a dedicat ea încă din adolescență. Însă, în cele din urmă, aceste chestiuni financiare nu

au afectat serios monarhia, o realizare care merită să le fie atribuită, mai presus de oricine altcineva, celor doi reformatori regali, Lordul Airlie și Sir Michael Peat.

David Ogilvy, cel de-al 13-lea Conte de Airlie, este o figură emblematică în povestea familiei regale către sfârșitul secolului XX. Un bărbat înalt și frumos, îmbrăcat impecabil și vorbind răspicat, el este aproape necunoscut publicului larg, așa cum a vrut el însuși. Airlie, din aceeași generație cu regina, este un nobil scoțian, proprietar de pământuri și absolvent la Eton; a servit în Garda Scoțiană în timpul războiului și are proprietăți în Angus, nu departe de Balmoral. A devenit de timpuriu prieten al familiei regale și a avut o îndelungată carieră de bancher, finalizată în noiembrie 1984, când a părăsit conducerea de la Schroders și s-a dus să lucreze la palat. Erau vremurile în care radicalismul lui Margaret Thatcher atingea cele mai înalte cote, așa că nu este deloc de mirare dacă unui bancher i s-a părut că monarhia este cu mult înaintea vremurilor sale. Cheltuielile Administrației regale depășeau cu mult veniturile reginei, iar ea se afundase din ce în ce mai mult în fondurile de rezervă, și-așa reduse; privind retrospectiv, o persoană care a lucrat pentru familia regală în acele vremuri spunea: „Pur și simplu, ni se terminaseră banii."

Airlie a sugerat ca regina să apeleze la consultanți din exterior. Firma Peat Marwick Mitchell (acum KPMG) a fost aleasă pentru a realiza „o revizuire completă, de la un capăt la altul, fără nicio rezervă". Pentru o companie obișnuită să lucreze numai în domeniul privat, în stil clasic, această colaborare a constituit un pas important. Însă persoana desemnată să se ocupe de revizuire, Sir Michael Peat, era mult mai mult decât un simplu contabil. Educat la Eton și Oxford, avându-l ca străbunic pe fondatorul firmei, Peat era un bărbat chel, uscățiv și extrem de inteligent și de îndrăzneț. Și el avea relații cu familia regală; în tinerețe, lucrase cu tatăl lui la auditarea „Pungii private", muncind la palat cu normă întreagă. În vara anului 1986, Peat și Airlie au declanșat un fel de

revoluție de tip Thatcher, însă la scară privată, în interiorul Palatului Buckingham. Faptul că în anul 2012 monarhia pare să se afle într-o bună stare financiară nu i se datorează în întregime reginei: aghiotanții ei au jucat un rol important în această poveste.

Până la sfârșitul anului 1986, Peat și echipa lui produseseră un raport de 1.380 de pagini, conținând 188 de soluții detaliate, de la reducerea personalului de serviciu și administrație până la metode mai ieftine de petrecere a timpului liber. „Ca un cuțit tăind o bucată de unt" – așa a descris o sursă de la palat efectul lui Peat asupra finanțelor regale. În urma prezentării raportului, palatul a anulat contractele exagerate pentru aprovizionarea cu hrană și transport, a pus capăt unei serii de mici acte de corupție, și-a adus noi manageri și funcționari mai competenți, a tăiat costurile piperate și și-a reluat multe dintre funcțiunile asigurate până atunci de către guvern. Mulți oameni care făceau parte din echipa veche și care conduseseră atâta amar de vreme Administrația regală au dispărut aproape cu toții.

După cum remarca un observator, vechea gardă era amabilă și fermecătoare în felul ei, cu încălțările mereu lustruite orbitor de către valeți. Era compusă din tovarăși buni de masă la dineuri, arătându-se mereu disponibili pentru a însoți familia regală la vânătoare sau pescuit, la Balmoral sau la Sandringham. Însă îi permiseseră statului să preia din ce în ce mai multe atribuții legate de administrarea monarhiei, ducând astfel la pierderea independenței, a energiei și a spiritului de inițiativă la palat, o formă de „osificare politicoasă". Spre sfârșitul anilor 1970, premierul laburist Jim Callaghan a dorit să naționalizeze complet administrarea monarhiei, punând-o sub conducerea unui Departament al Afacerilor Regale. Airlie și Peat aveau de gând să meargă în direcția diametral opusă și să elibereze Administrația regală de controlul direct al Trezoreriei. Într-un sens care nu a fost înțeles niciodată pe deplin, ei au privatizat-o pe regină.

Cei doi au început prin a negocia o nouă înțelegere cu Trezoreria, pe care au șocat-o în 1990, în timpul ultimelor luni de mandat ale lui Margaret Thatcher. Un înalt oficial, care a fost implicat în primele runde de negocieri referitoare la finanțele reginei, insistă asupra următoarelor: „Atitudinea Trezoreriei nu era aceea că am fi vrut să facem economii pe seama listei civile pentru că, să fim sinceri, oricum era slab bugetată. Aceasta era o manevră a sistemului de a o proteja pe regină. Ne doream o listă civilă pe care s-o revizuim cât mai rar cu putință." Ca parte din înțelegere, regina era de acord să-i elimine de pe lista civilă pe membrii minori ai familiei regale, pe care să-i plătească din fondurile ei. De la acest moment înainte, numai ea, Prințul Philip și Regina-Mamă aveau să primească bani direct de la Trezorerie. Restul persoanelor din familia regală urmau să primească bani din veniturile ei private, în special din Ducatul de Lancaster. Însă efectul global a fost acela că lui Airlie și Peat li s-a dat șansa de a prelua ei înșiși cea mai mare parte din gestionarea afacerilor monarhiei. După cum spunea însuși Airlie, „voiam să fim stăpânii propriului nostru destin".

Înțelegerile anuale privitoare la lista civilă făcuseră imposibilă elaborarea unor planuri pe termen lung. Atât oficialii de la Whitehall, cât și aceia de la palat au decis că soluția evidentă ar fi o înțelegere pe zece ani. Principala provocare era găsirea unei căi de controlare a inflației. Aceasta crescuse rapid în ultimii ani și, din moment ce toată lumea se aștepta la o continuare a acestei tendințe, înțelegerea s-a bazat pe rata medie a inflației din deceniul anterior, de 7,5%. În realitate, pentru că inflația avea să scadă, înțelegerea a fost mult mai generoasă decât s-a avut în intenție, așa că regina a putut să strângă un surplus de bani gheață de 35 de milioane de lire sterline până în anul 2000. Însă după cei zece ani de belșug au urmat alți zece de penurie, iar surplusul – care fusese reinvestit – s-a dovedit de neprețuit.

Până în momentul în care guvernul de coaliție al lui David Cameron s-a uitat din nou prin registrele regale, în 2010, regina a primit anual o sumă

nemodificată, timp de 20 de ani. În culise, curtenii comentau că nicio o altă instituție a statului nu fusese în stare să supraviețuiască timp de două decenii cu un buget înghețat. Însă mult mai important este că, timp de 20 de ani – cuprinzând cea mai gravă criză pentru monarhie de la abdicare încoace –, regina a fost scutită de scandalurile anuale stârnite de presă și de politicienii republicani cu referire la cheltuielile ei. Dacă reformatorii nu și-ar fi încheiat misiunea din anii 1980, seria de dezastre prin care a trecut familia regală ar fi condus la o severă spirală descendentă, care, deși nu ar fi atras după sine dispariția monarhiei britanice, cu siguranță că ar fi cauzat o diminuare radicală a importanței acesteia.

În 1989–1990, Airlie și Peat au reușit și să recupereze controlul asupra palatelor importante de pe Whitehall. Lordul Șambelan avea acum în responsabilitatea sa Palatul Buckingham, Palatul St. James, Clarence House și Castelul Windsor. Costurile administrării reședințelor regale a fost diminuat la maximum, în vreme ce numărul angajaților a sporit simțitor. De altfel, Peat a mărit dimensiunea mașinăriei regale, însă a distribuit costurile, storcând fonduri din ceea ce el obișnuia să numească „rezerva de ineficiență” – costurile umflate și inutile generate de greșelile de management ale funcționarilor guvernamentali. Pentru Administrația regală, această schimbare a reprezentat un pariu uriaș. Așa cum spunea unul dintre cei implicați în acest proces, „a trebuit să ne adunăm o echipă aproape peste noapte. Nu aveam pe nimeni – aveam doar un instalator cam ciudat, însă trebuia s-o luăm de la capăt”.

Regina, acționând ca un președinte al consiliului de administrație, s-a implicat masiv în toate etapele acestui proces. O persoană care a lucrat îndeaproape cu ea în acea perioadă declara: „Regina seamănă foarte mult cu un om de afaceri. Trebuie să-i trimiți un memo dacă vrei ceva, iar a doua zi primești răspuns – în maximum 24 de ore. Este o persoană extrem de atentă și inteligentă; și, de câte ori mergeam la ea, trebuia să-mi aduc aminte că are mai multă experiență decât oricine altcineva și că știa mai

multe decât mine. La finalul fiecărei discuții cu ea mă simțeam întotdeauna mai bine. Este foarte calmă, gândește la rece și se controlează extrem de bine în astfel de situații.”

Airlie a mai generat și alte schimbări semnificative în structura micului stat-în-stat al reginei. Poate că cea mai importantă a fost redefinirea rolului jucat de Lordul Șambelan, care a devenit director executiv sau un fel de mini-premier, conducând un comitet lunar de cinci șefi de departamente diferite. Rolul său este dificil de descris, însă pare să aibă în vedere un amestec de management strategic, consiliere a reginei, legătură între ea și Prințul de Wales și conducerea operațiunilor. Fișa postului oficială enumeră două calități care sunt importante în mod deosebit: Lordul Șambelan trebuie „să aibă încrederea reginei” și să dovedească „o abordare înțeleaptă și echilibrată” asupra sarcinii sale.

De obicei, această funcție îi este încredințată unui bărbat, aristocrat, aflat aproape de vârsta pensionării. Lorzii Șambelani nu declară limpede cine anume i-a recomandat pentru funcție, însă întotdeauna trebuie să se vadă cu regina și să-i răspundă acesteia la întrebări înainte de numirea în funcție. Ea i-a spus unuia dintre aceștia: „Ca să-mi pot face treaba foarte bine, am nevoie de oameni foarte pricepuți care să lucreze pentru mine; și trebuie să avem și o atmosferă plăcută în jurul nostru pentru că, într-o asemenea atmosferă, oamenii își dau silința să facă totul cât mai bine.” Dacă aceasta înseamnă că funcția este una elegantă, atunci da, într-adevăr, așa este. Dar dacă ne imaginăm că ar fi și o funcție frumoasă, atunci trebuie admis că lucrurile nu stau întotdeauna așa. Până în 1968, Lordul Șambelan, asistat de foști ofițeri din Marină cu vederi conservatoare, era responsabil inclusiv pentru cenzurarea pieselor de teatru. Ceva mai recent, Lorzii Șambelani au fost aceia care i-au adus la cunoștință reginei unele dintre cele mai triste știri și mai dificile decizii în privința familiei sale, care adeseori presupuneau o discuție directă și sinceră despre unele dintre năzbâtiile copiilor ei.

La cererea reginei, Airlie s-a ocupat și de alte chestiuni majore, cum ar fi aceea legată de propunerea ca regina să plătească taxe. Pentru început, Airlie a insistat în discuțiile sale cu guvernul ca regina să nu plătească taxă de succesiune pentru „moștenirile de la suveran la suveran"; scutirea de această taxă asigura faptul că domeniile regale puteau să fie trecute de la un domnitor la altul fără să fie alterate. Trezoreria a fost de acord, însă nici în ziua de azi decizia respectivă nu este acceptată de toată lumea. Mai mult decât atât, Airlie a propus ca regina să plătească impozit pe venit și pe câștigurile din capital în privința veniturilor ei din Ducatul de Lancaster și alte investiții private. Guvernul a fost de acord și cu această propunere.

În cele din urmă, costul presupus de monarhie nu reprezintă o problemă economică serioasă pentru țară. Problema nu au reprezentat-o de fapt rigorismul autosuficient al curtenilor de modă veche, nici numărul excesiv de servitori, traficul necontrolat de favoruri și servicii și obscuritatea generalizată a unor proprietăți neevaluate, precum Colecția regală. Ci, așa cum aveau să descopere parlamentarii în scandalul cheltuielilor din 2009, chestiunile care păreau, comparativ, minore erau cât pe ce să distrugă reputația unei întregi instituții.

Așadar, în urma bilanțului, cât de mult îi costă monarhia pe britanici? În cartea ei din 1959 intitulată *How the Queen Reigns,* jurnalista Dorothy Laird a calculat că alocația reginei asigurată de guvern „se ridică la o sumă situată între 2 și 2,5 penny de persoană (cetățean al Regatului Unit) în fiecare an. Adică prețul unei țigări"[163]. Pe baza unui calcul similar – adică luând în calcul alocația de la guvern, lista civilă și anuitățile –, ceea ce guvernul descrie ca fiind sprijinul financiar total pe care i-l alocă reginei ca șef al statului (32,8 milioane de lire sterline în anul 2011) se ridică în prezent la costul a două țigări. Mai mult decât atât, acum regina plătește o sumă serioasă pe post de impozite pe averea ei personală, lucru pe care nu-l făcea în 1959.

Privind în fruntea listei cheltuielilor, observăm că suma alocată pentru divertisment și salariile Administrației regale, comparativ cu alte salarii londoneze, demonstrează faptul că regina nu cheltuiește mai mult decât în trecut; ba chiar consumă mai puțini bani. Însă cel mai important lucru privitor la comparația cu prețul unei țigări – poate că în ziua de azi ar fi mai adecvat să spunem că prețul pe cap de locuitor este mai puțin decât costul unui cappuccino dintr-un mare lanț de cafenele – este acela că se dovedește a fi foarte mic, în special când îl comparăm cu suma dureroasă de 23.000 de lire sterline, reprezentând partea pe care trebuie s-o plătească fiecare britanic din datoria națională.

În anii 2010–2011, întrebările privitoare la modul în care este finanțată monarhia britanică au reapărut și, ca de fiecare dată, regina a fost implicată direct în dispute. La puțin timp după alegerile din 2010, cabinetul premierului David Cameron a venit cu ideea ca monarhia să fie plătită cu un procent din veniturile domeniilor regale – mai precis, 15% –, în locul soluției ca parlamentarii să voteze o anumită sumă o dată la fiecare 10 ani. În acest fel, decizia finanțării ar fi desprinsă cu totul de dependența politică. Însă această abordare a ridicat două obiecții evidente. În primul rând, va avea efectul îndepărtării finanțelor monarhiei de sub privirile Parlamentului, astfel ascunzându-se de controlul public? În al doilea rând, dacă domeniile regale ar fi bine conduse (iar ele chiar dețin potențialul de a furniza noi venituri importante, cum ar fi din centralele eoliene plasate în largul mării), atunci Coroana nu va deveni chiar și mai bogată? Pentru a rezolva aceste chestiuni, regina a fost de acord cu evaluarea pe viitor a cheltuielilor ei într-un ritm anual de către un comitet format din parlamentari. Iar pentru a o preveni pe regină sau pe succesorul ei să se îmbogățească și mai mult din profituri ulterioare, monarhia a fost de acord să stabilească un sistem de control asupra banilor depozitați în rezerve.

Un demnitar de la palat a declarat că, prin această evaluare, regina era asigurată că ar fi neînțelept din

partea ei să încerce vreo fraudă în viitor; așa cum spunea cineva, „ea știe foarte bine că domnește prin consimțământ”. Iar regina nu pare să fie atașată de bani, după cum o demonstrează însuși faptul că a fost de acord cu atâtea schimbări revoluționare – închiderea listei civile, acordul de a fi impozitată și asumarea unei responsabilități mai mari în privința cheltuielilor Administrației regale. Între timp, veniturile din investiții private rămân importante pentru ea – însă numai pentru a-i finanța continuarea implicării în creșterea cailor și cursele de cai.

Din moment ce noile aranjamente consimțite de regină vor fi valabile și în timpul domniei următorului monarh, există șanse cât se poate de rezonabile ca îndelungata și controversata problemă a plăților către monarhia britanică să fi fost rezolvată definitiv. Însă aceasta presupune o gestionare responsabilă a finanțelor familiei regale; dacă vreun monarh ulterior va fi perceput drept un risipitor, mai ales în vremuri grele, atunci, fără îndoială, politicienii vor reveni asupra acestei chestiuni. Este un semn al acestor vremuri că monarhia, ale cărei surse de venit au constituit mult timp un subiect tabu, se află acum sub ochii vigilenți ai statului, la fel ca oricare altă companie aflată sub supravegherea guvernului.

Partea a V-a
ÎN MIJLOCUL VÂRTEJULUI

O gamă variată de politicieni experimentați, funcționari și curteni care au observat direct relația reginei cu Margaret Thatcher sunt de acord asupra unui fapt: a fost o relație (pauză lungă, expresie chinuită…) „dificilă”. Iată două femei cam de aceeași vârstă, însă cu un profil extrem de diferit; anterior necunoscându-se una pe alta, au fost aduse laolaltă de cei mai tumultuoși și mai conflictuali ani ai politicii postbelice.

Printre cei mai radicali gânditori din era Thatcher se numărau unii al căror dispreț pentru instituțiile vechi și perimate ale unei țări extenuate și mult prea socialiste atingea inclusiv instituția monarhiei. Aceștia tindeau să creadă (în mod naiv) că Statele Unite reprezintă un veritabil model politic și economic, cultivând o meritocrație energizantă și înviorătoare, în care averile se construiau, nu erau moștenite. Acestor gânditori nu le plăcea faptul că regina îi tolera pe dictatorii de stânga din Commonwealth și nu mai suportau viața fără griji și ritualurile neschimbate ale Curții, așa cum nu-i mai agreau nici pe directorii de la BBC sau pe profesorii universitari încremeniți în funcție. Tineri înflăcărați formând faimoase *think tanks* vedeau în „Margaret” pe autentica lor regină și chiar și mentorii mai vârstnici ai Dreptei, precum Enoch Powell, avertizau că ambițiile reginei în politica de peste hotare nu reprezentau altceva decât mândrie și infatuare. În anii 1970, Stânga marxistă luase monarhia în derâdere, iar regina era ironizată în inscripțiile de pe tricourile punk. În anii 1980, ostilitatea radicalilor de dreapta era la fel de serioasă. Printr-o întorsătură ciudată a

situației, pe atunci mulți stângiști începeau să creadă că, în secret, regina era de partea lor.

În ceea ce-o privește pe Margaret Thatcher, nici ea nu dăduse dovezi că ar fi împotriva reginei, cel puțin nu în public. În memoriile sale, declară că „poveștile despre ciocnirile dintre «cele două femei puternice» sunau mult prea bine ca să nu fie puse în circulație" și că ea însăși o lăuda pe regină pentru felul în care conducea audiențele săptămânale. Acestea, spune Lady Thatcher, nu erau deloc o formalitate: „Sunt ca niște întâlniri de afaceri, iar Majestatea Sa demonstrează o înțelegere formidabilă a problemelor curente și o experiență considerabilă."[164] Revoluționara conservatoare a manifestat un respect și o scrupulozitate atât de mari față de monarhul ei, încât o astfel de atitudine ni se pare jenantă. În fața reginei, Thatcher făcea o reverență mult mai umilă decât ar fi fost cazul. „A fost cea mai scorțoasă dintre toate relațiile. Ea era extrem de respectuoasă, mult prea respectuoasă. Regina nu cerea niciodată atât de mult respect" declară un martor care le-a studiat multă vreme. „Regina a emis unele dintre cele mai pătrunzătoare și mai amuzante replici despre Thatcher", spune un prieten de familie.

De-a lungul domniei sale de până atunci, regina a avut drept premieri bărbați, fie mai vârstnici decât ea, deci datorându-le ascultare, fie mai tineri, necesitând un sprijin empatic și aproape matern din partea ei. Însă de data aceasta lucrurile stăteau cu totul altfel. Câteva surse de rang înalt de la Whitehall consideră că la început a existat o oarecare „rigiditate" între regină și doamna Thatcher. Unii spun că li se părea ciudat, din punct de vedere organizatoric, ca în vârful ierarhiei vieții britanice să se afle în același timp două femei, motiv pentru care cele două apăreau numai rareori împreună. Au existat de la început discuții sincere privitoare la care dintre ele să meargă la diferitele evenimente naționale. Unii oficiali își amintesc de organizarea unor ședințe speciale pentru a verifica dacă ținuta doamnei premier se aseamănă în vreun fel cu a reginei; alții spun că nu s-a discutat

vreodată pe asemenea subiecte. Iar refuzul doamnei Thatcher de a pleca „cu restul doamnelor” la terminarea dineului a cauzat numeroase discuții înainte de a fi invitată la Balmoral, unde mesele servite neprotocolar constituiau o soluție evidentă.

Din fericire, relația a beneficiat de-a lungul vremii de câteva situații detensionante, cele mai eficiente fiind opera lui Denis Thatcher, al cărui rolul de consort al doamnei premier nu se deosebea foarte mult de acela jucat de Prințul Philip. Și el a înțeles să intervină pentru a-și proteja soția în momentele sociale complicate și, de asemenea, s-a retras discret pe fundal atunci când ea avea de rezolvat chestiuni de stat importante. Denis Thatcher se înțelegea foarte bine cu Regina-Mamă, se bucura de un pahar cu băutură bună la fel de mult ca aceasta și era extrem de scrupulos în privința protocolului regal. Această conduită a ușurat întrucâtva vizitele anuale la Balmoral, deși, spre deosebire de ceilalți premieri, mereu nerăbdătoarea Margaret Thatcher se folosea de excursia din nordul Scoției pentru a ajunge mai repede la chestiunile serioase. Înainte de a ajunge la Balmoral, ea îi vizita pe oficialii conservatori din Edinburgh, stătea de vorbă cu Sir Hector Laing, genialul senior al conservatorismului scoțian, găzduită pe proprietatea acestuia, și uneori reușea să organizeze o întâlnire cu reprezentanții conservatorilor scoțieni din aripa North East Scottish Conservatives.

Această dăruire față de gestionarea eficientă a timpului a fost observată, uneori cu amuzament ironic, și la palat. Imediat ce sosea acolo doamna Thatcher, se punea problema cum avea să fie tratată această persoană atât de urbană și de concentrată asupra muncii. Întrebată dacă doamna premier va însoți restul grupului în plimbarea pe deal, regina a replicat sec: „Vei descoperi probabil că doamna Thatcher nu merge decât pe drumuri asfaltate. Iar mai târziu, când Denis Thatcher i-a sugerat soției lui că era timpul să se retragă în dormitor – regina dă stingerea fix la ora 23:15 –, se pare că aceasta i-ar fi

replicat uimită: „În dormitor? Dar ce să facem acolo?”

După prima cină luată în clădirea principală de la Balmoral, un eveniment festiv, cu oaspeți locali, a urmat o a doua serată, parte din ritual, constând într-o masă la iarbă verde, organizată în principal de Prințul Philip. Se desfășoară lângă o cabană de țară, iar uneori lângă o casă de vacanță, aflate pe domeniul respectiv, și începe cu urcarea ducelui la volanul unui Land Rover dotat cu o remorcă specială, încărcată cu tacâmuri, veselă, pahare, băutură și mâncare. „Când ajungi acolo, îl observi pe Prințul Philip bombănind în timp ce pregătește grătarul, iar regina așterne cuțitele și furculițele, valeții toarnă whisky; nu se mai ține cont deloc de ordinea ierarhică la masă”, a povestit unul dintre participanții la aceste mese. Prințul Philip vine apoi cu o friptură minunat gătită, dar lăsată mai în sânge, „lucru care nu-i convine deloc lui Margaret, pentru că ei nu-i place carnea crudă”, iar regina se asigură că aceasta se va așeza lângă un oaspete nou sau tânăr, ca să se relaxeze unul pe celălalt. Un alt vizitator își amintește că „m-am simțit ca și cum aș fi intrat într-o altă lume, ireală”, în care Prințul Philip și regina „se jucau de-a oamenii normali”.

Odată, când regina a început să strângă farfuriile murdare, doamna Thatcher, supărată să-și vadă suverana executând ea însăși o treabă umilitoare, i-a sărit în ajutor. Însă regina a șuierat: „Să-i spună cineva femeii ăsteia să stea jos!” Anecdota pare emblematică pentru relația lor: un premier cu un ascuțit simț al autorității și al respectului încercând să fie de ajutor și o regină care nu-și poate reprima iritarea provocată de o asemenea persoană. O poveste similară circulă în legătură cu serata anuală organizată la Palatul Buckingham în onoarea ambasadorilor, un eveniment-mamut cu durata de două ore, extrem de aglomerat și înăbușitor. La un astfel de eveniment, doamna Thatcher a simțit că i se face rău și a trebuit să se așeze. În anul următor, i s-a întâmplat din nou același lucru. Regina, mai rezistentă din punct de vedere fizic, s-a îndreptat, după cum povestește un martor, „ca un spărgător de gheață” prin mulțime până

la doamna premier, i-a aruncat o privire calmă, apoi a spus: „Ia te uită! Iarăși a naufragiat.”

Pe măsură ce treceau anii de mandat ai doamnei Thatcher, regina s-a obișnuit din ce în ce mai mult cu ea, iar între ele s-a clădit treptat o admirație reciprocă. Un înalt oficial de la Palatul Buckingham de la acea vreme își aduce aminte că l-a șocat să observe cât de serioase erau discuțiile dintre ele. Un altul spune: „Regina înțelegea întotdeauna ce are în vedere Margaret Thatcher. Înțelegea că un astfel de premier era cât se poate de necesar.” Un alt curtean cu vechime își aduce aminte că a organizat un prânz privat pentru regină și Lady Thatcher, după retragerea acesteia din urmă, și a descoperit că „regina ținea mult mai mult la Margaret decât mi-aș fi închipuit, deși se distra pe seama ei”. În timpul aceluiași prânz, când fosta doamnă premier a început să peroreze la masă despre cum s-ar purta ea cu sindicatele dacă s-ar mai afla în fruntea guvernului, regina a spus calm: „Ei bine, cred că este timpul să ne retragem”. Un alt fost consilier declară că regina o admira enorm pentru faptul de a-și fi câștigat prin forțe proprii fiecare etapă din carieră: „Deși este o persoană care și-a moștenit poziția, regina este interesată de meritocrați.”

Cea mai interesantă întrebare este dacă familia regală s-a opus în vreun fel principiilor revoluției conservatoare inițiate de Thatcher. Admiratorii sinceri ai guvernului ei și câțiva oameni de stânga au suspectat mereu că au existat împotriviri. Ca dovadă, unii indică faptul că Prințul Charles a început să fie interesat de săracii din marile orașe. Lordul Charteris, secretarul personal care probabil că o cunoaște pe regină mai bine decât toți predecesorii și succesorii săi, i-a declarat istoricului Peter Hennessy următoarele atunci când s-a pensionat: „Ai putea crede că regina preferă un oarecare consens politic, mai degrabă decât polarizările, și cred că o astfel de teorie este adevărată, deși nu am informații concrete în această privință. [În legătură cu această ultimă observație, Hennessy este de părere că Charteris minte.] Însă dacă te-ai afla în poziția reginei, asta înseamnă că ești titularul, conducătorul simbolic al

țării, prin urmare, cu cât se produc mai puține dispute în țara respectivă, cu atât mai liniștit și mai confortabil te simți, ceea ce este absolut firesc.”[165]

O versiune mult mai tăioasă asupra acestui punct de vedere a ieșit la suprafață în iulie 1986, într-o știre de prima pagină din *Sunday Times,* publicație deținută de republicanul australiano-american Rupert Murdoch. Michael Shea, secretarul de presă din acea vreme al reginei, i-a acordat un amplu interviu jurnalistului Simon Freeman și a fost atât de mândru de această realizare, încât li s-a lăudat altor oficiali de la Palatul Buckingham că în ziarul de duminică dimineața a apărut ceva „foarte bun”. Andrew Neil, editorul ziarului, l-a adus pe experimentatul editorialist politic Michael Jones pentru a lucra cu Freeman, iar rezultatul părea a fi unul senzațional.

Regina, se spunea în articol, o considera pe Thatcher ca fiind nepăsătoare, certăreață și total împotriva diviziunii sociale pe clase. Mai mult, regina își făcea griji în privința atmosferei sociale a țării, dată fiind greva minerilor, nu era mulțumită de acordul încheiat de Marea Britanie cu SUA pentru a-i găzdui acestei țări bazele aeriene de unde au plecat atacurile împotriva Libiei cu un an înainte și nici nu era de acord cu Thatcher în privința problemei controversate a sancțiunilor aplicate regimului de apartheid din Africa de Sud. (Se pare că regina susținea facțiunea – ce constituia o majoritate în rândul membrilor din Commonwealth – care se pronunțase în favoarea sancțiunilor, spre deosebire de premier.) Regina, mai spunea ziarul, era pe cale să declanșeze un adevărat război: ea era „un adversar politic inteligent, cât se poate de pregătită să pună la pământ cabinetul dacă o va provoca cineva de acolo”. Pentru a confirma aceste afirmații, ziarul insista că analiza complexă pe care jurnaliștii săi o realizaseră cu privire la concepțiile reginei favorabile consensului și nefavorabile programului Thatcher fuseseră atent verificate de echipa de la palat și că aceasta însăși era pe deplin conștientă că aceste afirmații vor fi publicate.

Articolul respectiv a provocat pierderi considerabile, mai ales pentru că făcea referire directă la statutul constituțional al reginei. Când știrea a ieșit în public, Thatcher se afla la Edinburgh, participând, alături de regină, la Jocurile Commonwealth și fiind cazată alături de suverană la Palatul Holyroodhouse. Desfășurarea Jocurilor a fost grav afectată de decizia multor țări participante de a nu mai lua parte la eveniment în semn de protest față de politica adoptată de doamna Thatcher cu privire la Africa de Sud. Regina l-a plasat la masă pe Michael Shea între ea și premier. După ce Shea și-a cerut scuze de la doamna Thatcher, după cum avea să povestească el însuși mai târziu, ea l-a bătut prietenește pe braț și i-a spus: „Dragă, nu-ți face griji în privința asta. Știu prea bine că sunt numai niște absurdități.” Inevitabil, a izbucnit un scandal serios. Shea a negat cu totul întreaga poveste, declarând că afirmațiile „atribuite reginei față de politicile guvernului sunt întru totul nefundamentate”. Neil, de la *Sunday Times,* nu s-a lăsat și aproape că l-a acuzat pe secretarul personal al reginei, Sir William Heseltine, că a mințit în privința sursei de informații – o acuză care încă bântuie și în ziua de azi printre cercurile de la palat. Cu toate acestea, este sigur că Shea a fost acela care i-a dat ideea lui Freeman. După cum avea să-i povestească ulterior istoricului Ben Pimlott, el nu avusese anterior vreo discuție cu regina în acest sens, nici nu a auzit-o vreodată criticând-o pe doamna premier. Indiferent care ar fi adevărul în această poveste, este rezonabil să presupunem că, dacă regina ar fi vorbit direct despre sentimentele sale referitoare la premierii săi, atunci este posibil ca cineva să o fi auzit și, eventual, să fi dus vestea mai departe. Un vechi colaborator al palatului consideră că este puțin probabil ca regina să vorbească în termeni atât de duri despre Thatcher sau despre oricare alt premier: „Acest lucru i s-ar părea complet neconstituțional, pur și simplu ilegal.” Oficialii care lucrau la palat în acea vreme au simțit că Shea manifestă ușoare tendințe de megalomanie și că a fost manipulat să meargă mult prea departe cu declarațiile de către niște jurnaliști vicleni. Însă, așa

cum stau întotdeauna treburile la palat, nimic nu a răsuflat, iar Shea nu a fost niciodată criticat în public. Într-adevăr, la puțină vreme după aceea, el a părăsit funcția.

O persoană care a fost un observator atent și apropiat al acelui scandal confirmă faptul că regina este adepta consensului și declară că ea a auzit direct de la sursă de problemele cu care se confruntau familiile minerilor și ale altor entități defavorizate în zilele grevelor și protestelor de stradă, dar că în niciun caz nu dezaproba planurile doamnei Thatcher. „Ideea de a spune că nu există straturi sociale reprezintă practic o anatemă pentru familia regală. Membrii acestei familii nu ar fi niciodată de acord cu așa ceva. Însă venise vremea să se afirme o forță atât de puternică precum doamna Thatcher, iar eu cred că familia regală și în special regina i-au recunoscut măcar acest merit."

În general, relația dintre palat și guvern a fost una bună. Bernard Ingham, redutabilul și controversatul secretar de presă al doamnei Thatcher, era considerat un prieten apropiat de către consilierii reginei. Spre deosebire de premierii laburiști ulteriori, doamna Thatcher s-a asigurat că faptul că rămâne la un pahar sau două de whisky după audiențele săptămânale cu regina – „deși cu o oarecare nerăbdare", spune un martor – este perceput ca atare, ca o strângere a legăturii, de către oficialii de la Palatul Buckingham. Conform declarațiilor unor oficiali de la palat care au fost martori la evenimente, spre finalul mandatului de premier al doamnei Thatcher regina părea sincer întristată că aceasta va pleca. Într-adevăr, regina a decorat-o pe doamna Thatcher cu Ordinul de Merit – o distincție importantă și un adevărat cadou personal.

*

În timpul guvernării Thatcher, singurul mare eveniment pentru familia regală a fost căsătoria Prințului Charles, pe atunci în vârstă de 32 de ani, cu Lady Diana Spencer, pe 29 iulie 1981. Ajunsă subiect pentru extravagante relatări în presă, această nuntă, ca

și aceea a reginei, a avut loc în cursul unui an dificil. Nu austeritatea de după război a dominat anul 1981, ci ratele înalte ale șomajului, creșterea continuă a inflației și conflictele sociale din prima parte a guvernării Thatcher; acestea erau principalele probleme de care poporul avea nevoie să uite temporar printr-o distracție la nivel național. Și au primit exact ceea ce le trebuia.

Sosirea Dianei pe scena globală a marcat și o fază nouă în relația dintre familia regală și mass-media, care va fi dominată de povestea de iubire dintre Diana și popor, cu presa ca intermediar – terminându-se, evident, cu un dezastru. Robert Lacey, jurnalist și primul biograf al reginei, a rezumat situația în următorii termeni: „Cred că domnia Elisabetei a II-a va fi analizată retrospectiv nu neapărat în legătură cu marile crize politice, ci mai degrabă în termenii modului în care monarhia s-a adaptat la mass-media, în care aproape că a fost învinsă și distrusă de către mass-media – mă gândesc mai ales la ceea ce s-a întâmplat odată cu moartea Dianei –, dar după aceea s-a redresat și a ajuns în ape mai limpezi.”[166] Lacey argumentează, pe bună dreptate, că am putea analiza întreaga istorie a monarhiei din secolul XX în termenii luptei sale cu mass-media, de la exercițiul de redefinire a identității pus la cale de George al V-lea în 1917, trecând prin criza abdicării, prin lupta lui George al VI-lea de a-și susține discursurile în emisiunile radio, și până la emergența unei prese mai critice și chiar mai impertinente în perioada de după război.

Având numai 20 de ani când a ajuns pentru prima dată în atenția publicului, Diana era fiica unor părinți divorțați, însă ale căror familii aveau nenumărate legături cu Casa regală. Cu trei ani în urmă, sora ei mai mare se căsătorise cu Robert Fellowes, asistentul secretarului personal al reginei. Prințul Charles avusese o relație scurtă cu o altă soră, Sarah. Familia Spencer avea ea însăși sânge regal, legitim sau nelegitim, cu origini până în vremea Stuarților. Le era familiar universul vânătorii, al meciurilor de polo și al

vieții la țară. Iar tatăl Dianei, Lordul Spencer, servise la palat în primii ani de domnie ai lui George al VI-lea și ai reginei.

Diana nu avea un șir de alți iubiți care să-i fi întinat trecutul și să cauzeze probleme cu actul succesiunii. Părea ingenuă și, în ochii celor mai mulți oameni, constituia o alegere perfectă. El o întâlnise la puțină vreme după uciderea Lordului Mountbatten, când ea i-a mărturisit cât de trist și de însingurat i s-a părut el la înmormântare, iar acum cei doi păreau sincer îndrăgostiți. Charles se gândea serios la căsătorie ca fiind un angajament pentru toată viața; de asemenea, părea conștient că relația Dianei cu el reprezintă o alegere dificilă pentru ea. Evident că presa urma să fie nemiloasă, mai ales din moment ce problema referitoare la persoana care avea să fie aleasă de Charles pentru căsătorie fusese pentru mass-media o obsesie îndelungată. Și evident că, imediat ce Diana a vizitat Balmoral și Sandringham, iar vestea unei posibile relații a ieșit la iveală, ea a fost vânată de fotografi și a supraviețuit acestei hărțuiri cu zâmbetele ei timide și ochii plecați. Prințul a fost presat de familie și prieteni să se decidă cât mai repede cu putință și, după numai o scurtă ezitare, el și-a înaintat cererea în căsătorie. Deși cei doi s-au întâlnit numai de vreo douăzeci de ori înainte de a se căsători…

Privind retrospectiv, evenimentele ulterioare au făcut ca această căsătorie să reprezinte una dintre puținele afaceri britanice în continuare profitabile. Prințul Charles era cu 12 ani mai în vârstă decât aleasa lui și, în plus, avea gusturi mult mai tradiționale decât cei mai mulți dintre bărbații de vârsta sa. Afișa o expresie de pesimism profund și rămăsese apropiat de una dintre primele sale iubite, Camilla Parker Bowles, deși aceasta se căsătorise cu câțiva ani în urmă. Prințul era cultivat, sensibil, spiritual și cu simțul datoriei, deși detesta unele dintre obligațiile care veneau la pachet cu îndatoririle sale. Între momentul în care și-a adresat cererea în căsătorie și momentul propriu-zis al nunții, a lipsit din țară mai multe săptămâni, fiind plecat într-un extins turneu în Australia și America – exact genul de

datorie pentru îndeplinirea căreia fusese criticată mama lui atunci când, la puțină vreme după ce l-a născut, a pornit într-un turneu similar.

Dimpotrivă, Diana adoptase cu entuziasm cultura pop, intens afectivă, a anilor 1980. Singura ei experiență în lumea largă fusese aceea confortabilă a unei fete de bani gata din vestul Londrei, categorie satirizată la acea vreme cu apelativul „Sloane Rangers"[167]. Este imposibil ca ea să fi știut ce înseamnă cu adevărat să trăiești în familia Windsor. Date fiind diferențele substanțiale de vârstă, interese și educație, succesul căsniciei lor avea nevoie, inevitabil, de doze imense de optimism.

Convingerea că mariajul dintre Charles și Diana avea să fortifice semnificativ familia regală era împărtășită și de regină și de Ducele de Edinburgh, alături de nenumărați supuși care erau monarhiști fervenți, dar și de aproape întreaga presă, ca și de cuplul însuși. Singurele comentarii cârcotașe au venit din partea Stângii, care nu își dorea ca guvernul doamnei Thatcher, aflat pe atunci la cele mai scăzute cote de popularitate de dinaintea izbucnirii conflictului din Insulele Falkland, să câștige popularitate și susținere pe socoteala sărbătorii regale. În ziua evenimentului, Charles și Diana s-au bucurat de statutul lor de vedete internaționale – se estimează că aproape 750 de milioane de oameni din întreaga lume au urmărit ceremonia nupțială apoi au continuat să trăiască în următorii ani o viață de cuplu aparent fericit, aducându-l pe lume pe următorul moștenitor, Prințul William, cu o promptitudine lăudabilă.

Povestea din următorii ani a Prințului de Wales devine însăși povestea căsniciei sale. În spatele acesteia, însă, există o altă poveste, care poartă aproape tot atâta încărcătură constituțională: politica promovată de Prințul de Wales. În sensul obișnuit al politicii partizane, el nu deține niciun fel de opinii politice, deci evident că se înfurie atunci când se susține contrariul în ceea ce-l privește. S-a străduit din greu întreaga lui viață să evite etichetele politice sau intervențiile directe în cadrul principalelor teme ale

disputelor politice, cum ar fi economia, intrarea Marii Britanii în Comunitatea Europeană, Războiul din Irak sau dimensiunile forțelor armate britanice. Cu siguranță, prințul nu este un socialist. Însă are opinii clare într-o serie de privințe – cum ar fi mediul înconjurător – care se apropie de politica „adevărată” și devin din ce în ce mai apropiate de acest domeniu. Iar pe măsură ce îmbătrânește, opiniile lui devin din ce în ce mai conservatoare în privința chestiunilor asupra cărora deține o opinie fermă.

În anii guvernării Thatcher, opiniile personale l-au adus pe Charles în conflict cu conservatorii radicali mai degrabă decât cu socialiștii, iar în această perioadă și-a dezvoltat obiceiul de a le trimite scrisori critice miniștrilor săi. De asemenea, și-a petrecut un timp din ce în ce mai extins în activitățile sale caritabile, mai ales prin Fondul Prințului, ducând la asocierea cu exuberantul arhitect Rod Hackney, care se ocupă de partea mai radicală a proiectelor prințului. După ce o conversație pe care cei doi au purtat-o în tren a ajuns la urechile presei, confirmată apoi de către Hackney însuși, Charles s-a trezit în mijlocul unei dispute cât se poate de serioase. Potrivit publicației *Manchester Evening News,* el își făcea griji că va moșteni tronul unei Britanii divizate, împărțită între bogați și săraci. Această afirmație suna ca un atac la adresa premierului radical al Marii Britanii, așa că guvernul doamnei Thatcher s-a făcut foc și pară. Charles și-a cerut scuze de la premier, însă apoi a negat corectitudinea relatării: scriindu-i lui Hackney, spunea că afirmațiile atribuite lui erau „enunțuri evident politice pe care eu nu le-aș utiliza niciodată, dar niciodată, întrucât știu exact care vor fi reacțiile politice ulterioare. […] Este esențial ca eu să activez în acest domeniu al arhitecturii comunitare, al complexurilor de locuințe, al sărăciei etc., croindu-mi cu grijă calea pe terenul minat al politicii”[168].

Prințul și-a temperat oarecum pornirile, însă nu s-a lăsat deviat de la țelurile sale. A continuat să susțină cauza micilor întreprinderi și a regenerării economice, mai ales în zonele sărace locuite de populațiile de

culoare, și a cicălit-o pe doamna Thatcher să se întâlnească cu liderii comunităților minoritare, lucru cu care ea a fost de acord în cele din urmă, deși această inițiativă nu a fost urmată de măsuri mai ample. În timpul acestor ani, echipa prințului s-a extins ca mărime, iar el și-a stabilit carterul general la Highgrove, în Gloucestershire, și a început să se intereseze din ce în ce mai aproape de administrarea unei ferme imense deținute de Ducatul de Cornwall. Întâlnirile private dintre echipa de la Palatul Buckingham și aceea din Downing Street au dedicat din ce în ce mai mult timp discutării și aprecierii proiectelor gândite de Prințul Charles.

Însă regina s-a păstrat departe de controverse în vremea apogeului atins de guvernarea Thatcher. Nici până în ziua de azi nu știm dacă ea a empatizat cu „Doamna de Fier" sau cu criticii ei din Uniunea Europeană, nici dacă a emis comentarii cu privire la faptul că Marea Britanie – și ea însăși – și-ar fi pierdut suveranitatea în favoarea unui super-stat condus de la Bruxelles. Politicienii de stânga, dar și liberalii se vor fi convins în sinea lor că regina era de fapt împotriva thatcherismului. Satirele aservite politic din *Spitting Image* încurajau această idee înfățișând-o pe regină cu o insignă a Partidului Socialist al Muncitorilor și un bust al lui Lenin, o glumă destul de bună. Starea jalnică a Opoziției i-a determinat pe mulți să creadă că, pe căi destul de obscure, Coroana era un amortizor pentru miniștrii Coroanei, însă nimeni nu poate oferi dovezi solide pentru a susține o asemenea teorie. Iar respectul reginei pentru Margaret Thatcher este neîndoielnic: când doamna premier și-a pierdut slujba în circumstanțe foarte dramatice și umilitoare, regina și-a comunicat foarte limpede sentimentele puternice de compasiune pentru ea.

Izbucnirea furtunii

În vara anului 1987, biroul de presă de la palat putea să se aștepte, pe bună dreptate, la câțiva ani de liniște. În câteva dintre celelalte țări din

Commonwealth existau probleme, însă în Marea Britanie părea că se instalase un fel de epocă de aur pentru familia regală, un timp al reînnoirii și optimismului. Presa rămânea vrăjită de spectacolul oferit de Charles și Diana. Prinții William și Harry erau încă mici, iar mama lor nu mai arăta la fel de reținută sau de nefericită ca pe vremuri. În toamna anterioară, cuplul regal se descurcase de minune pe parcursul unui turneu în Peninsula Arabică și avea să uimească din nou presa cu vizita în Australia din luna ianuarie a anului următor, celebrând aniversarea a două secole de existență a acelei țări.

Între timp, Prințul Andrew se căsătorise cu o veche cunoștință de-a Dianei, Sarah Ferguson, care avea o legătură cu familia regală prin tatăl ei, amator de polo, așa că părea cât se poate de eligibilă pentru o asemenea căsătorie. Alintată „Fergie", a fost descrisă imediat în ziarele siropoase filoregale drept noul recrut regal, vesel și proaspăt, care avea să facă echipă cu Diana. Atunci când s-a căsătorit, în iulie 1986, Andrew a devenit Duce de York, un titlu cu semnificații speciale pentru Elisabeta și Regina-Mamă, pentru că fusese purtat de George al VI-lea și de tatăl său, de asemenea. Unii dintre apropiații familiei au crezut că Prințul Andrew, în ciuda buclucurilor în care intra uneori, a fost întotdeauna favoritul reginei. Iar această opinie devenea cât se poate de credibilă dacă îi urmăreai pe cei doi glumind și pălăvrăgind împreună.

Dispoziția sigură pe sine a Casei de Windsor s-a manifestat și în decizia de a realiza o emisiune televizată în 1987, sub conducerea Prințului Edward, cel mai mic dintre copiii reginei și un admirator entuziast al universului televizual. Emisiunea, intitulată *It's a Royal Knockout,* avea menirea de a prezenta noua generație de membri ai Casei regale în scheciuri cu vedete precum Rowan Atkinson, Meat Loaf și Barbara Windsor, iar încasările urmau să fie donate în scopuri caritabile. Câțiva dintre înalții oficiali de la palat, printre care și William Heseltine, secretarul personal al reginei, s-au opus acestei inițiative, dar nu s-a ținut cont de opinia lor.

Când a fost difuzată la televizor, emisiunea a fost întâmpinată cu o presă unanim defavorabilă. În special Prințesa Anne s-a simțit jignită, iar Prințul Edward, confruntat cu opiniile sarcastice ale jurnaliștilor, a părăsit furios conferința de presă care a urmat. Această experiență ar fi trebuit să constituie un semnal de alarmă pentru pericolele de a intra în jocul mediatic fără o pregătire cât se poate de serioasă. Însă avertismentele privitoare la schimbarea de atitudine a noii generații față de familia regală au fost în mare parte ignorate. „Exista un sentiment general că, din moment ce a fost realizată în scopuri caritabile, emisiunea era în regulă. Adevărul este că ne-am umflat în pene”, a recunoscut unul dintre cei implicați în realizarea ei.

Curând, acest eșec avea să se numere printre cele mai mici griji ale monarhiei. În culise avea loc o dramă cât se poate de cumplită, care urma să implice Casa de Windsor în cea mai gravă criză a sa de la abdicare și să întoarcă toate privirile către Palatul Buckingham, și aceasta într-o perioadă disperată, când opozițiile aproape că blocau orice reformă. Regina era de multă vreme nedumerită de comportamentul schimbător și straniu al Dianei, deși ea și Prințul Philip își dăduseră toată silința să o facă să se simtă bine în sânul familiei. Însă Charles și Diana erau profund nefericiți, mistuiți de suferința îndelungată a unui mariaj care eșua. Amândoi aveau aventuri extraconjugale. Charles era profund îndrăgostit de prima lui iubire, Camilla Parker Bowles, și se folosea de reședințele aristocrate și de prieteni discreți pentru a-și aranja întâlnirile secrete. Diana își găsise consolarea pentru singurătate în brațele lui James Hewitt, căpitan, apoi ale lui James Gilbey, dealer de mașini de lux. Prințul și prințesa se certau crunt, uneori în intimitate, în izolarea oferită de Highgrove, refugiul din Gloucestershire al Prințului de Wales, alteori de față cu străini, ajungând subiect de bârfă. Zvonurile și ecourile acestor probleme au început să iasă la suprafață, însă au rămas suficient de vagi încât regina și ducele să ignore ceea ce se petrecea de fapt.

Conform lui Jonathan Dimbleby, autor al biografiei lui Charles, niciunul dintre părinții lui nu a adus în discuțiile cu el problema căsniciei sau a comportamentului Dianei. O carte scrisă de jurnalistul Anthony Holden, care dezvăluia deja în 1988 o parte din această poveste, a fost ignorată. Nu fără motiv, mulți dintre cei de la palat considerau că dificultățile aveau să fie date uitării în curând – la urma urmei, multe alte căsnicii au trecut prin asemenea greutăți. „Nu am crezut că era cazul să supraestimăm drama relației dintre Prințul și Prințesa de Wales; toți știau că există probleme, însă nimeni nu și-a imaginat că se vor termina așa cum s-a întâmplat”, a mărturisit un înalt funcționar. Problemele personale din familia regală aveau să iasă la lumină într-un final, în 1992. Anul a început cu publicarea, în ianuarie, a unor fotografii mai vechi, dar încă jenante înfățișând-o pe Ducesa de York în vacanță cu un prieten texan, Steve Wyatt. Deși nu în mod explicit, imaginile demonstrau clar cât de instabilă era căsnicia ei cu Prințul Andrew, care era mai mereu plecat în misiunile sale navale. La puțină vreme după aceea, Prințul Andrew i-a comunicat mamei sale că mariajul său luase sfârșit.

Povestea cu adevărat dezastruoasă ce avea să urmeze a fost anticipată de alte fotografii publicate în presă, de data aceasta înfățișând-o pe Diana singură în timpul unei vizite în India. Într-unul dintre cele mai celebre instantanee, Diana apare așezată în fața Taj Mahalului, un monument închinat iubirii conjugale, arătând însingurată și părăsită. Cu un fler inegalabil pentru imagini sugestive, prințesa a colaborat efectiv cu fotografii acreditați pentru a transmite publicului acest mesaj.

În martie a sosit anunțul oficial că soții York urmau să divorțeze. Luna următoare aducea vestea că Prințesa Anne, cel mai discret și mai harnic dintre copiii reginei, avea să divorțeze de soțul ei, Mark Phillips. De parcă toate acestea nu ar fi fost suficient de rele, în iunie 1992 a urmat erupția cu adevărat vulcanică reprezentată de publicarea cărții lui Andrew Morton, *Diana, Her True Story* („Diana, adevărata ei poveste”). Această carte a schimbat totul. Și, întrucât

colaborase cu autorul – nu doar cu fotografii, ca până atunci –, Diana încălcase toate vechile reguli ale discreției.

Dacă Prințul și Prințesa de Wales ar fi trecut prin dificultăți conjugale cu douăzeci de ani mai devreme, probabil că ar fi fost ignorați de mass-media și li s-ar fi oferit timpul necesar pentru a-și rezolva problemele în discreția profundă a propriului cămin. Însă în anii 1980 această reticență deja nu mai era posibilă, mai ales că prințesa era dispusă să comunice atât de deschis. Ea crescuse în noul climat mediatic, dominat de strălucirea vedetelor, în care voyeurismul publicului și exhibiționismul celebrităților lâncezeau pe aceeași canapea, ca doi veri sărutându-se indecent. Nevoia periculoasă de a fi „înțeles” i s-a părut irezistibilă Dianei. Mai târziu, chiar și Prințul Charles – înțepat și ridiculizat toată viața lui de către o presă parțial amuzată, parțial cenzurată – avea să decidă să-și comunice propria versiune asupra poveștii.

În rândul oficialilor de la palat, anul 1992 este ținut minte ca fiind cea mai neagră perioadă din istoria monarhiei moderne – chiar mai sumbru decât zilele cu adevărat negre de după moartea Prințesei Diana, survenită în 1997. Nu mai ajuta la nimic faptul că povestea destrămării căsniciei sosea într-o vreme în care presa și publicul aveau nevoie de o diversiune de la politicile nepopulare și de la un trai din ce în ce mai greu. Marea Britanie se afla în pragul recesiunii și era guvernată de un premier cu probleme. Deși John Major și-a uimit adversarii și a câștigat detașat un mandat la alegerile naționale cu participare masivă, în primăvara anului 1992 el ajunsese să lucreze cu o majoritate slabă în Camera Comunelor și cu un partid divizat pe plan intern.

Probabil că peste douăzeci de ani se va vedea cu mai multă claritate ceea ce regina descria sec la acea vreme ca fiind un adevărat *annus horibilis*[169] pentru ea, cu o clarviziune teribilă. Succesiunea de divorțuri în familie, o presă din ce în ce mai intruzivă și mai nemiloasă, incendiul de la Castelul Windsor, care a pus paie pe focul dezbaterii publice referitoare la

finanțele regale, guvernul prea slab și nepopular pentru a-i oferi ajutor unei regine aflate în dificultate – toate acestea reprezentau un ghinion imens. Unul sau două dintre aceste evenimente puteau fi gestionate destul de ușor, însă, ca într-o adevărată „furtună perfectă”, fiecare dintre ele le-a amplificat pe celelalte. Mai rău a fost că această criză devoratoare a părut să cadă cu totul asupra reginei, dacă nu chiar din senin, atunci măcar dintr-un cer tipic englezesc, cu soare și cu nori pufoși. Însă problemele nu erau deloc ușoare precum norii: de fapt, au reprezentat un punct culminant pentru dificultăți mult mai substanțiale, care își aveau rădăcinile în cele două decenii anterioare.

Prima dintre aceste dificultăți rezidă în însăși inima dinastiei Windsor. Căsătoria constituie o valoare centrală în misiunea creștină pe care regina și-a asumat-o încă din 1949, când li s-a adresat tinerelor soții membre ale Asociației Mamelor, într-o întâlnire organizată la Westminster. Așa cum spunea la acea vreme, „nu putem avea nicio îndoială că divorțul și despărțirea sunt responsabile pentru unele dintre cele mai cumplite rele ale societății noastre de azi”. Și a continuat această observație cu un atac tranșant asupra materialismului și egoismului. Poate fi dificil să ne imaginăm că unii considerau că Britania de după război, dominată de austeritate, ar fi fost amenințată de hedonism și lăcomie, dar în acei ani accentul pus pe sacralitatea căsniciei părea probabil un mesaj destul de inofensiv. La urma urmei, în primii ei ani de căsnicie, regina fusese ea însăși o adevărată prințesă din povești, pe drept cuvânt, și, după ce și-a adus pe lume copiii, a continuat să fie portretizată drept un ideal al tinerei mame britanice.

Prezentarea monarhiei ca emblemă a corectitudinii morale personale a urmat îndeaproape unitatea „noi patru”, din vremurile lui George al VI-lea. Poate inevitabil, familia regală a devenit un exemplu social, nu numai un mecanism constituțional, și aceasta nu doar pentru că rolul său politic nu a fost niciodată suficient de substanțial încât să permită înflorirea unui monarhism autentic. În primii ani de domnie ai

reginei, toate aceste lucruri păreau cât se poate de clare. Căsătoria reprezenta o uniune sacră; acela care o încălca era considerat atât de malefic, încât divorțații erau ținuți la distanță de Loja regală de la Ascot și erau evitați la dineurile regale. Până și Prințesei Margaret i se interzisese să se căsătorească cu prima ei mare iubire din rațiuni strict tradiționale. Însă după numai câțiva ani de la această decizie dură, standardele începuseră evident să coboare, iar la începutul anilor 1990 Windsorii erau afectați de schimbarea atitudinii față de fidelitate la fel ca oricare altă familie britanică.

La acea vreme, copiii inocenți și serioși ai reginei ajunseseră deja adulți care se luptau cu aceleași dileme vechi de când lumea legate de obținerea fericirii. Libertatea sexuală, pilulele contraceptive, scandalurile sociale și relaxarea legii divorțului îndepărtau Marea Britanie de siguranța creștină specifică Asociației Mamelor și o împingeau într-o lume în care împlinirea idealului iubirii romantice și sexuale era tratată aproape ca un drept fundamental al omului. Odinioară, lumea bogaților și aristocraților manifestase tendința de a considera că iubirea și adulterul reprezintă un preț care merită să fie plătit atunci când trebuie menținute aparențele. Câte ceva din această atitudine blazată și misogină persista în rândul membrilor mai vârstnici ai familiei regale, de exemplu Lordul Mountbatten, despre care se spune că l-ar fi ajutat pe Prințul Charles cu primele sale întâlniri amoroase. Însă, de această dată, ceea ce părinților li se păruse a fi discreție înțeleaptă noii generații îi apărea ca fiind doar ipocrizie. Morala autenticității, dezvoltată după anii 1960, spiritul deschis și ideea de „a fi sincer cu tine însuți” dădeau deoparte tactul și autocontrolul.

Iar odată cu acest nou spirit a survenit și schimbarea radicală de dispoziție a presei. Oamenii de la Palatul Buckingham au tendința de a da vina pe Rupert Murdoch, adeseori etichetat drept „republican și vulgar”, pentru această schimbare de direcție, însă această catalogare nu este întru totul justificată. Deși este adevărat că publicațiile lui, ziarele *Sun* și *Sunday*

Times, urmate îndeaproape de *News of the World,* au fost cei mai agresivi torționari ai monarhiei în această perioadă, reportajele sarcastice și intruzive vindeau ziarele numai pentru că gustul publicului devenise mai puțin respectuos, ba chiar de-a dreptul grobian. Într-adevăr, Kelvin Mackenzie de la *Sun* făcea glume amenințătoare despre „măcelărirea germanilor (prin „germani" se referea la Windsori), însă și alți editori publicau articole slugarnice și lingușitoare sau noi atacuri sălbatice și distrugătoare. Regina însăși era considerată ca fiind intangibilă, deși era uneori ironizată cu blândețe de caricaturiști ori satirizată pentru că nu-și plătea taxele. Însă copiii ei fuseseră retrogradați la nivel de celebrități, ceea ce însemna că fuseseră introduși în jocul „azi te ridică, mâine te doboară", care rumega și scuipa deopotrivă cântăreți de rock, actrițe și vedete din lumea televiziunii.

Indiferent cât de persecutați s-au simțit membrii familiei regale, presa britanică se întorsese de fapt la năravurile ei tradiționale, care sunt cât se poate de josnice. Ziarele mult mai autocenzurate și distinse ale anilor scurși între deceniile 1930 și 1950, cu care crescuseră regina și ducele, erau, prin comparație, produsul unor vremuri anormal de serioase din punct de vedere geopolitic. Însă acum politicienii erau din nou împroșcați cu mizerii, batjocoriți și jigniți – la fel ca oricare altă persoană care atrăgea atenția editorului. Prin dizolvarea sindicatelor din mass-media și întoarcerea presei revigorate la originile sale caustice, Murdoch nu a făcut decât să schimbe orientarea economică a unei întregi industrii.

Publicând în foileton cartea *Diana, Her True Story* în *Sunday Times*, Murdoch s-a asigurat că lucrarea lui Morton va beneficia de maximum de publicitate și va cauza maximum de efecte negative. Fost reporter de tabloide, Morton vorbește despre nenumăratele tentative de suicid ale prințesei – inclusiv una când era însărcinată cu moștenitorul tronului –, despre automutilări, tăieturile de pe încheieturi și bulimie. El realizează portretul unei căsnicii muribunde din cauza infidelității lui Charles, un colaps potențat de cruzimea și răceala afectivă a Windsorilor. În

ansamblu, cartea constituie un atac direct, pasional, brutal (și nedrept) asupra reginei, Ducelui de Edinburgh și Prințului de Wales, portretizându-i ca pe niște persoane disfuncționale până la limita inumanității.

Scris într-un stil viu și cu extrem de multe detalii, senzaționalul mesaj al cărții a fost feliat și repetat de *Sunday Times* în zilele ce au urmat publicării extraselor inițiale. Milioane de oameni – și mulți alți jurnaliști – pur și simplu nu au crezut această poveste. S-a considerat că afirmațiile sunt „prea exagerate”, deci pur și simplu nu pot fi adevărate. Însă, înainte ca ziarul să publice fragmente, editorul său, Andrew Neil, a fost convins de Morton nu doar în privința faptului că întreaga carte se bazează pe declarații de încredere din partea prietenilor prințesei, ci și că ea însăși le-a permis acestora în mod direct să-l ajute pe autor să-și scrie cartea.

Decizia de a publica lucrarea a fost aprobată de Andrew Knight, directorul instituției New Internațional din Marea Britanie, și de Rupert Murdoch însuși. Unii au văzut în această inițiativă un complot republican, însă o astfel de opinie este mult prea mărginită. Chiar dacă Murdoch nu era prieten cu familia regală – nici admirator al vreunei alte instituții britanice –, decizia ultimă i-a aparținut editorului său. Andrew Neil a publicat seria fragmentelor pentru că acestea reprezentau un subiect colosal ce avea să vândă o grămadă de ediții ale publicației. Iar Neil, care era editor al publicației de aproape un deceniu, era perfect conștient de furtuna către care își îndrepta corabia.

Inițial, prințul s-a decis să nu riposteze. Voia să creadă că soția lui nu participase în niciun fel la compunerea cărții – sau cel puțin că fusese trădată de prieteni prea slobozi la gură. Pe măsură ce furtuna s-a amplificat, palatul nu știa pur și simplu cum să reacționeze; părea că nu se poate spune nimic în replică. Prima sa mișcare a fost să minimalizeze și chiar să nege afirmațiile lui Morton. Apoi, palatul l-a îndemnat pe Lordul McGregor, pe atunci președinte al inofensivei Comisii de Plângeri împotriva Presei, să

protesteze față de „exhibarea hidoasă a obiceiului jurnaliștilor de a scotoci prin sufletul altor oameni într-o manieră care nu are nicio legătură cu interesul legitim al publicului față de moștenitorul tronului”.

McGregor a emis aceste cuvinte după ce s-a consultat cu Sir Robert Fellowes, secretarul personal al reginei și cumnat al prințesei. McGregor i-a cerut lui Fellowes să-i confirme că Diana nu s-a numărat printre sursele de informare ale autorului cărții; ca urmare, Fellowes a discutat cu Diana, care l-a asigurat că nu s-a implicat cu nimic în această poveste. De fapt, ea l-a mințit pe acest curtean remarcabil și demodat: în realitate, îi furnizase ea însăși lui Morton o mare parte din cele mai semnificative detalii. Ulterior, nici nu și-a dat prea mult silința să-și nege implicarea. În primul rând, a înscenat o întâlnire în public cu o fostă colegă de apartament, care era unul dintre informatorii de bază ai lui Morton, apoi, când a fost rugată de către secretarul de presă al reginei să semneze o declarație prin care să condamne cartea, a refuzat să se supună. Fellowes, pe care regina îl cunoștea de pe vremea când era copil, s-a văzut pus într-o situație penibilă. Și-a cerut scuze de la McGregor și s-a oferit să-și dea demisia. Înțeleaptă, regina i-a respins demisia.

Pe măsură ce editorii rivali și mulți alții îl atacau pe Andrew Neil cu acuza de iresponsabilitate, intruziune în viața privată și aproape orice altă acuzație posibilă, mai puțin aceea de înaltă trădare, Prințesa de Wales a trebuit să se întâlnească în particular cu regina, Ducele de Edinburgh și soțul ei. Concentrată numai asupra aspectelor negative din căsnicia ei – „vedetă în propriul film privat”, cum bine spunea un martor al evenimentelor –, probabil că ea nu și-a dat seama cât de profundă li s-a părut trădarea ei celorlalți membri ai familiei regale. Conform unor apropiați de atunci ai familiei, Prințul Philip s-a străduit din greu s-o ajute pe prințesa rătăcită și să găsească modalități de a drege căsnicia. I-a trimis scrisori prietenoase și empatice, pe care ea le-a arătat apoi prietenilor, plângându-se pe marginea lor. (Ulterior, scrisorile ducelui au fost furate și date publicității.) Diana însăși

s-a angajat într-o corespondență detaliată cu Regina-Mamă, care avea numeroase motive să-i înțeleagă pledoaria, din moment ce ea însăși fusese adusă în familia regală ca persoană lipsită de titlu nobiliar și a suferit numeroase astfel de eșecuri în primii ei ani la Curte.

(Din păcate, întreaga corespondență dintre Diana și Regina-Mamă a fost distrusă. În 1993, Prințesa Margaret și-a petrecut o săptămână întreagă arzând aceste scrisori și alte documente în efortul de a face curățenie, după cum le-a declarat prietenilor, în starea haotică și „iremediabilă" a biroului mamei sale, care era plin de cutii pline până la refuz cu scrisori. Înainte de a-și asuma această sarcină, Prințesa Margaret a întrebat-o pe Regina-Mamă: „Chiar vrei să păstrezi toate vechiturile astea?" Primind un răspuns vag, ea s-a apucat de treabă, înarmându-se cu mănuși de cauciuc, saci de plastic pentru gunoi și un șorț, adunând comoara de mărturii istorice regale și dându-le foc în grădinile private de la Palatul Kensington. Printre hârtiile despre care se crede că au fost distruse se afla și manuscrisul unei ode către Regina-Mamă scrise de Benjamin Britten. Un scriitor a întrebat-o pe Prințesa Margaret dacă a dat din întâmplare și peste niște scrisori trimise de el. „Oh, da", a replicat ea. Și le-a ars și pe acelea? „Bineînțeles", a sosit răspunsul.)

Confruntată cu problema căsniciei distruse a fiului ei, regina a sugerat ca soluție o despărțire de șase luni. Însă fiul ei considera că divorțul este inevitabil. Ruptura finală a survenit în urma unei dispute aproape minore, privitoare la care dintre părinți ar trebui să stea cei doi prinți în weekenduri, între Sandringham și Highgrove. În lunile care au urmat, palatul a încercat să reacționeze adecvat la ceea ce un înalt funcționar numise „o tragedie umană în plină desfășurare", însă aproape nimeni nu a putut să-i facă față acestei situații. Ofițerii de presă și oficialii își aduc aminte că s-au simțit epuizați în acea perioadă, doborâți și aproape dezorientați din cauza volumului de critici primite. „Aveam sentimentul că ne aflăm într-un buncăr, mentalitatea originară de buncăr", spunea unul dintre aceștia. Un oficial de rang înalt a

adăugat: „A fost o afacere oribilă. […] Și nu se mai oprea. A fost mai rău decât în 1997. Oamenii se simțeau loviți în moalele capului și nimeni nu mai reușea să gândească pozitiv”.

Se putea să fie mai rău decât atât?

*

Pe 20 noiembrie 1992, în capela Castelului Windsor a izbucnit un incendiu care a distrus cea mai mare parte din structura istorică a edificiului, afectând serios sufrageria oficială și alte încăperi importante. Tablourile și alte obiecte de valoare au fost salvate, însă mobila și țesăturile vechi și frumoase au pierit în flăcări. „O după-amiază oribilă de noiembrie, monotonă și ploioasă, cu flăcările care se întindeau peste tot trosnind, îndreptându-se spre apartamentele reginei”, își amintește un înalt oficial. „Săptămâna ce a urmat a fost groaznică”, spune un altul. „Regina a fost profund zguduită de incendiu. Acolo era casa ei. Iar flăcările se apropiaseră foarte mult de aripa locuită de ea, ajungând aproape de spațiul ei intim. Mi-o aduc aminte cum mergea prin grădina de trandafiri ducând în mână sertarul cu șosete al Prințului Philip.” Incendiul, a cărui stingere a necesitat intervenția a 250 de pompieri, care au trudit timp de 50 de ore, a distrus zeci de încăperi.

Regina își petrecuse anii adolescenței în acest castel și, de-a lungul întregii sale vieți, a venit aici pentru weekendurile în familie, petreceri cu prietenii sau primirea unor oaspeți străini. Castelul Windsor avea pentru ea o semnificație mult mai profundă decât Palatul Buckingham, care fusese întotdeauna „biroul” ei. După incendiu, a fost surprinsă de camerele de filmat cu o expresie șocată pe chip. Prințul Philip, care se afla în vizită în Argentina, a făcut tot ce i-a stat în putere pentru a o liniști prin telefon. Prințul Andrew a ajutat la evacuarea cât mai multor tablouri de colecție și piese de mobilier neprețuite.

După incendiu a urmat un val imediat de simpatie față de familia regală, dar curând mulți oameni au început să se întrebe cine va plăti pentru reparații.

Afabilul ministru al patrimoniului, Peter Brooke, a anunțat prematur că plătitorii de taxe vor suporta nota de plată pentru restaurare, din moment ce castelul nu avea asigurare. Însă atunci când costurile au fost estimate la 40 de milioane de lire sterline, reacția publicului a devenit ostilă, aducând din nou în discuție vechea problemă a averii reginei. Atmosfera era impregnată cu atâta furie, încât ministrul Douglas Hurd a ieșit în public cu un discurs în care atrăgea atenția că Marea Britanie se află în pericolul de a-și trata monarhia constituțională ca pe o „jucărie oarecare", ce poate fi aruncată în dezbaterea publică oricând, fără temerea că poate să se strice. „Sex și bani, bani și sex", spunea un înalt oficial, „numai despre asta este vorba în viață." Iar combinarea lor este de-a dreptul letală. Dacă revelațiile lui Morton nu ar fi fost date publicității, probabil că simpatia publicului pentru situația materială a reginei în urma incendiului ar fi fost mai mare.

Însă palatul a fost șocat într-o măsură mult mai mare de hotărârea prințesei de a spune totul, rupând astfel tradiția durabilă a discreției regale, care ținea de secole – cu excepția solitară a Ducelui și Ducesei de Windsor. De-a lungul domniei sale, regina s-a luptat din greu să negocieze limitele dintre public și privat. Trădarea săvârșită de Marion Crawford, care i-a făcut publică o parte din copilărie, încă o mai durea. În toți anii de după aceea, palatul a fost extrem de sensibil la pericolul reprezentat de turnători, care puteau fi oricare dintre membrii echipei de administrare sau de servicii, ușor de mituit. Însă, într-o vreme când coroanele și sceptrele își pierduseră luciul, fiind înlocuite de povești mult mai umane, regina a înțeles că monarhia trebuie să profite de pe urma unei întregi industrii a popularității. Pe de o parte, a fost presată de rude, inclusiv de personalități de la Lordul Mountbatten până la Prințul Edward, să fie mai deschisă față de ideea de a manifesta „adevăratul fel de a fi al reginei", mai ales în contextul în care companiile de televiziune, scriitorii și jurnaliștii cereau să afle tot mai multe. Pe de altă parte, este în afara oricărei îndoieli că ea a înțeles pe deplin

cuvintele înțelepte ale constituționalistului victorian Walter Bagehot, pe care îl studiase încă din copilărie și care avertiza împotriva ispitei de a lăsa prea mult soare să arunce lumină asupra secretelor magiei.

La mai puțin de patru săptămâni după incendiu, pe 9 decembrie 1992, palatul anunța separarea lui Charles de Diana. John Major a declarat senin în fața Camerei Comunelor că ruptura „nu atrage nicio consecință constituțională”, adăugând: „Succesiunea la tron rămâne neafectată […] și nu există niciun motiv pentru care Prințesa de Wales să nu poată fi încoronată ca regină dacă circumstanțele o vor cere. Succesiunea Prințului de Wales la funcția de conducător al Bisericii Anglicane este, de asemenea, neafectată.” Nici măcar oamenii din echipa lui Major nu s-au lăsat impresionați de aceste declarații. Unul dintre ei își amintește: „Se tot emiteau declarații de genul «Prințesa poate deveni regină», care, privind retrospectiv, par întru totul absurde. Toți se gândeau la o viitoare încoronare în care Charles și Diana ar fi sosit separat.”

Între timp, prințul era învinovățit în mod aproape unilateral pentru despărțire, mai ales că pe fundal se simțea prezența Camillei Parker Bowles, iar unii parlamentari erau profund sceptici în legătură cu rolul său de viitor cap al Bisericii. Major a lucrat din greu ca să micșoreze prăpastia suficient de mult pentru a se asigura că prințul și prințesa aveau să-și continue împreună o anumită parte din îndatoririle oficiale. Însă guvernul condus de el nu și-a manifestat imediat pe deplin sprijinul față de vitregita Casă de Windsor, așa cum s-ar fi întâmplat în cazul cabinetelor anterioare.

O asemenea atitudine nu era deloc surprinzătoare. Pe 16 septembrie 1992, zi care avea să rămână cunoscută în lumea presei financiare drept „Miercurea neagră”, lira sterlină se prăbușise în mecanismul ratelor de schimb europene. Dintr-o singură lovitură, Major își pierdea politicile economică și diplomatică, ca să nu mai vorbim și de autoritatea personală. După aceea, s-a gândit cu toată seriozitatea să-și dea demisia din funcția de prim-ministru și, pe măsură ce

prăbușirea lirei sterline continua, poziția lui nu s-a îmbunătățit deloc. Un martor lucrând la acea vreme în instituția de pe Downing Street comenta evenimentele în felul următor:

> Erai rupt în două. Exista într-o oarecare măsură o simpatie normală, ca în orice guvern conservator, față de monarhie, […] însă era un guvern atât de chinuit și de maltratat din punct de vedere politic, încât nu mai exista energie disponibilă, nici dorința de a merge mai departe; exista și o teamă considerabilă, mult prea multă frică de presă. Așa încât, fiind un *annus horibilis* dominat de mass-media, părerea mea este că guvernul și-a adunat ultimele resurse și a fost mai ofensiv față de criticile din presă, de exemplu pe tema impozitelor, decât ar fi fost oricare alt guvern.

Relația dintre monarhul constituțional și premierul său este una simbiotică: uneori, monarhia are nevoie de acoperire și sprijin din partea guvernului, tot așa cum guvernul în exercițiu are nevoie de autoritatea Coroanei. În Marea Britanie, autoritatea acestor două instituții este adeseori invizibilă; monarhia este slăbită de un guvern slab și este întărită de un guvern puternic. Atunci când își întâmpină în fiecare săptămână premierul, regina își manifestă interesul legitim față de starea instituției. Politica și politicile susținute de acest lider ales, indiferent că este liberal sau conservator, contează mai puțin decât autoritatea liderului respectiv, deci și decât autoritatea statului pe care îl conduce regina. A fost ghinionul reginei – un ghinion considerabil – că ruperea căsătoriei moștenitorului ei a survenit în același timp în care guvernul ei, scindat de neînțelegeri referitoare la Europa și la recesiune, nu se mai bucura de niciun fel de popularitate.

Acel an cumplit avea să se încheie încă și mai rău: mesajul de Crăciun al reginei a ajuns pe mâna presei și a fost publicat în *Sun* înainte de a fi susținut oficial. Însă anul următor a dovedit că regina și consilierii săi

nu și-au pierdut capacitatea de a învăța și a se adapta în funcție de vitregiile timpurilor. În aprilie 1993, Coroana anunța că, pentru a susține costurile necesare restaurării Castelului Windsor în urma incendiului – un program imens, supervizat de Prințul Philip, implicând reconstruirea și renovarea unor părți din clădirea istorică, ca și o restaurare integrală –, Palatul Buckingham avea să fie deschis publicului în mod regulat. Biletele urmau să coste 8 lire sterline, iar planul a fost menit inițial să dureze numai patru ani. S-a dovedit a fi un imens succes, atrăgând în jur de 400.000 de oameni anual și necesitând dezvoltarea unor noi facilități, inclusiv o Galerie a Reginei, în care a fost expusă o parte din colecția ei de artă.

Ceea ce a debutat ca o măsură de acoperire a unui deficit pentru a aduna bani gheață a devenit o nouă sursă majoră de venituri. Până în anul 2002, fondurile strânse de la Castelul Windsor și Holyroodhouse, ambele gestionate de Royal Collection Trust, au însumat un total de 17 milioane de lire sterline anual. Însă mai importantă s-a dovedit a fi simbolistica deschiderii acestor mari palate către public. Ceea ce înainte fuseseră numai niște ziduri severe și balustrade reci acum atrăgeau mii de curioși; bătrânul și frigurosul Palat Buckingham părea acum de-a dreptul confortabil. Ideea respingătoare de a nu permite accesul publicului înăuntru, care îl oripilase odinioară atât de mult pe Winston Churchill, s-a dovedit necomplicată și populară.

Însă, pe măsură ce valurile de șoc generate de dezvăluirile lui Morton au continuat să apară, disputa dintre Charles și Diana numai confortabilă nu era, cauzând încă și mai multe controverse. Prințul de Wales s-a decis să riposteze autorizând apariția unei biografii scrise de un prieten, Jonathan Dimbleby. Acesta a avut acces extins în cercul prințului, a primit jurnalele intime ale acestuia, precum și documente de stat și a înregistrat ore întregi de interviuri. Cartea rezultată, *The Prince of Wales,* a aruncat o lumină nouă asupra puternicelor opinii politice ale lui Charles, asupra momentelor nefericite din copilăria sa, însă cea mai mare parte din atenția inițială s-a

concentrat asupra relatărilor lui Charles despre căsnicia lui eșuată cu Diana, precum și asupra recunoașterii – atât în carte, cât și în interviul televizat care a însoțit-o – a relației sale curente cu Camilla Parker Bowles.

Decizia lui Charles de a colabora cu Dimbleby la documentarea cărții era un lucru cu totul inedit pentru monarhismul modern. Efectul s-a dovedit devastator: când regina a citit șpalturile cărții, cineva a observat că s-a înroșit din cauza șocului, dar și amuzamentului. Codul tăcerii, chiar și al disimulării, atunci când în preajmă se aflau jurnaliști fusese o dimensiune centrală a instinctului de protecție al monarhiei. Nu doar că Prințul de Wales apărea ca un personaj dezechilibrat și paranoid, însă Charles a stricat și mai mult această imagine dezvăluind, cu detalii dureroase, gândurile sale față de eșecurile părinților săi de a-l crește în condiții normale, oferind întregi paragrafe de explicații ce frizează cruzimea. Un servitor de la Curte, care l-a susținut vreme îndelungată și încă îl mai admiră pe prinț, descria acordul acestuia de a colabora cu Dimbleby ca fiind singura decizie proastă pe care o luase în întreaga sa viață adultă. Și în acest caz cortina monarhiei fusese dată cu violență în lături, de data aceasta de însuși viitorul rege.

Pe măsură ce scandalul escalada, forțe puternice au început să se ridice una împotriva celeilalte. Consilierii-cheie de la Buckingham erau persoane cu carieră îndelungată la Curte, la Whitehall sau în City, dar aveau prea puțină experiență în legătură cu dimensiunea crudă a vieții moderne britanice. Cuvintele lor de ordine erau tactul și loialitatea. Își considerau slujba ca fiind eminamente una de protecție a unei regine discrete și prudente, cu concepții ferme, deși demodate; de asemenea, ascultau de sugestiile soțului ei, care, din motive întemeiate, îi suspecta și disprețuia pe jurnaliști. De-a lungul numeroșilor ani de domnie, astfel de oameni se blazaseră. Nimic din experiența lor de până atunci nu-i putea pregăti pentru intrarea în familia regală a unor noi membri tineri și apoi pentru inițiativa acestora de a conspira cu presa pentru a aduce în arena publică

unele dintre cele mai delicate probleme personale. Dacă ar fi acordat mai multă atenție universului în schimbare rapidă al presei și noilor presiuni exercitate asupra membrilor tineri ai familiei, poate că ar fi fost în stare să prevadă pericolele ce aveau să urmeze.

Împotriva lor acționau jurnaliștii, editorii și proprietarii din industria media, toți concurând și unii cu ceilalți pentru supraviețuire și simțindu-se prea puțin sau deloc obligați față de *establishment*-ul britanic. Jurnaliștii fuseseră antrenați să le urmărească și spioneze pe vedete și se foloseau de noile tehnologii pentru a face rost de informații. Marile companii de presă erau adeseori deținute de proprietari din alte țări care nu locuiau în Marea Britanie, iar puțini dintre editori erau interesați de onoare sau de asocierea cu monarhia. Ajunsă acum o ierarhie guvernată în mare parte de interese financiare, presa britanică începea să semene din ce în ce mai mult cu cea americană.

Lovitura

Povestea despre despărțirea și divorțul dintre Charles și Diana, ca și despre celelalte relații ale acesteia au ținut prima pagină a ziarelor și revistelor timp de mai bine de patru ani. Pe măsură ce drama se derula, dinastia Windsor se afla în pericolul de a deveni fundalul unei telenovele pe care o generase, însă pe care n-o mai putea controla. Regina și Ducele de Edinburgh au avut ei înșiși de suferit, în mai multe faze ale derulării poveștii. În primul rând, au încercat să-i împace pe Charles și Diana. Apoi, alături de restul lumii, au așteptat și au urmărit dacă o viață „separată, dar aliată" poate fi pusă în practică de fiul și de nora lor.

Regina avea puține iluzii în privința fiului ei: pe această temă, ea se manifestase cel puțin cu asprime, uneori chiar cu aciditate. Lordul Hurd, fostul ministru de externe, spunea referindu-se la ea că, în *annus horibilis,* „am fost surprins de imensa sinceritate cu care discuta pe această temă – «problemele» – și cât de diferit se manifestau în aceeași privință diferiții

membri ai familiei sale; însă ea vorbea despre acest subiect numai în mijlocul unui grup în care avea încredere”[170].

Un alt apropiat al reginei la acea vreme declara următoarele: „Cred că ea a trecut printr-un adevărat iad. O considera pe Diana îngrozitor de dificilă și s-a întristat teribil de mult când copiii au fost «puși la adăpost» de ea; după care au urmat toate acele crize de isterie de la Sandringham și restul, lucruri pe care ea nu le putea digera atât de ușor.” Regina nu era obișnuită cu manifestarea unor emoții extreme; dincolo de faimoasele crize de furie sau „scrâșnetele” tatălui ei, regina nu se mai confruntase cu așa ceva anterior. Diana, manifestând o remarcabilă lipsă de chibzuință, le declara politicienilor că regina trebuie convinsă să devină mai „iubăreață”. Niciodată n-a părut a fi mai adâncă falia dintre ceea ce actrița Helen Mirren, care joacă rolul reginei într-un film premiat cu Oscar, numea „nobila generație” a oficialului britanic la patru ace și națiunea sfârșitului de secol XX.

În ciuda tuturor dificultăților, regina și-a continuat programul obișnuit, supraîncărcat cu obișnuitele îndatoriri și cu încheierea formală a anului regal. Între timp, consilierilor ei li s-a părut extrem de dificil să exercite vreun control asupra comportamentului Dianei. După ce s-a mutat din locuința familiei, Highgrove House a Prințului Charles, palatul o putea scuti de majoritatea îndatoririlor regale; i s-a oferit numai un apartament în Palatul Kensington și un birou modest în Palatul St. James. Nu puteau s-o oblige să plece. Prietenii soțului ei și „echipa regală” au menținut un zid rece, ostil, întorcându-i spatele și nerăspunzându-i la scrisori. Însă și Diana avea prieteni. Ceea ce mai rămăsese din „societatea” bogată londoneză se divizase în două tabere, a lui și a ei. Iar când băieții i-au fost trimiși la internat, Diana a devenit izolată, singură și periculoasă.

Triumful înregistrat de Diana în domeniile de peste mări, inclusiv vizitele documentate fotografic pentru a face publicitate muncii voluntare desfășurate în Nepal

și Zimbabwe, precum și o remarcabilă vizită încununată de succes la Paris, toate au fost descrise de susținătorii ei ca rivalizând și surclasând vizitele și discursurile soțului. Echipa ei a încercat s-o înfățișeze ca fiind un fel nou de prințesă, autonomă, capabilă să vorbească sincer despre problemele ei de nutriție, să plângă alături de familii îndoliate, să-i îmbrățișeze pe bolnavi. Deschiderea ei emoțională – sau exhibiționismul – era ceva total străin pentru regină.

De parcă situația nu ar fi fost deja suficient de dificilă, Diana, asemenea lui Charles, se afla în căutarea iubirii adevărate. Era cumplit de geloasă pe bona copiilor, Tiggy Legge-Bourke; mai târziu, se interesa obsesiv dacă Charles plănuiește o căsătorie cu Camilla Parker Bowles. A început o serie de relații amoroase, unele mai serioase, altele nu, derulate în mare secret, însă devenind din ce în ce mai periculoase. Parțial din cauza colaborării ei subtile cu Andrew Morton la scrierea biografiei, tabloidele și revistele străine, aflate într-o competiție feroce unele cu altele, o considerau ținta perfectă. Iar Diana a încurajat acest sport sângeros: dădea pe ascuns câte o mică informație unui editor sau jurnalist, apoi restul se înfuriau și o luau pe urmele ei.

Diana a fost o adevărată maestră a artei de a se lăsa fotografiată, deliberat. Însă acum intra în joc o nouă armată, aceea a fotografilor liber-profesioniști – cunoscuți sub numele de „paparazzi” –, care își vindeau marfa contra celei mai bune oferte de pe această piață globală. Astfel de oameni nu aveau șefi care să fie dați în judecată pentru calomnie ori cenzurați prin telefon. Editorii se puteau folosi de fotografiile lor fără să susțină explicit sistemul nu foarte moral prin care erau realizate respectivele instantanee. Paparazzii erau agresivi ca niște piranha: băieți urmărind mașini, călare pe motociclete, pricepuți în a-și vâna și provoca subiecții pentru a-i determina să afișeze o expresie autentică de furie sau teamă. Fotografiile cu Diana ajunseseră în curând să valoreze atât de mult, încât oricine putea facilita accesul la ea părea disponibil să accepte o mită.

Vedetele de la Hollywood se confruntă de ani de zile cu un asemenea regim, dar sunt înconjurate de obicei de plutoane întregi de gărzi de corp și asistenți, precum și de intimitatea pe care și-o pot cumpăra cu averile imense. Similar, familia regală s-a bazat dintotdeauna pe izolarea oferită de palate și de regimentele de pază. Însă, deși avea și ea ofițeri de pază, Diana era relativ expusă publicului. Mai rău decât atât, ea continua să creadă că poate controla presa de una singură. Îi invita la Palatul Kensington pe editorii, directorii și editorialiștii ziarelor, le cerea sfatul, îi flata și chiar flirta cu ei. Când l-a întâlnit pe Tony Blair, liderul în plină ascensiune al laburiștilor, i s-a lăudat acestuia că ea are puterea de a manipula presa. La un dineu din ianuarie 1997, la care au participat și Blair, Alastair Campbell (consilierul pentru presă al lui Blair) și câțiva prieteni comuni, Diana a declarat că până atunci făcuse cunoștință cu mai toți editorii importanți. A vorbit și despre puterea imaginilor. „Trebuie să-i atingi pe oameni prin intermediul imaginilor. Pot să-ți ia multe în viață, însă niciodată nu-ți vor lua imaginile”, le-a mai zis ea invitaților.[171]

Evident vrăjit de Diana, Blair a propus „compasiunea” ca temă-cheie pentru campania laburiștilor și a declarat că „avem multe de învățat de la ea [Diana]”. Ulterior, el a povestit că Diana i-a oferit sprijinul pentru programul Noul Laburism – un gest extraordinar, venind din partea unei persoane cu poziția ei. Tot el a mai declarat că și-a făcut griji în privința ei, dar îi și admira viclenia cu care își gestiona relația cu presa: „Uneori, dădea telefon și spunea de ce cutare imagine era o mizerie și cum se putea rezolva problema. […] înțelegea perfect ceea ce ne doream să realizăm și de ce.”[172] Alastair Campbell credea că Diana era îndrăgostită de Blair, sau cel puțin că îl admira. Mai important este că cei doi se considerau maeștri ai Universului Media și s-au amăgit cu impresia că jurnaliștii pot fi manipulați la nesfârșit pentru a le scrie articole favorabile. Amândoi

aveau să afle pe pielea lor crudul adevăr în această privință, Diana înainte de Blair.

Chiar și în 1995, cu doi ani înainte de a deveni prim-ministru, Blair a simțit că regina are motive întemeiate să-și fac griji în privința Dianei, numind-o un „meteorit imprevizibil" în „ecosistemul previzibil și profund reglementat" al Windsorilor. Diana încerca să radicalizeze imaginea monarhiei, credea el, tot așa cum el însuși încerca să schimbe imaginea Marii Britanii: „Pentru cineva atât de perspicace și de atașat de monarhie și de viitorul ei, precum regina, probabil că o asemenea experiență a fost teribil de tulburătoare." Blair consideră că regina știa că monarhia trebuie deopotrivă să conserve tradiția și să evolueze, dar într-o manieră treptată și controlată.

Jocul riscant al Dianei cu presa a continuat. Aproape în fiecare săptămână îl depășea pe Prințul Charles în competiția lor tacită pentru imaginea din presă, atât prin imagini, cât și prin comentarii iscusite. Dar când în ziare au ajuns relatări despre comportamentul ei posesiv și agresiv față de câte un bărbat căsătorit, Diana a stârnit imediat un război de apărare – pe care l-a pierdut. Apoi a ieșit pe piață o carte bazată pe scrisorile trimise de ea iubitului din tinerețe, James Hewitt, care avea să fie poreclit în curând „Love Rat"[173] de către jurnaliști, precum și relatări despre alte relații amoroase de-ale prințesei.

Hotărâtă să schimbe situația în dezavantajul Prințului Charles și oamenilor din presă care au zugrăvit-o ca fiind dezechilibrată, Diana s-a decis să-i permită lui Martin Bashir, realizator al emisiunii *Panorama* de la BBC, să îi ia un interviu în noiembrie 1995. Acela a fost un moment decisiv. Diana fusese sfătuită de aproape toți prietenii cu care s-a consultat să nu acorde interviul. Consimțământul ei față de interviu a fost ținut secret de cercurile regale; John Birt, Director general al BBC, nu și-a informat nici măcar superiorul, Lordul Hussey, președintele BBC, a cărui soție era prietenă apropiată a reginei. Birt, care avea să plece apoi din televiziune pentru a lucra cu Tony Blair, a declarat ulterior că interviul „a marcat

sfârșitul obedienței instituționale a BBC-ului – dar nu și a respectului – față de monarhie”[174]. După înregistrarea interviului, Diana a informat-o pe regină că acesta a avut loc, fără a mai oferi însă alte detalii.

Interviul acordat lui Bashir a fost difuzat în ziua aniversării lui Charles și a fost urmărit de 23 de milioane de oameni. În cadrul interviului, Diana pune la îndoială competența reginei de a-și gestiona relațiile cu poporul și sugerează că este posibil ca Prințul Charles să nu fie în stare să se adapteze la rolul de rege. Trecând de la persoana I la persoana a III-a, Diana a spus: „ «Nu vrea să dispară discret», asta este problema. Mă voi lupta până la capăt întrucât cred că am un rol de îndeplinit și pentru că am doi copii de crescut.” (Diana și-a jucat de multe ori cartea de „mamă bună” în fața fotografilor, ducându-i pe băieți în parcuri tematice sau la film; însă nu este deloc limpede cum de credea ea că acest rol se sincronizează cu acela de femeie care își expune problemele conjugale în fața întregii lumi.) După o atentă pregătire, ea a rostit apoi o serie de replici devastatoare pentru publicul britanic – cele mai cunoscute fiind acelea în care declara că „în căsnicia noastră au existat trei persoane” și că își dorește să fie „regina inimilor poporului”. De asemenea, în timpul interviului și-a recunoscut relația adulterină cu James Hewitt, dar nu a fost întrebată și de altele. Secretarul ei personal, Patrick Jephson, care încercase să refacă legătura cu familia regală, și-a dat demisia din funcție la puțină vreme după aceea.

Interviul realizat de Bashir a ridicat la cote explozive miza disputei și a lansat o provocare deschisă la adresa reginei, ca și la adresa fiului ei. Imediat după difuzare, companiile de sondare a opiniei publice au înregistrat mari majorități de oameni care s-au declarat favorabili deciziei Dianei de a participa la emisiune. Părea că ea „câștigase”. Întețindu-și atacul, ea și-a bătut joc în mod calomnios de Legge-Bourke, apoi a refuzat să participe la celebrarea Crăciunului în familie, la Sandrigham.

În cele din urmă, regina a decis că lucrurile merseseră prea departe și că Charles și Diana trebuiau să divorțeze. Așa că a vorbit cu John Major și cu Arhiepiscopul de Canterbury. Inițial, Diana a refuzat divorțul, după care a urmat disputa privitoare la termenii încheierii acestuia. Prințesa beneficia de sprijinul afectiv al Ducesei de York, care divorța în acea vreme de Prințul Andrew, precum și de sprijinul tactic al unui strălucit avocat tânăr, Anthony Julius. Diana a cerut o sumă uriașă – 17 milioane de lire sterline într-o singură tranșă, plus o alocație anuală destul de ridicată. De asemenea, voia să-și păstreze titlul onorific de Alteța Sa Regală. (Deși nu are nicio valoare legală, titlul de ASR marchează proximitatea față de regină, fiind rezervat exclusiv pentru membrii apropiați ai familiei. Pierderea lui ar fi echivalat cu alungarea ei definitivă de la palat, ceea ce însemna că, printre altele, nu ar mai fi fost invitată să participe la ceremoniile oficiale.) În cele din urmă, Diana a obținut banii ceruți, dar a pierdut titlul regal. Înțelegerea, încheiată oficial în iulie 1996, îl forța pe Prințul de Wales să împrumute o sumă substanțială de bani de la mama lui pentru a-i asigura Dianei o independență financiară completă, însă, în același timp, le reda celor doi ceva ce nu mai avuseseră de mulți ani: șansa de a fi fericiți.

Diana a comunicat cât se poate de clar că are de gând să fie un rival, un membru neoficial al familiei regale, mai ales că se bucura încă de un mare sprijin din partea presei și a publicului. Acum avea libertatea de a se căsători cu cine dorea, iar acea persoană urma să se înrudească prin alianță cu viitorul rege. Primul ei iubit după divorț a fost Hasnat Khan, un eminent chirurg cardiolog pakistanez, însă relația lor s-a terminat după numai câteva luni. Al doilea a fost Dodi al-Fayed, fiul excentricului și volubilului patron egiptean al magazinului Harrods. Între timp, Diana continua să strălucească în rolul ei de vedetă mondială, peste tot unde apărea. S-a reîntors rapid la faimoasele ei proiecte caritabile legate de bolnavii de lepră și de SIDA și la campania împotriva minelor antipersoană din Africa. (I-a declarat lui Blair, după

ce și-a cumpănit bine cuvintele, că voia să adopte „rolul de persoană grijulie”.) Și nu a ezitat deloc în a tulbura apele politicii, spunându-le tuturor celor dispuși să o asculte că Charles nu va fi niciodată rege și că familia regală are mari probleme.

Într-o vreme în care laburiștii făceau mare caz de hotărârea de a nu înlocui iahtul regal, iar Blair trâmbița peste tot tema „modernizării”, care putea în mod evident să afecteze monarhia, afirmațiile Dianei au cauzat îngrijorări serioase la palat. Însă poziția ei nu era atât de puternică pe cât li s-a părut curtenilor timorați. Și Charles se simțea eliberat, iar acum era văzut peste tot însoțit de Camilla Parker Bowles, care divorțase. Mulți considerau că aceasta nu va fi niciodată regină; mulți alții considerau că cei doi nu se vor căsători niciodată. Până și regina și-a manifestat rezervele; însă monarhia a continuat să meargă mai departe.

În ciuda seriei de crize devastatoare, Casa de Windsor a reușit să supraviețuiască. Apoi a urmat cel mai puternic șoc dintre toate.

*

Moartea Dianei în tunelul din Paris a fost un accident. Este adevărat că vina pentru accident trebuie pusă în seama unor oameni, printre care se numără șoferul mașinii sale și paparazzii care o hărțuiau pe ea și pe Dodi al-Fayed, urmărindu-le mașina pe motociclete. Însă Diana nu a fost ucisă. Nu a fost victima unui complot. Evenimentele din acea seară cumplită nu au fost declanșate de la Palatul Buckingham, de către MI6 sau de Omul de pe Lună.

Cum de sunt atât de sigur? Deși este greu de dovedit contrariul, este încă și mai greu de probat existența unei conspirații din moment ce, în ciuda eforturilor extraordinare, nimeni nu a înaintat nici cea mai mică fărâmă de dovadă care să susțină o astfel de teorie. Toți aceia care știu cum funcționează Palatul Buckingham nu au cum să creadă că Ducele de Edinburgh, să zicem, i-ar putea solicita vreunei instituții guvernamentale să acționeze într-un anumit

sens. Însă este la fel de adevărat că teoriile conspirației privitoare la moartea Dianei reflectă două realități. Prima este că ea era iubită de milioane de oameni, dintre care mulți i-au luat partea în războiul mediatic cu Windsorii. A doua este că moartea ei a eliberat monarhia britanică de o problemă spinoasă. Dacă Diana nu ar fi murit atunci, este foarte probabil ca steaua ei să fi apus încet-încet, iar ea ar fi dus în continuare traiul specific multor femei bogate și celebre care nu fac parte din vreo familie regală. Însă faptul că fostul ei soț s-ar fi recăsătorit ar fi constituit o problemă mult mai mare și este posibil ca prezența ei constantă să fi împiedicat un asemenea eveniment. Mai mult, probabil că ea nu avea să reziste tentației de a arunca înțepături la adresa Palatului Buckingham sau de a acorda „sfaturi" insidioase.

Însă toate acestea sunt pure speculații, din moment ce Diana nu mai este printre noi. Moartea ei, petrecută pe 31 august 1997, i-a șocat pe britanici atât de puternic, încât mulți nu și-au mai revenit de atunci. Dispariția ei însemna sfârșitul unei vieți active și strălucitoare. Se petrecuse în circumstanțe atât de oribile! Și survenise atât de brusc, încât șocul a fost acompaniat de furie. Deloc surprinzător, una dintre țintele furiei a fost presa, care exploatase fără limită problemele Dianei. Imediat după aflarea veștii, câțiva fotografi au fost scuipați, iar editorii lor au fost linșați. Însă de la blamarea presei mai era doar un pas până la blamarea oamenilor care cumpărau asemenea publicații, exact pentru acest gen de articole – iar asta însemna milioane de oameni, numeroși făcând parte tocmai din grupul cel mai furios.

Așadar, poate că era cu totul natural ca furia publicului să se întoarcă rapid către o altă țintă. Cine fuseseră inamicii Dianei? Cine o deposedase de titlul regal? În privința cui se plânsese ea că ar fi fost reci și nemiloși? Regina și Ducele de Edinburgh au încercat să salveze căsnicia fiului lor; la fel și Regina-Mamă. Iar Diana nu era întru totul nevinovată. Însă toate acestea nu mai contau: într-un interval de timp remarcabil de scurt, regina însăși devenea ținta furiei, eveniment fără precedent în tot timpul domniei sale.

Regina inimilor poporului devenise anti-regina pentru oamenii de pe stradă.

Regina a stat la Balmoral cu soțul ei și cu nepoții în timpul primelor zile de după deces. Ca de obicei, i-au dus pe copii la Crathie pentru liturghia de duminică, iar cei mai apropiați membri ai familiei s-au adunat în jurul lor să ajute. Celor doi fii ai Dianei li s-a spus cu blândețe ce s-a petrecut, fiind ținuți departe de știrile difuzate la televizor, la radio și în ziare, care i-ar fi tulburat și mai mult. Îndeosebi Prințesa Anne s-a dovedit de mare ajutor; la fel și ducele. În jurul copiilor zdrobiți de durere s-a țesut un înveliș protector. De-a lungul întregii sale vieți de adult, regina a trebuit să-i tolereze pe aceia care au criticat-o că nu a fost un părinte suficient de implicat. (De altfel, aceiași critici o blamau și că nu reușea să se achite complet de îndatoririle față de Marea Britanie și Commonwealth.) De această dată, ea a ales să ignore cererile formulate în presă de a merge la Londra și a participa la un fel de doliu național; în loc să facă asta, s-a concentrat asupra nepoților ei. Ce sens avea să părăsească Scoția pentru a se închide într-un palat, în spatele obloanelor de la ferestre – a întrebat ea iritată –, când ar putea mai bine să se îngrijească de cei doi băieți?

Conform familiei sale, regina și-a îmbrățișat cu entuziasm rolul de bunică, care devenise mai important ca oricând după încheierea brutală a căsniciei primului ei fiu. Îi fusese dor de copiii care părăsiseră cuibul crenelat. Prințesa Anne a spus despre mama ei că ajunsese în faza în care, „deși ai crede că nu-i mai poți da afară din casă suficient de repede pe copiii ajunși adulți, […] deodată îți dai seama câtă liniște a rămas în urma lor, așa că nepoții erau mai mult decât bine-veniți, toți, fără diferență”. Cei doi băieți, alături de nenumărați alți nepoți, se bucuraseră și ei de minunatele locuri pe care le adorase regina în copilărie și le luase mai mult decât copiilor acesteia să facă distincția între regină ca monarh și femeia care le era bunică.

Între timp, în Londra, premierul Tony Blair și echipa lui observau alarmați cum sporește furia publicului. Mai târziu, Blair avea să scrie: „Valurile de durere se transformau într-o mișcare de masă, cerând schimbarea. A fost un moment de maximă uniune națională, cu o singură voce, care amenința familia regală. Nu știu ce s-ar fi întâmplat dacă familia regală ar fi reacționat ca de obicei. Probabil că nimic, dar, având în vedere amplitudinea acelei furtuni, impredictibilă și deconcertantă cum era, nu pot declara cu certitudine că nu s-ar fi întâmplat nimic deosebit.”[175] Blair s-a identificat cu oamenii care, deși lucrurile se desfășurau ca la carte, „nu dădeau doi bani pe «carte», [...] ba chiar credeau că și «cartea» jucase un rol în lanțul de evenimente care conduseseră la moartea Dianei. [...] Furia publică se îndrepta către familia regală.”

Secretarii personali ai reginei au rămas în legătură cu biroul de pe Downing Street al lui Blair pe măsură ce au aranjat ca trupul Dianei să fie adus înapoi la Londra. De asemenea, au început să stabilească detaliile înmormântării. În timpul îndelungatelor convorbiri telefonice despre organizarea unei ceremonii adecvate la Westminster Abbey și despre care avea să fie rolul prinților William și Harry, ducele a protejat fără milă interesele celor doi băieți.

În curând aveau să apară tensiuni între consilierii reginei și cei care lucrau pentru Prințul Charles. (Oficialii de la Palatul Buckingham încă își exprimă în particular furia față de purtătorul de cuvânt al lui Charles din acea vreme, Mark Bolland, care, în opinia lor, sugerase că, dacă n-ar fi intervenit Prințul de Wales, nu s-ar fi întreprins nimic deosebit în legătură cu funeraliile.) Pe atunci exista deja o îndelungată și persistentă ciorovăială, punctată cu tăceri semnificative, între cele două Curți rivale. În cele din urmă, echipa reginei a aranjat un zbor special pentru a aduce trupul Dianei, apoi și-a dat imediat seama că intenția familiei Spencer de a organiza o înmormântare privată, în cerc restrâns, era practic imposibilă. Timp de o zi sau două, palatul a părut să

țină totul sub control. Lordul Charteris, curtean experimentat și de nădejde, și-a sunat succesorul, Robin Janvrin, să-l felicite: „Ai început să înțelegi cum funcționează lucrurile.”

Însă nu înțelesese deloc. Consilierii reginei au priceput cu greu nivelul uimitor al furiei publice. Alastair Campbell, mereu pe fază față de orice schimbare a atmosferei din presă, a telefonat la palat pentru a comunica un avertisment: „Nu-mi dau seama ce și-au pus în minte jurnaliștii ăștia, însă are legătură cu catargul drapelului.” În curând, drapelul de la palat a devenit o problemă minoră, dar simptomatică. Protocolul și o îndelungată tradiție declarau la unison: numai drapelul reginei, Royal Standard, putea să fluture deasupra Palatului Buckingham, și aceasta numai când regina se afla acolo. (Când ea sosește la palat, drapelul urcă pe catarg pe măsură ce ea trece de porți, un ritual ce presupune o observare și o sincronizare minuțioase, conduse de Sergentul Drapelului Reginei, un militar din Cavaleria palatului.) Drapelul Royal Standard nu era arborat niciodată în bernă – cel puțin teoretic, atâta timp cât monarhul decedat se afla în palat, iar cel care-l succeda nu era încă prezent acolo.

Această tradiție nu permitea excepția pe care o cerea publicul îndurerat după moartea Dianei, cu toate acestea a ajuns în centrul știrilor de televiziune și pe primele pagini ale ziarelor, însoțită de titluri provocatoare. Catargul fără drapel ajunsese să simbolizeze indiferența suveranei. Sfâșiați protocolul bățos, ordona *Sun*, și mulți păreau să fie de acord. În cele din urmă, regina a întrebat dacă nu ar fi mai bine să fie arborat în bernă drapelul Marii Britanii, care nu fusese înălțat niciodată la palat. Și așa a fost inaugurată o nouă tradiție, pentru că drapelul respectiv flutură în prezent la palat ori de câte ori regina se află în altă parte și este coborât în bernă în semn de doliu, cum s-a întâmplat după atacurile de la World Trade Center din New York.

Pe măsură ce mulțimi uriașe se strângeau între Westminster și Palatul Buckingham, ca și la Palatul Kensington, depunând mormane întregi de buchete de

flori învelite în celofan, altare improvizate, lumânări, ursuleți de pluș și mesaje scrise de mână, oamenii de la Curte au privit și au așteptat. Acele zile au fost extrem de stranii. Bărbați sobri care stătuseră ore în șir la coadă pentru a semna în cartea de condoleanțe de la Palatul St. James au declarat că Diana le „apăruse” într-un portret al Regelui Carol I al Angliei. Autobuze pline cu oameni sosiseră din toată țara, dormind sub cerul liber în Capitală. Se simțea un val de isterie născându-se pe chipurile descompuse, înlăcrimate, în privirile înfuriate.

Unul dintre consilierii reginei a remarcat sunetul scos de ambalajele din celofan ale buchetelor, fâșâind sonor în vântul nopții: „A fost cel mai sinistru zgomot pe care l-am auzit în viața mea.” Un altul s-a întors din concediu ca să dea o mână de ajutor și a descoperit la fața locului „o atmosferă ca de revoluție, cum n-am mai pomenit până atunci. Tăcerea acestei extraordinare mulțimi strângându-se în jurul Palatului Buckingham era îngrozitoare. În interiorul Palatului Buckingham se trăiau momente dificile, dar în exteriorul său atmosfera era de-a dreptul cumplită”. În drumul său către biserică, Tony Blair a rostit pentru televiziuni un discurs sensibil și perfect calibrat. „Ea [Diana] a fost Prințesa Poporului și așa va fi și în viitor, așa va rămâne în inimile și în memoria noastră.” Însă adepții Noului Laburism au făcut tot ce le-a stat în putință pentru a ajuta monarhia să treacă cu bine prin acest moment critic și se pare că nu a răbufnit nicio adiere de republicanism dinspre membrii cabinetului. Chiar și în ziua de azi, oficialii de la Curte le sunt recunoscători pentru asta.

În autobiografia sa, Blair își aduce aminte o scenă stranie care a avut loc în timpul ultimei sale întâlniri cu Diana, atunci când ea a venit la Chequers, în iulie 1997. Blair o invitase să discute despre rolul formal pe care ea putea să-l joace în „Noua Britanie” pe care o avea el în vedere; indiferent cât de circumspect ar fi fost, era încă vrăjit de personalitatea ei și își dorea o parte din praful magic al Dianei. Ea l-a adus și pe Prințul William la această întâlnire, iar moștenitorul tronului a fost obligat să joace fotbal cu membrii

corpului de pază, ai echipei premierului și ai familiei Blair pe gazonul din spatele casei. „Bietul om”, avea să reflecteze Blair, „cred că se întreba de ce oare îl adusese și pe el; nu prea voia să joace fotbal, dar, din politețe, a intrat în joc.” Între timp, Blair și Diana s-au plimbat singuri prin împrejurimi, iar el a întrebat-o de relația cu Dodi al-Fayed, cu care nu făcuse cunoștință încă, dar în privința căruia se simțea „neliniștit”. Conversația lor a fost pe alocuri inconfortabilă, însă vizita s-a terminat în termeni prietenoși. Oferind o incursiune rară în rolul pe care Diana l-ar fi putut juca dacă ar mai fi trăit, această scenă ne aduce aminte și de faptul că, în mod evident, Blair s-a identificat puternic cu această vedetă vânată de criticii din presă. Cum spunea el însuși, fie încerci să hrănești bestia cu ceva, fie bestia se hrănește cu tine.

*

Câțiva oficiali de la Curte urmăreau din interiorul Palatului Buckingham ceea ce se petrecea afară atunci când regina, ducele și tinerii prinți au sosit din Scoția pentru funeraliile Dianei. De la ferestrele de sus, au putut vedea întreaga scenă: „Când regina a coborât din mașină, puteai auzi mulțimea aplaudând, la început într-o rumoare destul de violentă, devenind apoi mai prietenoasă.” Pe măsură ce regina și ducele se apropiau de intrarea în palat, au început să discute despre oamenii adunați și despre flori, remarcând stranietatea întregii atmosfere și ceea ce părea să fie mulțimea de „cititori de *Daily Express”* – adică inima regalismului tradiționalist din centrul Angliei. Apoi, aproape imediat ce regina s-a întors, starea de spirit a mulțimii s-a schimbat din nou. O fetiță a înaintat spre ea cu flori în mână pe măsură ce regina se îndrepta spre Palatul Kensington. „Sunt pentru Diana?” a întrebat regina. „Nu, doamnă, sunt pentru dumneavoastră.”

Discursul reginei din ajunul înmormântării Dianei a fost lipsit de orice nuanță teatrală, fiind mai degrabă calm, chiar rece. Ea nu se „emoționează”; nu vrea să impresioneze nicio galerie de suporteri. Însă a

încercat să-și explice sentimentele într-o manieră cu totul inedită pentru ea. Toți încercam „în felul nostru diferit” să digerăm ceea ce se întâmplase. Deopotrivă cu șocul, durerea și furia, exista și „îngrijorarea pentru aceia rămași în urma ei”. Regina și-a privit supușii drept în ochi prin intermediul camerei de filmat: „Așadar, ceea ce vă transmit acum, în calitate de regină a voastră, dar și ca bunică, vă transmit din inimă.” Apoi a rostit un omagiu elegant și bine cumpănit la adresa Dianei, numind-o „o ființă umană excepțională și talentată”, care, și la bine, și la rău, a fost capabilă să-și păstreze zâmbetul și veselia și să-i inspire pe alții prin bunătatea ei. Aceia care au urmărit cu atenție discursul au depistat aluzii ironice referitoare la „milioanele de oameni care n-au întâlnit-o niciodată, dar care simt că o cunosc”, comentariu reprezentând deopotrivă o recunoaștere a statutului ei de vedetă, precum și o aluzie la faptul că Diana din public și Diana din privat nu erau deloc identice.

Continuând, regina a mai spus că familia regală a rămas o vreme la Balmoral pentru că „am încercat cu toții să-i ajutăm pe William și Harry să suporte pierderea cumplită suferită atât de ei, cât și de noi, ceilalți”. Însă partea cea mai copleșitoare a acestui scurt discurs era mesajul că regina ascultase, înțelesese și începuse să facă tot ceea ce îi stătea în putere pentru a se schimba: „În ceea ce mă privește, cred că există multe de învățat din viața ei și din extraordinara și impresionanta reacție la moartea ei.” Și încheia cu un apel la unitate sub semnul Coroanei. Funeraliile Dianei constituiau o șansă „pentru a-i arăta întregii lumi o națiune britanică unită în durere și respect”.

Discursul și alte mici gesturi atente manifestate înainte și după discurs – povestea cu drapelul, precum și propria decizie, neașteptată, a reginei de a-și apleca, în semn de respect, capul când sicriul Dianei a trecut prin fața ei – s-au numărat printre cei mai importanți pași care au marcat a doua jumătate a domniei Elisabetei. Funeraliile Dianei au fost urmărite de 32 de milioane de oameni în Marea Britanie, o audiență

aflată pe locul 2 în toate timpurile, clasată imediat după cea înregistrată când Anglia a învins Republica Federală Germania la Campionatul Mondial de Fotbal din 1966. Nici un alt eveniment contemporan transmis la televizor nu a putut depăși efectul înregistrat de încoronarea reginei (care a fost urmărită de 19 milioane de oameni în Marea Britanie), pur și simplu pentru că televiziunea nu mai pare la fel de proaspătă sau de surprinzătoare precum era în 1953 și pentru că optimismul unei țări care se străduia să iasă la suprafață din austeritatea anilor de după război nu mai poate fi recuperat. Însă impactul funeraliilor a fost aproape la fel de mare în intensitate – și cu mult mai mare, evident, la scara planetei, acum suprasaturată de televiziune – decât oricare alt eveniment anterior având legătură cu familia regală. Se presupune că în jur de 3 milioane de oameni s-au adunat la Londra ori au așteptat pe traseul cortegiului funerar, din Capitală până la casa familiei Spencer din Althorp.

După o ceremonie funerară remarcabilă, emoționantă și uneori bizară – în care a fost inclus și un discurs neconvențional rostit de fratele Dianei, Contele Spencer, care l-a înfuriat pe Prințul Charles, supărând-o probabil și pe regină –, situația Casei de Windsor nu mai punea probleme. Prinții William și Harry, mergând în urma sicriului alături de tatăl și bunicul lor, au atins inimile britanicilor suficient de profund încât să asigure oarecum viitorul dinastiei atunci când va veni vremea lor. Regina și-a dat seama de puterea și charisma celei mai extraordinare femei pe care Windsorii o aduseseră în cercul strâmt al familiei lor. Stilul de la Curtea reginei se relaxase suficient de mult și în pași suficient de mici încât să împiedice dezvoltarea atmosferei cvasirevoluționare din țară.

Dacă s-ar fi acționat diferit – dacă nu s-ar fi manifestat o simpatie generală, dacă înmormântarea nu ar fi fost bine gestionată, dacă Regina ar fi refuzat să explice sau să discute – atunci probabil, în ciuda îngrijorării lui Blair, nu ar fi urmat nimic dramatic. Nicio mulțime dezlănțuită nu ar fi dat năvală pe

porțile Palatului Buckingham, nicio moțiune antimonarhică nu ar fi fost depusă în Camera Comunelor, nu s-ar fi înregistrat nicio manifestare ireverențioasă la adresa suveranei. Însă instituția ca atare ar fi suferit o lovitură serioasă. Sondajele de opinie subtile care au fost comandate de palat ar fi adus vești proaste. Prințul Charles ar fi descoperit că a devenit atât de nepopular, încât și-ar fi pus serios întrebarea dacă mai are sens să încerce să devină rege. Iar data următoare când s-ar fi adus din nou în discuție costurile pe care le presupune pentru națiune întreținerea Casei regale, atunci cu siguranță că la Westminster lucrurile ar fi luat o întorsătură defavorabilă pentru familia regală. Ar fi urmat un laborios și controversat proces de control, verificare și justificare, urmat de încercarea de a edulcora concluziile. În zilele noastre, așa au ajuns la ruină numeroase monarhii.

În 1997, zilele ce au urmat morții Dianei s-au dovedit cruciale. Pe de o parte, acele zile au marcat un fel de nebunie colectivă, o formă de isterie națională care nu putea să reziste multă vreme. Însă, dacă regina ar fi avut o reacție slabă, acele zile puteau să-i șubrezească poziția și instituția pe care o reprezintă. În schimb, din această experiență ea a ieșit mai înțeleaptă (probabil), mai tristă (cu siguranță), dar și mai puternică.

Regina poporului

De-a lungul acestei perioade, relația reginei cu Tony Blair – care a fost, după Margaret Thatcher, cel mai longeviv și, poate, cel mai controversat din premierii ei – s-a îmbunătățit. Un oficial care cunoștea bine atât echipa de la Palatul Buckingham, cât și cabinetul din Downing Street a declarat că relația reginei cu Tony Blair nu a fost una deosebit de apropiată. La testul simplu reprezentat de invitația de a rămâne după audiențe la un pahar, Blair, spre deosebire de Major, nu s-a descurcat deloc bine, refuzând să rămână. Însă regina l-a sunat personal pe

Blair pentru a-l felicita cu privire la rezultatele procesului de pace din Irlanda de Nord; iar un oficial a declarat că s-a gândit „că precis ea nu face așa ceva prea frecvent; și, într-adevăr, nu îi stă în fire să procedeze astfel”. Un înalt funcționar din acea vreme caracterizează atitudinea susținătorilor Noului Laburism față de monarhie drept una de „ignoranță completă, combinată cu o veselă aroganță că sunt în stare să se descurce cu așa ceva. [...] Se considerau niște modernizatori ai statului, a căror menire era aceea de a da la o parte instituțiile învechite”. Mulți dintre aceia care făceau parte din cercul lui Blair păreau fascinați de instituția prezidențială din Statele Unite și erau convinși că este nevoie ca premierul să devină o figură cvasiprezidențială, atitudine care trebuie să fi stânjenit serios instituția monarhiei constituționale.

În primii ani de mandat ai lui Blair, foamea palatului de informații despre acest nou guvern a fost intensă, într-un mod fără precedent. „Palatul Buckingham nu înțelegea regimul propus de Blair”, a declarat un fost funcționar. „Palatul era ținut în izolare din acest punct de vedere și este foarte greu pentru oamenii din afară să înțeleagă, de pildă, cearta dintre Blair și Brown, acel cerc vicios al furiei și fricii.” Însă lipsa de informații avea și avantaje. Înainte de alegerile generale din 2001, o dată care pe atunci se afla încă într-o mare măsură sub controlul premierului, Alastair Campbell fusese instruit să-i dezvăluie presei în secret detalii despre calendarul alegerilor. Funcționarii civili i-au reamintit lui Jonathan Powell, șefului de cabinet al lui Tony Blair, că, din punct de vedere constituțional, prim-ministrul trebuia să meargă la regină și să-i ceară dizolvarea Parlamentului; după o primă reacție de șoc, Blair s-a grăbit să ajungă la palat. Altădată, ceva mai devreme, Blair nu prea era de acord cu programarea întâlnirii șefilor de stat din Commonwealth, așa că regina a început să-l preseze. Conform unui înalt funcționar, „regina poate să fie cumplită dacă își pune în minte să fie cumplită”.

De-a lungul timpului, regina și-a imprimat personalitatea asupra miniștrilor ei din Noul Laburism. Într-o situație anume, Clare Short, ministrul dezvoltării internaționale, și-a uitat – din greșeală, conform propriilor declarații – telefonul mobil deschis în timpul unei audiențe cu regina, iar acesta a sunat. „Nu răspunde, dragă”, a spus suverana. „S-ar putea să fie cineva important.” Altădată, se spune că l-a pus subtil la locul lui, literalmente, pe vicepremierul John Prescott, un antimonarhist convins. Când a venit să discute cu regina, aceasta îi vorbea foarte încet. Străduindu-se s-o audă, Prescott s-a aplecat în fața ei, iar tuturor li s-a părut că el se înclină în fața monarhului său. Iar în ceea ce-l privește pe Blair însuși, părea că el savurează din ce în ce mai mult audiențele lor săptămânale, astfel că echipa lui a început să-l tachineze că s-ar fi îndrăgostit de regină. Un martor a declarat: „Regina are un șarm fantastic și cred că șarmul ei a dat roade.”

Însă memoriile lui Blair au mers mult mai departe decât ale oricărui alt prim-ministru, furnizând relatări grăitoare despre regină și despre părerea lui față de ea. Există ceva ludic în aceste relatări, care nu au prea fost înghițite de cei de la Palatul Buckingham, deși unele dintre ele sunt cât se poate de amuzante. Blair a scris despre rutina vizitelor sale la Balmoral, pe care le socotea „o combinație vie de intrigi, suprarealism și ciudățenie absolută. Întreaga atmosferă era întru totul stranie, deși, evident, gazdele regale au fost extrem de prietenoase”. Fostul premier își bate joc cu afecțiune de valeți, de mâncarea servită și de operele de artă expuse acolo. Iar în privința faimoaselor picnicuri cu friptură la grătar pregătite de Prințul Philip, spunea că „și acestea sunt guvernate de convenționalism și tradiție. Membrii familiei regale gătesc și își servesc musafirii. Apoi strâng masa și spală vasele. S-ar putea crede că glumesc, dar nu glumesc deloc. Își pun mănușile de cauciuc și încep să spele vasele în chiuvetă. Iar tu stai liniștit, ca după masă, regina te întreabă dacă te-ai săturat, apoi strânge farfuriile și se duce la chiuvetă”.

Mai târziu, Blair avea să mediteze pe marginea sărbătorilor plănuite pentru trecerea în noul mileniu la „Domul” din estul Londrei, care nu au decurs tocmai bine. „Nu pot să-mi imaginez ce impresie și-a făcut Prințul Philip despre toată povestea, însă nu cred că se poate exprima în cuvinte decente. Presupun că Majestatea Sa ar fi întrebuințat alte cuvinte, însă pentru a exprima o aceeași impresie”, scrie fostul premier. În timpul spectacolului, Prințul Philip a atras atenția asupra faptului că acrobații care executau numere la înălțime nu aveau plase de protecție, iar Blair și-a imaginat cum unul dintre ei cade drept în capul reginei, omorând-o. „Parcă și vedeam titlurile din ziare: «REGINA – OMORÂTĂ DE TRAPEZIST LA DOM»… «BLAIR RECUNOAȘTE CĂ N-A MERS TOTUL CONFORM PLANURILOR».”[176]

O glumă inocentă, câteva pagini menite să stârnească râsul – dar se ajunsese departe, comparativ cu vremurile în care Sir Winston Churchill o adora pe regină. Ca și în cazul celorlalți premieri ai săi, regina și-a păstrat opiniile despre Blair pentru cercul ei privat. Însă tocmai Noul Laburism, scurtat brutal de guvernarea demisionară a lui Major, a fost acela care a decis ca iahtul regal să nu fie înlocuit și, în ciuda cooperării sincere cu ocazia funeraliilor Dianei, este greu de găsit dovezi care să ateste că ar fi existat vreo atitudine prietenoasă între cele două tabere. Între timp, Prințul de Wales a criticat cu asprime corectitudinea politică și cultura vinei de atâtea ori, încât putem afirma cu destulă certitudine că nu a fost un admirator neproblematic al Noului Laburism. Iar Ducele de Edinburgh a negat la un moment dat, într-o discuție cu scriitorul Gyles Brandreth, că s-ar fi considerat el însuși un modernizator: „Nu, nu de dragul modernizării, ca un afurisit de adept al lui Blair, nu de dragul de a-și băga nasul peste tot”[177], după cum s-a exprimat el însuși cât se poate de elocvent și de acid. Ulterior, el s-a plâns în mod deschis de hotărârea de a arunca *Britannia* la fiare vechi.

De idealul lui Blair de a instaura o monarhie modernizată radical, cu o imagine refăcută cu ajutorul magiei aduse de Diana, s-a ales praful. Însă, dacă este să luăm în calcul numărul de schimbări introduse de guvernarea lui care puneau în discuție Constituția sau care (precum în cazul interzicerii vânătorii) au stârnit furia anumitor membri ai familiei regale, este remarcabil faptul că palatul a reacționat cu atât de multă reținere. Noul Laburism a păstrat numai 92 dintre pairii ereditari compunând Camera Lorzilor în 1999, a înființat un Parlament Scoțian și o Adunare a Țării Galilor, asimilând mai multă legislație europeană și argumentând în favoarea renunțării la lira sterlină pentru moneda euro. Evident că palatul avea propriile opinii, de obicei diferite, însă nu au existat, grație reginei, circumstanțe în care să ajungă la un conflict deschis cu politicienii aleși în mod democratic.

Această discreție era parțial o reacție la atitudinea Noului Laburism față de monarhia însăși: când venea vorba de subiectele-cheie care contau cel mai mult pentru familia regală, Tony Blair și miniștrii săi și-au manifestat ajutorul și sprijinul. Existaseră încruntări și bombăneli și pe vremea Jubileului de Argint al lui George al V-lea; încă și mai multe atunci când nepoata lui și-a sărbătorit cea de-a 25-a aniversare, patru decenii mai târziu. În iarna dintre anii 2001 și 2002, numeroși cârcotași au prezis din nou un eșec jubiliar. Ziarul *Guardian* vorbea despre o „panică la palat” generată de lipsa petrecerilor de stradă organizate și spunea că noul website al Palatului Buckingham „are un aspect jalnic. La acest moment, expune știri despre un concurs de snooker cu ocazia Jubileului de Aur și un turneu de biliard în Plymouth, despre plantarea unui stejar în satul Oxhill din Warwickshire, amenajarea unei grădini a Jubileului la școala primară din Shirley, Birmingham, instalarea de fântâni în mai multe locuri din Londra – și alte nimicuri considerate prețioase”[178]. Oficialii de la palat au minimizat aparenta lipsă de entuziasm și au fost citați declarând că numărul de persoane care au

participat până la finele anului la sărbătorile legate de jubileu nu au nicio relevanță pentru popularitatea de care se bucură monarhia.

Neliniștea legată de Jubileul de Aur al reginei a fost cauzată de reverberațiile nesfârșite ale dezastrelor din anii 1990. Unii se temeau că proiectul „Cool Britannia” al Noului Laburism, deși era deja demodat, constituia totuși o descriere mai adecvată a felului în care se concepea națiunea, și nu monarhia îmbătrânită. În plus, anul 2002 nu a început deloc bine pentru regină. În februarie și-a pierdut sora, Prințesa Margaret, iar moartea ei a fost o lovitură mult mai mare decât li s-ar părea unora privind din afară. Deși viața lui Margaret fusese cât se poate de diferită de a reginei, cele două surori au păstrat o legătură strânsă, vorbindu-și aproape zilnic. Chiar și în prezent regina poartă în poșetă o cutiuță uzată din aur pentru îndulcitori, pe care a primit-o de la Margaret. Una dintre cele mai îndurerate persoane la înmormântare a fost Regina-Mamă; șase săptămâni mai târziu, la vârsta de 101 ani, avea să moară și ea.

Niciunul dintre cele două decese nu a fost neașteptat, însă familia regală tot s-a simțit profund afectată, declarând că atât Margaret, cât și Regina-Mamă au reprezentat un sprijin crucial pentru regină. A le pierde pe amândouă la un interval atât de scurt, declara un membru al familiei, „a fost extrem de dur și nu ar trebui subestimat”. Se aștepta de la regină să meargă mai departe, iar ea exact asta a făcut. Însă câțiva oficiali de la palat au considerat că, la momentul respectiv, regina a ajuns să se simtă eliberată, văzându-se în sfârșit regină unică și intrând astfel într-o nouă fază a vieții sale.

Prințul Charles a părut a fi afectat ceva mai profund de moartea Reginei-Mamă și a vorbit mai deschis și mai emoționant despre bunica lui decât despre oricine altcineva. Funeraliile acesteia i-au obligat pe republicani și pe sceptici să-și reconsidere pozițiile față de regalitate și față de rolul monarhiei în cultura britanică, efect pe care avea să-l producă, mai târziu, și Jubileul de Aur. Ziarul *Guardian,* devenit acum vocea dominantă a scepticilor față de Casa de

Windsor, a publicat titluri de prima pagină care declarau „Un rămas-bun incert, care dezvăluie o națiune divizată”, iar editorialistul său, Jonathan Freedland, argumenta că mulțimea adunată la Palatul Buckingham a fost una destul de restrânsă, iar cozile pentru semnarea în cartea de condoleanțe erau aproape inexistente. Este limpede că nu se repeta „momentul Diana”. Freedland a pus sub semnul îndoielii perioada oficială pentru doliu național, redusă de la 13 la 9 zile: „Probabil că [cei de la palat] au anticipat starea de spirit din prezent și și-au făcut griji că durerea națiunii nu avea să dureze două săptămâni. Însă există oare vreo garanție că nici cele 9 zile nu vor fi considerate drept excesive?”

În orice caz, participarea la funeralii a fost una deosebită, cu șiruri lungi de persoane venind să-și prezinte condoleanțele. Reacția, inițial lentă, a națiunii a fost probabil o combinație de lipsă a surprinderii la aflarea veștii și o reamintire treptată a duratei în care a domnit Regina-Mamă. O dispută mediatică a izbucnit și s-a dezvoltat în jurul evenimentului, așa cum s-a întâmplat de nenumărate ori în legătură cu evenimentele regale, cu *Daily Mail* conducând atacul asupra BBC-ului pentru lipsa de respect manifestată de acest post când un prezentator a anunțat decesul purtând o cravată grena în loc de una neagră. Manifestările fanatice de monarhism au devenit un criteriu de departajare, creat și potențat de presă; în timp ce unii îl considerau un semn de patriotism profund, alții îl socoteau superficial și ipocrit. Iar palatul nu era foarte încântat de această divizare.

Mai târziu în acel an, sărbătorile prilejuite de Jubileul de Aur au depășit toate recordurile. Singura comparație posibilă este aceea cu Jubileul de Aur al Reginei Victoria, însă acela s-a petrecut cu atât de mult timp în urmă, încât lamentațiile pe marginea declinului prin care trecea Imperiul Britanic păreau lipsite de orice sens. Însă ecoul epocii victoriene abia se mai auzea deoarece anul includea și o vizită timpurie a familiei regale în Jamaica, Noua Zeelandă și Australia, urmate apoi de Canada. Regina a fost

întâmpinată de mulțimi uriașe; în ciuda câtorva protestatari, inclusiv rastafarieni în Jamaica și canadieni de origine franceză în Québec, turneele au scos la iveală un gigantic rezervor de afecțiune pentru monarh în fostul imperiu al Victoriei. Însă manifestările de protest au oferit un semnal de alarmă cu privire la viitor. Premierul Noii Zeelande, Helen Clark, a declarat că țara trebuie să devină republică. În Canada, regina a fost întâmpinată de vicepremier, John Manley, care a declarat că, după terminarea actualei domnii, Canada ar trebui să-și întrerupă legăturile cu monarhia.

Marea Britanie însăși a celebrat jubileul cu ritualurile de-acum obișnuite. Regina li s-a adresat ambelor Camere ale Parlamentului, reflectând pe marginea schimbărilor survenite în lume din 1952 încoace. „Trebuie să vorbim despre schimbare", a spus ea, „despre amploarea și ritmul ei accelerat din acești ultimi ani. [...] Schimbarea a devenit o constantă; gestionarea ei a devenit o disciplină în expansiune." O mare parte din mesajul ei a fost alocată temelor legate de stabilitate, importanța instituțiilor și natura britanicilor – „un popor moderat, pragmatic" –, elemente constante, timp de decenii, în discursurile sale. Jubileul a fost o încercare de a exprima deopotrivă aspectele monarhice și populiste ale caracterului național. Au existat și torțe, în număr de 2.002, aprinse de această dată în mai multe țări din întreaga lume; mii de petreceri pe stradă; o defilare în trăsura regală până în Mall, unde un milion de oameni s-au adunat pentru weekendul de jubileu; o liturghie de mulțumire la Catedrala St. Paul; o paradă a costumelor din Commonwealth; și un miting aviatic al RAF, urmărit acum din balconul de la Palatul Buckingham de o familie regală diminuată ca număr. Un participant a declarat că expresia reginei de ușurare și plăcere față de succesul jubileului i s-a părut a fi reacția autentică a unei femei care în mod fundamental este timidă.

Până acum, totul a decurs în parametri previzibili. Însă de această dată s-a organizat și un concert de muzică clasică, „Bal la palat", în grădina Palatului

Buckingham. A fost cel mai mare eveniment găzduit de grădină: 12.500 de oameni au ascultat orchestra simfonică și corul BBC-ului, concertând alături de o întreagă galaxie de vedete extravagante. Cel mai uimitor eveniment a fost „Petrecerea la palat”, celebrând muzica pop britanică, într-un concert deschis de chitaristul Brian May de la Queen, interpretând de pe acoperișul palatului o versiune proprie a imnului regal, *God Save the Queen,* urmat de alți veterani, precum Paul McCartney, Eric Clapton și Tony Bennett, toți cântând în fața familiei regale și oaspeților săi.

Încercările familiei regale de a adopta cultura populară nu aveau un istoric prea fericit. Uniunea dintre formalismul relațiilor oficiale și exuberanța muzicii tineretului are un efect inhibant asupra adulților conformiști. Chiar și tinerii din familia Windsor sunt mai degrabă vânători, jucători de polo și ofițeri în armată, interese care nu se împacă prea bine cu muzica negrilor și rebeliunea adolescentină. Însă dintre toate pariurile cu gustul estetic asumate de consilierii reginei în timpul anilor 2000, acesta a decurs cel mai bine. Marea Britanie era acum o țară mult mai pestriță, mai informată – chiar cinică – în comparație cu vremurile Jubileului de Argint. Dar festivitățile din 2002, care au inclus și o serie de vizite de-a lungul întregii țări, par să fi restabilit cu fermitate popularitatea monarhiei, în general, și a reginei, în special.

*

Așa a debutat o perioadă mult mai liniștită pentru regină, cu priviri aruncate în trecut cu afecțiune și cu mai puține tulburări jenante; după torentele învolburate de munte a urmat cursul liniștit al râului de câmpie. Anul 2006 a marcat cea de-a 80-a aniversare a reginei, sărbătorită pe măsură – cu petreceri pentru copii la palat, focuri de artificii, dineu în familie la Kew, liturghie de mulțumire la St. Paul. În luna februarie a acelui an, Prințul Charles a dat în judecată ziarul *Mail on Sunday* pentru că a publicat

extrase din jurnalele sale personale, care au circulat între el și prietenii săi și care erau extrem de jenante din punct de vedere politic. Însă anul anterior înregistrase un moment fericit în viața lui Charles: după ani întregi de speculații, s-a căsătorit cu Camilla Parker Bowles într-o ceremonie civilă găzduită la Windsor.

Camilla divorțase de soțul ei cu zece ani mai devreme, însă, după moartea Dianei, a trebuit să îndure un dificil statut incert. La palat și nu numai s-au purtat dezbateri intense despre felul în care o recăsătorire putea fi acceptabilă pentru moștenitorul tronului și viitorul conducător al Comunității Anglicane, deși perspectiva ca iubita prințului să continue a-i fi „companioană” părea o alternativă și mai puțin atrăgătoare. Pentru o vreme, echipa lui Charles de la Clarence House s-a implicat într-un proces complicat de introducere a ideii că doamna Parker Bowles este, într-o primă fază, companioana prințului, apoi, într-o fază ulterioară, posibila viitoare soție. Mulți au remarcat mina fericită a Prințului de Wales și veselia foarte realistă a Camillei. Unora le părea rău pentru ei, regretând că nu se căsătoriseră la începutul vieții lor adulte. Exista și o minoritate de adoratori ai Dianei, care n-o puteau ierta pe Camilla pentru rolul pe care presupuneau că l-a jucat în distrugerea primului mariaj al prințului și care erau hotărâți să se asigure că noua soție nu avea să ajungă niciodată regină.

Un observator a remarcat că, la Palatul Buckingham, problema legată de Camilla „s-a aflat mereu în plan secund. S-au purtat nenumărate discuții private cu regina despre ea și rolul ei, despre cât de mult sau de puțin trebuia acceptat”. Camilla însăși devenea extrem de agitată când știa că trebuie să apară regina, la fel și Prințul Charles. Chiar și așa, el se hotărâse ce avea să facă. Un înalt oficial, studiind o ofertă de a lucra pentru prinț, a fost avertizat că există trei lucruri care nu se negociază. Unul dintre acestea era Camilla. Un altul era purtătorul de cuvânt al lui Charles, Mark Bolland. Iar al treilea era Michael Fawcett, omul bun la toate și specialistul în strângerea

de fonduri. Fawcett, care părăsise oficial echipa lui Charles, dar își păstrase influența, era privit cu o suspiciune deosebită de către funcționarii de la Palatul Buckingham.

În general, nu au fost vremuri prea bune pentru cele două echipe rivale. Regina privea cu uimire și îngrijorare comportamentul extravagant al Prințului Charles – de exemplu, petrecerile organizate de el la Sandringham. Palatul afla povești care sugerau că, la cinele private organizate la Highgrove, Prințul Charles le spunea invitaților că mama lui ar trebui să se gândească odată la abdicare. Astfel de zvonuri au fost negate cu vehemență de cabinetul Prințului Charles, însă cauzaseră deja răni persistente.

Statutul Camillei, o femeie încăpățânată și cu picioarele pe pământ, a continuat să constituie problema centrală. Chiar și la finele anilor 1990, după cum declara un funcționar de la palat, „exista opinie foarte clară că nimeni nu trebuie să vorbească despre ea ca fiind viitoarea regină sau chiar consoartă”. Iar în privința recăsătoriei, „opinia reginei era că faptul devenise oarecum inevitabil; însă probabil că se gândea că se va petrece după ce ea nu va mai fi în viață”. Cel puțin formal, aceasta fusese și opinia Prințului Charles. Înainte să divorțeze de Diana, în 1996, cabinetul lui declarase că prințul nu are intenția să se recăsătorească, poziție reconfirmată în anul 2000.

Însă de atunci situația a devenit ridicolă. Cei doi duceau o viață tipică de cuplu. Camilla locuia la Highgrove împreună cu Charles și era întreținută de el, un fapt pe care el și-l asumase în mod public prin documentele sale contabile și cu care parlamentarii erau la curent. Acest aranjament fusese înțeles și acceptat de copiii din ambele părți. Însă Camillei nu i se dădea voie să stea alături de Charles la evenimentele publice și nici nu i se permitea, de pildă, să-i fie alături la Crăciunurile petrecute în familie, la Sandringham.[179] Astfel de circumstanțe deveniseră extrem de jenante pentru toți cei implicați: dacă i se permitea Camillei să-l însoțească pe Charles, ar fi

însemnat că regina o recunoștea ca amantă a lui; dacă nu, atunci Camilla era socotită drept victimă a „infatuării regale”. Așa că, până în anul 2000, chiar dacă Charles pretindea că nu are intenția de a se recăsători, este rezonabil să credem că atât el, cât și Camilla își doreau ca această căsătorie să aibă loc.

Poziția reginei era cât se poate de delicată. Asemenea mamei sale, ea se bucurase de o căsnicie puternică și fericită și credea cu tărie în sfințenia căsătoriei. În calitate de Guvernator Suprem al Bisericii Angliei, ar fi riscat să-i ofenseze pe mulți dintre membrii ei, în special facțiunile tradiționaliste și evanghelice, dacă și-ar fi dat consimțământul pentru căsătoria a doi oameni divorțați. Însă regina știa că monarhia ar fi afectată mult mai serios dacă Charles i-ar fi urmat la tron fără să fie căsătorit, deși trăiește cu Camilla. Nu în ultimul rând, ca mamă, își dorea ca fiul ei să fie fericit. Cum să rezolve o astfel de dilemă?

Așa a început o coregrafie discretă menită s-o scoată pe Camilla la lumină. Însăși Biserica Angliei a dat o mână de ajutor de-a lungul acestui proces. Arhiepiscopul de Canterbury, George Carey, a atras atenția asupra faptului că spiritul creștin presupune iertarea și că eșecul face parte din condiția umană: „Este firesc să se căsătorească.” Rowan Williams, succesorul lui, nu doar că a fost de acord, ci a susținut și că recăsătorirea Prințului Charles, în calitate de anglican practicant, îi va permite să devină Guvernator Suprem al Bisericii. Și alți clerici au emis declarații de sprijin similare. Și așa a fost îndepărtată o barieră imensă.

Însă poziția Bisericii nu echivala cu faptul că cei doi se puteau căsători în cadrul unei ceremonii religioase obișnuite. În cele din urmă, Charles și Camilla au adoptat ceea ce la vremea respectivă devenise deja o soluție clasică, și anume căsătoria civilă, urmată de o binecuvântare din partea Bisericii. Însă această soluție producea o a doua problemă: această căsătorie avea să fie legală din punctul de vedere al legislației britanice? Legea Căsătoriei, datând din 1836, permitea căsătoriile civile, interzise

însă în mod clar pentru membrii familiei regale; și nu era deloc limpede dacă abrogările și rescrierile repetate eliminaseră de fapt această excludere. Charles putea să scape de această problemă destul de complicată dacă se recăsătorea în Scoția, așa cum procedase sora lui, Prințesa Anne, însă el își dorea să se căsătorească la Windsor. Așa că a urmat o nouă dezbatere, lungă și încinsă, pe alocuri chiar ridicolă. În cele din urmă, Lordul Cancelar al Noului Laburism a trebuit să intervină pentru a declara că guvernul este de părere că această căsătorie trebuie să fie întru totul legală. (În mod ironic, el făcea apel la aceeași legislație a drepturilor omului care atrăsese de nenumărate ori în trecut furia Prințului Charles.) Pe măsură ce planurile pentru nuntă avansau încet, dar sigur, legile și doctrinele care spulberaseră odinioară speranțele Prințesei Margaret și, înaintea ei, ale lui Eduard al VIII-lea au fost aruncate în aer ca niște inofensive confetti nupțiale.

În ultimii ani, regina s-a văzut de foarte puține ori cu Camilla. În 2000 a întâlnit-o la un prânz oferit de Prințul Charles cu ocazia aniversării fostului Rege Constantin al Greciei, însă această știre a fost urmată de declarații prin care se nega că această întâlnire ar fi o dovadă că regina aprobă relația. La vremea Jubileului de Aur, relațiile se detensionaseră deja destul de mult, iar Camilla era văzută uneori în public alături de regină. În următorii ani, consilierii Prințului Charles de la Clarence House au implementat o campanie specială pentru a îndulci sentimentele publicului și presei față de ideea căsătoriei, pigmentată cu o întreagă coregrafie de apariții împreună ale celor doi și numeroase declarații favorabile puse în circulație discret.

Chiar și așa, pregătirile pentru nuntă nu au decurs fără probleme. Anunțul oficial a fost prezentat în grabă după o scurgere de informații către presă. Planul de a ține nunta la Castelul Windsor a trebuit abandonat când a devenit limpede că și alte cupluri puteau cere în mod legitim să se căsătorească acolo. Programul inițial al ceremoniei a trebuit să fie anulat din cauza decesului Papei Ioan Paul al II-lea, la ale

cărui funeralii Charles a trebuit să participe. Iar argumentul mai degrabă stupid referitor la statutul legal al ceremoniei civile a continuat să fie invocat aproape până în ultimul moment.

Regina a întâmpinat cu căldură anunțul căsătoriei. Dar în ziua nunții, 9 aprilie 2005, ea nu a participat la ceremonia civilă, care fusese mutată de la Windsor în oraș, la Guildhall. Nu a fost un gest de mustrare, ci o marcă a credinței sale puternice în tradiție și a poziției sale constituționale. Iar după ceremonie, regina și-a manifestat fără dubii atitudinea în această privință în timpul unui discurs extrem de spiritual, dar și emoționant de sincer. A început cu o glumă, explicând cu solemnitate faptul că are de făcut un anunț important: „Hedgehunter a câștigat Cupa Grand Național!”[180]. A continuat prin a se referi la fiul ei și la noua noră, ca și la extraordinarele obstacole cu care s-au confruntat caii în acea cursă legendară: „Au trecut peste Becher’s Brook și The Chair și multe alte feluri de obstacole teribile. Au reușit să le depășească, așa că sunt foarte mândră și le doresc numai bine. Fiul meu este acasă la el, liniștit, alături de femeia pe care o iubește. Bine ați venit în țarcul învingătorului.”

Nici că se putea ca regina să exprime totul în cuvinte mai inspirate decât acestea. Nu erau vorbele unei matroane glaciale, ci ale unei mame iubitoare care s-a luptat toată viața ei cu îndatoririle crunte ale corectitudinii constituționale. În schimb – și ca replică –, Prințul Charles a vorbit cu o emoție și o afecțiune autentice despre ea – nu doar ca regină, ci și ca mamă a lui.

Căsătoria punea capăt unei perioade care s-a dovedit foarte necruțătoare pentru dinastia Windsor, singura parte din domnia reginei când s-a părut că britanicii chiar pot să-i întoarcă spatele monarhiei. Însă, întrucât aceasta este o poveste de familie, evident că nu are să se termine niciodată. Prăpastia căscată între echipa Prințului Charles de la Clarence House și consilierii de la Palatul Buckingham ai părinților săi nu au dispărut. Au existat indicii că mariajul Prințului de Wales nu decurge atât de fericit

pe cât sperase cuplul. Când, în noiembrie 2010, s-a dat publicității anunțul referitor la logodna Prințului William cu Kate Middleton, răspunsul cam tăios al Prințului Charles – „se pregătiseră suficient de mult” – le-a sugerat unor prieteni că el își făcea griji că va fi din nou pus în umbră, de data aceasta nu de către părinți sau prima soție, ci de către noua generație.

Însă din negocierea cu succes a „problemei Camilla” au fost învățate lecții importante în deceniul 1995–2005. În primul rând, în timp ce punctul slab al monarhiei ca instituție constă în aceea că ea depinde de slăbiciunile din familia propriu-zisă – iar familiile se dezintegrează uneori, cum e și firesc –, punctul tare constă în aceea că familiile sunt capabile și să învețe, să evolueze și să-și rezolve problemele. În al doilea rând, dacă slăbiciunea Constituției britanice constă în aceea că este un amestec confuz de artefacte istorice, dintre care unele rămân utile, pe când altele sunt demodate sau de-a dreptul jenante, atunci punctul tare constă în aceea că putem scotoci prin Constituție pentru a scoate din ea ceea ce ne convine – aici găsim o nouă interpretare asupra unei legi învechite, dincolo putem extrage un rezumat al unei doctrine ciudate. Și, în al treilea rând, deși regina rămâne întru totul serioasă în privința rolului și statutului ei, precum și în privința priorităților, ea este totuși mult mai flexibilă, mai adaptabilă și mai înțelegătoare decât o sugerează masca oficială impasibilă a monarhiei britanice.

*

Următorul obstacol politic cu care s-a confruntat regina a venit odată cu alegerile generale din 2010, care au urmat celei mai turbulente și mai nefericite perioade din politica britanică a ultimilor ani. Parlamentul a fost zguduit de un scandal, provocat de faptul că mai mulți parlamentari și-au umflat exagerat listele de cheltuieli. Unii dintre ei aveau chiar să ajungă la închisoare; alții s-au decis să nu mai candideze. Între timp, oamenii obișnuiți se zbăteau să supraviețuiască într-un taifun cauzat de incompetența

bancherilor cu salarii exorbitante și de obiceiul obsesiv atât al indivizilor, cât și al statului de a împrumuta bani de la bănci. Elitele Britaniei, atât din afaceri, cât și din politică, nu au părut aproape niciodată atât de compromise.

Uriașa criză bancară din 2008–2009 a aruncat în haos sistemul financiar al întregii planete și a provocat o îndelungată perioadă cu creșteri slabe, aproape de zero, falimente naționale și procese de conștiință – fără a fi însă recesiunea globală de care mulți se temuseră. Regina a reacționat cu o sinceritate care nu îi stă în fire, folosind o vizită la London School of Economics pentru a-l întreba pe unul dintre economiștii care predau acolo, Luis Garicano, „De ce nimeni nu a prevăzut această criză?”. Și a continuat această interogație invitându-l pe Guvernatorul Băncii Angliei la o întrevedere privată. Întrebarea ei, redifuzată de nenumărate ori în presă, a reunit mai mulți economiști și alți experți la Academia Britanică în iunie 2009, unde au discutat pe această temă, după care i-au trimis reginei un răspuns în scris: „Majestatea Voastră, pe scurt, eșecul de a prevedea momentul, amploarea și severitatea crizei și de a o preîntâmpina […] este în principal un eșec al imaginației colective a numeroși specialiști de marcă, atât din țară, cât și din străinătate, de a înțelege riscurile sistemului ca întreg.”

Unul dintre acești specialiști de excepție care a fost învinovățit de numeroși alegători britanici s-a dovedit a fi premierul laburist, Gordon Brown. Regina îi acordase întreaga atenție și respectul personal cu care îi tratase și pe antecesorii lui și i-a întâmpinat cu căldură pe cei doi băieți ai premierului atunci când au venit în vizită la Balmoral. Însă în ajunul alegerilor de pe 6 mai 2010, partidul lui Brown a pierdut 97 de locuri și majoritatea de care se bucurase anterior. Între timp, conservatorilor conduși de David Cameron le lipseau cele 326 de locuri necesare pentru a guverna singuri. Posibilitatea de a nu obține o majoritate sau rezultatul indecis fuseseră deja dezbătute intens la Whitehall și la Palatul Buckingham întrucât sondajele de opinie indicau un astfel de scenariu. Au fost

redactate memorandumuri, au fost cercetate precedentele, însă totul depindea de numere și de felul în care aveau să se comporte liderii politici. La fel ca în 1974, rezultatul incert a dat naștere posibilității alarmante ca regina să fie implicată în controversa politică, mai ales dacă Brown ar fi insistat să rămână mai mult în funcție, încercând între timp să pună cap la cap o coaliție pentru a-i surclasa pe conservatori.

Deși au câștigat cele mai multe locuri, și anume 302, conservatorii nu se bucurau automat de dreptul de a forma imediat un guvern. Aceasta însemna că Brown avea nu doar dreptul, ci și datoria de a rămâne în funcție până când devenea limpede că putea fi negociat un aranjament cât de cât stabil. Însă cât de mult avea să dureze acest proces? Rezultatul alegerilor demonstrase că primul-ministru pierduse încrederea alegătorilor, iar starea economiei naționale rămânea cumplit de fragilă. Între timp, Cameron i-a înaintat lui Nick Clegg, liderul liberal-democraților, o ofertă care părea generoasă și a inițiat discuții pentru a forma o coaliție liberal-democrată-conservatoare, fondată pe un compromis între cele două partide. Tocmeala în ambele tabere a continuat de-a lungul unui weekend interminabil, în vreme ce piața financiară aștepta să vadă care va fi rezultatul. Deabia în marțea următoare Brown și-a dat în cele din urmă demisia, în cadrul unui discurs destul de demn, admițând că nu poate forma un guvern stabil. Înțelegerea care a pus bazele coaliției – inclusiv decizia de a guverna 5 ani, lucru pe care unii l-au considerat ca subminând dreptul tradițional al reginei de a dizolva Parlamentul – a fost acceptată. Piața financiară și-a revenit.

În culise, atât oficialii de la palat, cât și cei de la Whitehall jubilau. Purtaseră discuții aprinse referitoare la ce este de făcut pentru a se asigura că regina nu va fi pusă sub presiunea de a încerca să concedieze un premier sau de a fi acuzată că susține interesele succesorului acestuia. În Downing Street, Sir Gus O'Donnell, secretarul cabinetului și omul care a servit sub mai mulți lideri conservatori și laburiști, conducea un grup de experți în Constituție

într-una dintre tabere. La Palatul Buckingham, echipa reginei era condusă de Sir Christopher Geidt, secretarul ei personal încă din 2007. Fost diplomat, Geidt preluase funcția de la Robin Janvrin, acum Lord Janvrin. (Acesta fusese nevoit să negocieze cele mai dificile faze din viața reginei; se spune despre el că și-a considerat eforturile ca fiind factorul ce a netezit ultima parte a domniei reginei.) Geidt câștigase o puternică încredere personală din partea reginei și este apreciat în prezent pentru succesele recente.

Geidt și echipa premierului au luat în considerare împreună numeroase scenarii posibile, precum și implicațiile constituționale ale diferitelor consecințe și circumstanțele în care ar fi fost necesară convocarea unor noi alegeri generale – care, fără îndoială, nu erau deloc apreciate de public și ar fi dezavantajat domeniul economic. Presa era înclinată să se manifeste extrem de critic la adresa oricărei încercări a lui Gordon Brown de a rămâne în funcție, așa că regina se putea trezi într-o situație extrem de complicată. Însă grație comunicării strânse și eforturilor susținute ale oficialilor de la palat și de la Guvern, criza a fost depășită cu succes. După încheierea ei, regina a întreprins o vizită strict privată la Whitehall pentru a se întâlni cu echipa lui O'Donnell și pentru a le mulțumi personal funcționarilor civili implicați în rezolvarea acestei crize.

După acceptarea coaliției liberal-democrată-conservatoare, regina l-a chemat pe Cameron să preia funcția de prim-ministru. Deși era foarte tânăr, acesta se bucura totuși de ceva legături cu Casa regală. Studiase la școala primară Heatherdown din Ascot, Berkshire, unde a jucat odată rolul unui iepure într-o reprezentație cu piesa *Toad of Toad Hall*[181]. Prințul Edward, pe atunci în vârstă de 11 ani, a jucat rolul cârtiței, iar regina a venit să vad spectacolul. Cameron avea să fie primul premier absolvent de Eton de la Alec Douglas-Home încoace, adică din 1963, și al 19-lea absolvent al acestei prestigioase instituții de învățământ care a ajuns să ocupe această funcție.

Aceia care consideră că viața politică nu îi va stârni reginei niciun frison, nicio îngrijorare, se înșală. Decizia noului guvern de a reduce fondurile pentru apărare, adică o parte crucială din planul noului cancelar George Osborne de a reduce datoria națională mai repede și mai eficient decât ar fi reușit laburiștii, a produs numeroase nemulțumiri și dispute în rândul armatei. Având în vedere legăturile strânse ale Windsorilor cu armata, familia regală nu putea rămâne indiferentă la ideea unei aviații militare lipsite de avioane și a inutilității piloților de luptă. Figuri importante din elita armatei au declarat sub protecția anonimatului că „speră și se așteaptă” la susținerea cauzei lor de către familia regală. Și alte chestiuni economice, la fel de dificile, vor cauza probabil și în continuare divergențe politice, care vor ajunge inevitabil în atenția reginei.

Ieșirea din impas

Ziua de vineri, 29 aprilie 2011, a demonstrat că monarhia britanică este încă în stare să pună la cale un spectacol de clasă mondială. Nunta Prințului William cu Kate Middleton a fost un eveniment perfect din toate punctele de vedere, surclasând-o chiar pe aceea a părinților lui. În timp ce nunta lui Charles și a Dianei din iulie 1981 a fost un eveniment de basm, avându-i în centrul său pe prințul stânjenit și pe prințesa foarte tânără și lipsită de experiență, ceremonia desfășurată acum, după aproape 30 de ani, a fost marcată de o ușoară urmă de simplitate cochetă. În locul unei nunți grandioase la St. Paul și unei lungi defilări prin Londra, fiul mai mare al lui Charles și al Dianei s-a căsătorit la Westminster Abbey, care a fost decorată cu șiruri de copaci. Proaspăt numitul Duce de Cambridge și-a preluat el însuși, singur, mireasa de la Palatul Buckingham și a dus-o cu mașina, Aston Martin-ul Prințului Charles, decorată în prealabil de fratele său, Prințul Harry, cu o plăcuță cu semnul începătorului într-ale șofatului și cu diverse alte podoabe și mesaje similare.

La fel ca în cazul celeilalte nunți amintite, care fusese unul dintre cele mai populare evenimente ale anilor 1980, mase enorme de oameni s-au adunat în centrul Londrei cu mult timp înainte de începerea ceremoniilor. Mulți au dormit peste noapte sub cerul liber pentru a-și asigura cele mai bune locuri, exact așa cum procedaseră și oamenii care au participat la încoronarea din 1953 și la alte ceremonii regale spectaculoase. În ciuda prognozei meteo sumbre, care anunța ploaie și frig la începutul zilei, vremea a fost totuși frumoasă și – în afară de un cal nărăvaș al unui cavaler al Gărzii scăpând de sub control și de un paracliser surprins de camerele de fotografiat în timp ce făcea roata în fața altarului de la Westminster Abbey după plecarea oaspeților –, totul a decurs conform planului. Unii au criticat poliția pentru a-i fi arestat pe câțiva anarhiști și protestatari în ajun, însă, având în vedere riscurile cât se poate de reale asupra securității, dată fiind activitatea extremiștilor republicani irlandezi și a altora, astfel de cazuri de exces de zel pot fi scuzate și chiar felicitate în contextul defilării fără incidente a unei mulțimi de aproape un milion de oameni.

Difuzată în fața unei audiențe mai mari și mai bine conectate la nivel global, nunta a fost urmărită de un număr estimat de 2,4 miliarde de oameni, aproape de trei ori mai numeroși decât cei care au urmărit nunta Dianei și a lui Charles. Astfel de evenimente regale furnizează extrem de prețioase sondaje de opinie la nivel național; ele determină cum sunt percepuți britanicii în China, California și Chile, indiferent dacă ne place sau nu ce aflăm. Mesajul trimis în lume de această monarhie a secolului XXI este că Londra poate gestiona fără greșeală și cu eleganță un eveniment public complex, extrem de sofisticat și de spectaculos, cu un an înainte de Olimpiadă. Uniformele bogat colorate ale Windsorilor și ținutele fascinante, create de britanici, ale miresei și ale noii sale familii se adăugau la „efectul Harry Potter” creat de cadrele în picaj filmate de camerele de televiziune în catedrala gotică, înverzită de copaci și iluminată colorat de vitralii. Nunta nu a prezentat deloc

imaginea națiunii egalitariste și tehnocrate pe care o propusese Noul Laburism, eșuând însă în a o implementa. Și nici nu a proiectat imaginea vreunui declin sau a unei lipse de încredere în sine a națiunii.

Audiența britanică pe principalele posturi de televiziune a ajuns la un maximum de 24,5 milioane, în vreme ce peste tot prin țară 5.500 de drumuri au fost închise pentru petreceri de stradă, devenite acum un obicei consacrat la nivel național. Marele compozitor britanic Arnold Bax le spunea odată conaționalilor săi că le-ar prinde bine să încerce măcar o dată în viață câte un pic din toate, „cu excepția incestului și a dansurilor populare". Ignorând jumătate din acest avertisment, multe străzi s-au umplut cu dansatori în costume populare și cu englezi amețiți de alcool care li se prezentau fără rețineri vecinilor și încercau să schițeze câțiva pași de dans scoțian. Ziua poate fi rezumată ca fiind un imens spectacol grandios, însă unul cu câteva note neprotocolare și cu zâmbete ironice în colțul buzelor. Mulți oameni din mulțime au purtat tricouri pe care se putea citi „Mulțumim pentru ziua liberă", cuvinte scrise cu aceleași caractere utilizate în trecut pentru afișele cu propagandă din timpul războiului. Chiar și cel mai republican dintre ziare, *Guardian,* și-a eliberat majoritatea paginilor pentru a include relatări generoase despre eveniment.

Nunta lui William și Kate a reprezentat, fără discuție, o zi foarte bună pentru Windsori și a dovedit că britanicii reacționează la fel de entuziast ca de fiecare dată atunci când sunt puși în fața unui final fericit și când la orizont se întrevede clar perspectiva unei dinastii care se regenerează cu succes. Poate că singura notă amară a fost aceea că niciunul dintre cei doi premieri laburiști anteriori, Tony Blair și Gordon Brown, nu au fost invitați, spre deosebire de ceilalți premierii conservatori rămași în viață. Scuza prezentată – și anume că cei doi nu erau membri ai Ordinului Jartierei – a fost una subțire, așa că unii au comentat că echipa de la Clarence House s-a folosit de ocazie pentru a se răzbuna pe moțiunea laburiștilor de a interzice vânătoarea de vulpi și pe decizia

acestora de a nu comanda un nou iaht regal. Alții au considerat că această atitudine a fost cu totul necioplită, mai ales având în vedere sprijinul acordat de Blair monarhiei după moartea Dianei.

Privind în ansamblu, povestea lui Charles și a Dianei constituise pentru monarhie o cursă cu atât de mult peripeții și drame, începută atât de spectaculos și terminată atât de urât, încât una dintre întrebările ridicate de nunta curentă a fost aceea dacă se vor face sau nu prea multe comparații cu evenimentul din 1981. După cum avea să se dovedească, cea mai importantă diferență nu a constat în alegerea altei locații pentru ceremonie, ci în conduita principalilor participanți. Prințul William a zâmbit timid, dar a fost limpede că se bucură de moment; Kate Middleton s-a manifestat calm și cu încredere în sine. În momentele-cheie, cei doi au schimbat discret câteva cuvinte despre cât de norocoși sunt, iar atunci când au plecat de la Westminster Abbey, noul Duce de Cambridge i-a spus ducesei sale: „A fost uimitor, minunat! Sunt atât de mândru că ești soția mea!” Alături de ei, Prințul Harry zâmbea ștrengărește și le șoptea cuvinte de încurajare. Simțindu-se bine în pielea lor, acești doi tineri atrăgători au făcut cunoștință la ceea ce ei numesc „Uni”[182] și au aceeași vârstă. De-a lungul relației lor, s-au mai certat, apoi s-au împăcat. Au locuit împreună – „în păcat”, cum s-ar fi spus altădată – în Wales. La 29 de ani, Kate Middleton era destul de bătrână pentru a deveni o mireasă regală – aproape cu un deceniu mai în vârstă comparativ cu Diana – și trebuia să se achite de responsabilitatea inevitabilă de a produce rapid un moștenitor. Însă tocmai această experiență suplimentară de viață s-a dovedit, fără îndoială, de neprețuit, așa că ea pare să aibă deja acea duritate, completată cu *savoir-vivre* și forță echilibrată, pe care Diana Spencer se luptase din greu să le descopere.

Privind retrospectiv, nunta din 1981 pare o explozie naivă de patriotism frenetic într-o vreme care a fost, cu siguranță, una dintre cele mai dificile perioade pentru Marea Britanie. În 2011, țara se confrunta în

continuare cu suficient de multe probleme. Din anumite puncte de vedere, aceste probleme se agravaseră comparativ cu situația de acum trei decenii: cu cheltuielile reduse drastic pentru a putea achita o datorie națională uriașă, care sugrumă economia, și îndelungatul război din Afganistan încă neîncheiat, nimeni nu poate spune că astfel de vremuri sunt ușoare. Însă noul premier conservator, David Cameron, se afla la apogeul puterii sale. Ostilitatea republicanilor față de spectacolul reprezentat de nuntă a fost atât de slabă, încât poate fi socotită invizibilă. Mulțimile adunate în Londra erau alcătuite din mult mai mult decât simpatizanți ai regalității. În ansamblu, păreau relativ tineri și din toate mediile sociale. Purtau diferite inscripții, mulți păreau să fi venit la un concert estival de rock sau chiar la un marș al sindicaliștilor împotriva reducerilor impuse de coaliția aflată la guvernare. Numeroși oameni din mulțime au remarcat expresia de încântare de pe chipul reginei atunci când aceasta s-a întors la Palatul Buckingham. Unii chiar și-au imaginat că, într-o bună zi, în familia regală va intra chiar și un asiatic sau un negru.

Nunta i-a determinat pe mulți să-și exprime în mod special plăcerea că o femeie din clasa mijlocie a fost primită cu căldură la Windsor și acceptată în familie. Kate Middleton nu este prima persoană de origine non-aristocratică din vremurile moderne care să intre în familia regală; Lady Elizabeth Bowes Lyon și Lady Diana Spencer fuseseră și ele, strict vorbind, persoane de rând din moment ce prin venele lor nu curgea sânge regal. Însă, fiind fiicele unor moșieri bogați, Regina-Mamă și Diana nu erau propriu-zis ceea ce britanicii ar numi „persoane de rând”.

După ce Kate și-a început relația cu William, ea și părinții ei au fost supuși unei îndelungate perioade de testări și inițiere în lumea stranie a regalității și au reușit să nu spună și să nu facă nimic jenant, în ciuda tachinărilor venite din partea snobilor și cârcotașilor. Familia Middleton este foarte bogată, însă s-a ridicat prin propriile puteri, construind o afacere de comenzi prin curier pentru petrecerile organizate pentru copii.

Tatăl lui Kate a fost controlor de trafic aerian, iar mama ei, fiica unui asistent de magazin, a fost stewardesă. Familia din partea mamei se trage din mineri care au lucrat în minele de cărbune posedate de familia Bowes Lyon, a Reginei-Mamă. Deși Kate a urmat cursurile unei școli private, Marlborough, și a învățat să tragă foarte bine cu pușca, să vâneze și să urmărească meciurile de polo, lumea ei este aceea a unei clase de mijloc în plină ascensiune și de succes, nu aceea a marilor moșieri. Este genul de femeie cu care se pot identifica milioane de alte femei britanice. Numeroase tinere din mulțimea adunată la nuntă au fluturat în aer pancarte pe care se putea citi „Harry îmi rămâne mie", (aproape) în glumă, deși cu siguranță că, atunci când au ajuns acasă, gluma nu li s-a părut deloc absurdă.

În mod similar, Prințul William pare și el mult mai puțin izolat de lumea cotidiană, spre deosebire de predecesorii săi. Faptul că a studiat la Eton și la St. Andrews University pare, din anumite puncte de vedere, un parcurs mai „normal" decât acela urmat de tatăl și bunicul lui. Alături de fratele său mai mic, a fost un client regulat al cluburilor de noapte mai selecte din Londra și se bucură de siguranța și sprijinul pe care i-l oferă un cerc mult mai larg de prieteni, nu doar „Firma" familiei. Cu toate acestea, el frecventează preponderent cercuri selecte. Mulți dintre invitații la nunta lui, inclusiv premierul țării și primarul Londrei, sunt absolvenți ai școlii prestigioase pe care a terminat-o și el; la fel și unii dintre comentatorii care au descris evenimentul. Desigur, această observație nu înseamnă mare lucru, atâta vreme cât avem grijă să evităm impresia unei clase conducătoare închise, cu fracuri, accente identice și opinii similare. O astfel de percepție ar distruge eforturile susținute ale reginei de a se asigura că este concepută ca suverană a tuturor – desigur, nu indiferent de clasă, dar cel puțin înclinată politic să nu favorizeze pe nimeni.

În ceea ce-l privește pe Prințul William, nunta a adus cu sine mesaje și dileme pe care va trebui să le analizeze atent de-a lungul a ceea ce putem presupune

că va fi o lungă ucenicie înainte de a deveni rege. În ziua de azi, britanicii nu mai țin atât de mult la sistemul de clase sociale și, chiar și mai puțin, la formalismul de altădată. Negocierea unui echilibru corect între distanța rezervată de care depinde mistica regalității și deschiderea la care se așteaptă poporul a constituit o povară dificilă pentru bunica lui și va fi anevoioasă și pentru el. Ce fel de glume vor fi acceptabile? Cum se va îmbrăca? Dacă și la ce emisiuni de televiziune va fi potrivit să apară? Oare să acorde interviuri ziarelor? Poate să meargă în vacanță oriunde dorește, nu doar pe domeniile regale, unde i se asigură securitatea, sau pe insule îndepărtate? După ce își va termina stagiul ca pilot de elicopter în RAF, unde își va stabili domiciliul și cât de multe îndatoriri regale își va asuma în primii ani, când, cu puțin noroc, va trebui să se îngrijească și de noua lui familie? Aceste întrebări sunt vechi, dar monarhia nu scapă niciodată de ele, iar răspunsurile se schimbă încet, subtil, cu fiecare generație.

Gestionarea acestor probleme complexe va fi o provocare continuă, însă până acum Prințul William a demonstrat că este destul de stăpân pe situație. De asemenea, este grăitor faptul că a ales să se căsătorească cu o femeie care, după ce a trecut printr-o lungă perioadă de testare orchestrată de presă, este mult mai adaptată la provocările prezentului decât predecesoarele ei. Unii dintre aceia care îl cunosc pe prinț declară că, sub masca de normalitate zâmbitoare, William rămâne furios și neîmpăcat în privința rolului jucat de presă în moartea mamei sale. Și, dacă această ipoteză este adevărată, cine ar putea să nu-i dea dreptate prințului? La urma urmei, nu există vreun alt vinovat evident pentru ceea ce s-a întâmplat. După tragedie, Charles a avut grijă de William și Harry cu afecțiune și atenție, iar cei trei par să aibă acum o relație bună și comodă. În plus, Prințul William pare să fie mulțumit în mod sincer de faptul că tatăl lui și-a găsit mângâierea și fericirea alături de Camilla.

În ceea ce privește presa, William și-a calmat de multe ori tatăl, mai degrabă decât invers. În 2005, pe când se aflau într-o stațiune de schi elvețiană, Prințul

Charles, fără să-și dea seama de proximitatea unor microfoane, s-a supus tradiționalei ședințe foto murmurând următorul comentariu: „Detest să fac asta… îi urăsc pe oamenii ăștia.” Observându-l pe corespondentul BBC pentru Casa regală, a spus: „Nemernicii ăștia. Nu pot să-l suport pe omul ăla. Este oribil, crede-mă. Oribil!” Și, între timp, fiul său îl îndemna să zâmbească în continuare și încerca să-i liniștească furia.

Ducele de Edinburgh fusese și el o persoană mai deschisă și mai optimistă înainte să se simtă nedreptățit și calomniat de jurnaliști, după care s-a izolat total de presă. Despre Prințul de Wales prietenii spun că a fost un personaj amuzant, afectuos și deschis față de presă înainte să se lovească de valul de ostilitate al acesteia, moment în care și-a închis și el ușa față de mass-media. Poate fi evitat un astfel de model în acest al treilea caz? Dată fiind lovitura uriașă pe care a resimțit-o în urma morții mamei sale, în acel moment atât de vulnerabil din viața lui și scrutat de ochii nemiloși ai publicității globalizate, Prințul William pare să fi devenit un bărbat uimitor de echilibrat. Însă, din moment ce atât bunicul, cât și tatăl lui au ajuns să fie demonizați de părți din presă și din public, este prea curând să estimăm cum va reacționa el față de mass-media în anii care vor veni.

Scandalul recent legat de spargerea codului de securitate al telefonului său îi poate influența atitudinea în această privință. În 2005, un detectiv privat care lucra pentru publicația *News of the World,* a lui Rupert Murdoch, a reușit să intre în mesageria de pe telefoanele prinților William și Harry. Iar acest caz nu este unul izolat: jurnaliștii pătrund ilegal în conturile de telefonie ale multor oameni – sute, poate mii de victime așa cum au făcut în cazul unei fete de 13 ani ucise sau în acela al rudelor îndoliate ale persoanelor care au căzut victime atacurilor cu bombă din Londra în iulie 2005; cel mai adesea, ținta hackerilor de acest fel sunt vedetele și politicienii. Reacția publicului a fost una de repulsie, determinându-l pe Murdoch să-și închidă ziarul de sâmbătă, ajuns la o vechime de 168 de ani și care în

cea mai mare parte a vieții sale a fost cea mai vândută publicație din Marea Britanie. Scandalul a zguduit întregul imperiu al lui Murdoch și i-a atras în vârtejul său pe mai mulți jurnaliști, dar și publicații care, de-a lungul anilor, i-au înfuriat cel mai mult pe membrii familiei regale.

Frica de a nu fi spionat, atras în cursă ori trădat își are rădăcini adânci în familia Windsor, cei mai mulți dintre membrii ei de vârf fiind păcăliți sau surprinși asupra faptului la un moment dat. Membrii mai tineri, lacomi sau creduli, au fost umiliți în public, secretele le-au fost divulgate la cele mai înalte niveluri. Chiar și membrii corpului de pază și securitate de care Windsorii depind atât de mult au fost adeseori atrași în această rețea a suspiciunii. Și, din moment ce orice membru important al monarhiei britanice trebuie să-și trăiască o parte din viață în văzul lumii, problema intimității și discreției nu poate fi rezolvată prea ușor.

Iar această problemă nu-l privește numai pe Prințul William. Ceea ce s-a întâmplat cu Ducele de Edinburgh și cu Prințul Charles – disprețul și batjocura din reportajele ostile – nu le-a făcut rău numai lor, ci și monarhiei ca atare. Atitudinea presei i-a determinat pe cei doi – implicând și monarhia ca instituție – să fie mai puțin deschiși și flexibili. Dacă britanicii își respectă monarhul – și chiar așa stau lucrurile – atunci oamenii din presă care au dat tonul unora dintre aceste subiecte (Twitter și blogosfera au democratizat mare parte din restul subiectelor) trebuie să-și pună întrebarea dacă îi fac vreun bine țării vânându-l în acest mod pe viitorul rege.

William și Kate sunt extraordinar de populari acum, însă, dacă este să ne bazăm pe istoria monarhiei britanice moderne, putem estima că, la un moment dat, starea de spirit a mulțimii se va schimba și că vor urma vremuri mai dificile. Furia publicului față de comportamentul unora dintre jurnaliști și directori de ziare în 2011 poate pune capăt conduitei de tip „acces liber la orice” din ultimele decenii, mai ales că acum presa însăși a devenit ținta unui examen critic nemilos și neiertător. Însă examinarea critică a monarhiei nu va dispărea probabil niciodată; respectul

și credința în virtuțile intimității și discreției nu se vor mai întoarce nicicând pentru a le ușura viața viitorilor regi și regine.

Viața bună

A fost o viață bună. Regina a călătorit prin locuri minunate, a întâlnit oameni minunați și a știut întotdeauna că se afla acolo cu un scop. În fiecare an, anotimp după anotimp, aproape exact aceleași lucruri trebuie să fie duse la îndeplinire, spuse sau săvârșite: zilele Ordinului Jartierei, liturghiile regale din Miercurea Mare, plecarea ambasadorilor, primirea funcționarilor civili și a premierilor, inaugurarea secțiilor noi din spitale și vizitele de curtoazie în Commonwealth. Este o viață publică extrem de predictibilă, cu minimă spontaneitate. În același timp, în paralel s-a derulat și o viață privată cu numeroase momente distractive și afectuoase, dar și cu mari dezastre. Reginei îi place viața în aer liber, a crescut cai de curse, stând la taclale cu prieteni apropiați, s-a plimbat, a tras cu pușca și a călărit, s-a bucurat, dar s-a și întristat alături de familie.

Ajunsă în al optulea deceniu de viață, ea călărește în continuare și tot mai refuză vehement să poarte cască de protecție. (Fiica ei, Prințesa Anne, a comentat că, pentru a schimba acest obicei, cineva trebuie să fie atât de curajos încât să-i sugereze reginei că felul în care călărește este suficient de periculos încât să necesite protecție.) Caii au constituit un refugiu pentru ea întrucât ei nu știu că ea este regina. Ei nu țin cont de rang, ci numai de abilitate. Regina și sora ei au fost învățate să-și înșeueze singure caii, să-i perie și să le scoată pietricelele din potcoave. În copilărie, camera reginei a fost plină de căluți de jucărie. Cei mai vechi dintre prietenii reginei își amintesc că se jucau de-a caii încă de când aceasta era foarte mică. Margaret Rhodes, unul dintre acești prieteni, scria: „Am tropăit fără oprire precum caii, a fost ideea ei. Am galopat întruna. Eram cai de toate felurile: de trăsură, de

curse, de circ. Petreceam foarte mult timp jucându-ne de-a caii de circ și era obligatoriu să nechezăm.”[183]

Regina ține foarte bine minte numeroase informații legate de pedigriul cailor de curse; în general, ea are darul de a păstra în memorie tot felul de detalii obscure pentru care antrenorii profesioniști trebuie să facă apel la registre. Din păcate, Carlton House, preaiubitul ei cal care a alergat în Epson Derby în 2011 (unicul concurs de tip clasic pe care l-a câștigat vreun cal al reginei), a terminat pe locul 3 pentru că și-a pierdut o potcoavă. Însă există întotdeauna o nouă șansă anul viitor, iar viața îi va oferi multe alte provocări. Între timp, soțul ei, care a ajuns în cel de-al nouălea deceniu al vieții, conduce energic trăsuri cu patru cai, un sport pe care tinerii din ziua de azi l-ar considera periculos.

Regina nu mai participă la vânători, nici nu mai trage cu arma, dar se interesează în continuare de acest tip de activitate, dând iama prin cămările de la Balmoral ori Sandringham pentru a vedea ce s-a mai vânat între timp. Și, ca întotdeauna, se ocupă singură de documentele oficiale. Foștii funcționari se plâng atunci când ajung la pensie de corvoada de a „pune informații la dispoziție”. Trăind practic în palate unde circulă întruna oameni foarte bine informați – ca să nu mai punem la socoteală și documentele secrete –, regina nu s-a simțit niciodată obosită și sătulă de atâtea hârțoage.

Timp de șase decenii, regina a privit în jos, de la înălțimea catargului, asupra întregii corăbii care este statul. Este evident că ea a rămas permanent la curent cu toate noutățile zilei, protejată de rutina vieții de Curte, de îndatoririle constituționale și de măreția clădirilor în care a locuit și încă locuiește. Chiar dacă nu umblă peste tot cu banii care îi poartă chipul, are grijă personal de bugetul regal, de salariile și costurile zilnice presupuse de instituția monarhică. Având în vedere vizitele și discursurile neîntrerupte, dar și discuțiile cu mult mai multe categorii de oameni decât vor întâlni vreodată majoritatea jurnaliștilor și politicienilor, regina este remarcabil de informată. Și

ea are obiceiul de a se mai furișa câteodată afară din palat, neștiută de aproape nimeni – într-o mașină obișnuită, veche, maro, se spune, condusă uneori de acel șofer oarecum impetuos care este soțul ei. A fost martora directă a efectelor provocate de despărțirile din familie; furie, abuzuri, tristețe, regret. Așa că, de fapt, nu este deloc protejată. În cadru privat se dovedește a fi uneori spontană și afectuoasă, însă nu uită niciodată care îi este menirea, așa că, atunci când este nevoie, își afișează acea figură înfricoșător de inexpresivă, care poate opri un tanc de la un kilometru.

Regina a fost binecuvântată cu o constituție fizică puternică și cu încrederea în sine calmă a persoanei care se știe utilă. Dacă este să trăiască la fel de mult precum mama ei, înseamnă că va mai domni alți 15 ani. În acest fel, ar deveni cel mai longeviv monarh britanic, depășind-o fără probleme chiar și pe Marea Regină, Victoria. Monarhia britanică rămâne fizic una victoriană. Palatele și decorațiunile lor reflectă încă gusturile Reginei Victoria; cele mai multe dintre evenimentele din ziua de azi sunt modelate după predecesoarele lor victoriene. Însă Regina Victoria a fost o împărătească a cărei domnie a fost martora ascensiunii micului ei arhipelag cu orășele jilave și pline de funingine și ferme ultramoderne, întinzându-și puterea de-a lungul și de-a latul întregii lumi. În anii ei de glorie, Victoria a fost eroina Marii Britanii. Elisabeta a II-a nu a avut parte de o aceeași grandoare; domnia ei s-a situat la un nivel ceva mai restrâns. A domnit de-a lungul fazei finale a dizolvării unui imperiu, când Statele Unite republicane, formate ca reacție la monarhia britanică, au devenit puterea dominantă a lumii. Poate că va trăi suficient de mult cât să vadă cum China emite pretenții la acest titlu.

Regina Victoria nu a prea avut multe de făcut pentru a asigura expansiunea continuă a Britaniei. Ea a fost mai mult un monarh executiv, în sensul că a trebuit să gestioneze ea însăși o mare parte din afacerile de stat, spre deosebire de stră-strănepoata ei. Însă Elisabeta a II-a a călătorit fără încetare pentru a menține viu spiritul Commonwealth-ului, moștenirea

primită de la predecesoarea ei. Elisabeta lucrează cel puțin la fel de mult precum Victoria la documentele sale oficiale, hotărâtă să le demonstreze politicienilor și funcționarilor care acționează în numele ei că instituția pe care o reprezintă ea este încă relevantă. Spre deosebire de Victoria, care s-a izolat pe Insula Wight sau la Windsor și Balmoral atât de mult timp încât a potențat sentimentele republicane, regina de acum se arată constant în public. Regina Victoria, deși o femeie neînfricată, ar fi cerut săruri și s-ar fi dus acasă în caleașcă dacă s-ar fi confruntat cu programul descendentei sale.

A fi regină în ziua de azi este pur și simplu o treabă mult mai dificilă. Ducele de Edinburgh, care a văzut-o pe regină lucrând pentru că i-a fost mai aproape decât oricine altcineva, spunea odată că aceasta este o viață pe care nimeni nu și-ar alege-o deliberat, nici nu s-ar oferi voluntar să o îndeplinească. Nici treaba pe care o are el de făcut nu este simplă: pe lângă munca din culise pentru a menține „Firma" întreagă, el trebuie să o susțină pe regină și să acționeze în calitate de cap al familiei. Evident că el este conștient că orice pericol ar lovi casa de Windsor în viitor va proveni nu de la tulburările politice de felul acelora care au dus la nașterea dinastiei în 1917, ci din interiorul familiei, care se străduiește să trăiască în lumea atât de rapid schimbătoare a reporterilor și indiscreților. Iar Philip este el însuși o mărturie vie și constantă a faptului că, spre deosebire de îndoliata Victoria, Elisabeta a avut norocul imens de a se bucura de o căsnicie lungă și fericită, care este parte din secretul succesului ei. Asemenea Victoriei, a dat naștere unei familii numeroase, ai cărei membri au avut parte, ca orice om, și de nefericire. Ca în cazul Victoriei, moștenitorul ei a trebuit să aștepte până la bătrânețe ca să-i vină rândul la domnie, luptându-se între timp să-și stabilească un rol independent.

Regina înțelege că rolul ei este unul de lungă durată. Își aduce aminte de Marea Britanie din vremea războiului, când tatăl ei era rege, apoi trece în viitor la Marea Britanie din anii 2040, când va domni nepotul ei. Ceremoniile pe care le remarcă publicul sunt mai

ales acelea neregulate, nunțile și jubileele, însă aceea care contează cel mai mult este complicata pantomimă constituțională a Deschiderii Oficiale a Parlamentului, în cadrul căreia regina reprezintă continuitatea statului, deci și poporul care nu a votat pentru partidul aflat la putere, care îl detestă pe premierul zilei sau care nu a votat deloc. Regina reprezintă anii și generațiile de dinaintea guvernării prezente; ea reprezintă și viitoarele guverne. Statul pe care îl simbolizează ea durează mai mult decât oricare ciclu electoral, iar interesele statului, ca și interesele poporului, durează mai mult decât simpla guvernare.

Regina trebuie să reacționeze și la starea de spirit a vremurilor. Când a izbucnit criza bancară recentă, iar țara s-a confruntat cu o perioadă de austeritate publică, regina a redus costurile monarhiei cu 3,3 milioane de lire sterline, a înghețat salariile și și-a tăiat drastic cheltuielile de călătorie. Salariile medii la Palatul Buckingham sunt în prezent mai scăzute decât în orice altă administrație regală. Avionul regal, în ciuda numelui, este utilizat mai ales pentru scopuri militare și uneori pentru a-i transporta pe miniștri în vizitele în străinătate. Destinul trenului regal, care îi permite reginei să înnopteze în el în timpul vizitelor prin țară și îi oferă o neprețuită securitate, se află acum sub semnul întrebării. (Regina a fost deja văzută mergând cu un tren obișnuit până la Sandringham pentru vacanța de Crăciun.) Când au mers în prima lor vizită peste hotare, în Canada și în Statele Unite, Prințul William și Kate Middleton au luat cu ei numai o mică parte din personalul care ar fi fost necesar pentru o asemenea deplasare.

Regina a reușit să-și împrăștie rețeaua de bunătate pe o suprafață extrem de largă. Ea le-a sprijinit pe eroinele neștiute din sistemul de sănătate și grupurile de voluntari, pe oamenii din companiile de succes și din primăriile bine conduse. Din moment ce palatul crede că presa, în general, există pentru a arăta cu degetul și a critica, monarhia încearcă să corecteze dezechilibrul existent de fiecare dată când poate și să celebreze toate acele lucruri mărunte care fac totuși bine, dar care nu intră niciodată în buletinele de știri.

Altminteri, de ce ar mai vizita ea orașele, fabrici, licee și companii relativ minore? Pentru că nimeni altcineva nu mai face asta, iar încurajarea și lăudarea oamenilor constituie o parte esențială din îndatoririle ei.

*

Cu mult timp în urmă, pe vremea încoronării reginei, un jurnalist a observat că avantajul monarhiei este că le permite oamenilor atât să-și ucidă conducătorii, cât și să-i păstreze, adorându-și monarhul în timp ce își alungă premierul. John Selden, unul dintre liderii celeilalte tabere în timpul marii confruntări dintre Coroană și Parlament care a avut loc în secolul al XVII-lea, a observat că monarhul este o instituție pe care oamenii și-au inventat-o „de dragul liniștii". Din punct de vedere politic, regina a demonstrat pe deplin adevărul acestei idei. În ciuda tulburărilor politice, războaielor din alte țări și violenței reprezentate de terorism, domnia ei nu a fost martora vreunei răsturnări dramatice a ordinii politice în propria țară. Glisările de la Dreapta la Stânga sau de la radical la consensual s-au petrecut cu un firesc aproape plictisitor.

Criticii monarhiei ar putea spune că tocmai asta este problema. În timpul domniei Elisabetei, puterea Marii Britanii în lume – abilitatea țării de a realiza lucruri importante, de a-și folosi la maximum energiile productive – a intrat în declin. Un sistem mai puțin stabil ar fi permis poate evoluții mai spectaculoase; este posibil ca britanicii să aibă nevoie de un șoc mai mare decât acela pe care l-au primit în cea de-a doua jumătate a secolului XX. Acționând probabil ca o zonă-tampon, rămânând o instituție sigură și durabilă, monarhia ar fi contribuit la o asemenea blazare.

Cu siguranță că regina a luat în calcul toate aceste lucruri. De-a lungul anilor, în discursurile sale a inserat numeroase aluzii la faptul că ia în serios criticile, ca și aplauzele, pe care monarhia le generează. I-a provocat personal pe artizanii

politicilor naționale în legătură cu problemele economice ale Marii Britanii și declinul țării de la statutul de putere mondială. Și, mai aproape de casă, în discuțiile de familie care au loc de câteva ori pe an, regina a supervizat strategia corporatistă a „Firmei”.

Și toate acestea în contextul în care regina a fost martoră la numeroase schimbări. Pe parcursul vieții sale, imperiul a devenit Commonwealth, monarhia militară a asistat neputincioasă la diminuarea și slăbirea forței militare a țării, sistemul aristocrat a început să fie impozitat și practic dizolvat prin lege, monarhia fundamental anglicană a trebuit să se adapteze la o națiune compusă din mai multe religii și cu numeroși atei. De asemenea, „monarhia de familie”, insistând asupra rolului său de garant al moralității, a fost boicotată de adulter și divorț, iar membrii familiei regale, crescuți și educați astfel încât să nu-și manifeste emoțiile în public, s-au luptat din greu să se adapteze la o cultură devenită mai exhibiționistă, mai emotivă și ahtiată după vedete. În mod straniu, monarhia britanică a ieșit totuși din aceste provocări nevătămată și nediminuată, ba chiar întărită. Familia regală a fost ținta ironiilor, disprețului, invectivelor, predicilor și uneori chiar a indiferenței. Dar și-a revenit de fiecare dată, grație reginei.

Așadar, nu ar trebui să ne surprindă că acceptarea nevoii de schimbare constantă își are rădăcini adânci în această familie. Regina a renunțat la o mare parte din tradiția regală, de la „Sezon” până la insistența odinioară inflexibilă asupra reverențelor și plecăciunilor. În anii 1960, le-a spus copiilor ei că nu mai este cazul să se încline în urma ei. Și ea, și ducele s-au obișnuit destul de ușor să fie salutați cu o strângere de mână și o privire în ochi, nu cu capul plecat și privirea coborâtă umil în pământ, ca până atunci. Chiar și vocea i s-a schimbat în mod vădit Elisabetei de-a lungul anilor, devenind mai puțin scorțoasă și aristocratică.

Și copiii ei s-au schimbat. Prințul Charles, ajuns acum în al șaselea deceniu al vieții și devenind unul dintre cei mai conservatori membri de vârf ai familiei

regale de la moartea bunicului său încoace, este un om care nu-și găsește pacea, căutându-și încă febril sensul pe acest pământ. Fiul său, Prințul William, pare să fie ceea ce apropiații familiei numesc cu afecțiune „Normalul” – mai adaptat decât bunica lui, mai puțin nesigur decât tatăl și cu un temperament mai echilibrat. Introducând în familie primul său recrut din clasa de mijloc, el continuă șablonul de a reconfigura monarhia, modelul Windsor, în funcție de schimbările din textura socială a Marii Britanii.

Este Elisabeta a II-a ultimul reprezentant al unui gen de oameni? Este greu să ne imaginăm un alt monarh care să reziste atât de mult pe tronul unei țări importante care s-a schimbat drastic, precum Marea Britanie. Viața Elisabetei se întinde de-a lungul anilor pierduți și oarecum nefericiți ai jazzului, recesiunii și imperiului, de-a lungul luptei titanice care era cât pe ce să elimine democrația și să impună fascismul și pe parcursul deceniilor de prosperitate materială, punctate cu crizele nervoase ale națiunii. Domnia ei a supraviețuit unor crize internaționale, de la Suez la Vietnam, de la Irak la „războiul contra terorismului”. Atunci când a încoronat-o, Arhiepiscopul de Canterbury a spus: „Dumnezeu îți oferă un Parlament credincios și domenii pașnice, o apărare sigură împotriva tuturor inamicilor, pământuri roditoare și o industrie prosperă, sfetnici înțelepți și magistrați drepți, elite autentice în universități și fabrici, un cler devotat, erudit și folositor, cetățeni cinstiți, pașnici și harnici.” De-a lungul celor 60 de ani de domnie, probabil că Elisabeta s-a întrebat uneori dacă Dumnezeu îi mai ascultă rugile. Și la bine, și la rău, ea a trebuit să rămână la dispoziția politicienilor, clerului și cetățenilor.

Monarhia continuă să reziste prin gesturi individuale de putere și voință. Nostalgia ne face să suspectăm că monarhia britanică s-a schimbat puțin sau deloc. Însă lucrurile nu stau deloc așa de această dată. De la Ordinul Imperiului Britanic până la schema de premiere inițiată de Ducele de Edinburgh, de la paradele regimentelor de gardă până la Facebook și Twitter, Windsorii sunt întotdeauna pe

val. Aniversarea oficială a reginei, când are loc parada diverselor regimente de gardă („Trooping the Colour”) și este publicată lista cu onorurile acordate între timp („Honors List”), își are originea de-abia în zilele de domnie ale tatălui ei. Liturghia regală din Miercurea Mare („Maundy Service”), o veche tradiție, întrețesută cu atâta istorie medievală, a fost reînviată de bunicul ei în 1932. Ziua Jartierei la Windsor, o ceremonie splendidă la care participă cavalerii, purtându-și penele de struț și stârc și pelerinele albastre în drapaje maiestuoase, este unul dintre cele mai splendide ritualuri regale din câte se pot vedea. Deși este o tradiție care datează încă din vremea domniei lui Eduard al III-lea al Angliei – în 1348 el a inaugurat zilele de sărbătoare și rugăciune pentru acest nou ordin cavaleresc –, forma sa din prezent își are originea, după o foarte lungă întrerupere, de-abia în perioada imediat următoare terminării celui de-al Doilea Război Mondial, când a fost reînviată de tatăl reginei.

Așa cum scria istoricul David Starkey, ceremoniile de învestitură în grup, care umplu regulat sala de bal de la Palatul Buckingham, „sunt cele mai importante și mai specifice dintre ceremoniile ce caracterizează domnia Elisabetei. Iar acest tip de eveniment nu are nici o altă rădăcină istorică mai veche decât inaugurarea dinastiei Windsor”[184]. Reinventarea tradiției reprezintă o strategie-cheie pentru monarhia britanică.

Uneori, această reinventare are legătură mai mult cu prezentul decât cu trecutul. După eșecul primei versiuni de „monarhie de familie”, bazată pe moralitatea tradițională, regina a trebuit să furnizeze o nouă versiune. Când a declarat, în fața membrelor Asociației Mamelor în 1949, că „divorțul și despărțirea sunt responsabile pentru unele dintre cele mai cumplite rele din societatea noastră de astăzi”, regina se făcea ecoul îngrijorării din ce în ce mai răspândite privitoare la dezinteresul în creștere față de responsabilitatea proprie și față de diminuarea standardelor morale. În ziua de azi nu ar mai susține

un astfel de discurs. Ca în milioane de alte familii britanice, și în familia Windsor există o falie destul de mare între teorie și practică. Acum, după ce familia regală a trecut prin despărțiri, dar și reuniri sub o altă formă, noua monarhie de familie pare să fie mult mai modernă – reflectând astfel din nou cultura în mijlocul căreia trăiește. Însă, în ciuda tuturor schimbărilor, regina le rămâne credincioasă multora dintre convingerile de care și-a legat întreaga viață. Transmisiunile ei anuale de Crăciun sunt dominate de o perspectivă moralizatoare asupra lumii, care pune accent pe iertare, reconciliere și loialitate. În ultimii ani, episcopul ei a remarcat că aceste discursuri au devenit mai religioase, nu mai laice.

Desigur, în sensul mai larg al domniei sale, regina nu încearcă să se impună retoric ori să-și susțină cauza. O pleiadă de creatori de imagini – de la Cecil Beaton, Pietro Annigoni, Lucien Freud sau Andy Warhol în artele vizuale, ori Winston Churchill, Richard Dimbleby, Ted Hughes sau Gyles Brandreth în cuvinte – i-au furnizat monarhiei culoare și strălucire, însă, având în vedere perioada extinsă de timp și cantitatea imensă de atenție acordată monarhiei, au existat prea puține, deși prețioase, argumente în favoarea acestei instituții, dincolo de apelurile mai degrabă disperate la tradiția victoriană. Argumentele mai aprinse au provenit din tabăra adversă, de la scriitori precum Willie Hamilton și Tom Nairn. Așadar, și argumentele în favoarea existenței monarhiei au nevoie de o regândire, generație după generație. Monarhia nu-și poate permite să devină un fenomen în general plăcut, dar considerat, la o analiză atentă, ca nefiind congruent cu valorile timpului.

Monarhia modernă poate fi un sistem care pune o familie în vârful piramidei sociale, ca un fel de supapă de siguranță. Dacă își vor face treaba bine și dacă vor adopta un comportament respectabil, membrii familiei regale îi vor ferici și mulțumi pe numeroși oameni. Măruntele formalități legate de plecăciuni, reverențe, formule de adresare nu mai semnifică de multă vreme obediența față de cel

puternic. Sunt simple mărci ale politeții. Un fost colaborator apropiat al Elisabetei și Ducelui de Edinburgh spunea despre aceștia că manifestă „modestia specifică principiului ereditar; întrucât știu că nu au făcut nimic special pentru a merita să aibă poziția pe care au primit-o, ei se simt profund îndatorați de această imensă obligație de a-și îndeplini extraordinara menire cu care s-au născut. Așadar, se simt, în mod ironic, îndatorați, aproape cu umilință”. Electoratul britanic, adăuga un consilier de la palat, este dispus să admire grandoarea monarhiei britanice deoarece crede că membrii familiei regale își dau seama că, în calitate de indivizi, nu sunt atât de speciali: „Poporul își dorește un regim oarecum comunist, așa că ea [regina] le oferă exact acest lucru.” Cu cât o studiem mai mult pe regină, cu atât mai adevărată pare această remarcă. Elisabeta înțelege că respectul care i se acordă se adresează în primul rând calității ei de suverană, și numai secundar persoanei sale, deși cu siguranță că își dă seama cât de mult este admirată în ziua de azi pentru contribuția personală.

A servi ca monarh britanic este o adevărată vocație pentru regină, dar și o slujbă. Deși se apropie de 90 de ani, Elisabeta știe întotdeauna unde sunt plasate camerele de filmat și de fotografiat și își îndreaptă mereu către ele zâmbetul luminos. Ținutele ei sunt în continuare impecabile. Atunci când plouă, regina folosește umbrele transparente, astfel încât să poată fi observată și fotografiată. Este acut conștientă de avantajele și dezavantajele creării unei imagini publice: când a vizitat Norvegia pentru a inaugura, în filiala locală a British Council, o expoziție cu nuduri realizate de Lucien Freud, i-a spus unuia dintre organizatori că și-a dat silința să se asigure că „nu sunt fotografiată având pe fundal vreuna dintre perechile acelea grozave de coapse”.

Unul dintre succesele neștiute ale reginei se reflectă în știrile în ansamblu favorabile despre ea. În general, cu cât jurnaliștii o observă mai mult pe regină în timp ce aceasta își îndeplinește îndatoririle, cu atât mai mult îi admiră stăpânirea de sine și tăria de caracter.

Ann Leslie, o jurnalistă rareori condescendentă, a declarat că o uimește disponibilitatea reginei de a-și manifesta interesul pentru motoarele de avioane sau liderii străini, când, în realitate, ar prefera să vorbească despre cai sau pur și simplu să se odihnească. Leslie povestește cum, într-o zi înăbușitoare petrecută în Bangkok, „îi urmăream pe fabricanții pieselor de motor pentru avion, care jubilau pentru că aveau impresia, nu știu cum, că reginei, în ciuda atitudinii sale reținute – n-a dat semne de iritare pentru că așa ceva nu îi stă în caracter –, chiar îi pasă de ei și de părțile de motor pe care le realizaseră. Iar eu mă gândeam că această femeie este al naibii de grozavă!” Această experiență, multiplicată cu fiecare vizită și discurs, constituie motivul real pentru care regina a dezamorsat cu atâta succes prejudecățile proprietarilor de publicații și furtunile stârnite de ziarele belicoase.

Regina detestă să întârzie, nu doar pentru că punctualitatea îi permite să ajungă să fie văzută de cât mai mulți oameni cu putință. Ea nu a căutat niciodată publicitatea ca atare; nu pentru interesul propriu a acordat interviuri ori a încercat să-și expună versiunea proprie asupra câte unui eveniment. Niciodată nu s-a „confesat”, nici nu și-a reinventat imaginea. Când se relatează ceva dureros ori neadevărat la adresa ei, preferă să-și muște limba. În tinerețe a fost un superstar global, însă nu se folosește de presă în mod exagerat, nici nu-i curtează pe jurnaliști. Monarhia este o paradă de imagini – castele, dineuri oficiale, drapele, imnuri, sărbători regulate. Însă regina, în sensul modern al conștiinței de sine, nu are nicio imagine.

Cu toate acestea, Elisabeta a II-a nu este deloc o persoană obișnuită. La urma urmei, nimic din viața ei, din circumstanțele în care trăiește și din simțul asumat al datoriei nu poate fi calificat drept „obișnuit”. Este unul dintre cei mai bogați oameni de pe glob, este asistată încă din primii ani de viață de o armată de slujitori, iar ocupațiile sale private, de la creșterea cailor de rasă și până la vânătoare, nu sunt deloc ceva obișnuit. Nu a fost niciodată la școală, nu are prieteni

din clasa de mijloc și nu a trebuit să-și pună vreodată problema cum își va câștiga existența. Nici interesele ei nu sunt identice cu ale clasei de mijloc. Chiar dacă la micul dejun își consumă cerealele din castroane Tupperware, de plastic, chiar dacă se uită la aceleași emisiuni TV ca și ceilalți britanici și mai stă la câte o bârfă, ea este totuși „sursă a onorurilor" și se interesează mai mult de titluri, ordine, uniforme și decorații, comparativ cu majoritatea supușilor ei. Familia regală trăiește într-o lume în care rangul exact conferit de cutare Cruce sau cutare Ordin chiar contează – lucru care probabil că nu este cel mai captivant aspect al instituției pe care o reprezintă.

Totuși, regina este perfect conștientă de faptul că grandoarea, strălucirea și averea, vechimea neamului și fastul îi caracterizează familia numai pentru că s-a întâmplat să fie selectată accidental de către istorie pentru a umple o poziție națională specială. Dacă vreuna dintre luptele purtate de-a lungul istoriei s-ar fi terminat altfel sau dacă oameni acum uitați și-ar fi schimbat religia, atunci rolurile de Regină și de Duce ar fi fost ocupate în prezent de cu totul alte persoane. Când s-a întâmplat ultima oară în istoria Europei ca cineva să devină rege strict pe baza calităților personale? Poate că Napoleon este ultimul exemplu de acest fel – dar iată cât de mult a supraviețuit dinastia lui! Norocul a adus-o pe această regină la tron. În lumea de azi, care este competitivă într-un mod brutal, mulți vor găsi consolare într-o astfel de evoluție. În prezent, democrația și monarhia nu se mai află în opoziție. Indiferent cât de ciudat pare, cele două se susțin una pe cealaltă.

Epilog
Viitorul

Anul 2012 marchează Jubileul de Diamant al reginei. Britanicii se pricep foarte bine la a privi înapoi, în trecut. Poate că se pricep prea bine: nostalgia este viciul unei națiuni îmbătrânite. Cu toate acestea, Jubileul permite și un bilanț de un alt fel. Marea Britanie este profund marcată de monarhia ei. În lipsa reginei, probabil că nu ar mai exista această alianță stranie de 53 de state – bogate sau sărace, democrate sau despotice – cunoscute sub numele de „Commonwealth”. Dacă dinastia ei, Windsor, nu ar fi supraviețuit, atunci statul britanic nu ar mai fi putut face uz de misterioasele puteri ale „Coroanei”. Este adevărat că mai există monarhii și în alte țări de pe glob, de la cele absolutiste din lumea arabă până la cele de familie, din Scandinavia și Spania. Însă monarhia britanică, în mijlocul bogăției și splendorii sale relative, face ca Marea Britanie să constituie o ciudățenie printre aliații și partenerii săi naturali – republicile din Statele Unite, Franța, Germania, India și Pakistan, ca să nu mai punem la socoteală China, Brazilia sau Rusia.

Dacă este adevărat că am trăit într-un secol american, atunci este la fel de adevărat că acest secol a fost și unul republican. Regaliștii înfocați par să mai aibă un as în mânecă, atrăgând atenția asupra politicienilor imbecili sau controversați care puteau fi aleși în funcția de președinte al unei Britanii republicane. Ne-ar fi fost mai bine cu președintele X sau Y? Imposibil de știut, însă putem estima cu ușurință că am fi ales drept președinte pe cineva pe care cel puțin jumătate din țară l-ar fi detestat cu eleganță. După ce și-ar fi terminat mandatul, acest președinte britanic s-ar fi reîntors la viața civilă – în

consiliul de administrație al vreunei bănci, poate, sau călătorind prin lume pentru a susține, contra sumei de 50.000 de lire sterline, discursuri la conferințe ale producătorilor de plastic. Am ști cu toții asta și nu cred că ne-am simți mai bine.

O analiză justă a activității reginei sfârșește inevitabil cu o pledoarie în favoarea ei, deci și în favoarea monarhiei. Nu-i poți rezista acestei evidențe, doar dacă nu ești acoperit de un strat gros și impenetrabil de resentimente republicaniste. În plus, răsturnările care ar fi necesare pentru a transforma monarhia în republică nu sunt posibile decât în contextul unei ruperi decisive de trecut. Statele Unite, născându-se practic de la zero, constituie o excepție. Franța, Rusia, Germania și China au devenit republici în urma unor traume devastatoare, atrăgând după ele colapsul social și revoluția. Din moment ce niciun om întreg la minte nu și-ar dori nici măcar o fărâmă dintr-o astfel de traumă într-o țară stabilă, rezultă că, în ziua de azi, republicanismul britanic rămâne numai o idee secundară, o poziție doar teoretică, respectabilă din punct de vedere intelectual, însă slabă din perspectiva practicii politice. Firește, este posibil ca monarhia să cadă. Poate că un rege sau o regină din viitor va adopta decizii atât de proaste sau va avea atât de mult ghinion, încât țara furioasă se va răzvrăti, va răsturna ordinea de stat și va insista asupra unei rupturi clare cu trecutul. Însă, dacă pierdem monarhia, înseamnă că la acea vreme Marea Britanie va avea mai multe griji pe cap decât statutul acestei instituții.

Este la fel de adevărat și că rolul monarhiei poate fi redus foarte mult. Probabil că așa ceva se va întâmpla dacă un viitor monarh se va implica în disputele politice și va pierde bătălia. (De altfel, și dacă va câștiga este posibil să ajungă într-o situație la fel de periculoasă.) Probabil că într-un astfel de caz Marea Britanie va alege să schițeze o Constituție care să limiteze formal existența Coroanei la câteva pagini de specificații tehnice inutile. Parlamentul poate prelua pur și simplu terenurile și averile rămase în domeniile Coroanei. Politicienii le pot impune taxe Windsorilor

astfel încât, într-un interval extrem de scurt, aceștia să-și vadă posesiunile diminuate drastic.

Însă țările vin la pachet cu o istorie, cu bune și cu rele. Ceea ce contează cu adevărat este ce fac națiunile respective cu această istorie. Monarhia britanică s-a dovedit a fi impresionantă și utilă pentru că s-a bucurat de o mare susținere din partea publicului – fiind adeseori cu mult mai populară decât guvernul zilei, ales prin vot general. Acest lucru a fost cu putință grație popularității oamenilor care compun familia regală și pentru că aceștia *nu sunt* totuna cu guvernanții. Multă vreme, monarhia a furnizat un fel de stabilitate națională; în schimb, timp de multă vreme în cursul vieții noastre, am avut-o pe Regina Elisabeta a II-a ca un fel de rudă misterioasă și discretă a noastră, a tuturor.

*

Ce lecții se pot desprinde din succesul reginei pentru a-i fi de folos fiului ei? Modestia este una dintre ele. Concepția pe care Elisabeta a avut-o despre rolul ei a fost aceea că monarhul trebuie să fie un simbol și că este bine ca simbolurile să fie purtate cu discreție. După primul val de entuziasm ce a urmat încoronării ei, regina nu s-a aflat niciodată în centrul vreunei frenezii de optimism național, așa că nici nu a ajuns niciodată în bătaia puștii în timpul vreunei răzmerițe naționale îndreptate împotriva ei. Dacă ni se pare că această reușită într-ale pasivității este una cam stranie, nu trebuie decât să ne gândim în ce bucluc ar fi putut intra un monarh activist, cu opinii puternice, în cursul anilor 1960 sau în anii guvernării Thatcher ori atunci când Noul Laburism înscria țara în războiul din Orientul Mijlociu.

Lecția modestiei este mult mai profundă decât atât. Stilul de a domni al reginei a necesitat reprimarea destul de serioasă a conștiinței de sine, așa cum o înțelegem în ziua de azi. Mulți dintre noi au fost crescuți, explicit sau nu, cu convingerea că dezvoltarea personală și „faptul de a fi tu însuți” în cea mai vie manieră cu putință reprezintă cel mai de

preț lucru pentru un om. Dezvoltarea talentelor, năzuința de a avea succes, de a deveni bogat sau cel puțin mai înțelept decât înainte – realizarea acestor scopuri reprezintă pentru mulți oameni conținutul și sensul vieții. Nu și pentru regină: profesional și social, ea nu are unde să meargă mai departe. Ea și-a găsit menirea în vocație sau datorie. Nu cu mult timp în urmă, oamenii se defineau prin rolul pe care îl jucau; indiferent că erai fermier sau cizmar, erai, în esență, ceea ce făceai. Regina încă este ceea ce face. Există numai un spațiu infim (deși unul destul de interesant) între Regina Elisabeta a II-a și femeia care îi trăiește viața.

În ceea ce-l privește pe moștenitorul ei, Prințul de Wales, lucrurile stau cu totul altfel. El a trebuit să-și contureze singur o viață și un rol care să-i fie proprii. Prințul Charles este o enigmă: bine intenționat, inteligent, dornic să facă bine, el este în același timp mai detașat și mai conștient de sine decât mama lui. Aceste trăsături pot deveni o problemă atunci când va ajunge rege. Ne-am obișnuit ca monarhul nostru să fie mult mai dedicat supușilor săi. Prințul Charles, deja chemându-i pe miniștri la întrevederi cu el și expediind numeroase scrisori către diverse departamente guvernamentale, nu pare să fie adeptul acestui tip de autocontrol docil. Într-adevăr, în jurul lui se discută discret o nouă teorie referitoare la rolul monarhiei, una care sugerează că suveranul ar trebui să slujească în calitate de președinte neexecutiv al consiliului de administrație al companiei care este națiunea. În această calitate, președintele ar trebui să provoace, să echilibreze și să compenseze deficiențele celorlalți membri din consiliul de administrație – acei politicieni indolenți și adeseori incompetenți, aleși de electorat, dar care adeseori gândesc numai pe termen scurt. Dacă Parlamentul se face de râs mințind în legătură cu cheltuielile sale sau dând naștere altor scandaluri, dacă miniștrii se eschivează de la a rezolva pe termen lung problemele spinoase, dacă publicul își pierde încrederea în vechile ideologii politice, atunci, în astfel de cazuri, un monarh modern poate face un pas în față pentru a da o mână de ajutor.

În ultimii 60 de ani, regina a adoptat o atitudine mult mai precaută. Inteligentă, cu un bun simț al observației și muncind din greu, ea le-a oferit politicienilor o colecție vastă de amintiri despre afacerile de stat. Deși ea nu face parte din consiliul de administrație al țării, este totuși ascultată de guvernanți și furnizează acea continuitate pe care o reprezintă într-o companie globală fondatorul ei și cel mai vârstnic președinte al consiliului de administrație. Cu cât acest „consiliu" – guvernul parlamentar – se află într-o stare mai jalnică sau se luptă cu probleme mai dificile, cu atât mai atent este ascultată regina. Altminteri, de ce și-ar petrece ea ore întregi în fiecare zi citind cu răbdare documentele din cutiile ei roșii? Este o chestiune de credibilitate. Dacă este ca ea să fie un bun conducător al statului, atunci trebuie să se pricepă la afacerile statului, tot așa cum un președinte non-executiv trebuie să citească documentația înainte de ședințele consiliului de administrație.

Asemenea mamei sale, Prințul Charles muncește din greu și este antrenat și el la fel de bine în a se implica, săptămână după săptămână, atunci când este cazul. Dacă monarhia tot are o influență – s-ar putea întreba Prințul Charles –, atunci de ce să nu fie întrebuințată în scopuri nobile? Se spune că Charles ar avea deja un plan pentru primele lui șase luni de domnie. Printre altele, este posibil să revizuiască sistemul de onoruri și demnități; s-ar putea întreba dacă mai este adecvat să li se acorde cetățenilor cu merite calitatea de membru al vreunui Ordin creat de un imperiu defunct; s-ar putea întreba dacă nu cumva sunt prea numeroși membrii oficiali ai familiei regale. Nu-i cunoaștem opiniile în această privință, dar putem fi siguri că are o părere față de aceste chestiuni și că va dori să-și lase propria amprentă asupra lor. După cum observă prietenii lui, pe măsură ce îmbătrânește devine din ce în ce mai asemănător tatălui său, față de care părea altădată să se deosebească net. Cineva care îi cunoaște pe amândoi spunea că Ducele de Edinburgh este un om sensibil, cu fire poetică, și că și-a petrecut întreaga viață încercând să-și ascundă

această latură. Dimpotrivă, Prințul de Wales este un om dur, aprig, aproape nemilos, dar și el se străduiește din greu să-și ascundă această dimensiune.

Decesul reginei va constitui unul dintre cele mai mari teste prin care va trece dinastia Windsor. În afara granițelor Marii Britanii, câteva dintre celelalte țări cărora regina le este șef de stat – de exemplu, Australia și Canada – vor vedea probabil în sfârșitul domniei sale oportunitatea de a trece la regimul republican, cu președinți locali. Chiar și rolul reginei de conducător al Commonwealth-ului, la care ea ține foarte mult, nu va putea fi transmis ca atare fiului ei. Acest titlu nu are fundament constituțional, ci este un fel de cadou pe care liderii politici ai națiunilor din Commonwealth i l-au oferit reginei la momentul constituirii acestei alianțe. Este posibil ca decesul ei să nu genereze o dizolvare a acestei instituții, însă indiciile arată mai degrabă contrariul.

În interiorul Regatului Unit, este limpede că anumite schimbări nu mai pot fi blocate pentru multă vreme. Una dintre cele mai evidente este Jurământul de încoronare, care în prezent îi cere noului suveran să facă tot ceea ce îi stă în putere pentru „a menține religia reformată protestantă, stabilită prin lege”, precum și „doctrina, credința, disciplina și guvernarea” Bisericii Angliei. Deși prestigiosul titlu de Apărător al Credinței este o absurditate din punct de vedere intelectual, fiindu-i acordat de Papă lui Henric al VIII-lea înainte de ruperea acestuia de Roma – halal Apărător! –, titlul a fost înțeles ca însemnând apărarea creștinismului protestant în formele sale anglicane și prezbiteriene. Conform Legii Succesiunii din 1701 („Act of Settlement”), catolicilor (persoane „care adoptă religia papală”) le este interzis accesul la tron.

Prințul Charles a declarat în public faptul că vrea să fie un „Apărător al Credinței” în general, nu al unei singure credințe, într-adevăr, este greu de văzut cum ar putea el să tolereze fie interdicția seculară asupra catolicilor, fie misiunea modernă conținută în Jurământul de încoronare. Prima este ofensatoare față de o parte importantă și puternică din poporul

britanic, a doua nu se sincronizează cu simpatia lui Charles față de Islam și alte credințe necreștine. Iar dacă Charles va insista ca Jurământul să fie revizuit, atunci acest gest va pune sub semnul întrebării statutul secular al Comunității Anglicane ca Biserică oficială, mai ales în contextul în care anglicanismul se află deja într-un declin sever.

Prințul Charles a împins deja limitele îndatoririlor așteptate din partea familiei regale. El a strâns fonduri uriașe pentru diverse cauze umanitare și ecologiste, cum ar fi ajutorul pentru conservarea pădurilor tropicale și sprijinirea tinerilor pentru un start mai bun în viață. Cele mai multe dintre aceste eforturi se desfășoară departe de lumina reflectoarelor, dată fiind temerea prințului că prezența presei va avea un efect negativ asupra cauzelor susținute de el. Milioane de oameni îi împărtășesc viziunea ecologistă și conservatoare din punct de vedere cultural, deși astfel de oameni sunt slab reprezentați în politica obișnuită, democratică a Marii Britanii din ziua de azi. Însă ar fi o naivitate să susținem că prințul nu s-ar amesteca în politică. El este un om politic, a cărui viziune politică se întâmplă să aibă o miză mai complexă decât dezbaterile care au loc în prezent la Westminster. De asemenea, prințului nu îi este teamă să stârnească iritarea guvernului, așa cum s-a întâmplat în timpul mandatelor Thatcher și Blair. Ceva mai recent, și-a manifestat dezaprobarea fermă față de conduita Chinei în problema Tibetului boicotând oficial vizitele întreprinse de președintele chinez.

Iată, așadar, un om cu opinii puternice și cu o energie considerabilă, chiar dacă nu este cel mai talentat dintre organizatori; totuși, a reușit să pună pe agenda publică probleme importante, cum ar fi statutul religiei, protecția mediului înconjurător și respectarea drepturilor omului, și a încercat să se folosească de poziția lui neobișnuită pentru a-i aduce laolaltă pe politicieni, oamenii de afaceri și activiști ca să conlucreze pentru a schimba lucrurile în mai bine. Grație coaliției de guvernare conduse de David Cameron, Prințului Charles i s-a îndeplinit dorința de a avea o mai mare independență financiară și,

probabil, mai multe resurse monarhice. În calitate de rege, el se va afla într-o poziție remarcabil de puternică. Problema este că el nu poate susține eficient anumite cauze concrete în timp ce este șef al statului, trebuind așadar să se situeze deasupra oricărei dezbateri politice. În calitate de rege, îndatorirea lui va fi nu doar aceea de a-l primi pe președintele chinez, ci și de a întreprinde tot ceea ce îi stă în putință pentru a-l face pe acesta să se simtă bine-venit. În calitate de rege, dacă miniștrii săi îi aduc planurile legislative legate de, să spunem, parcurile eoliene – care vor afecta peisajul rural și vor stârni nemulțumirea iubitorilor de natură –, el va fi obligat să zâmbească elegant și să semneze. În calitate de rege, dacă guvernul său va încheia un acord cu vreo națiune sud-americană care își propune să distrugă un ecosistem valoros, el nu va putea să se opună.

Ar putea omul care acum este Charles, Prinț de Wales, să digere faptul că va fi Regele Carol al III-lea al Angliei sau George al VII-lea? Dacă este ca monarhia ereditară să mai însemne ceva, atunci ea nu poate să-și încalce propriile reguli, așa încât este foarte probabil ca Charles să îi succeadă la tron mamei sale. Și, din moment ce el s-a distanțat cu multă vreme în urmă, fizic și emoțional, de Curtea reginei, este de asemenea foarte plauzibil ca această succesiune să fie urmată de o epurare dramatică a echipei din prezent de la Palatul Buckingham. Unii au speculat deja pe marginea ideii îndrăznețe că familia regală va părăsi cu totul Palatul Buckingham în timpul domniei lui Charles, lăsându-l să rămână doar un fel de mare hotel oficial și centru pentru găzduirea evenimentelor de stat. Se spune că noul rege își va stabili cartierul general nu în vreun loc din Londra, ci la Castelul Windsor. Indiferent cum vor sta lucrurile, Charles își dorește foarte mult ca domnia lui să fie diferită și ca el însuși să-și croiască propriul model de monarh, așa cum a procedat și cu parcursul vieții sale de până acum. Un lucru este însă cert: presupunând că va trăi mai mult decât mama sa – iar uneori s-a întrebat cu voce tare dacă va apuca să îi

supraviețuiască –, Prințul Charles va deveni un rege foarte interesant.

De câte ori cineva menționează cuvântul „abdicare” în interiorul Palatului Buckingham, chipurile se încruntă, iar buzele se strâng de furie. „Nu cred că regina a luat vreodată în considerare această opțiune”, sosește răspunsul. „Ea nici nu vrea să știe ce semnificații are acest cuvânt.” Sau, mergând înapoi către Unchiul David, răspunsul poate suna așa: „În opinia reginei nu este cazul să existe două abdicări pe parcursul unei aceleiași vieți.” Nu prea este adevărat că regina nu a luat în considerare această opțiune. Ea a discutat în particular despre abdicare, cu oficiali loiali și foarte apropiați, deși a continuat să se declare împotriva acestei variante. Pentru ea, dacă va fi posibil, această slujbă chiar este una pe viață. Însă regina este și o persoană pragmatică. Din ce în ce mai multe îndatoriri ale sale sunt trecute treptat în grija fiului ei, dar și a nepoților. Ceremoniile devin pentru ea din ce în ce mai obositoare. Călătorește mai puțin și mai rar. Prințul Philip, deja retras din multe dintre activitățile sale, a declarat că își dorește mai mult timp pentru relaxare și, pe măsură ce el înaintează în vârstă, regina își dorește să-i fie alături cât mai mult timp cu putință. Dacă ea nu va mai fi în stare să-și îndeplinească rolul din cauza vârstei, există totuși Legea Regenței, pe care unii o socotesc „perfect funcțională”, pe când alții consideră că „are nevoie de revizuiri”. În orice caz, această lege îi permite Prințului Charles să dizolve Parlamentul, să acorde aprobarea regală pentru proiectele de lege și să citească discursurile reginei cu voce tare. Cineva spunea despre abdicare: „Nu aș exclude cu totul această posibilitate. Dacă ea va ajunge să se simtă foarte bătrână și foarte obosită, atunci această posibilitate ar deveni o opțiune eligibilă. Însă depinde în mare parte de părerea publicului.”

Întotdeauna a depins și de părerea publicului. Până acum, opinia publicului despre Regina de Diamant a fost limpede și strălucitoare precum cristalul. Cu cât ea domnește mai mult, într-o condiție fizică și

spirituală foarte bună, cu atât mai bine pentru ceea ce a rămas și în prezent, în ciuda vicisitudinilor, norocoasa ei țară.

Mulțumiri

Cartea a fost scrisă în timp ce realizam scenariul și filmam la BBC serialul TV în trei părți despre regină, pentru a fi difuzat cu ocazia aniversării urcării ei pe tron, în februarie 2012. Lucrarea de față nu este însă o carte scrisă în funcție de film, ci o realizare cu totul separată. Trebuie menționat și că nu este o biografie autorizată. Textul a fost citit de reprezentanții palatului pentru a corecta mici informații, însă nu am avut acces la Arhiva regală. Este adevărat și că nu mi s-au impus niciun fel de restricții în privința afirmațiilor pe care le pot include în carte. Cu toate acestea, doresc să-i adresez mulțumirile mele echipei amabile, prietenoase și înțelegătoare a reginei de la Palatul Buckingham pentru că m-a tratat cu bunăvoință și mi-a corectat greșelile. Doresc să le mulțumesc pentru ajutorul lor dezinteresat și membrilor familiei regale, funcționarilor regali din trecut și din prezent, prietenilor familiei, oficialilor de la Whitehall, numeroșilor politicieni și jurnaliști cu care am stat de vorbă. Mulți dintre aceștia au dorit să rămână anonimi, așa că am încercat să respect toate promisiunile legate de confidențialitate. Nu am încărcat textul cu asteriscuri aluzive sau cu note enervante de tipul „Sursă confidențială”. Cartea se bazează pe eforturile mele bine intenționate de a înregistra faptele și opiniile încredințate mie de oamenii aflați în poziții înalte, martori ai evenimentelor expuse. De asemenea, m-am bazat, cum era și firesc, pe un morman uriaș de cărți despre regină, domnia și familia ei. (Unele dintre ele sunt menționate în Note și Bibliografie.)

Nu aș fi putut scrie această carte fără ajutorul primit de la London Library, pe care o pot socoti casa mea spirituală, sau fără sprijinul expert al lui Gilly

Middleburgh ori fără susținerea și încurajarea echipei de la BBC, inclusiv Nick Vaughan-Barratt și Sally Norris. Dintre oamenii care s-au manifestat deosebit de amabil față de mine, vreau să le mulțumesc în special următorilor: membrilor biroului de presă al Palatului Buckingham, care s-au dovedit de fiecare dată amabili și serviabili; Lordului Janvrin și Lordului Fellowes, foști secretari personali ai reginei; Contelui de Airlie, Lordului Luce, lui Charles Anson; lui Peter Hennessy, prieten și maestru al istoriografiei britanice moderne; lui Sir Gus O'Donnell, Lordului Wilsoti, Lordului Armstrong of Ilminster, Lordului Turnbull, lui Mary Francis și Philip Astor; agentului meu teribil de priceput, Ed Victor; soției mele, Jackie Ashley; doamnei Philippa Harrison, care mi-a editat cu o privire expertă faza brută a manuscrisului, și echipei de la Macmillam, condusă de Jon Butler și Georgina Morley.

Cu mulți ani în urmă, m-aș fi descris fără ezitare ca fiind republican. Și aceasta mai ales pentru că socoteam o astfel de opțiune ca făcându-mă să par mai inteligent. Dar strategia mea era sortită eșecului. „Termină cu prostiile", mi-am spus, apoi am aruncat peste bord elitismul antimonarhist, mai ales că trăiam într-o țară profund promonarhistă. Majoritatea nu are întotdeauna dreptate, o știm prea bine; însă atunci când majoritatea ridică un pahar sau o cană cu ceai în cinstea stabilității și siguranței pe care Regina Elisabeta a II-a le-a adus țării sale timp de mai multe decenii, este limpede că avem de-a face cu o autentică judecată dreaptă. Am studiat-o pe regină în timpul multora dintre îndatoririle sale și am vorbi cu mulți dintre apropiații ei, de la doamne de onoare până la prieteni și chiar membri ai familiei regale. Și, ca să fiu sincer, cu cât o vezi mai mult în acțiune, cu atât ești mai impresionat. Regina este o persoană conștiincioasă, însă este și ceva mai mult decât atât. Fără ea, Marea Britanie ar fi fost un loc mai mohorât, mai superficial și mai sărac.

Bibliografie selectivă

Există numeroase cărți despre regină și familia ei. Orice încercare de a le citi pe toate ar fi – cel puțin în ceea ce mă privește – un semn de nebunie și un gest inutil. Memoriile politice sau de alt tip și istoriile cu caracter general pe care le-am întrebuințat sunt menționate în text atunci când am citat din ele. Expun în cele ce urmează lista cărților care mi-au fost de mare ajutor în conceperea lucrării de față.

Beaverbrook, Lordul, *The Abdication of King Edward VIII,* editat de A.J.P. Taylor, Hamish Hamilton, 1966.

Blackburn, Robert, *King and Country,* Politicos, 2006.

Bradford, Sarah, *Elizabeth,* William Heinemann, 1996.

Bradford, Sarah, *George V,* Weidenfeld & Nicolson, 1989.

Brandreth, Gyles, *Philip and Elizabeth, Portrait of a Marriage,* Arrow Books, 2004.

Brown, Tina, *The Diana Chronicles,* Century, 2007.

Dimbleby, Jonathan, *The Prince of Wales,* Little, Brown, 1994.

Donaldson, Frances, *Edward VIII,* Weidenfeld & Nicolson, 1974.

Eade, Philip, *Young Prince Philip,* Harper, 2011.

Hibbert, Christopher, *Quen Victoria, An Intimate History,* Harper- Collins, 2000.

Hoey, Brian, *Mountbatten,* Sidgwick & Jackson, 1994.

Lacey, Robert, *Majesty,* Hutchinson & Co., 1977.

Lacey, Robert, *Royal: HM Queen Elizabeth II,* HarperCollins, 2002.

Longford, Elizabeth, *Elizabeth R*, Weidenfeld & Nicolson, 1983.

Morton, Andrew, *Diana, Her True Story,* Michael O'Mara Books, 1993.

Pimlott, Ben, *The Queen,* HarperCollins, 1996.

Plumtree, George, *Edward VIII,* Pavilion, 1995.

Pope-Hennessy, James, *Queen Mary,* Allen & Unwin, 1959.

Rose, Kenneth, *King George V,* Weidenfeld & Nicolson, 1983.

Rose, Kenneth, *Kings, Queens and Courtiers,* Weidenfeld & Nicol son, 1985.

Shawcross, William, *Queen Elizabeth, the Queen Mother,* Macmillan, 2009.

Vickers, Hugo, *Elizabeth, the Queen Mother,* Random House, 2006.

Wheeler-Bennett, John W., *King George VI,* St. Martins Press, 1958.

Zeigler, Philip, *King Edward VIII,* HarperCollins, 1990.

Zeigler, Philip, *Mountbatten,* HarperCollins, 1988.

© Getty Images

Viitorul rege, George, Duce de York, și viitoarea regină, Elisabeta, Ducesă de York, cu primul lor copil, viitoarea Regină Elisabeta a II-a, la botezul acesteia, în 1926.

© Getty Images

Prințesa Elisabeta este fotografiată mergând pe tricicletă în 1930.

Prinţesa Elisabeta se joacă pe punte cu echipajul vasului *HMS Vanguard*, în timpul călătoriei familiei regale în Africa de Sud, în 1947.

Prinţul Charles se află în braţele tatălui său, Ducele de Edinburgh, iar mama, pe atunci Prinţesa Elisabeta, o ţine în braţe pe Prinţesa Anne. Plimbarea are loc în grădina Casei Clarence, pe 9 august 1951.

© Getty Images

Încoronarea Reginei Elisabeta a II-a, pe 2 iunie 1953.

© Getty Images

Alături de Prinţul Charles şi Prinţesa Anne, regina stă de vorbă cu Winston Churchill, în 1953.

© Getty Images

Regina Elisabeta a II-a pozează în salonul de primire albastru din Palatul Buckingham, pe 23 ianuarie 1956.

© Getty Images

Charles, Prinţul de Wales, se plimbă într-un cart împreună cu fratele său mai mic, Prinţul Edward, în faţa mamei lor, în aprilie 1969.

© Getty Images

Prinţesa şi Prinţul de Wales, Diana şi Charles, pozează alături de regină în balconul Palatului Buckingham, în ziua nunţii lor, pe 29 iulie 1981.

© Getty Images

Regina Elisabeta a II-a se află alături de președintele Franței, François Mitterrand, de premierul Franței, Jacques Chirac, și de premierul Marii Britanii, Margaret Thatcher, pe 6 decembrie 1986.

© Getty Images

Regina Elisabeta a II-a vorbește, pe 24 noiembrie 1992, despre tristețea provocată de desfacerea căsătoriei a doi dintre fiii săi și de incendiul de la Castelul Windsor.

© Getty Images

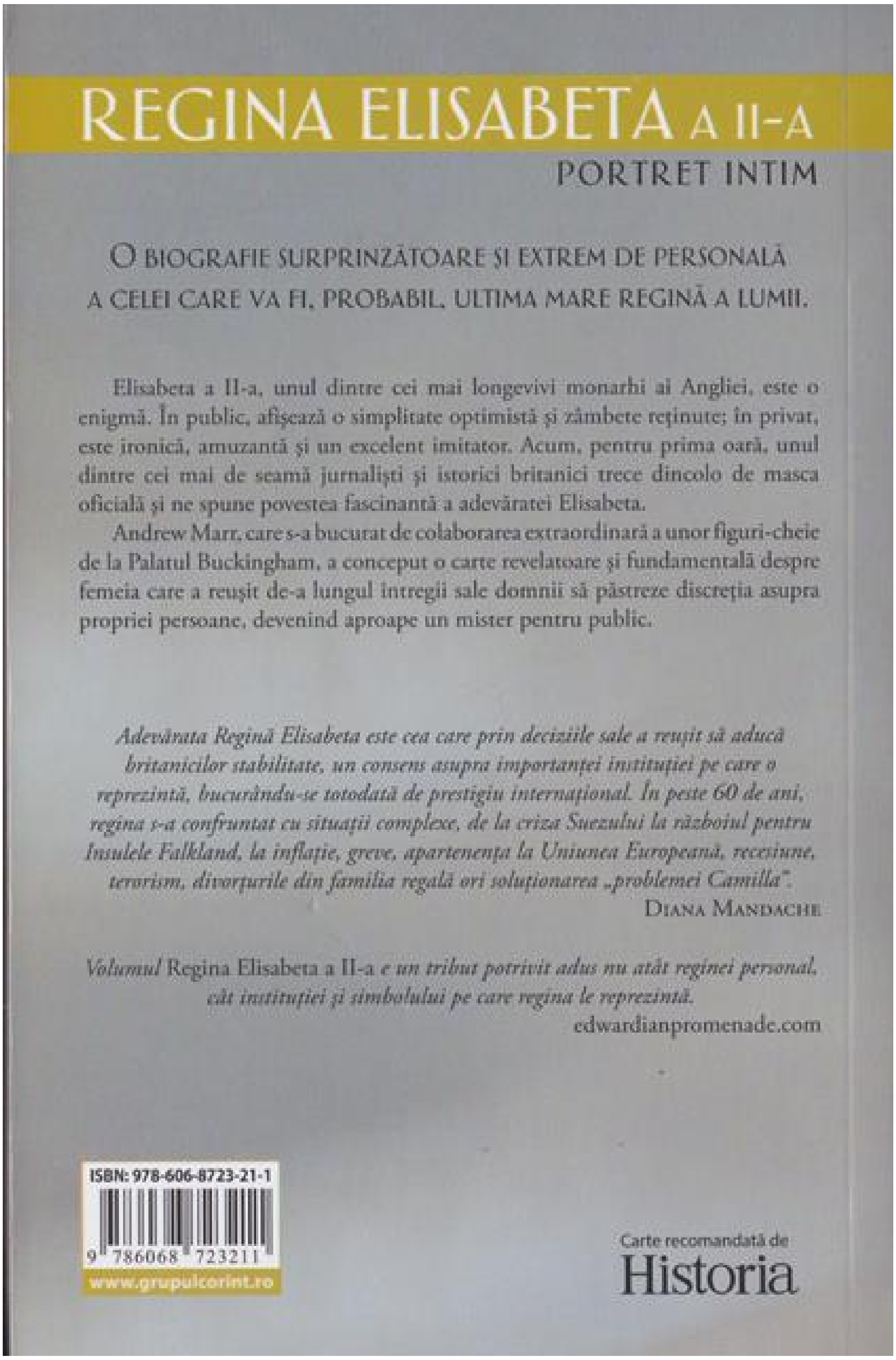
Membri ai familiei regale în balconul Palatului Buckingham, de National Commemoration Day, pe 10 iulie 2005. De la stânga la dreapta: Prințul Charles, Camilla, Prințul Harry și Prințul Andrew, Regina Elisabeta a II-a, Prințul Philip, apoi Prințul Edward și Sophie Rhys-Jones.

Regina şi Prinţul Philip se uită la jocurile de la
Annual Braemar Highland Gathering, pe 6 septembrie 2008.

Preşedintele Barack Obama şi soţia sa, Michelle, o întâlnesc pe regina
Marii Britanii în timpul unei audienţe la Palatul Buckingham din 1 aprilie 2009.

REGINA ELISABETA A II-A

PORTRET INTIM

O BIOGRAFIE SURPRINZĂTOARE ȘI EXTREM DE PERSONALĂ A CELEI CARE VA FI, PROBABIL, ULTIMA MARE REGINĂ A LUMII.

Elisabeta a II-a, unul dintre cei mai longevivi monarhi ai Angliei, este o enigmă. În public, afișează o simplitate optimistă și zâmbete reținute; în privat, este ironică, amuzantă și un excelent imitator. Acum, pentru prima oară, unul dintre cei mai de seamă jurnaliști și istorici britanici trece dincolo de masca oficială și ne spune povestea fascinantă a adevăratei Elisabeta.

Andrew Marr, care s-a bucurat de colaborarea extraordinară a unor figuri-cheie de la Palatul Buckingham, a conceput o carte revelatoare și fundamentală despre femeia care a reușit de-a lungul întregii sale domnii să păstreze discreția asupra propriei persoane, devenind aproape un mister pentru public.

Adevărata Regină Elisabeta este cea care prin deciziile sale a reușit să aducă britanicilor stabilitate, un consens asupra importanței instituției pe care o reprezintă, bucurându-se totodată de prestigiu internațional. În peste 60 de ani, regina s-a confruntat cu situații complexe, de la criza Suezului la războiul pentru Insulele Falkland, la inflație, greve, apartenența la Uniunea Europeană, recesiune, terorism, divorțurile din familia regală ori soluționarea „problemei Camilla".

DIANA MANDACHE

Volumul Regina Elisabeta a II-a *e un tribut potrivit adus nu atât reginei personal, cât instituției și simbolului pe care regina le reprezintă.*

edwardianpromenade.com

ISBN: 978-606-8723-21-1

www.grupulcorint.ro

Carte recomandată de Historia

{1} Haile Selassie (1892-1975). Împărat al Etiopiei în perioada 1930-1974 (n. coord.).

{2} Eduard al VIII-lea (ianuarie-decembrie 1936). A abdicat în 1936 pentru a se putea căsători cu americanca Wallis Simpson, devenind astfel cel de-al treilea soț al acesteia (n. coord.).

{3} Este vorba de Official Irish Republican Army, mişcare care a comis numeroase atentate în perioada 1969-1972, în cadrul conflictului nord-irlandez. Sub numele de IRA (Armata Republicană Irlandeză) funcționează mai multe mişcări paramilitare din secolul XX (n. coord.).

{4} Prim-ministru în funcție din 2011. Membru al partidului de centru-dreapta Fine Gael (n. coord.).

{5} Anglia este numai una dintre țările care formează Marea Britanie (n. tr).

{6} „Discursul regelui" (*The Kings Speech*, 2010), film în regia lui Tom Hooper (n. red.).

{7} „Shakespeare îndrăgostit" (*Shakespeare in Love*, 1998), film în regia lui John Madden (n. red.).

{8} Strada pe care, la numărul 10, se află reşedința oficială a premierului britanic. „Downing Street" sau „Number 10" sunt folosite uneori metonimic pentru a numi Guvernul Marii Britanii (n. tr.).

{9} Denumire metonimică pentru centrul comercial şi financiar al l ondrei (n. tr.).

{10} A fost Arhiepiscop de Canterbury până în decembrie 2012 (n. coord.).

{11} Grad diferit de cel de colonel. Este deținut de cele mai multe ori de un membru al familiei regale (n. red.).

{12} Kenneth Rose, *King George V*, Weidenfeld & Nicolson, 1983, p. 167.

{13} James Pope-Hennessy, *Queen Mary*, George Allen and Unwin, 1959, pp. 480-481.

{14} Harold Nicolson, *King George V*, Constable, 1952.

{15} Frank Prochaska, *The Republic of Britain*, Allen Lane, 2000.

{16} Rose, *King George V*, Capitolul 6.

{17} Pope-Hennessy, *Queen Mary*, p. 494.

{18} Prochaska, *Republic of Britain*.

{19} John Wheeler-Bennett, *King George VI*, St. Martins Press, 1958, p. 145.

{20} În limba engleză, *bath* înseamnă, printre altele, şi „baie" (n. tr.).

{21} În limba engleză: *Dames*, echivalentul pentru doamne al titlului de Cavaler şi al apelativului *Sir*, asociat numelui (n. tr.).

{22} Nigel Nicolson (editor), *The Harold Nicolson Diaries*; 1907-1963, Weidenfeld & Nicolson, 2004, însemnarea din 17 august 1949.

{23} Pope-Hennessy, *Queen Mary*, p. 494.

{24} Prochaska, *Republic of Britain*.

{25} John Gore, *King George V: A Personal Memoir*, John Murray, 1941.

{26} „Sprâncene", respectiv „erudit", termeni care în limba engleză sunt aproape omofoni (n. tr.).

{27} J.R. Clynes, *Memoirs*, citat în Pope-Hennessy, *Queen Mary*, p. 534.

{28} Sir Arthur Bryant, *King George V*, Collins, 1936.

{29} Eduard, Duce de Windsor, *A King's Story*, Cassell & Co., 1951, pp. 132-133.

{30} Sir Alan Lascelles, *In Royal Service: Letters and Journals 1920-1936*, Hamish Hamilton, 1989, p. 50.

{31} *Ibid*., p. 88.

{32} Nicolson, *Diaries*, însemnările din 25 mai 1929 și 10 iulie 1940.

{33} Cuvintele Regelui George al VI-lea, dintr-un memorandum pe care l-a scris el însuși pe tema abdicării și care este reprodus integral în biografia oficială scrisă a John Wheeler-Bennett, *King George VI*.

{34} *Ibid*., p. 294.

{35} Mark Logue și Peter Conradi, *The King's Speech*, Quercus, 2010,

{36} Kenneth Rose, în *Kings, Queens and Courtiers*, Weidenfeld & Nicolson, 1985.

{37} Jurnalul lui Eleanor Roosevelt, însemnarea din 9 iunie 1939, Arhivele Roosevelt, citat în Wheeler-Bennnett, *King George VI*, p. 382.

{38} Crucea și, respectiv, Medalia George (n. tr.).

{39} Din Broadlands Archive, citat în Philip Ziegler, *Mountbatten*, Collins 1985, p. 457.

{40} *Ibid*., p. 680.

{41} Film din anul 2003, regizat de Stephen Fry (traducerea în limba română: „Tineri și inteligenți"). Bazat pe romanul *Vile Bodies* de Evelyn Waugh, înfățișează viața boemă a tinerilor aristocrați de la finele anilor 1920 până în ajunul celui de-al Doilea Război Mondial (n.tr.).

{42} Wheeler-Bennett, citat în jurnalul lui Harold Nicolson, însemnare din martie 1954; vezi Andrew Roberts, *Eminent Churchillians*, Weidenfeld & Nicolson, 1994.

{43} Tory, facțiunea politică tradiționalistă și conservatoare din societatea britanică (n. tr.).

{44} William Shawcross, *Queen Elizabeth, the Queen Mother: The Official Biography*, Macmillan, 2009, p. 167.

{45} *Ibid*., p. 75.

{46} *Ibid*., p.165. [în limba engleză, *frog* înseamnă „broască", iar *more* semnifică „(mai) mult" (n.tr.).]

{47} *Ibid*., p. 187.

{48} David Cannadine, interviu acordat autorului.

{49} Harold Nicolson, *Diaries and letters*, editate de Stanley Olson, partea a III-a, Weidenfeld & Nicolson, 1980, p. 338.

{50} Marion Crawford, *The Little Princesses*, cu o Introducere de A.N. Wilson, Duckworth, 1993.

{51} William Shawcross, *Queen Elizabeth, the Queen Mother: The Official Biography*, Macmillan, 2009, p. 336.

{52} Personajele principale ale unei serii de cărți pentru preșcolari, simbolizând copilăria tipică a celor născuți în clasa mijlocie (n. tr.).

{53} Lady Cynthia Asquith, *The King's Daughter*, Hutchinson, 1937, pp. 96-97.

{54} Scriitor britanic (1881-1975), adept al genului umoristic (n. coord.).

{55} Vezi Philip Eade, *Young Prince Philip*, Harper, 2011, p. Ill-

{56} Mișcare creată în 1941, care punea accent pe dezvoltarea școlară personală prin expediții în natură și formarea deprinderilor necesare supraviețuirii în natură (n. coord.).

{57} *Royal Air Forces*, forțele aeriene britanice (n. coord.).

{58} Gyles Brandreth, *Philip and Elizabeth*, Century Books, 2004, p. 181.

{59} Shawcross, *Queen Elizabeth*, pp. 523-524.

{60} *Ibid*., p. 532.

{61} Robert Lacey, *Majesty*, Sphere Books, 1977, p. 179.

{62} Vezi Nigel Dempster, *H.R.H. The Princerss Margaret*, Quartet Books, 1981, p. 5 *sqq*.

{63} Preluare din Margaret Rhodes, *The Final Curtsey*, Calder Walker Associates, 2011.

{64} *Ibid*.

{65} Vezi David Cannadine, *The Decline and Fall oh the British Aristocracy*, Penguin, 2005.

{66} Basil Boothroyd, Prince Philip, *An Informal Biography*, Dutton, 1971, p. 24.

{67} În Marea Britanie, cancelarul este ministru de finanțe și șef al Trezoreriei (n. coord.).

{68} Michael Sissons și Philip French (editori), *Age of Austerity: 1945-1951*, Penguin, 1964, p. 138.

{69} Este vorba de John Profumo (1915-2006), cunoscut informal ca Jack (n. coord.).

{70} Ceremonie anuală constând în trecerea în revistă a regimentelor armatei britanice și ale Commonwealth-ului. „Culorile”- sau steagurile - sunt semne de identificare pentru regimente (n. tr.).

{71}Ben Pimplot, *The Queen*, HarperCollins, 1996, p. 170.

{72} Elizabeth Longford, *Elizabeth R*, Weidenfeld & Nicolson, 1983, p. 141.

{73} Samuel Pepys (1633-1703). Şef al amiralităţii britanice sub regii Carol al II-lea al Angliei şi Iacob al II-lea (n. coord.).

{74} Richard Crossman (1907-1974). Politician laburist (n. coord.).

{75} John Wheeler-Bennett, *King George VI*, Macmillan, 1958, p. 722.

{76} Jawaharlal Nehru (1889-1964). A fost prim-ministru al Indiei în perioada 1947-1964 (n. coord.).

{77} Robert Lacey, *Majesty*, Sphere Books, 1977, p. 260.

{78} Tărâmul fermecat unde se desfăşoară cea mai mare parte din acţiunea romanelor din ciclul *The Chronicles of Narnia* („Cronicile din Narnia") scris de C.S. Lewis (n. red.).

{79} Comedie muzicală americană lansată pe Broadway (1947), ulterior şi film (1954) în regia lui Vincente Minnelli (n. red.).

{80} „Lucru uimitor de spus" (lb. lat., n. red.).

{81} David Cannadine, interviu acordat autorului.

{82} Harold Macmillan, *The Macmillan Diaries: The Cabinet Years*, Macmillan, 2003, p. 140.

{83} Accession Council, consiliul care proclamă în mod oficial numele succesorului la tron (n. tr.).

{84} Aluzie la titlul imnului naţional al Marii Britanii, *God Save the Queen/King* (n. tr.).

{85} Conversaţie privată.

{86} Lord Moran, *Winston Churchill, The Struggle for Survival: Diaries 1940-1965,* însemnarea din 15 mai 1954.

{87} Macmillan, *Diaries: The Cabinet Years*, p. 208.

{88} Marcă de jucării creată în anul 1934 în Regatul Unit (n. red.).

{89} Peter Hennessy, interviu acordat autorului.

{90} Citat în Jonathan Dimbleby, *Richard Dimbleby*, Hodder and Stoughton, 1975, p. 236 *sqq*.

{91} *The Spectator*, 27 februarie 1953. [Aluzie la expresia tipic englezească *skeleton in the closet*, „scheletul din dulap", semnificând secretele ruşinoase, îndelung ascunse (n. tr.).]

{92} Asa Briggs, *Sound and Vision: The History of Broad casting in the United Kingdom,* vol. 4, Oxford University Press, 1995, p. 420 *sqq*.

{93} *Time and Tide*, 6 iunie 1953.

{94} *New Statesman*, 6 iunie 1953.

{95} *Dimbleby*, Richard Dimbleby, p. 246.

{96} Vezi rezumatul în *Time and Tide*, 13 iunie 1953.

{97} Pentru detalii, vezi Harry Hopkins, *The New Look*, Secker and Warburg, 1963, pp. 296–297.

{98} *New Statesman and Nation*, 30 mai 1953.

{99} Macmillan, Diaries: *The Cabinet Years*, p. 208.

{100} Moran, *Churchill, The Struggle for Survival*, p. 377.

{101} *Ibid*., p. 399.

{102} Macmillan, *Diaries: The Cabinet Years*, p. 150.

{103} Locul unde, în 1215, a fost semnată *Magna Carta Libertatum*, document care îi reconcilia pe baronii răzvrătiți cu Regele Ioan, punând bazele configurării constituționale ulterioare a statului britanic (n. tr.).

{104} Richard Cockett, *Thinking the Unthinkable*, HarperCollins, 1994, p. 127.

{105} Robert Lacey, *Majesty*, p. 298.

{106} D.R. Thorpe, *Eden*, pp.584-585.

{107} Robert Rhodes James, *Anthony Eden*, Papermac, 1987, p. 595.

{108} Grup conservator de presiune politică fondat în 1961 (n. coord.).

{109} Elizabeth Longford, *Elizabeth R*, p. 255.

{110} Ben Pimlott, *The Queen*, HarperCollins, 1996, p. 332.

{111} Prerogativa regală reprezintă un ansamblu de puteri variate, având diverse surse, prin care monarhul poate face uz de autoritatea sa în diferite circumstanțe, în raport cu Parlamentul sau Cabinetul (n. coord.).

{112} Joc de cuvinte bazat pe omofonia cuvântului *aids*, pluralul de la *aid*, „ajutoare”, cu acronimul AIDS, denumirea în engleză, pentru boala SIDA (n. tr.).

{113} În pronunția caraibiană, *cooking* („a găti”, „bucătărie”) și *cocaine* („cocaină”) sunt aproape omofone (n. tr.).

{114} Interviu cu Alan Titchmarsh pentru ITV, difuzat în mai 2011.

{115} Ben Pimlott, *Harold Wilson*, HarperCollins, 1992, p. 113.

{116} Anthony Howard (editor), *The Crossman Diaries*, Methuen, 1979, p. 283.

{117} Philip Ziegler, Wilson: *The Authorised Life,* Weidenfeld & Nicolson 1993, p. 214.

{118} Peter Hennessy, *The Secret State*, Penguin, 2010, p. *xxxv*.

{119} Peter Hennessy, interviu acordat autorului.

{120} „Nivelatorii” (*Levellers*), numele unei mișcări politice britanice din secolul al XVII-lea, susținând suveranitatea poporului, egalitatea în fața legii, toleranța religioasă și organizarea de alegeri generale (n. tr.).

{121} Este vorba despre Thomas Paine (1737-1809), autor al pamfletului Common Sense, scris în 1776. Pamfletul anonim este o pledoarie pentru independența celor 13 colonii americane (n. coord.).

{122} Tony Benn, *Out of the Wilderness: Diaries 1963-1967*, Hutchinson 1987, p. 14.

{123} *Ibid*., p. 55.

{124} *Ibid*., p. 232

{125} Richard Crossman, *The Crossman Diaries*, Hamish Hamilton/ Jonathan Cape, 1979, p. 30.

{126} Richard Crossman, *The Diaries of a Cabinet Minister*, vol. 2, Hamish Hamilton/Jonathan Cape, 1976, pp. 43-44.

{127} *Ibid*., 5. 121.

{128} *Ibid*., pp. 249-250.

{129} *Ibid*., p.510.

{130} Crossman, *Crossman Diaries*, p. 346.

{131} Titlul original: *The Prisoner of Zenda*, film în regia lui John Cromwell, 1937, ecranizare a romanului cu același titlu semnat de Anthony Hope (n. tr.).

{132} *Ibid*., p. 594.

{133} O victorie â la Pirus este o victorie obținută cu costuri foarte mari pentru învingător. Regele Pirus al Epirului i-a învins pe romani în anul 279 î.H., dar armata sa a suferit pierderi însemnate și nu a putut valorifica aceste victorii (n. coord.).

{134} Willie Hamilton, *Blood oh the Walls*, Bloomsbury, 1992, p. 15.

{135} Raport parlamentar publicat în Guardian, 15 decembrie 1971.

{136} Ian Smith, *The Great Betrayal*, Blake Publishing, 1997, p. 86.

{137} Aluzie la imnul Marii Britanii, intitulat *God Save the Queen*, „Dumnezeu s-o apere pe regină" (n. tr.).

{138} Edward Heath, *The Course of My Life*, Hodder & Stoughton, 1998, p. 483.

{139} Sir Anthony Jay, interviu acordat autorului.

{140} Vezi Asa Briggs, *Competition: The History of Broadcasting in the United Kingdom*, vol. 5, Oxford University Press, 1995, p. 917; articolul despre Cawston din *Dictionary of National Biography*; și Elizabeth Longford, *Elizabeth R*, Weidenfeld & Nicolson, 1983, pp. 220-221.

{141} *New Statesman*, 17 iunie 1969.

{142} *Spectator*, 28 iunie 1969.

{143} David Lloyd George (1863-1945). A fost prim-ministru în perioada 1916-1922, fiind unul dintre principalii decidenți de la Conferința Păcii de la Paris din 1919 (n. coord.).

{144} Designer englez, având creații destinate mai ales tinerilor, a inventat fusta mini și pantalonii scurți pentru femei (n. red.).

{145} Profil în *New Statesman*, 27 iunie 1969. Deși nesemnat, seamănă foarte mult cu stilul lui Alan Watkins.

{146} Ann Leslie, interviu acordat autorului.

{147} Strada londoneză pe care s-au aflat, până în anii 1980, sediile celor mai importante publicații britanice (n. tr.).

{148} Harry Arnold, interviu acordat autorului.

{149} Gore Vidal, *Point to Point Navigation*, Little, Brown, 2006.

{150} Heath, *The Course of My Life*, p. 308.

{151} *Ibid*., p. 318.

{152} Reședința de vacanță a premierului britanic (n. tr.).

{153} Heath, *The Course of My Life*, p. 394.

{154} Fostul drapel al Canadei, cuprinzând drapelul britanic în partea din dreapta sus, pe un fond roșu (n. tr.).

{155} Interviu acordat autorului.

{156} Philip Howard în *The Times*, 8 iunie 1977, ediție specială.

{157} „Să vină Republica Roșie" (n. tr.).

{158} Roger Berthoud în *The Times*, 4 iunie 1977.

{159} Vezi Kenneth O. Morgan, *Callaghan, A Life*, Oxford University Press, 1997, p. 511.

{160} Timothy Knatchbull, interviu acordat autorului.

{161} Jonathan Dimbleby, *The Prince of Wales,* Little, Brown, 1994, p. 266.

{162} Ben Pimlott, *The Queen*, HarperCollins, 1996, p. 534.

{163} Dorothy Laird, *How the Queen Reigns*, Hodder & Stoughton, 1959, p. 332.

{164} Margaret Thatcher, *The Downing Street Years*, HarperCollins 1993 p. 18.

{165} Peter Hennessy, *Having It So Good*, Allen Lane, 2006, p. 235.

{166} Robert Lacey, interviu acordat autorului.

{167} De la Sloane Square, zonă din Londra faimoasă pentru reședințele sale luxoase, și de la personajul The Lone Ranger, „Călărețul singuratic", care purta în zona gurii și a gâtului o eșarfă, obicei adoptat de tinerele din înalta societate ca semn distinctiv al statutului lor privilegiat (n. tr.).

{168} Jonathan Dimbleby, *The Prince of Wales*, Little, Brown, 1994 pp. 322-324.

{169} „An oribil" (lb. lat.). Este un joc de cuvinte care face în mod explicit referință la annus mirabilis („anul miraculos") 1666, celebrat într-un poem de autorul englez John Dryden, publicat în 1667 (n. red.).

{170} Lordul Hurd, interviu BBC.

{171} Alastair Campbell, *The Alastair Campbell Diaries*, vol. 1, Hutchinson, 2010, p. 621.

{172} Tony Blair, *The Journey*, Hutchinson, 2010, p. 133.

{173} Literal, „șobolan în iubire", cu sensul de „adulterin" „necredincios, „infidel" (n. tr.).

{174} John Birt, *The Harder Path*; vezi Tina Brown, *The Diana Chronicles*, Century, 2007, p. 350 *sqq*.

{175} Blair, *The Journey*, p. 142.

{176} *Ibid*., pp. 148–149, 260–261.

{177} Gyles Brandreth, *Something Sensational to Read in the Train*, John Murray, 2009, p. 649.

{178} *Guardian*, 24 ianuarie 2002.

{179} Vezi Robert Blackburn, *King and Country*, Politicos, 2006, pp. 32-33.

{180} Hedgehunter, numele calului care a câștigat cursa Grand National în 2005 (n. tr.).

{181} Piesă de Alan Alexander Milne (1882-1956), cunoscut dramaturg și prozator englez, creatorul ursulețului *Winnie-the-Pooh* (n. red.).

{182} Universitate (n. tr.).

{183} Margaret Rhodes, *The Final Curtsey*, Calder Walker Associates, 2011.

{184} David Starkey, *Crown and Country*, HarperPress, 2010, p. 492.

Table of Contents